

The Project Gutenberg eBook of Kahdeksan kuukautta Shpalernajassa, by Kyösti Wilkuna

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kahdeksan kuukautta Shpalernajassa

Author: Kyösti Wilkuna

Release date: August 10, 2011 [EBook #37026]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAHDEKSAN KUUKAUTTA SHPALERNAJASSA ***

Produced by Tapio Riikonen

KAHDEKSAN KUUKAUTTA SHPALERNAJASSA

Kirj.

Kyösti Wilkuna

Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki, 1918.

SISÄLLYS:

- I. Viimeiset päivät Oulun lääninvankilassa sekä matka Pietariin
- II. Tulo Shpalernajaan ja ensi vaikutelmat siellä
- III. Ensi päivän vaikutelmia
- IV. Tutkintatuomarin edessä
- V. Viikot vierivät
- VI. Nälkää, likaa, russakoita
- VII. Vaihtelevia mielialoja
- VIII. Robinson saa autiolle saarelleen odottamatta toverin
- IX. Lepopäivä vankilassa
- X. Uusia suomalaislöytöjä
- XI. Vankilamietteitä
- XII. Vallankumouksen esitunnelmia
- XIII. Yhtä ja toista talven tullen
- XIV. Uusia tuttavuuksia
- XV. Mitä kaikkea pöytäkirjat sisältävät

- XVI. Kahden puolen joulua
- XVII. Suhde vartioihin
- XVIII. Sydäntalven päiviä. Uusi naapurimme
- XIX. Suurten tapausten aattona
- XX. Vapauteen!

I

VIIMEISET PÄIVÄT OULUN LÄÄNINVANKILASSA SEKÄ MATKA PIETARIIN.

Leppoisa juhannuskesän leyhkä narisuttaa raollaan olevaa kopin akkunaa ja etäältä kantautuu kuuluviini joukko kesäisiä ääniä, viestejä vapaudesta ja sunnuntailevosta kukkivan luonnon keskellä...

Edessäni seisoo kuvernöörin vormuun puettu, korskearyhtinen, laiha ja hinterä mies. Sillä on kiusallisen kelmeä ihonväri kuin oopiuminpolttajalla, silmänalustat ovat vajonneet ja laajalti kuolleella verellä. Pienillä jääharmailta ja ilmeettömillä silmillään tuijottaa se minua ääneti, samalla kuin koko hänen olennostaan huokuu vastaan kylmä häijyys. Minä tuijotan tiukasti vastaan, myöskin ääneti, vaikka sisälläni kuohuu ja priiskahtelee. Sillä juuri-ikään on tuo univormuniekka antanut tiuskeat määräykset, että minut on puettava vanginpukuun, muutettava huonompaan koppiin sekä estettävä tapaamasta ketään, edes lähimpiä omaisiani.

Hän tuijottaa rävähämättä ja yhtä rävähämättä tuijotan minä vastaan. Äänettömyys käy painavaksi kuin lumous, minä tahtoisin tuolle edessäni seisovalle pikku satraapille sanoa jotakin murhaavaa, mutta en saa sanoja suustani, ainoastaan katseellani koetan sanoa hänelle: Sinä Bobrikovin ja Seynin käytyri, sinä hylkiö kansalaistesi joukossa, totisesti olet sinä liiaksi kääpiö kukistaaksesi minut pelkällä katseellasi!

Se on Axel Fabian af Enehjelm — mies, jota voisi pitää merkillisenä psykologisena ilmiönä, ellei hän samalla olisi niin läpeensä halpa-arvoisista aineksista kokoonpantu, että se kuolettaa kaiken mielenkiinnon hänen persoonaansa nähden — mies, joka on tehnyt itselleen luvallisiksi kaikenlaatuiset pimeät vehkeet, valheen, sydämettömyyden, sanalla sanoen mitkä konnuudet tahansa, kunhan ne vain palvelevat häntä rahan, virkaylennysten ja tähdistömerkkien pyydystämisessä. Henkeä pidättäen ja varpaisillaan seisoo hän venäläisen santarmiston edessä ja se silmitön, suorastaan edelle ehättävä kiihko, millä hän noudattaa herransa ja mestarinsa Seynin pienimpiäkin viittauksia, lähentelee hysteriaa. Kaikille valtaansa joutuneille on hän röyhkeä ja sydämetön, ylempiensä edessä nöyrä, liehakoiva ja matelias.

Minun on nyt suotu täysin määrin tulla tuntemaan noita edellisiä puolia hänen pimeässä luonteessaan. Edellisenä iltana oli itse Seyn tarkastamassa lääninvankilaa ja lähtiessään on hän arvatenkin kehottanut kuvernööriä pitämään huolta siitä, etteivät valtiolliset vangit pääse karkaamaan. Muutama päivä sitten on näet Vaasan lääninvankilasta päässyt livistämään toimittaja Sundqvist sekä eräs toinen valtiollinen vanki, kuten olen ehtinyt jo tietooni saada. Siksi "hänen ylhäisyytensä" — kuten santarit papereissaan tit. Enehjelmiä kutsuvat — onkin heti Seynin poistuttua liikkeellä huolehtimassa meidän valtiollisten vankien "turvallisuudesta".

Nähtävästikin on hän saapunut vankilaan täysi höyry päällä, sillä kun tirehtööri Juvelius, joka on saattanut hänet koppiini, asettuu lujasti ja miehekkäästi vastustamaan hänen laittomia ja pikkumaisia määräyksiään, syytää hän silmittömällä vimalla sanoja suustaan ja elehtii kuin mielipuoli herra Juveliuksen edessä. Kun on kysymys minun muuttamisestani vanginpukuun, erotan hänen sanatulvastaan lauseen: "Hän får utstå följderna, eftersom han börjat arbeta i den riktningen". Edelleen viskoo hän minulle atributteja sellaisia kuin: "roisto", "maankavaltaja", y.m.

Ja sitten asettuu hän minun eteeni ja tuijottaa, kuin aikosi minut siinä paikassa nielaista... — — —

Ulkona on paahtava kuumuus, niin että sen tuntee sisällä kopissakin, missä entisen huligaanivangin jäliltä on surkean ummehtunut ja raskas ilma. Heti Enehjelmin poistuttua siirrettiin minut tänne ylempään kerrokseen ja täällä minä nyt loikoilen kovalla vuoteella ja vegeteraan.

Päälläni on karkea pellavapaita ja jaloissani hampukkankaiset, sinirantuiset housut, yhdellä viilekkeellä olan yli kiinnitetyt ja niin avarat, että minä huoletin sopisin liikkumaan yhdessäkin lahkeessa. Työni — historiallinen näytelmä, jonka edellisviikkoina hyvällä vauhdilla panin alkuun — on eilisen

Enehjelm-kohtauksen johdosta kokonaan pysähtynyt. Koetan lukea "Bragelonnen varakreiviä", mutta yhä uudelleen painuu kirja rinnalle ja ajatukset takertuvat kuin liimaan. Minä loikoilen ja vegeteeraan...

— — —

Oven takana alkaa yhtäkkiä paukkua ja lukko — jonka koko ja rakenne tuntuu olevan keskiajalta peräisin — rämisee ja kirskuu. Uh, kuinka ilkeältä se tuntuu! Eikä siihen edes totukaan. Yhä minä vavahdan sen kuullessani, vaikka olen ollut täällä jo puolitoista kuukautta. Mutta sen vaikuttaa kenties jännitys, että mille asialle sieltä nyt vartia saapuu: tuleeko hän kutsumaan noihin ilkeihin santarmikuulusteluihin vai onko jo saapunut tieto minun Venäjälle siirtämisestäni?

Naristen aukenee raskas rautapäällyksinen ovi. Aukossa vilahtaa hyväntahtoisen, jo ukkoijässä olevan vartiani tuttu haahmo. Mutta hän vetäytyy syrjään ja kynnykselle ilmestyy eilinen univormuniekka, jonka ulkomuoto kelmeine kasvoineen, pienine ilmeettömine silmineen ja kuolleelle verelle painuneine silmäanalustoineen on ehtinyt jo lähtemättömästi mieleeni painua.

Kohoan hitaasti jaloilleni ja asetun vuoteen päähän seisomaan. Niin suuri merkitys kuin puvulla onkin ihmisen esiintymisvarmuuteen ei minulla ainakaan tällä kertaa ole siitä minkäänlaista tukea. Kopin ummehtunut ilma on pikku satraapin ilmestyttyä käynyt entistä raskaammaksi, mutta siitä huolimatta pyrkii minua hymyilyttämään, asettuessani ikäänkuin syrjästä itseäni tarkastelemaan: avojaloin ja ainoana verhonani suunnattoman laajat hurstihousut, jotka roikkuivat toisen olan yli kulkevan ainoan viilekkeen varassa, sekä karkea pellavapaita, jonka napin kuumuuden takia olen jättänyt auki, niin että rintani loistaa paljaana. Tunnen niin suuresti muistuttavani puissa kiipeilevää ja linnunpesiä etsivää maalaista poikanaskalia. Mutta jos täten olenkin vähemmän sopivassa asussa läänin pään edessä seistäkseni, niin syyhän on kokonaan hänen, joka vastoin kaikkien maiden tapoja ja asetuksia on minut, valtiollisen tutkintovangin, tähän asuun pakottanut, vain saadakseen näyttää mahtiaan ja noudattaa pikkutyranillisia mielitekojaan.

Minkäänlainen tervehtivä ele ei hänen puoleltaan tietysti tule kysymykseen. Paremminkin eilenkään ei hän ole minua aluksi näkevinään, vaan huulet tiukasti mytistettyinä ja tärkeän näköisenä alkaa hän tarkastella koppia.

Seinästä siltä kohtaa, jossa seison, on joskus lohjennut kämmenen laajuinen pala rappausta. Se pistää selkäni suojasta hänen vaanivaan silmänsä ja kuin nuoli syöksyy hän sitä tutkimaan. Tiesi mikä salakäytävän alku siinä on, jota tuo maankavaltaja nyt selällään koettaa peittää, Huomatessaan, ettei se sentään voi sellainen olla, vetäytyy hän hiukan nolostuneena takaisin ja iskee nyt sitä tuimemmin katseensa ruokapöydällä oleviin esineisiin.

— Mitä tässä on? — kysyy hän ja ottaa käteensä pienen pahvirasian, jonka kannessa seisoo: "B.B. Bergdahlin Kirjakauppa, Oulu."

Siinä on aikaisemmin ollut kynänteriä, mutta nyt säilytän minä siinä hienoja ruokasuoloja. Vastausta antaessani on hän jo avannut kannen ja kohottanut rasian nenänsä eteen ikäänkuin haistellakseen ja minä odotan jännityksellä, ryhtyykö hän myöskin maistelemaan sitä. Tultuaan jotenkuten vakuutetuksi, ettei se sentään ole mitään kemiallista ainetta seinien murtamiseksi tai vartiain surmaamiseksi, laskee hän rasian takaisin ja tempaa käsiinsä paperipussin, jossa on erään tuttavani lähettämiä leivoksia.

— Mitä tässä on? — kuuluu jälleen ja sitten: — Kuka ne on lähettänyt? — Millä tavoin? — Onko hän saanut teitä tavata?

Koettaa siis ilmeisesti urkkia, onko tirehtööri noudattanut hänen kieltoaan, että minä en saa enää ketään tavata.

Nyt tempaa hän auki kirjotuspöydän laatikon. Siellä on kaikenlaista pikku tavaraa: kirjotustarpeita, perheeni valokuva, pari teepakettia y.m. Hän hämmentelee kapineita sormin, vetää niistä yhden ja toisen esiin ja kysymykset: — mikä tämä on? — mitä tuossa? — seuraavat nopeasti toisiaan.

Sitten tulee pöydällä olevien kirjojen vuoro.

— Mikä kirja tuo on?

— *Suomen historia*, — vastaan minä mahdollisimman painokkaasti, mutta hän on liiaksi sterili sielu ja tällä haavaa liiaksi kiintynyt nuuskintaansa, huomatakseen mitä minä äänensävylläni tahdoin sanoa, että nimittäin kerran Suomen historia on hänestä ja hänen kaltaisistaan isänmaansa unhottaneista lausuva tuomionsa.

Lopuksi ottaa hän käteensä viimeksi ilmestyneen vihkon "Suomalaisia sankareita". Huulet supussa sitä hetkisen silmäiltyään viskaa hän sen ylenkatseellisesti pöydälle ja lausahtaa:

— Eikö olisi ollut parempi, että olisitte pysynyt työssänne ettekä ruvennut hulluttelemaan?

Kielelläni pyörivät houkuttelevina sanat:

— Eikö ihmisellä sitten ole muita velvollisuuksia kuin huolehtia vatsastaan ja karrieristaan? — mutta joku tarpeeton varovaisuuden puuska estää minut niitä lausumasta. Sen sijaan huomautan vain siivosti, että kuinka kuvernööri voi sillä tavoin sanoa, kun minua ei kerran ole mihinkään syylliseksi todistettu, vielä vähemmän tuomittu.

Vastauksestani on vain seurauksena, että hän lennättää minulle joukon turhanpäiväisiä ja tunkeilevia kysymyksiä, virkkaen lopuksi käsiään leväyttäen:

— Tjah, se on sotilasviranomaisten asia.

Heitettyään vielä koppiini yleissilmäyksen ja määrättyään poistettavaksi kelloni, jonka hän on huomannut pöydällä, poistuu hän vihdoinkin ja kolisten putoavat salvat oven takana paikoilleen. Minä istahdan vuoteelleni ja rinnassani kuohuu kiihkeä viha. Alan katua, etten sittekin kaiken uhalla sanonut hänelle jotakin murhaavaa. Ellei oikeutetulle vihalleen sen herätessä anna ilmaa, jää se tavallisesti pitkäksi aikaa mielen pohjalle kaivelemaan. Niinpä niin kahdeksana pitkänä kuukautena, jotka joudun Shpalernajassa viettämään, herää minussa säännöllisesti joka päivä kiihkeä vihan puuska titulus af Enehjelmiä vastaan, samalla kuin näen ilmielävinä edessäni hänen kelmeät kasvonsa häijysti tuijottavine silmineen. — — —

Vihdoinkin!

— No mitä niillä nyt oli sanottavana? — kysyvät vartiat, kun minä palaan kansliasta santarmiratsumestarin puheilta.

— Ilmottivat vain, että tässä tulee huomenna matka Pietariin.

— Soo, vai sillä lailla! — ja he katsovat minuun jonkunlaisella neuvottomalla osanotolla.

Mutta itse tunnen minä tyytyväisyyttä siitä että pääsen lähtemään. Vapaudunhan edes tästä kiusallisesta ja alentavasta vanginpuvusta, saan jälleen päälleni omat vaatteet, saan polttaa tupakkaa ja sitten matkustaa halki kesäisen Suomen. Onhan liikkeellepääsy jo sinänsä tervetullut vaihtelu, oltuani viikkomääriä suljettuna kuumaan ja ummehtuneeseen koppiin. Sitäpaitsi olen vakuutettu, ettei oloni Venäjällä muutu ainakaan huonommaksi kuin mitä se täällä on ollut sen jälkeen kuin titulus Enehjelm ryhtyi ylimmäksi vanginvartiaksi.

Pian on minulla pöydännurkalla valmiina kokonainen pinkka kirjeitä, joissa ystäväilleni ilmoitan edessäni olevasta matkasta. Sitten levoton, vilkasuninen yö ja käsissä on lähtöpäivä. Siinä kymmenen tienoilla tulee vartia ja kutsuu minua alas, kehottaen ottamaan matkaani kaikki kapineeni.

On keskiviikkopäivä ja vankilassa kova kiire ja touhina. Tänään kulkee postijunan mukana vankivaunu pohjoisesta etelään, ja vankilassa on otettava vastaan sen tuomia uusia asukkaita sekä passitettava sen mukaan toisia, etelään käsin meneviä vankeja. Nykyään pidätetään näet rajalla joka ainoa Ruotsista tulija, olkoon hänellä sitten kuinka selvät paperit tahansa, ja ensi aluksi tuodaan ne tänne Oulun lääninvankilaan, josta he kuvernöörin kuulustelun jälkeen siirretään kukin kotitienoilleen sikäläisten viranomaisten enempää käsittelyä varten.

Kun raskasta kapsäkkiäni raahaten vartian saattamana tulen avaraan esikäytävään, istuu ja seisoskelee siellä joukko tuollaisia rajan takaa tulleita, joiden on nyt määrä matkata etelään päin samassa junassa kuin minäkin. Niiden joukossa näen iäkkään ja rikkaan Pietarin juutalaisen, joka on jo viikon päivät ollut täällä vankilassa ja joka sairastaa jotakin vaikeata sydänvikaa, sekä erään rintamalla olevan venäläisen everstin rouvan, joka on palannut Ruotsista vanhempiaan tervehtimästä ja jonka olen kuullut erikoisesti katkeroituneen siitä kohtelusta, jota läänin — häpeä sanoa suomalainen — kuvernööri on ruvennut sovelluttamaan valtiollisiin vankeihin. Edelleen huomaan käytävän suulla puolikymmentä santarmialiupseeria, joiden arvaan tulevan omaksi saattueekseni ja joista yhden pöyhkeä ryhti ja miltei pikimustaksi päivettynyt naamataulu suurine nenineen herättää minussa vähemmän mieluisia tunteita.

— Kylläpä näyttivät koko murjaaneilta! — tulkitsin minä vankilan varushuoneessa tämän tunteeni vartialle, joka kaikin tavoin ja mitä myötätuntoisimmin ottaa osaa kohtalooni.

Vaihtaessani kiiruusti omia vaatteita päälleni, saapuu varushuoneeseen tirehtööri Juvelius.

— Käsiraudoissa ne aikovat teitä kuljettaa, — virkkaa hän ilman hempeitä valmisteluja. — Tänne on tullut kuvernöörin määräys, että vankilasta on lainattava santarmeille käsiraudat.

Kylmät väreet kulkivat pitkin ruumistani ja ehdottomasti kohoa mieleeni eräs kuva vuosien takaa. Noustessani kerran Oulunkylän asemalla paikallisjunaan jouduin kolmannen luokan tupakkavaunussa istumaan vastapäätä muuatta nuorukaista, joka oli käsiraudoissa ja jota vanginvartia kuletti Helsinkiin. Nuorukainen ei tiennyt mihin katsoa ja kaikkien vaunussa olijain kasvoilla kuvastui piinallinen tunne. Olen sen jälkeen useamminkin nähnyt kahlehdittuja ihmisiä ja aina on se herättänyt minussa piinallisia tunteita. Siinä on ehdottomasti jotakin ihmisyyttä syvästi alentavaa.

Ja nytkö täytyy minun itsenikin sitä kokea?

— Pankaa nyt kaikki venäjänkielen taitonne liikkeelle ja koettakaa puhua niille, etteivät panisi teitä käsirautoihin, — neuvoo tirehtööri ja kiiruhtaa toisaalle, sillä tällaisena "rahtauspäivänä" on hänelläkin kova kiire.

Olen nyt jälleen omissa pukimissani ja ainakin sitä myöten on kaikki hyvin. Mutta ne käsiraudat — ne pimentävät kokonaan lähimmät perspektiivit.

Minut kutsutaan kansliaan, jossa ratsumestari Tsherkashenof odottaa kädessään joku plakaatti. Hänen tulkkinsa ei ole saapuvilla ja yksi minua saattamaan määrätystä aliupseereista saa ryhtyä plakaattia tulkitsemaan. Kankeasti se käy, mutta tuleehan siitä jotakin tolkkua. Enkä minä sitäpaitsi kykene paljon kuulemaankaan, sillä käsirauda-uutinen on minut siinä määrin saanut pois tasapainosta. Sen minä kaikesta luetusta vain tajuan, että minut Pietarissa tullaan asettamaan syytteesen niiden ja niiden Venäjän rikoslain pykäläin nojalla "kuulumisesta rikolliseen järjestöön, jonka tarkoituksena on Venäjän kanssa sodassa olevan Saksan valtakunnan aseellisen voiman avulla irrottaa Suomi Venäjän keisarikunnasta". Plakaatin on allekirjoittanut "erittäin tärkeitten asiain tutkintotuomari Mashkevitch." Kun minäkin olen plakaatin alareunaan piirtänyt nimeni merkiksi, että se on minulle luettu ja tulkittu, on asia sitä myöten valmis.

Saatuani vahtimestarilta kelloni ja rahani sekä heitettyäni hyvästit tirehtöörille ja saapuvilla oleville vartioille, asettuvat käytävän ulko-ovella santarmialiupseerit ympärilleni, yksi joka puolelle ja itse ratsumestari etunenään. Rämähtäen paljastuvat sapelit, kukin aliupseeri asettaa sen pystyyn olkapäätään vasten ja niin lähemme liikkeelle, tirehtööri Juveliuksen jäädessä porrasten yläpäähän kulmat rypyssä katsomaan jälkeemme.

Tänä hetkenä, astellessani tökötin hajun ja paljastettujen sapelien keskellä pölyistä tietä heinäkuun auringon räikeässä paahteessa, tunnen entistä selvemmin sen syvän alennustilan, mihin kansamme on joutunut. Vastoin hallitsijasanalla vahvistettuja perustuslakeja raahataan kansalaisistamme täten yksi toisensa jälkeen Venäjälle, kohti tuntemattomia kohtaloita, samalla kuin kansamme ja eduskuntamme täytyy näitä väkivallan tekoja voimatonna päältä katsoa. Nehän ovat kuin käsistä ja jaloista sidotut, vieläpä suukapuloilla ääntämästään estetyt. Eikä siinä vielä kaikki, vaan monet merkit puhuvat suoranaisesta tylsistymisestä, mihin se passiivinen tila, jolla meidän on täytynyt ulkonaiseen sortoon suhtautua, on ollut omiaan kansaamme vaivuttamaan. Onhan meillä osa yleisöä sekavassa kaunosieluisuudessaan kokonaan unhottanut sen militarismeista raaimman ja tukahuttavimman, johon meitä tallaava tsaarivalta nojautuu, muka ihmisyyden nimessä pauhatessaan saksalaisen militarismin vaarasta ja sen kukistumista toivoessaan siis samalla toivottaen voittoa oman kansansa sortajalle. Toinen osa yleisöstä, suurien varovaisten joukko, suhtautuu pelolla, epäluulolla ja tuomiten siihen kieltämättä maan jaloimpaan nuorisoon, joka sydämensä ääntä totellen on ryhtynyt aktiivisiin toimiin ja lähtenyt vieraille rannoille, valmistuakseen siellä taisteluun tsaarivallan sortoa vastaan. Entä kuinka suuri onkaan se osa kansastamme, joka tylsässä välinpitämättömyydessä isänmaansa tilaan ja suuriin maailman tapahtumiin nähden on antautunut silmittömään keinotteluun ja rasvaiseen mammonan palvontaan? Ja entä ne lukuisat naisemme miltei kaikista yhteiskuntaluokista, jotka velvollisuutensa ja kunniansa unhottaen ovat antautuneet kiemmailuun noiden kaupungeissamme, pitkin rannikoitamme ja kaikissa keskuksissamme lojuvien likaisten harmaatakkien kanssa ... puhumattakaan niistä monen monista miehistä, jotka voiton ja ylenemisen himosta ovat heittäytyneet muukalaisen sortajan kätyreiksi!

— Magu li kuritj? — saanko tupakoida? — panen siinä asemaa kohti kävellessämme ensi kerran käytäntöön yhden niistä harvoista venäjänkielisistä lauseparsista, joita V.K. Trastin oivallisesta kielioppaasta olen kuluneena viikkona ehtinyt päähäni tankata.

Kohteliaasti antaa ratsumestari luvan, kiiruhtaapa vielä itse tulta tarjoamaan. Koko ajan on tämä samainen ratsumestari käyttäytynyt minua kohtaan aivan moitteettomasti. Kuulusteluissa ei hän ole osottanut mitään virkaintoa ja pitkät hetket olen vankilan kansliassa tupakkaa poltellen jutellut hänen kanssaan minkä mistäkin, m.m. myöskin kirjallisista kysymyksistä, sillä ensi tutustumisessamme esittäysi hän — ammattitoveriksi, kertoen kirjottelevansa runoja. Siivon, hiljaisen ja kohteliaan miehen vaikutuksen on hän läpeensä tehnyt ja minä olen päätellyt itsekseni, että hän on parasta lajia mies, mitä santarmin univormussa yleensä voi olla. Myöhemmin vallankumouksen jälkeen saan ihmeekseni kuulla, että hän kuitenkin kaikenkin on ollut täydellinen santarmi: kavala, viekas ja tarvittaessa häijy. No,

minua hän hyvänsuopaisuudellaan ei kuitenkaan ole onnistunut pettämään, sillä kaiken aikaa olen toistanut itselleni Vergiliuksen lausetta: *Timeo danaos et dona ferentes*.

Torniosta tuleva juna ei ole vielä saapunut ja me pysähdymme aseman lähellä olevaan santarmikonttoriin sitä odottamaan. Huoneessa on jo ennestään useita santarmialiupseereja ja minut neuvotaan istumaan erään pöydän ääreen. Ne lukevat venäläisiä lehtiä, keskustelevat iloisesti ja tutkivat seinälle levitettyä suurta sotakarttaa. Kenraali Brusilovilla on Galitsian rintamalla ollut menestystä ja m.m. Lutzkin kaupunki on tullut valloitetuksi. Siitä miehillä ilo. Ratsumestari luulee, että minulla ei siitä ole vielä mitään tietoa, minkä vuoksi hän asettuu eteeni tekemään siitä selkoa. Edelleen kertoo hän, että sota ei voi nyt enää kauan kestää, sillä Venäjällä on aseissa kokonaista kuusitoista miljoonaa miestä ja se kykenee nyttemmin vaikka ihan yksinäänkin saattamaan sodan voitokkaaseen loppuun. Tätä jutellessaan tarkkaa hän minun kasvonilmeitäni, mutta minä en anna niiden ilmaista mitään, ajattelen vain tyynesti itsekseen: älkäähän sentään nuolaisko ennenkuin tipahtaa. Tuollainen barbaarinen luottamus päälukuun on läpi historian kärsinyt huikeita haaksirikkoja. Sivistyskanta se on joka määrää ja siinä te, ryssä poloiset, olette sentään vakavasti alakynnessä.

Huoneen perältä kuulen epämieluisia helinää ja kääntäessäni katseeni sille suunnalle, näen käsiraudat, joita santarmit katselevat.

Aikovatko ne heittiöt jo täällä sovittaa ne minun ranteisiini ja siten raahata minut väkeä täynnä olevan asemapihan halki junaan? kysyn minä pöyristyen itseltäni. Pitäisiköhän tässä jo hyvin puhehin ryhtyä sitä estämään? Mutta olkoon, en viitsi enkä jaksa liehakoida heidän edessään! Jos panevat ne käsiini, niin pankoot, kannan sen sijaan pääni sen pystymässä!

Kuuluu pitkä vihellys ja matkustajajuna vierii asemasillan reunaan. Minua viitataan ottamaan kopsäkkini, saattajat asettuvat ympärilleni ja niin lähdemme asemasillalle. Käsiraudat ovat jälleen hävinneet näkyvistä.

Junan takapäässä on vankivaunu ristikkoikkunoineen ja sen kohdalle pysähdymme hetkeksi. Siinä on kova kiire ja vilinä, kun toisia, Ouluun pysähtyviä vankeja otetaan vastaan, toisia lähetetään eteläänpäin. Edellisten joukossa huomaan pari nuorukaista, jotka ovat käsiraudoilla kytketyt toisiinsa kiinni. Häpeällistä! Kasvonpiirteistä päätäten he ovat kyllä tavallisia rikoksentekijöitä, mutta siitä huolimatta täytyy sanoa, ettei tuollainen menettely ole ainakaan mikään hedelmällinen kasvatukseen.

Saattajaini yrittäessä kiivetä vaunuun, kieltää portaalla seisova vartia meiltä pääsyn ja neuvoo tavalliseen matkustajavaunuun. Tirehtööri on antanut hänelle sellaisen määräyksen ja siihen mukautuvat lopulta saattajani.

Minä hengähdän helpotuksesta, sillä tukalalta tuntui pelkkä ajatuskin lähes pari vuorokautta kestävästä matkasta ahtaassa ja ummehtuneessa vankivaunussa, johon sitä paitsi näytti ilman minuakin tulevan asukkaita riittämiin asti.

Lähdemme siis raivautumaan läpi ihmisjoukon junan etupäätä kohti. Koetan olla syrjilleni katsomatta, sillä ikäväpä olisi nähdä ihmisjoukossa tuttaviani, kun tässä ei ole kuitenkaan tilaisuutta hyvästiä heittää. Kunhan vain sisarukset M., jotka lääninvankilassa ovat usein käyneet minua tervehtimässä, eivät sattuisi asemalla olemaan! Ainakin vanhempi heistä, herkkä ja hermostunut ihminen, pyörtyisi varmasti nähdessään minut paljastettujen miekkojen keskellä, luullen minua vietävän suoraapäätä mestauslavalle. Myöhemmin saan kuulla, että he näihin aikoihin ovat käyneet joka päivä asemalla saadakseen minulle hyvästi heittää, mutta tänään ovat he onnellisen sattuman kautta olleet estettyjä tulemasta.

Junan etupäästä saamme haltuumme vasta maalatun ja puhtaan kolmannen luokan vaunuosaston. Kelpaapa siinä oleksia eikä ole pelkoa tungoksesta, sillä meitä on vain viisi henkeä ja syrjäisiltä on luonnollisestikin pääsy tähän osastoon jyrkästi kielletty.

Ilma on tukehuttavan kuuma. Minä pinnistän aivojani, saadakseni kiinni mainittua käsitettä edustavan venäläisen sanan. Vihdoin siinä onnistunkin:

— Sharka!

— Da, sharka, — nyökäyttää lähinnä istuva santarmi.

Täten on välillemme rakennettu jonkunlainen yhteisymmärryksen silta, jota myöten voi vähitellen siirtyä tuttavallisemmallekin kannalle.

Riisun takkini nauaan, avaan paidan hihani ja asetun penkille mukavaan asentoon. Oloni tuntisin jo aika siedettäväksi, ellei mielessäni yhä hämmöttäisi ne kamalat käsiraudat. Mitähän ne oikein aikovat niiden kanssa? Ehkä kytkevät minut junan liikkeelle lähtiessä?

Miltei henkeä pidättäen odotan lähtömerkkiä, mutta juna tuntuu kuin paikoilleen juuttuneelta ja lähtöhetki venyy iankaikkisuuden pituiseksi.

Vihdoinkin pirittää jossakin etempänä konduktöörin pilli, työläästi halkaisee veturin vastaus raskaan ilman, vaunujono nytkähtää ja lähtee laiskasti liikkeelle kuin edessä olisi uupunut rahtimiehen kaakki. Mutta hetki hetkeltä paranee vauhti, pitkä tavaramakasiini jää jällelle ja tuonnempana soljuu taaksekäsin Kakaravaaran matala ja tuttu talorivi. Ylikäytävän luona seisoo putkansa edessä vahti-Aapeli, luutatynki kädessään, ja nähdessäni hänen päivettyneen, totisen naamansa, tulvahtaa mieleeni joukko koulupoikuuden aikaisia muistoja... Ja ellen kovin erehdy, kävellä tepsuttaa tuolla rautatiekadun päässä korttiröijyssään Mattilan ukko, vanha juureva merimies, oikea pikiorava "Toivon-herran" ajoilta, ja tupruttelee venäjänlehtisavuja ikimustuneesta kopastaan... Mutta vauhti kiihtyy, tuomiokirkon kupooli ja Suusis katoavat näkyvistä, loppuu vihdoin Heinätorin puoleinen pitkän pitkä ja matala kaupungin häntä ja niin jää Saara Wacklinin kaupunki kokonaisuudessaan jällelle. Vaikka nämä yksitoikkoiset ja rannattomat lakeat maisemat ovatkin jo poikuusvuosilta niin tuiki tuttuja, nautin minä tällä kertaa tavattomasti niiden jälleen näkemisestä.

Mutta sitten muistuvat taas yhtäkkiä käsiraudat mieleeni ja huolestuneena siirrän minä katseeni ohi kiitävistä maisemista saattajiini, joiden kupeilla kalahtelevat suuriin pyökkipuisiin koteloihin pistetyt browningit. He ovat asettuneet jo mukaviin matka-asentoihin eikä käsirautoista näy merkkiäkään. Eivätkä he koko matkan kestäessä ota niitä kertaakaan esille, joten satraappi af Enehjelmin viimeinen toimenpide minun olemassaoloni sulostuttamiseksi jää kokonaan vaikutustaan vaille.

Tästä painajaisesta päästyäni pulpahtaa mielialani iloiseksi ja keveäksi. Alan tarkastella saattajiani, löytääkseni heistä puhelumppanin. Ne ovat siistin ja siivon näköisiä miehiä eikä niillä näytä olevan mitään vihamielisiä aikeita minua kohtaan. Vastapäätäni istuu samainen aliupseeri, joka vankilan kansliassa tulkitsi minun Pietariin siirtoani koskevan määräyksen. Se on nuori mies, nimeltään Aksionof, kotoisin Moskovan tienoilta, mutta ollut poikasena kauppa-apulaisena Viipurissa sekä käynyt siellä hiukan suomalaista kansakouluakin, joten hän osaa riittävän hyvin suomea. Sotapalveluksensa on hän suorittanut tykkiväessä sekä ruvennut sen jälkeen santarmiksi. Pian olen hänen kanssaan vilkkaassa keskustelussa, käyttäen häntä samalla kielimestarinani. Levitän hänen eteensä koko sen kielitaitomäärän, jonka Trastin oppaasta olen edellisellä viikolla ehtinyt päähäni ahtaa, ja hän ihmettelee, että olen viikossa niin paljon voinut oppia.

Seuraamme liittyy vähitellen toinenkin santarmi, sama korkearintainen, pystynäinen ja päivettynyt aliupseeri, jonka ensi näkeminen siellä vankilan käytävässä herätti minussa niin epämieluisia tunteita. Läheltä nähden ei hän sentään ole mikään kammottava olento, vaan päinvastoin aika hauska ja huumoria ymmärtävä mies. Hänen nimensä on Vavrishtshuk, hän on aikaisemmin palvellut husaarina ja ottanut osaa Japanin sotaan. Helsingissä on hän palvellut santarmina jo useat vuodet sekä oppinut toimeentulevasti suomea puhumaan. Pian olemme käsinä Mandshurian lakeuksilla suoritetuissa huimissa ratsuväen taisteluissa. Ratsuväkeä ja ratsutaisteluita koskevat seikat intresseeraavat minua aina erikoisesti, sillä pitihän minusta itsestänikin tulla rakuuna, ellei Bobrikof olisi lopettanut kotimaista sotalaitostamme juuri vähäistä ennen kuin minun olisi tullut astua Lappeenrannan rakuunarykmenttiin.

Hän on ollut mukana lukuisissa ratsuväen taisteluissa, saamatta edes naarmua nahkaansa. Koomillisessa valossa esittää hän japanilaisen ratsumiehen sekä hänen suuripäisen ja lyhytsivuisen hevosensa, aiheuttaen minulle vilpittömän naurunpuuskan. Mutta hänen aito husaarimaiselle mielikuvitukselleen täytyy antaa täysi tunnustus, sillä heikäläisen ratsujoukon hurjia hyökkäyksiä kuvatessaan kertoo hän japanilaisten päitä sinkoilleen kuin nauriita ilmassa.

Kolmas santarmeista, vanhin joukosta, on hyväntahtoisen näköinen ukko, joka omassa nurkassaan vetelee savuja ja särpii teetä. Neljäs on komea ja ylpeä mies, joka ei antaudu kanssani minkäänlaiseen keskusteluun eikä ota vastaan paperossia eikä karamellia, kuten toiset. Hän istuu enimmäkseen yksinään ja pitää hyvää huolta komeista, punertavista viiksistään. Kaikilla heillä on mukanaan hyvät eväät ja ravintola-asemilta hakevat he aina teevettä. Minulle tuo Aksionof mitä milloinkin haluan eikä suostu ottamaan juomarahaa vaivoistaan, selittäen sen kuuluvan hänen velvollisuuksiinsa.

Hupaisesti kuluu minulta matka, mutta Viipuria lähetessä alkaa minua vaivata kova päänsärky. Vielä enemmän kärsii siitä Vavrishtshuk. Minulla on matkassani pari pulveria, joista toista tarjoan hänelle. Hän ei kuitenkaan uskalla ottaa, epäilee kai sen sisältävän myrkyä. Mutta kun päänsärky yhä yltyy, häätty hän lopulta sitä itse pyytämään, tiedustellen samalla, etteihän se vain myrkyä sisällä. Kun sanon, että otinhan minä äsken itsekin samanlaisen ja istun vielä ilmielävänä tässä paikallani, rohkaistuu hän ja nauttii pulverin. Niistä ei kuitenkaan ole apua meille kummallekaan ja vasta kun Vavrishtshuk Terijoella hankkii voimakkaampia pulvereita, lievenee päänsärky senverran, että pääsen uneen. Pitkiin nukkumisiin ei kuitenkaan enää ole aikaa.

— Herra, herra, nouskaa, ollaan perillä!

Se on Vavrishtshuk, joka minua nykii hereille. Kavahdan istualleni ja ulos silmätessäni huomaan, että vauhtiaan hiljentänyt juna kesäyön hämyssä vierii pitkin laajan, puisen asemasillan reunaa, jossa tungeksii joukko odottajia. Olemme perillä tsaarivallan pääkaupungissa, jonne kohtalo on nähnyt hyväksi saattaa minut ensi vierailulle neljän miekoilla ja browningeilla aseistetun santarmin saattamana.

II

TULO SHPALERNAJAAN JA ENSI VAIKUTELMAT SIELLÄ.

Olen ensi kertaa Pietarissa ja yleensä ensi kertaa kotimaani rajojen ulkopuolella — ellei sellaiseksi tahdo ottaa Haaparannalla ja Pajalassa käyntiä. Kaikki on minulla tästä lähin uutta sekä omiaan pitämään mielenkiintoani vireillä. Uteliaisuus on, ainakin tällaisissa oloissa, sentään hyvä avu. Huoli omasta persoonasta haihtuu vähemmäksi, kun mieltä joka hetki jännittää kysymys, mitä tämän jälkeen seuraa. Niinpä saatoin seuraavien vaiheideni aikana useimmiten unohuttaa oman kohtaloni ja sanomalehtimiehen tavalla kiintyä tekemään huomioita ympärilläni olevista oudoista oloista, voidakseni niitä sitten yleisölle kuvata. — — —

On lenseä heinäkuun sydänyö pehmeine hämyineen, kun minä Aksionovin ja Vavrishtshukin saattamana lähden Suomen asemalta ajurilla hyrräämään keskikaupunkia kohti. Ensimmäisenä kiintyy huomioni ajuriin, joka on vanhan vanha, tuhatryppyinen ukko pitkin kauhtanoineen. Mutta sen eleissä on vielä jotakin nuorekasta ja hampaat ovat eheät ja valkoiset. Hän istuu kuskipukillaan puoleksi meihin kääntyneenä ja alkaa vilkkaasti jutella saattajaini kanssa, jonka kestäessä hän koukkuisella etusormellaan tavan takaa tekee eräänlaisen apostoolisen eleen. Ihan ilmetty Karatajef! välähtää mieleeni — tuon samaisen ikituoreen venäläisen talonpojan tyyppi, jonka Tolstoi "Sota ja rauha" romaanissaan on niin suurella mielihyvällä kuvannut.

Ajamme leveätä valtakatua, joka lyhtyriveineen etäällä häipyä yön hämärään. Saattajiltani kuulen, että tämä on Liteinajan katu. Koetan nähdä puolelta ja toiselta niin paljon kuin kerkeän sekä samalla painaa suunnat ja katujen asemat mieleeni, sillä moniaan hetken kuluttuahan minä jälleen olen suljettuna neljän seinän sisään sekä näköalani rajotettuna vähimpään mahdolliseen. Tunnen asemani hieman samanlaiseksi kuin se sadun pikku poika, jota isänsä vei metsään kuolemaan ja joka taskustaan heitteli kiviä ja kivien loppuessa leivänpalasia jälkeensä, osatakseen niitä myöten takaisin ihmisten ilmoille.

Kulemme leveätä siltaa myöten Nevan yli. Heitän silmäykseni pitkin tämän historiallisen virran uomaa ja mieleeni muistuu, että tämä on suomalaisen heimon vanhaa asuma-aluetta. Aikojen aamuna ovat kalevalaisten purret halkoneet virrankalvoa ja Jänissaarella, jossa nyt kohoavat Pietari-Paavalin linnan tornit, on kenties jollakin sankarikauden mahtajalla ollut tupansa. Mutta slaavilaisuuden painopiste hiipii lähemmäs ja Nevan rannat, joilla siihen saakka on vallinnut erämaiden neitseellinen rauha, muuttuvat siksi näyttämöksi, jossa nämä kaksi niin tuiki vastakkaisilla ominaisuuksilla varustettua rotua vuosisatojen kuluessa törmäilivät yhteen. Hengessäni näen minä suuria suunnittelevan Tuomaspiispan mahtavine ristilaivastoineen pyrkivän ylös Nevaa sekä sitten palaavan lyötynä ja suuret unelmat särkyneinä. Ollapa että hänen jättiläiskamppauksensa Aleksanteri Nevalaisen kanssa tuolla ylempänä virran rannalla olisi päättynyt toisin kuin se päättyi, niin tämän Europan koilliskolkan historia olisi vuosisadoiksi ottanut tykkänään toisen suunnan: suurslaavilaisen valtakunnan tilalle olisi syntynyt suursuomalainen eikä meitä myöhäsyntyisiä Kalevan poikia nyt vankeina raahattaisi tämän samaisen Nevan yli.

Vankeina — niin, kuinkahan monta kansalaistani aikojen kuluessa onkaan vastoin tahtoaan saanut tätä tietä vaelttaa? Ennen kaikkea muistuvat mieleen ne tuhannet nimettömät — sekä miehiä, naisia että lapsia —, jotka Isonvihan aikana raahattiin tänne Nevan rannalle ja jotka vieraalle kansalle pääkaupunkia rakentaessaan sortuivat tauteihin ja kurjuuteen. Rajuna kuohahtaa minussa tätä kaikkea muistaessani viha — viha ei ainoastaan tsaarivaltaa, vaan koko tätä maata ja kansaa kohtaan, ja jos nuo saattajani sekä tuo kuskipukilla laverteleva vanha musikka näkisivät, mitkä mustat Kullervo-ajatukset minun sisälläni riehuvat, niin varmasti he hätkähtäisivät ja olisivat paremmin varuillaan...

— Katsokaa, herra, suuria kanuunoita! — havahuttaa minut toinen santarmeista.

Kun käännän pääni oikealle — olemme hetki sitten jättäneet Liteinin sillan taaksemme —, näen

katuvierustalle rakennetulla korokkeella rivin vanhanaikaisia jättiläissuuria kanuunoita. Mutta näky ei suinkaan ole omiaan johtamaan minua pois äskeisistä ajatuksistani, sillä näkemieni kuvain perustalla tunnen ne heti ensi silmäyksellä Pähkinälinnan vanhoiksi kanuunoiksi.

Rakennus, jonka edustalle nuo vanhat tykit on asetettu, kuuluu olevan arsenaali ja sitä vastapäätä, toisella puolen Liteinajaa, on Pietarin piirin hovioikeus. Sen yhteydessä on vankila, joka on määrätty minun tulevaisiksi olinpaikakseni.

Ajuri kääntää nurkan ympäri ja pysäyttää muutaman pimeään porttihalvin eteen. Hapuilen saattajineni siitä sisään, tullen lopulta pahki likaiseen ja haisevaan dvornikkaan, joka lautakatoksen alla istuallaan vetelee unia. Santarmit tyrkkivät häntä, mutta hyvän aikaa kynsii hän itseään kyljeltä jos toiseltakin, ynisee ja kähnii, kunnes viimein alkaa haukkumaäänellä turista jotakin, mistä tuntuu vähitellen käyvän selville, että olemme kokonaan väärästä paikasta sisälle pyrkimässä. Saamme siis palata kadulle ja kiertää tykkänään vastakkaiselle puolelle tätä valtaisaa rakennusrykelmää, jonka arvioitsen vähintäänkin yhtä suureksi kuin senaatintalo Helsingissä.

Löydämme vihdoinkin oikean sisäänkäytävän ja kun porrasten yläpäässä univormupukuinen ja revolverilla aseistettu mies avaa meille oven, huomaan tullemme vankilan piiriin. Hetkistä myöhemmin seison jonkunlaisessa kansliahuoneessa, jota vaisusti valaisee vihreäverkkaisen pöydän päällä riippuva sähkölamppu. Pöydän takana istuu nuori ja hintelä, upseerin asussa oleva mies, joka puhuu kiusallisen hiljaisella äänellä. Aksionovin tulkitessa merkitsee hän kirjaan minun nimeni, ikäni ja tuntomerkkini sekä ottaa huostaansa kelloni ja rahakukkaroni, minkä jälkeen saan palata etehiseen.

Siellä sanoo Aksionof minulle kädestä pitäin hyvästi, kehottaen minua olemaan turvallisella mielellä, sillä "täällä vain asia tutkitaan". Niin oudolta kuin se kuuluneekin, tuntui minusta sentään ikävältä erota tuosta santarmista, sillä osasihan hän kuitenkin suomea ja oli sen kautta ikäänkuin viimeisenä siteenä itseni ja isänmaani välillä. Hänen poistuttuaan olin nyt ypöksinäni umpivenäläisten ja outojen olojen keskellä.

Eräs vartioista viittaa minua ottamaan kapsäkkini ja palttooni sekä seuraamaan hänen mukanaan.

Painumme kolkkoja, holvikattoisia portaita alaspäin ja kulemme useiden vahvasti raudoitettujen ovien läpi. Vihdoin aukenee eteemme suunnattoman pitkä käytävä, jota hämärästi valaisee muutama yölamppu ja jossa vallitsee kuolonhiljaisuus. Minusta tuntuu, että olemme jo hyvän joukon maanpinnan alapuolella, vaikka käytävä itse asiassa on rakennuksen pohjakerroksessa. Pitkin käytävän toista sivua on korkea pino jauhosäkkejä ja niitä vastapäätä loppumaton rivi lähekkäin seisovia ovia — vahvasti raudoitettuja, mustaksi maalattuja, synkeitä ovia. Ilma on raskas ja ummehtunut, siinä tuntuu jauhojen, mahorkan ja tökötin yhtynyt tuoksu. Risahdustakaan ei kuulu ja etäämpänä vilahtaa vain ääneti hiipivän yövartian haahmo. Minusta tuntuu, että noiden mustien ovien takana lepää joukko ikuista untaan nukkuvia vainajia ja kammoksuen minä odotan, milloin vartia pysähtyy, avaa yhden noista ovista ja työntää minut sisään. Mutta hän jatkaa matkaansa ja kääntyy käytävän perällä kulman ympäri, jolloin eteemme aukenee yhtä pitkä käytävä toiseen suuntaan. Se kulkee pitkin rakennuksen ulkoseinustaa ja ulottuu korkeudeltaan läpi neljän kerroksen. Noita synkeitä ovia on siis neljässä rivissä päällekkäin. Kunkin ovirivin edessä on vain kapea silta rautaisine kaidepuineen ja käytävän keskikohdalta kohoaa sillalta toiselle kapeat rautaportaat. Niitä pitkin lähdemme kiipeämään ylös ja minä olen ihan nääntyytä raskasta kapsäkkiä raahatessani.

Neljänteen kerrokseen tultua kulemme pitkin siltaa käytävän suuntaan, kääntyen sen perällä jälleen kulman ympäri ja taaskin on edessämme uuteen suuntaan kulkeva käytävä loppumattomme oviriveineen ja rautaportaineen. Teen johtopäätöksen, että käytävä ulkoseinitse kiertää ympäri tämän suuren suuren vankilarakennuksen ja vankikopit, joita kaikesta päättäen on suunnaton paljous, ovat kaikki vierekkäin ja päällekkäin sisäseinällä, niin että niiden pienet ristikkoakkunat aukenevat umpinaiselle sisäpuolelle.

Nousemme vielä yhden kerroksen välin muurin sisälle rakennettuja portaita myöten ja uudelle käytävän lattialle tultuamme huomaan, että täällä on vielä kaksi koppikerrosta päällekkäin — siis kaikkiaan kuusi kerrosta. Käytävän kulmauksessa on jonkunlainen aitio pöytineen, hyllyineen ja jumalankuvineen. Pöydän ääressä tuolilla torkkuu vartia.

Meidän lähestyessämme avaa hän silmänsä ja vaihtaa jonkun sanan saattajani kanssa. Minä saan laskea kapsäkin ja palttoon lattialle, saattaja palaa takaisin ja tämä uusi vartia viittaa minut vuorostaan matkaansa.

Kuljemme tätä viidennen kerroksen käytävää ainoastaan vähän matkaa. Ylimpään kerrokseen nousevien rautaportaiden kohdalla pysähtyy vartia, avaa yhden noista mustista ovista, joka ääneti kääntyy saranoillaan ja jonka yläpuolella on numero 219. Väännettyään oven ulkopuolelle sijoitetusta sähkönappulasta viittaa hän minua astumaan sisään.

Syystä että seinään kiinnitetty yksinkertainen sähkölamppu valaisee pienen kopin kirikkaaksi, ei tulevan asuntoni jättämä ensi vaikutus ole lainkaan vastenmielinen. Mutta minulla ei ole aikaa pitempiin ympäristöni tarkasteluihin; sillä vartia viittoo minua riisuutumaan. Sitä mukaa kuin päästelen vaatekappaleita päältäni, käy hän ne tarkoin läpi, nuuskii jokaikisen poimun ja kääntää nurin taskut, joista hän tyhjentää pöydälle kaikki pikku esineet, nenäliinat, paperossi- ja tulitikkukotelot, lyijykynät ja muut. Lopuksi, seisoessani jo alusvaatteillani, koplottleee hän pitkin ruumistani, etteihän niidenkin alla ole vain jotakin luvatonta kätöksä.

Tarkastuksen päätettyään antaa hän käteväällä eleellä ymmärtää, että minun on heti pantava nukkumaan, minkä jälkeen hän ryhtyy kokoomaan pöydälle kerääntyneitä esineitä. Miltei henkeä pidättäen minä odotan, mikä on oleva paperossieni ja tulitikkujeni kohtalo. Hän jättää kummatkin pöydälle ja minä huokaan helpotuksesta. Täällä on siis tupakoiminen sallittua ja sehän merkitsee vankipoloiselle vähintäänkin yhtä paljon kuin hauska toveri.

Sytytänpä siis mielihyväni osotteeksi savukkeen ja alan laittautua vuoteeseen. Sen muodostaa äärimmäisen kapea rautasängyn pohja, joka on saranoilla seinässä kiinni ja jonka päiväksi saattaa kääntää ylös ja lukita seinään kiinni. Siinä on meriheinillä täytetty, kovaksi tallaantunut ja monikyhmyinen patja sekä päänalunen samaa maata. Peitteenä on kaistale likaisen harmaata sotamiehen sinellisarkaa. Se on rei'ille kulunut, likainen ja kovaksi piintynyt kuin pohjanahan kappale. Epämieluisalta tuntuu sen alle kääriytyä, mutta mikäpä tässä muukaan auttaa.

Hetkisen loikoiltuani selälläni, mietiskellen ihmiselämän oikkuja ja odottamattomia äkkikäännteitä, kuulen oven yläosassa olevan pienen ja pyöreän tirkistyslasin kannen ripsahtavan, samalla kuin lasin takana vilahtaa vartian silmä. Siten todettuaan, että minä olen asettunut jo levolle, napsauttaa hän sähkölampun sammuksiin.

On jo aamupuoli yötä ja samearuutuisesta akkunasta kajastaa päivänvalo. Ympärilläni vallitsee vielä haudanhiljaisuus. Kauan makaan minä vielä valveillani, kulkien ajatuksissani kopista koppiin ja tutkistellen niitä lukemattomia elävänä haudattuja, joita tämän kuolleen talon muurit sisäänsä kätkevät ja joita kaikkia yhdistää viha tsaarivaltaa ja sen harjottamaa sortoa vastaan. Niin ajatellessani tuijottavat silmäni kapeaan oveen, josta Herra ties milloin ja missä oloissa se minulle jälleen aukenee.

III

ENSI PÄIVÄN VAIKUTELMIA.

— Hljep! Hljep! Hljep!

Kello taisi olla vähän yli kuuden seuraavana aamuna, kun kumea basso jossain käytävän perällä alkoi toistella noita sanoja.

Kuulen ne ensin unenhorroksen läpi, mutta kun huudot jatkuvat yhä lähempänä ja lähempänä, havahdun kokonaan hereille ja kohoan vuoteessa istumaan. Huutojen ohella kuuluu kiireisiä askelia sekä ääntä mikä syntyy kun raskasta koria laahataan pitkin lattiaa.

Nyt kajahtaa tuo "hljep!" ihan oveni takana ja samalla rävähtää oven keskiosassa oleva nelikulmainen luukku auki ja siihen tulla pomahtaa kuin tykinsuusta lennätettynä korttelin paksuinen limpun neljännes. Nyt vasta ymmärrän huutojen tarkoituksen. Kavahdan nopeasti jaloilleni ja sieppaan leivän kämpäleen kuin häkkiin suljettu peto, jolle ristikon raosta hangolla ojennetaan lihapala.

Samalla rämähtää luukku jälleen kiinni ja huudot: "hljep! hljep!" etenevät päinvastaiseen suuntaan.

Seison nyt paitasillani, unisena ja raukeana siinä likaisella sementtilattialla kädessäni valtava tuoreen ruisleivän kappale. Hm, koska päiväjärjestys alkaa täten, niin totisesti olenkin nyt maassa, jonka tuotteista leipä on huomattavin aine. Kääntelen saalista kädessäni, haistelen ja pistän pienen mureneen suuhunikin. Kaikesta päättäen se on hyvää ruisleipää, jota kyllä voi syödä, jos on siihen lisäksi voita ja muita särpimiä. No pianpahan näen, mitä talon puolesta vielä aamiaisen lisäksi annetaan. Lasken siis leivän kimpaleen pöydälle ja istahdan vuoteeni reunalle.

Kovin minua vielä raukasee ja tekisi mieli heittäytyä uudelleen pitkäkseen. Mutta kaikesta päättäen on tässä kuitenkin laittauduttava vaate päälle. Hoh-hoi, kun tuntuu työläältä alottaa tätä päivää, ensimmäistäni tsaarivallan pääkaupungissa, ja haukotuttaa niin armottomasti...

Kun olen perusteellisesti venytellyt ja haukotellut, jään vielä hetkiseksi istumaan vuoteelle ja ryhdyn lähemmin tarkastelemaan munkkikammiotani. Se on kapea ja matalahko holvikattoinen huone, jossa pitkinpäin, akkunasta oveen, voi ottaa seitsemän lyhyttä käyntiaskelta sekä poikittain neljä. Jos pitkäraajainen mies ojentaa kätensä, ulottuvat sormenpäät sivuseinästä toiseen. Seinät ja katto ovat sileäksi rapatut ja öljyvärillä vaaleanharmaaksi maalatut. Sillä seinällä, jossa vuode on, näkyy vahva pölykerros, niin että siihen hyvin voi sormellaan kirjottaa. Lattia on sementistä, tuhkan harmaa, keskeltä kuopalle kulunut. Ikkuna, noin puolen metrin korkuinen, on peräseinän yläosassa. Siinä on kaksinkertaiset, kaukana toisistaan olevat lasit, joiden takana on tiheä rautaristikko. Tuo pieni valoaukko on jaettu kokonaista kahdeksaan rautapuitteiseen ruutuun, jotka nekin ovat pölyiset ja sameat. Toisen alakulman sisempi ruutu on avattava ja sitä vastaavassa ulkoruudussa, joka on rautapellistä, on yksinkertainen venttiili. Kun leveä kivinen ikkunankynnys on jyrkästi alaviisto, on ikkunan ääreen mahdollon kiivetä.

Vuode on toisessa ovinurkassa. Sitä vastapäätä on pöytä. Sen muodostaa noin neljännesneliömetrin laajuinen, keltaiseksi maalattu rautalevy, joka on kiinnitetty seinään. Sen vieressä, puolta alempana, on toinen, parin kämmenen laajuinen levy, jonka tarkoituksena nähtävästikin on toimittaa istuimen virkaa. Pöydän ja oven välissä on ylempänä seinässä vielä kaksi päällekkäin asetettua levyä hyllynä. Siellä ovat saaneet sijansa vangin ruoka-astiat: kattilan muotoinen, sisältä ja päältä tinattu kaksikorvainen kupariastia, joka seisoo hedelmätarjotinta muistuttavalla alustalla samasta aineesta, sekä kantana lautasen muotoinen kupariastia. Lisäksi on siellä pieni puinen ryssänkuppi suoloja varten, noin litranvetoinen kuparinen juoma-astia ynnä loppujen lopuksi tavattoman kömpelötekoinen, ihan pyöreä puulusikka, oikea ryssän kuiritsa. Siinä on koko pöytäkalusto.

Ihan pöydän vieritse kulkee pystysuorasti kopin läpi noin kymmenen sentin läpimittainen lämpöjohtotorvi. Siitä eteenpäin peräseinää kohti on vesikrana ja sen alla suppilo likaveden kaatamista varten. Ja vihdoin peränurkassa, saman seinän puolella, avonaisena vesiklosetti. Kun vielä mainitsen samassa nurkassa seisovan varrellisen niiniluudan, niin kalustoluettelosta ei puutu enää mitään.

Eihän tämä asuinmaja, johon kohtalo on nähnyt hyväksi minut toistaiseksi tallettaa, ole siis ainakaan millään ylellisyyksillä pilattu. Mutta kuitenkin kaikitenkin ... voisiko suomalainen kirjailija toivoa suotuisampaa olomuotoa? Tutkintotuomari apulaisineen, vankilan monimiehininen päällystö ja suurilukuinen vartiakunta sekä senkin seitsemät rautaovet salpoineen ja telkineen riittävät kyllä kiukkuisimmankin karhun pitämään loitolla, samalla kuin korkea kruunu tuohon oveen varatusta luukusta ojentaa maksutta jokapäiväisen leivän. Tarvitsisko enää parempata työrauhaa köyhä kirjailija!

Tämä ajatuskäänne murheellisten tarkastelujeni lopuksi saa minut kerrassaan hyvälle tuulelle. Nousen rivakasti jaloilleni aikeissa ryhtyä peseytymään. Mutta mitäs, eihän täällä ole minkäänlaista pesuastiaa, saippuasta ja pyyheliinasta puhumattakaan. Suomalaisen vankikopin kalustoon kuului siisti emaljinen pesuastia, moitteeton pellavainen pyyheliina, saippuanpala erikoisessa astiassa sekä metallinen kampa. Mutta mitämaks, nythän eletäänkin tsaarivallan pääkaupungissa eikä puhtaus ole koskaan ollut löydettävissä venäläisten hyveiden joukosta.

Vesihän pesussa on kuitenkin pääasia, tuumin lopuksi ja lähenen päättävästi kranaa. Mutta se on vivullinen laitos eikä tavallinen väännettävä krana ja koko ajan kuin vettä laskee, täytyy toisella kädellä painaa vipua. Peseytyminen käypi siinä siis tuiki työläästi. Katselen jälleen neuvotonna ympärilleni, kunnes silmäni pysähtyvät ennen mainittuun soppa-astian alustaan. Siinähan paremman puutteessa sovelias pesuastia. Siihen sopii vettä suunnilleen saman verran kuin soppalautaseen. Lasken sen siis kranasta täyteen, asetan W.C:n reunalle ja yks kaks on peseytyminen täydessä käynnissä. Sitten muutamia voimisteluliikkeitä. Suomalaisessa vankilassa oli jokaisen kopin seinällä painettu plakaatti, jossa kuvin ja sanoin oli neuvottuna kymmenkunta yksinkertaista voimisteluliikettä. Ne ovat tarkoin muistissani ja päätän ne täälläkin käydä aamuisin sääntillisesti läpi.

En ole vielä ehtinyt täysin pukeutua, kun käytävästä alkaa kaikua: "kipjetok! kipjetok!" Sana merkitsee kiehuvaa vettä, mutta se on minulle vielä outo enkä niin ollen tajua, mitä siellä tällä kertaa on tekeillä. Mutta huudot lähenevät, oviluukku rämähtää jälleen auki ja kiirehtiviä eleitä tehden huutaa sieltä vartia: "dajte krushku!" ja kun en heti älyä, hokee hän sana sanalta kiihtyvällä ärtyisyydellä: "krushku, krushku, krushku!" ... viittoen samalla juoma-astiaa kohti. Tempaan sen hyllyltä ja lennätän luukulle. Vartian seurassa on hurstihousuihin puettu likainen olento, joka riepottaa kaksin käsin suunnattoman suurta, kirkkaaksi kiillotettua kahvipannua. Ettäkö antaisivat kahvia? Eihän toki, vaan kirkasta kiehuvaa vettä laskee mies kannuni täyteen, ja kun olen ottanut sen käteeni, lentää luukku taas paukahtaen kiinni ja askeleet kipjetok-huutojen säestämänä etäännyvät.

Jahah, tämä on siis teevettä. Mutta tee ja sokeri? Sitä ei nähtävästikään anneta talon puolesta ja omani, samoin kuin teekannuni ja kuppini, ovat kapsäkissäni, jota herra ties annettaneeko lainkaan minulle. No, odotetaan, onpa siihen hyvää aikaa, ja ties mitä lisäkkeitä tähän aamiaista varten vielä tulee.

Mutta odotukseni on turha ja pian saan oppia tietämään, että Venäjän kruunun lukemattomille vangeilleen suoma aamiainen supistuu leivänkappaleeseen ja litralliseen kiehuvaan vettä. Vastaava ateria suomalaisessa vankilassa sisälsi paitsi leipää ja maitoa kuoriperunain ja silakan kanssa, sekä pienen voionoksen muistaakseni kolmena viikon päivänä tai kuoriperunain puutteessa ruisjauhovelliä. Ero on siis melkoinen, kuten se on niin monessa muussakin suhteessa...

Odotellessani siis turhanpäiten aamiaisen lisää, avaa vartia oven ja murahtaa sanan: "Musor!" Kun minä hänen tiedonantonsa suhtaudun ainoalla käytettävissäni olevalla keinolla: tyyneellä passiivisuudella, opettaa vartia tuota pikaa vihaisin elein minut ymmärtämään, että sana "musor" merkitsee rikkoja ja että minun on ennenmainitulla niiniluudalla lakaistava lattiani sekä työnnettävä roskat kynnyksen yli käytävään. Samalla komentaa hän sängyntapaisen nostettavaksi ylös pitkin seinää. Niin, tietystihän se olisi vangille liikaa mukavuutta saada joskus kävelynsä lomaan heittäytyä vuoteelle pitkäkseen!

Kello jossakin käytävän perillä lyö kahdeksan, sitten yhdeksän, kymmenen... Ikkunan kynnykselle kerääntyy kuhertelemaan pari kyyhkysyä. Ne ovat nähtävästikin tottuneet koppien asukkailta saamaan leivänmureneita. Alhaalta pihalta kuuluu ääniä ja erilaisten työaseiden kilkettä: siellä nähtävästikin työskentelee joukko rangaistusvankeja.

Herkeämättä astelen minä edestakaisin lattialla ja vähitellen alkaa tuntua hiukava nälkä. Silloin hypistän pienen kipeneen limpun sydäntä, kastan sen suoloissa ja ryyppään haaleaksi jäähtynyttä vettä päälle. Se karkottaa hetkeksi näläntunteen ja minä saatan jälleen sytyttää paperossin.

Kun olen väsyksiin asti kävellyt, istahdan rautalevyille ja nojaan kyynärpäni pöytään. Sen reunaan on jollakin terävällä kärellä kaiverrettu muutamia sanoja, joita alan hajamielisesti tavalla. "Fedor Anarchistof, tipograf, pabjeshashnyj soldat, ijuli 1915." Siihen on siis vuosi taaksepäin piirtänyt nimensä sotapalveluksesta, kenties rintamalta karannut sotilas, ammatiltaan latoja. Anarchistof, mikä sopiva nimi venäläiselle valtiolliselle vangille! Missähän lienee tällä haavaa mies poloinen, lieköhän joutunut hirsipuuhun vai virunee kossain Kaspian takaisessa rangaistuskomppaniassa?

Taas lyö kello, mutta kumea ovien pauke estää minut laskemasta lyöntien lukua. Tirkistyslasin kansi risahtaa ja kun käänän katseeni oveen, muljahtaa siellä vartian silmä hetkeksi näkyviin. Uh, kuinka tuo salamyhkäinen kurkistelu säväyttää ilkeästi!

Mutta ihmeellistä, kuinka naapurini tuolla yläpuolella jaksaa kävellä. Raskaina, täsmällisinä ja hetkeäkään pysähtymättä ovat hänen askeleensa holvikaton päällä koko aamun kaikuneet. Mikähän sekin lie miehiään, mistä kotoisin, minkä ikäinen ja mistä syytettynä? Tuskin parin metrin välimatka erottaa meidät toisistamme ja siitä huolimatta elämme kuin eri taivaankappaleilla. Ja samoin naapurit molempien sivuseinien takana sekä tuolla lattiani alla? Viime mainittu kuulee tietysti minun askeleeni ja arvailee, kuka minä lienen miehiäni. Niin, vierä vierekkäin meitä on täällä miehiä kuudessa kerroksessa päällekkäin, raahattuna tänne suunnattoman laajan tsaarivaltakunnan eri osista, ja kukin meistä elää omaa elämäänsä visusti toisistaan erotettuna kuin mato koterossaan...

Jälleen lyö kello jossakin kaukana ja kohta sen jälkeen raivataan oviluukku odottamatta auki ja vartian käsi ojentaa avaimen tapaista. "Kratvajt atkryjte!" sanoo hän ja viittoo vuodettani kohti. Tempaan avaimen ja siinä tuokiossa on lukko avattu ja sänky laskettuna ainoan puujalkansa varaan.

Tämäpä mainiota! tuumin itsekseni, uskotellen samalla, että vuode saa nyt koko loppuosan päivää olla alhaalla. Ja kuinka ystävälliseltä tuo kova ja kapea makuutila nyt tuntuukaan, heittäytyessäni siihen pitkälleni. Saman tempun on nähtävästi naapurini tuolla ylhäällä tehnyt, sillä hänen askeleensa ovat vihdoinkin vaienneet.

Juuri kun olen unenvienoon menossa, kajahtaa käytävän päästä huuto: "abjet!" Sieltä kuuluu astiain kolinaa, askelia, suuren, kahden kannettavan saavin siirtelyä sekä säännöllisin väliajoin huuto: abjet!

Arvaan että kysymyksessä on päivällisen tarjoilu ja nousen istumaan. Pian ne ovat taasenkin minun luukullani, vartia pärmänttää ryssä, josta minä en tietysti ymmärrä sanaakaan, ennenkuin hän alkaa viittoja hyllyä kohti. Kahmaisen sieltä koko astiakokoelman syliini ja ojennan luukulle. Kysymykseen tulevat vain soppa-astia sekä sen kantana palveleva monikuhmuinen lautanen.

Kolmatta ei nähtävästikään käytetä ruokatarjoiluun, joten se siis kokonaisuudessaan joutaa palvelemaan minua pesuastiana. Vartiaa seuraa tällä kertaa kokonaista kaksi hurstipukuista rangaistusvankia, joista toinen hoilauttaa saavista suurella kauhalla hernesoppaa astiaani, toinen paistaa lautaselleni kasan jotakin puuron tapaista. Kaikki tapahtuu tulisella kiireellä ja tuskin olen ehtinyt saaliini temmata luukusta, kun se jo pamahtaa lukkoon ja askeleet abjet-huutoineen loittonevat.

Tartunpa siis tuohon lusikan irvikuvana esiintyvään kapustaan ja alan tunnustella tsaarin päivällisantimia. Hernesoppa on laihaa ja harmajata eikä siinä näy ainuttakaan lihan mureneta. Mutta

herneitä siinä kuitenkin on ja nälkänsä syö sitä mielelläänkin. Toinen ruokalaji on valmistettu tattariryneistä siten, että ryynit on joko höyryssä pehmennetty tai kiehutettu niin kauan että kaikki neste on haihtunut ilmaan, minkä jälkeen ryynien joukkoon on sekoitettu jotakin rasvaa. Tämä puurontapainen ei ole hullumpaa maultaan ja saankin syöneeksi sitä useampia lusikallisia.

Pahin näläntunne on nyt kaikonnut ja tyytyväisenä sytytän savukkeen ja heittäydyn vuoteelleni. Ehkäpä alkaa elämä luistaa näissäkin oloissa. Kun tietäisi vain hituisenkaan tulevaisuudestaan...

En ehdi nytkään uinahtaa, kun tulee keskeytys. Vartia siellä kulkee ovelta ovelle, tirkistää lasista, koputtaa ja huutaa: "kravatj sakryjte!" Ei siis muuta kuin vääntäy ylös, niin unteloksi ja raukeaksi kuin itsesi tunnetkin, nosta vuoteesi lukkoon ja ala kävellä laapotella edestakaisin.

Tämä ensimmäinen iltapäivä tarjoaa kuitenkin yhtä ja toista vaihtelua. Ensinnä pistäytyy vartia jollekin asialle koppiini. Kun päivällisen jätteet viruvat vielä pöydällä karpästen vilkkaan huomion esineenä, kysyn minne ne on pantava. Sanaakaan lausumatta viittaa hän W.C:tä kohti.

Jahah, siis lokaviemäriin. Saadakseni astiat virutetuiksi noudatan viittausta, samalla kuin taloudelliset vaistoni protesteeraavat sellaista toimenpidettä vastaan. Arvioitsen, että niillä jätteillä, joita näin suuresta vankilasta joka päivä kertyisi, pitäisi yllä melkoisen sikalan. Ainakin suomalaisessa vankilassa otettiin kaikki ruuan tähteet visusti talteen. Mutta mitämaks, onhan Venäjällä limppua! Nitshevoo ja soromnoo sellaisille pikku asioille! Niin, niin, onhan Venäjällä vara tuhlatakin, vaikka toisaalta valtio on jo vuosikymmenet keikkunut vararikon partaalla. Samalla barbaarisella huolettomuudella ja luottamuksella paljouteen on Venäjä tavallisesti kaikki sotansakin alottanut. Mikä ylimielinen sävy hyrskyikään venäläisessä sanomalehdistössä Japanin sodan alkaessa sekä samoin nyt maailman sodan ensi viikkoina. Pois tieltä vain, kyllä Venäjällä poikia piisaa — kunnes perinpohjaiset selkäsaunat surkeine nöyryyöksineen muuttavat sävyn kokonaan toiseksi: keskinäiseksi, aitoslaavilaiseksi haukunnaksi ja tukkanuotan vedoksi.

Mutta ovensalvat kirsкуvat jälleen ja sisään tepsuttaa kaksi äijän kässärää vartianpuvussa. Toinen niistä, lyhyt, tihrusilmä starikki, asettuu eteeni, nykii minua paidan hihasta ja turisee jotakin venäjäksi. Vastaan sanoilla, joita toistaiseksi parhaimmalla menestyksellä kykenen käyttämään: Nje panimaju pa ruski! Vihdoin keskeyttää äijä turinansa ja lausahaa suureksi ällistykseksi:

— A montako shiul paitaa?

— Oletteko suomalainen? — vastaan minä ihastuneena toisella kysymyksellä.

— Ka en ou, sanoo äijä ja hymyilee samalla tyytyväisenä sille yllätykselle, jonka hän suomenkielellään huomaa minulle valmistaneensa.

Päätelen itsekseni, että äijä on kuin onkin suomalaista heimoa, joku Aunuksen tai Inkerin puolen oikeauskoinen tshuna, niitä alkuperäisiä olioita, joiden suomenkielelle esim. teitittely-sana on kokonaan outo, mutta hän nähtävästi häpeää alkuperäänsä ja pitää kunniakkaampana lukeutua ryssien suureen laumaan. Ja kernaasti minun puolestani, sillä lutherilais-suomalais-pohjalaisena tunnen mokomasta tsaarin orjasta olevani siksi kaukana, että mihinkään sukulaistunteiluihin ei kannata antautua. Kuitenkin kaikitenkin olen hyvilläni, tietäessäni nyt, että vartiain joukossa on siis ainakin yksi, joka jotenkuten osaa kieltäni ja pystyy siis tarvittaessa tulkiksi. Muuten saan pian tietää, että hän on osaston vartia, adjelennyj nadsiratjel, juuri tällä eli neljännellä osastolla, johon minä kuulun. Osaston vartia, jonka arvoa osottaa kolme helaa olkanauhassa, vastaa suunnilleen suomalaisten vankilain vahtimestaria, joka on vartiain lähin esimies. Aikansa viettää hän tavallisimmin siinä käytävän kulmaan sijoitetussa aitiossa, jonka ääreen minä yöllä sain kapsäkkini jättää.

Äijällä on asiana ottaa selville, paljonko minulla on matkassani liina- ja pitovaatteita. Selitän, etten minä muista niiden lukumäärää, kapsäkkihän on siellä heidän huostassaan, katsokoot itse. Mutta osastonvartia toistaa itsepintaisesti: a montako shiul paitoa, kalsonia j.n.e. Kyllästyneenä ilmoitan lukumäärät summamutikassa. Äijät merkitsevät ne muistiin ja hetken perästä saan niistä, samoin kuin yöllä jättämistäni rahoista ja kellosta kuitit.

Kas vain, ajattelen, eihän täällä miestä sentään putipuhtaaksi rosvota.

Tunnin kuluttua ilmestyy osaston äijä jälleen ovelle ja virkkaa: "a shie, tuu tänne!"

Seuraan mukana hänen virka-asemalleen käytävän nurkassa, jossa näen kapsäkkini avattuna ja sisällön huiskin haiskin lattialla.

— Nää shie shuat itshelles, — sanoo hän tavaroitani osottaen, — ka ota shyliis.

Luvallisten joukossa on paitsi liinavaatteita ja sukia myöskin teevehkeeni, sokerit, keksit ynnä

kirjoitusneuvoni. Mustepulloni vaihtaa hän kuitenkin toiseen, peläten kai minun tolpponi sisältävän jotakin salaperäistä ja vaarallista ainetta. Itseään kapsäkkiä ei hän sano annettavan koppiin, vaan se on vietävä varastohuoneeseen ja siinä säilytetään ne tavarani, joita en saa käytettäväkseni.

Kun syli täynnä kaikenlaista kamaa palaan koppiini, pysähdyn neuvotonna keskelle lattiaa. Minne laskea tavarat ja missä niitä ylimalkaan voi täällä säilyttää? Lopuksi en käsitä muuta kuin laskea ne, ainakin toistaiseksi, lattialle seinän viereen. Surkeillen katson siinä hyvin silitettyjä liinavaatteitani, sillä lattia on kaikkea muuta kuin puhtaudesta kiiltävä. Tällöin ilmestyy osaston äijä avukseni. Hän päästää sänkyäni lukosta ja selittää, että puhtaita liinavaatteita saa säilyttää päänalaisen alla ja likaisia — vuoteen jalkopäässä.

Samalla kuin ryhdyn sovittelemaan aluvaatteitani vuoteeseen, arvostelen tätä venäläisen vankilan "käytännöllistä" menettelytapaa eri puolilta. Huomaan, että se ensinnäkin on kelpolailla epämukavaa. Aina kun vuode on lukittava, täytyy liinavaatteita ja tyynyntapaista siirrellä sekä etsiä patjasta niille soveltuvia laaksokohtia, sillä muutoin ei saa sänkyä painetuksi niin liki seinää, että se ulottuisi lukkoon. Toiseksi tekee tämä säilytystapa niin esteettisessä kuin hygieenisessäkin suhteessa vastenmielisen vaikutuksen. En jaksa käsittää, miksi vangille ei anneta hänen kapsäkkiään tavarain säilyttämiseksi, kun kerran nuo tavarat hänen huostaansa uskotaan. Luulisihan olevan helposti todettavissa, ettei kapsäkkiin ole kätkeyty helvetinkoneita tai muita vallankumouksen kummituksia.

Mutta tämä ei suinkaan jää viimeiseksi kerraksi, jolloin saan aihetta ihmetellä venäläisten vankilaviranomaisten, samoin kuin yleensä tsarismin kätyriä omista järjen juoksua.

Kun menen osastonvartian "poksista" noutamaan viimeisiä tavaroitani, ottaa tämä käsille kapsäkissä olleet kirjani ja kyselee, mitä laatua kirjoja ne ovat. Kun Trastin kielioppaan sekä Lindstedin — sivumennen sanoen tuiki kelvottoman — "kielikirjan" selitän olevan minulle aivan välttämättömiä tulkkeja, jättää hän ne minulle, mutta toiset kirjat hän pidättää.

Hetken kuluttua ilmestyy hän kuitenkin koppiini, kädessään nuo viime mainitut kirjat.

— No mie annan nääkin shiulle, — sanoo hän tihrusilmissään suopea ilme.

Täten saan matkaa varten ostamani pari osaa "Bragelonnen varakreiviä" sekä niinikään pari 50 pnin romaania "Helmenpyydystäjät". Ne ovat vielä auki leikkaamatta ja iloni on vilpittönnä, saadessani ne näin odottamatta ajan kulukkeekseni. Tulkitsen siitä kiitollisuuteni äijälle, jota hentoisin taas vaikka sukulaisuudellani kunnioittaa. Samalla tiedustelen häneltä, eikö paperivarastoani myöskin luovuteta haltuuni, voidakseni ryhtyä kirjoittamaan, sillä olenhan ammatiltani kirjailija.

— Ei shua, — vastaa äijä. — A jos shie tahot kiruttaa kirjan maatuskalle tai mutsholle, niin sano miulle ja mie tuon shiul bumagaa i kanvertin.

— No hyvä, tuokaa heti, sillä minä haluan kirjottaa sekä maatuskalle että mutsolle.

Moniaan hetken mentyä saankin tarpeet kahteen kirjeeseen sekä ryhdyn heti kirjottamaan kotiin, ilmottaen onnellisesti saapuneeni perille, jossa elämä näyttää rupeavan kuontumaan tavalliseen vankilatapaan, sekä kehottaen olemaan uskomatta mitään kohtalostani mahdollisesti liikkuvia huhuja, sillä arvaan, että kärkeä ja kaikkea suurenteleva huhu ennen pitkää tietää minut "aivan varmaan" hirtetyksi. Toisen kirjeen kirjotan Pietarissa — ja kenties hyvinkin lähellä itseäni — asuvalle ystävälleni, tohtori K:lle, pyytäen häntä toimittamaan minulle venäläis-suomalaisen sanakirjan sekä kunnollisen viltin ja tyynyn.

Tätä jälkimmäistä kirjettä kirjottamaan ryhtyessäni epäröin hieman, onko minun lainkaan viisasta kääntyä kirjeellä hänen puoleensa ja siten johtaa tutkinto tuomarin ja santarmien huomiota häneen. Mutta kun tiedän hänet puhtaaksi kuin pulmuseksi niihin epäluuloihin nähden, joita itseäni vastaan on kohdistettu, arvelen hänen helposti kestävän häneen mahdollisesti suuntautuvan huomion ja kun muutenkin katson tähdelliseksi saada hänelle ilmoitetuksi tänne saapumiseni, niin ryhdyn kuin ryhdynkin kirjettä kyhäämään.

Tuskin olen saanut sen valmiiksi, kun pitkin käytävää siirtyvä yksitoikkoinen ääni alkaa toistella sanoja: "guljatj prigatovitsa". Pian helähtää tirkistyslasin kansi, vartian silmä katsoa muljauttaa minuun ja "guljatj prigatovitsa" tulee koneellisesti ja venytetyksi. Tuo jälkimmäinen sana on minulle vielä toistaiseksi outo ja kun guljatjsanan tiedän merkitsevän kävelemistä, olen aluksi epävarma, onko tarkoitus hoputtaa vankeja kävelemään koppinsa lattialla, etteivät istuksimalla saisi laiskotella, vai päästäänkö tässä kenties ulos kävelemään. No, tässäpä hän olen tavattavissa, tulkoon sitten mitä tulkoonkin. Ja aivan oikein, kohta avaakin vartia oven.

— Guljatj, — sanoo hän ja viittaa päällään minua astumaan ulos.

— Na dvarje?

— Da.

Sieppaan siis lakkini ja lähden painumaan kerros kerrokselta alas. Parinkymmenen askeleen päässä edelläni kulkee toinen vanki ja saman matkan jälessäni tulee kolmas, naapurini toisen sivuseinän takaa. Joka rapun käänteessä seisoo kuitenkin vartia, niin ettei jää mitään tilaisuutta toisiaan lähestyä ja tuttavuutta rakentaa.

Keskellä umpinaista pihaa on korkealla aidalla erotettu ympyrän muotoinen ala. Se on lautaisilla väliseinillä jaettu seitsemääntoista kolmiomaiseen karsinaan, jossa vanki ulkoilmassa jalotellessaan on yhtä yksinään ja eristettynä kuin kopissaankin. Karsinoihin johtaa keskustasta kapeat, ulkoa lukittavat ovet ja samaisen keskustan päällä on katollinen silta, jossa kävelee tai istuksii puolikymmentä vartiaa, niin että seitsemääntoista samalla kertaa kävelemässä olevaa vankia ei suinkaan ole oman onnensa nojaan jätettyjä. Karsinan toisella seinustalla on penkki ja sen päällä vähäinen katos suojaksi sadeilmalla. Väliseinät ovat tukevista pontatuista lankuista, niin että naapurikarsinan kanssa on mahdoton olla yhteydessä. Mutta kävelyalueen ulkoseinänä on tavallinen korkea säleaita, joten sen läpi saattaa nähdä pihalle.

Joka puolella kohoavat paksut harmaat muurit pienine ristikkoikkunoineen, joita on vieri vierekkäin kuutena kerroksena. Tekee niin masentavan ja toivottoman vaikutuksen, antaessaan katseensa liukua pitkin noita loppumattomia ikkunarivejä, kun tietää jokaisen ristikon takana kituvan kadotettua vapauttaan huokailevan ihmisen.

Kivitetty piha on täynnä kaikenlaista ryönää. Yhdellä sivustalla on korkeita kivihiilikasoja, toisaalla halkoja ja taas toisaalla kaikenlaista rautaromua, jonka keskellä takoen ja viilaten työskentelee joitakin rangaistusvankeja. Näenpä eräässä kohti kaiken muun töryn joukossa kasan pinkkoihin sidottuja tuohilevyjä ja koetan turhaan arvailla, mihin niitä täällä tarvitaan. Vasta myöhemmin saan venäläiseltä koppitoveriltani kuulla, että niitä käytetään sotilassaappaiden sisäpohjiin, jommoisia täällä vankilassa kosolti suutaroidaan.

Tämän pölyisen umpipihan soraisella maaperällä ei ole, muutamaa kävelyaitauksen ulkosyrjällä kasvavaa lehtipuuta lukuun ottamatta, minkäänlaista luonnonvihreyttä, missä silmä voisi hetkisen levätä. Kaikki on särmikästä, tyyliä ja harmaata sekä vahvan pölykerroksen peittämää. Ilmassa tuntuu milloin mitäkin vähemmän miellyttäviä tuoksuja eivätkä auringonsäteetkään yllä tänne pohjalle, jossa kurja syntinen käyskelee kuin kellarissa, samalla kuin korkeudessa kiitävät pilvet synnyttävät haikean kaipuun ulos vihreille niityille ja solisten kiitävien virtojen äyräille, keskelle luontoa ja rajatonta vapautta...

Kävelyaikaa on vain puoli tuntia päivässä. Koppiin palattuani tullaan minua kohta hakemaan tutkintotuomari Mashkevitchin luo. Mutta kohtauksestani tämän tärkeän ja suomalaisten "aktivistien" muistossa iäti säilyvän herrasmiehen kanssa kerron lähemmin seuraavassa luvussa. — — —

Kello käytävän perällä lyö kuusi ja samalla alkaa toisaalta kaikua:

— Kipjetok! — Kipjetok! — Kipjetok!

Ymmärrän jo sen merkityksen ja otan "krushkan" valmiiksi esille. Samalla panen teekannuni pohjalle teelehtiä, virutan kupit ja otan sokerit ja keksit esille. Kuin talon tapoihin tottunut ainakin työnnän heti luukun auettua juoma-astiani esille ja saan sen kuumalla vedellä täytettynä samassa tuokiossa takaisin. Samalla ojentaa vartia myöskin avaimen vuoteen laskemista varten.

Pian hautuu tee valmiiksi ja mielihyvin lasken kuppiin kullankeltaista, tuoksuvaa nestettä. Hiljalleen nautiskellen juon sitä kokonaista neljä kuppia, vetelen savuja ja tunnen itseni oloihin nähden varsin tyytyväiseksi, jopa suorastaan hyvällä tuulella olevaksi.

Mutta kun vuode on jälleen auki, alkaa se vahvasti vetää minua puoleensa, vaikka kesäistä päivää onkin vielä pitkälti jälellä. Mutta mitäpä meitä vankikomeroitten asukkaita liikuttaisi kesäillan ihanuus. Laittaudun siis niin mukavaan makuuasentoon kuin se karulla vuoteellani suinkin päinsä käy, syytän paperossin ja avaavan eteeni Bragelonnen. Mutta huomio ei tahdo kiintyä luettavaan, vaan kirja painuu omia aikojaan rinnalle ja ajatukset alkavat harhailla päivän tapahtumissa. Yhä uudelleen käyn mielessäni läpi tutkintotuomarin luona tapahtuneen kuulustelun, koettaen samalla varautua kaikkia seuraavissa kuulusteluissa esiintyviä koukkuja vastaan.

— Ushin! — Ushin! — kumahtaa käytävästä keskelle minun ajatusmaailmani.

Päiväjärjestys ei siis vieläkään ole lopussa. Levotonna nousen istualleni ja mietin tuon huodon merkitystä. Ushin? Eiköhän se merkitse illallista? Niin todellakin.

Kohta ne ovat oveni takana ja heti kun luukku rävähtää auki, työnnän siihen koetteeksi soppa-astiani. Se tempastaan ulkopuolelle, palatakseen seuraavassa tuokiossa takaisin, enemmillään kuin puolillaan jotakin sinertävän harmaata ainetta, josta ei tarkalleen voi sanoa, onko se puuroa vai velliä. Lähemmin tutkiessani huomaan, että se on tattariryineistä veteen keitettyä velliä. Maultaan se on aivan puolueetonta. Pari lusikallista maistettuani siirrän tympein mielin astian syrjään ja palaan vuoteelleni.

Ilta kuluu ja ajatukset harhailevat kaukana vankilan muurien ulkopuolella. Jostakin pihan puolelta alkaa kuulua moniäänistä kirkkolaulua, jonka tavantakaa katkaisee miesjoukon täyttä kurkkua huutamien vastaussanat, mitkä tänne asti kajahtavat sekavana kuin koiran haukunta: vau-vau-vau! Vuorotellen laulua ja vau-vau-vau! ihan loppumattomiin! Kutkahan ne siellä laulavat? Rangaistusvangitko vai sotilaat? Lienee ehkä kasarmikin tämän vankilan yhteydessä...

Alkaa jo hämärtää ja silmäluomeni käyvät raskaiksi. Vihdoin lakkaa laulu ja viimeisen kerran kajahtaa "vau-vau-vau!" Muutkin äänet niin käytävässä kuin pihalla ovat vaienneet. Silmäni painuvat kiinni, mutta horroksen läpi kuulen vielä, kuinka tirkistyslasin kansi silloin tällöin rapsahtaa. Pihalla paukahtaa säännöllisin väliajoin joku ovi ja tavantakaa aivastaa siellä joku epätoivoisen äänekkäästi...

Ensimmäinen päiväni Shpalernajassa on päättynyt ja minä vaivun uneen...

IV

TUTKINTOTUOMARIN EDESSÄ.

Likainen, puolihämärä koppi, suuri paljous russakoita, tökötin ja mahorkan haju, loppumattoman pitkiä, kolkkoja käytäviä, yksitoikkoisia huutoja: guljatj! kipjetok! abjet! sekä tulevaisuuden perspektiivinä joko monivuotinen pakkotyö tai hirsipuu — siinä asioita, jotka tulevat kauan kummitelemaan niiden suomalaisten muistossa, jotka vuosina 1916-17 viruivat Pietarin piirioikeuden tutkintovankilassa, mikä Suomessa sen vieritse kulkevan kadun mukaan tunnetaan yleisimmin nimellä Shpalernaja.

Mutta selvin ääriivoin kohoaa näiden muistojen keskeltä eräs henkilö, jonka laihat, kalvakat ja teräväpiirteiset kasvot, älykkäine, mutta kylmine ja vaanivine silmineen, korkeine otsineen ja mustine pujopartoineen muistuttavat siinä määrin Mefistoa, että hänen ylöskammattujen hiustensa suojasta luulee näkevänsä pienten sarventynkään työntyvän esiin. Se on Pietarin piirioikeuden erittäin tärkeiden asiain tutkintotuomari, valtioneuvos Mashkevitch — mies, jonka muotokuva ei hevillä tule haihtumaan hänen käsiinsä joutuneiden suomalaisten "aktivistien" muistosta ja jonka nimen pelkkä maininta tulee heissä kauan herättämään epämieluisia tunteita. Tämän tarmokkaan, kunnianhimoisen ja ainakin meidän suomalaisten kannalta pirullisen miehen huostaan oli "valtakunnan-vastaisista" toimista syytettyjen suomalaisten asia kokonaisuudessaan jätetty. Ja suunnattomasti tuo "suomalaisten separatistien salaliitto" antoikin työtä hänelle ja hänen lukuisille apulaisilleen, joten voi sanoa, että hän näinä vuosina eli ja teki karrieriaan yksinomaan suomalaisten kustannuksella. Ja kaikesta päättäen tuo hänen karrierinsa olisi muodostunut loistavaksi, ellei vallankumous olisi tullut väliin ja pyyhkäissyt kaiken maailman tuuliin hänen uurastustensa tulokset.

Jo seuraavana päivänä, kun olin yöllä Shpalernajaan saapunut, sain tehdä tuttavuutta tämän "erittäin tärkeän" herran kanssa. — — —

— Tuu tänn'! — viittaa minulle kopin ovelta osastonvartia.

— Minnekä nyt?

— Sudjan luo, se shiun tutkii, ootko syyllinen vai syytön.

Ymmärrän, että tässä on matka tutkintotuomarin eteen, karaisen mieleni ja astun käytävään. Siellä ottaa minut lähettivartia huostaansa, kuletaan jälleen monimutkaisia käytäviä, kunnes saavutaan kansliaosastoon, missä minut yöllä kirjoihin merkittiin.

Täällä on kova liike ja äänten sorina. Minut osotetaan seisomaan käytävän perukkaan, jonka sulkee rautainen säleportti. Kaksi muutakin vankia on täällä nuotan perukassa. Toinen on selvästikin japanilainen, solakka laiha mies, päällään alemman venäläisen meriupseerin puku. Toinen sivilipukuinen herrasmies tuntuu niin suomalaiselta. Kaikkien meidän silmissämme palaa tutustumisen halu, mutta yksi vartioista tähyttää portin takaa meihin lakkaamatta eikä yksikään meistä uskalla

virkkaa sanaakaan.

Vasta paljon myöhemmin, vallankumouksen päivinä, saan kuulla tuon Aasian pojan elämäntarinan hänen koppitoveriltaan, joksi oli joutunut eräs suomalainen lääketieteen kandidaatti. Tulin silloin tietämään, että hän oli syntyjään korealainen ja kuului salaliittoon, jonka tarkoituksena oli Korean vapauttaminen Japanin herruudesta, oli hän aluksi mennyt japanilaiseen merisotaväkeen sekä maailmansodan puhjettua siirtynyt Venäjän laivastoon, voidakseen sillä suunnalla toimia isänmaansa vapauttamisen hyväksi. Japanilaisen poliisin toimesta oli hänen kuulumisensa korealaiseen salaliittoon käynyt kuitenkin ilmi ja hänet oli vangittu. Ja niinpä nuo kaksi sorretun kansan poikaa maapallon vastakkaisilta puolilta joutuivat samanlaisista separatistisista pyrkimyksistä syytettyinä istumaan samassa Shpalernajan kopissa, missä he, englantia keskustelukielenään käyttäen, harjottivat aikansa kuluksi poliittista kannunvalantaa tai punoivat karkaussuunnitelmia.

Nimeäni huudetaan ja kun eräs vartioista on todennut henkilöllisyyteni, saan minä asettua kahden sotilaan väliin. Miekat paljastuvat ja: eteenpäin mars! Kuljemme ylös ja alas, oikeaan ja vasempaan. Kun yksi käytävä loppuu, aukenee toinen eteen. Osa niistä on selvästikin maan alla, pimeitä, holvikattoista ja niin mataloita, että täytyy kumarassa kulkea eteenpäin. Se on mitä monimutkaisin labyrintti ja väliin pysähtyvät saattajani epävarmoina, mille suunnalle kulkea. Ilma on painostava ja ummehtunut, minä olen matkan jäleltä vielä huonovointinen ja seuraan horjuen äänettä saattajiani, joiden kasvopiirteet vinohkoine, unisine silmineen ilmaisevat selvästi aasialaista syntyperää.

Sivuutamme jonkun erityisen vankilaosaston. Rivi synkeitä ovia ja useimpien edessä vartia aivan toisenlaisessa asussa kuin siellä ylempänä: päällään pitkä, jalkapöytyin ulottuva kauhtana ja vyöllä avainkimppu. Pitkine vaahtopartoineen ne ovat kuin joitakin museokuvia Iivana Julman ajoilta. Mutta miltä mahtanevat näyttää heidän vartioitavansa, noiden synkeiden ovien takana nääntyvät ihmiset? Mieleeni kohoaa kuva luurangoksi laihtuneista, toivottomuuteensa tylsistyneistä miehistä, joiden tukka, kynnet ja parta ovat vuosikausia ilman hoidotta kasvaneet...

Vihdoin muuttuu sokkelokäytävä ilmavammaksi ja me tulemme oikeuspalatsin avaraan eteishalliin. Sen läpi kuljettuamme pysähdymme muutamassa sivukäytävässä ovelle, jonka kilvessä suurin kirjaimin seisoo nimi: Mashkevitch.

Hetkisen pysähdys ja sitten ovesta sisään.

Sivuseinällä on vihreäverkainen pöytä, jonka takana istuu pitkään takkiin puettu, vilkaseleinen kalvakka herra, jonka heti arvaan Mashkevitchiksi. Häntä vastapäätä istuu lyhyentanakka, upseeripukuinen kaljupää mies, jolla on hyväntahtoiset kasvopiirteet ja jonka minä arvaan tulkiksi.

Ääneti viittaa tutkintotuomari minua istumaan pöydän lähelle, mitä minä mielihyvin noudatan, sillä tuskin jaksan enää seisoallani pysyä. Molemmat murjaanit miekkoineen saavat paikan minun takanani. Ja sitten alkaa kuulustelu. Ensin tietysti nimi, eikä vain omani, vaan vanhempaini, isovanhempaini, vaimoni ja lasteni nimet. Sitten: ikä, uskonto, alamaisuus...

Viimemainitun johdosta syntyy tutkintotuomarin ja tulkin välillä pieni kinastus, joka antaa minulle aihetta tehdä erinäisiä johtopäätöksiä. Tulkki selittää, huolimatta asiaa minulle ollenkaan kääntää, minut Suomen alamaiseksi. Mutta silloin kohauttaa hra Mashkevitch hermostuneesti olkapäitään: Ei suinkaan, vaan Venäjän alamainen! Kummastuneena väittää tulkki edelleen vastaan, mutta siitä hermostuu Mashkevitch entistä pahemmin: eihän toki voi olla puhetta muusta kuin Venäjän alamaisuudesta!

— Nu da! — virkkaa tulkki alistuvasti ja tyytyväisenä merkitsee Mashkevitch minut papereihinsa Venäjän alamaiseksi.

Näen nyt selvästi, minkä hengen lapsia arvoisa tutkijani on ja tajuntaani kohoaa käsite: novojevremjalainen. Tulkin esiintyminen tekee minuun päinvastoin turvallisen vaikutuksen, minkä lisäksi kielenkäytöstä olen huomannut hänet suomalaiseksi.

Näin minut siis, itseeni lainkaan vetoamatta, ilman muuta merkittiin ryssäksi! Aito venäläistä mestarijuridiikkaa! Jos minut pöytäkirjaan olisi merkitty Suomen alamaiseksi, olisi se tuottanut yhtä ja toista pikku häiriötä muistuttamalla, että Suomella on erikoisasemansa ja omat perustuslakinsa, jotka takaavat jokaiselle suomalaiselle oikeuden tulla omassa maassa ja omien lakien mukaan tuomituksi. Siksi: hiiteen käsite "Suomen alamainen!" Nythän eletään yhdenvertaisuuden ja yleisvaltakunnallisuuden aikaa. Ne suuret sanat, joita Venäjä yhdessä toisten liittovaltain kanssa toittottaa pienten kansain oikeuksista, saavat jo sinänsä riittää.

— Oletteko kuullut, että suomalaisia on mennyt Saksan armeijaan? — alottaa hra Mashkevitch

yhtäkkiä varsinaisen keskustelun.

— Olen kyllä kuullut huhuttavan, että joitakin ylioppilaita olisi mennyt vapaaehtoisina Saksan armeijaan.

— Ketä ylioppilaita olette kuullut mainittavan? — takertuu hän vastaukseeni.

— Olen kuullut asiasta yleensä löpöteltävän kahviloissa ja kaduilla, mutta mitään nimiä en ole kuullut mainittavan.

— Oletteko kuullut puhuttavan Lochstädterin leiristä Saksassa?

— En.

Kaiken aikaa askarteleo hän pöydällään, milloin papereitaan järjestellen, milloin taas lakaten kiinni joitakin virkakirjeitä. Sitä tehdessään polttaa hän uskomattoman paljon paperosseja. Aina hetken päästä ottaa hän kotelosta uuden, näpsäyttää bentsiinisytyttäjällä tulen ja muutaman savun imaistuaan viskaa hermostunein elein puoleksi palaneen savukkeen tuhka-astiaan. Minuun sinkauttaa hän aina väliin vaanivan katseen noista kylmistä ja terävistä silmistään. Mieleeni muistuu ilmi elävänä ovela ja tavatonta psykologista taituruutta osottava tutkintotuomari Dostojevskin romaanista "Rikos ja rangaistus". Ja itse tunnen, ainakin mitä ruumiilliseen tilaani tulee, olevani jotakuinkin lähellä Raskolnikovia.

— Tunnetteko Juho K:n Nivalan pitäjistä? — alottaa hän jälleen kuulustelun.

Ahaa, vai siihen nyt siirryttiin, arvelen minä itsekseni. Siitähän riitti santarmeillakin utelemista ihan loppumattomiin. No, olenhan minä ainakin valmiiksi treenaantunut.

— Tunnen kaksikin Juho K:ta —, vastaan yksikaikkisesti.

— Mutta nuoren Juho K:n?

— Tunnen nuorenkin.

— Kuinka vanha hän on?

— En tiedä varmuudella. Ehkä neljäkymmentä vuotias.

— Missä tämä Juho K. nykyään oleskelee?

— Sitähän minun on tietysti mahdoton tietää. Talvella vain kuulin, että hän oli matkustanut Pohjois-Suomeen työtä etsimään sekä, jos mahdollista, pyrkiäkseen rajan yli Ruotsiin ja sieltä edelleen Amerikkaan.

— Millä keinoin rajan yli?

— Kuinka minä sen tietäisin? — vastaan olkapäitäni kohauttaen, ihmetellen samalla, että hän mokomilla kysymyksillä minua vaivaa.

Tämän jälkeen askarteleo hän hetkisen ääneti, kääntyy sitten äkkiä puoleeni ja sanoa leimauttaa:

— Juho K. on Lochstädterin leirillä Saksassa ja ilmoittaa, että te olette hänet sinne lähettäneet.

Olen varautunut ottamaan vastaan mitä yllätyksiä tahansa ja siksi tunnenkin, että kasvoni eivät värähdäkään, vaan minä kestäen aivan tyyneästi hra Mashkevitchin vaanivan katseen.

Aivoissani vilahtaa kolme mahdollisuutta: joko ovat venäläiset saaneet oman urkkijan Saksan suomalaispataljoonaan tai on joku sieltä palanneista suomalaisista heittäytynyt ilmiantajaksi tai on tämä vain tutkintotuomarin koukku, jolla hän koettaa saada minut yllätetyksi sekä siten pakotetuksi tunnustamaan.

— Se on mahdotonta, — vastaan lujasti, — taikka jos Juho K. nyt olisikin tuolla mainitsemassanne paikassa, niin ei hän ainakaan ole sellaista perättömyyttä voinut liikkeelle laskea, että minä olisin hänet sinne toimittanut, sillä minä tunnen hänet rehelliseksi kunnon pojaksi.

— Niin, mutta hän on muille kertonut, että te olette hänet Saksaan lähettäneet.

Ähää, hän perääntyy, päättelen tyytyväisenä. Jälleen hetkinen äänettömyyttä ja sitten taas yhtäkkiä:

— Mitä teillä on puolustukseksenne sanottavana?

Kohautan hartioitani samalla tavoin kuin näin hänen itsensä äsken alamaisuutta koskevassa kysymyksessä tekevän sekä vastaan:

— Jos joku on kertonut Juho K:n ilmottaneen, että minä olen hänet Saksaan lähettänyt, niin hän on törkeästi valehdellut.

Vähän aikaa kirjoitettuaan:

— Mitä varten te vangittaessa teitte vastarintaa?

— Säilyttääkseni vapauteni, koska minulla oli tiedossani esimerkkejä, että näinä poikkeuksellisina aikoina kaikenlaisten epäluulojen perusteella vangitaan aivan syyttömiä kansalaisia ja pidätetään tietämättömiksi ajoiksi työstään.

— Kenen te tiedätte syyttömästi vangituksi? — kysyy hän nyt kummastusta teeskennellen.

Sattuupa tiedossani olemaan hyvä esimerkki. Asuessani keväällä 1915 Helsingissä Vuorikatu 4:ssä pantiin viereisessä huoneessa yösydännä toimeen kotitarkastus sekä vangittiin huoneessa asuva nuori rakennusmestari. Saatuaan viettä kuukausia vankilassa vapautettiin hänet vihdoinkin syyttömänä, mutta tuo epä tietoinen kohtalo oli kivuloista nuorukaista painanut niin raskaasti, että hän kohta sen jälkeen kuoli. Tämän surullisen historian kerron nyt hra Mashkevitshille, saaden palkakseni tuon jo ulkoa osaamani kärsimättömän olkapäiden kohautuksen.

— Mitä systeemiä teidän revolverinne oli? — kysyy hän asiaan sen enempää huomiota kiinnittämättä ja merkitsemättä siitä mitään pöytäkirjaan.

— Browninki.

— Mistä te olitte sen saanut?

— Olin lainannut sen tohtori S:ltä Helsingissä.

— Missä tarkoituksessa?

— Kun minun, oltuani syksyllä 1915 kirjallisten töitteni takia muutaman viikon Helsingissä, oli matkustettava takaisin kotiini maaseudulla ja kun sieltä olin kuullut, että sinne on ilmestynyt paljon työtöntä irtolaisväkeä ja että muutamia sisäänmurtojakin on kotini lähellä tapahtunut, päätin hankkia Helsingistä revolverin. Niinpä kun eräänä iltana Catanin kahvilassa tapasin muutamia tuttuja herrasmiehiä, kysäsin heiltä, tietävätkö he revolvereja olevan nykyään Helsingissä saatavana. Kun jotkut olivat arvelleet, ettei niitä nykyään saisi ostaa, tarjosi tohtori S. minulle lainaksi oman revolverinsa.

Siten kuului vastaukseni, jolla minä tavallaan jouduin antamaan ilmi tohtori S:n. Mutta siihen oli minulla pakko, sillä tohtori S. oli revolveria lainatessaan ilmottanut rekisteröineensä sen Helsingissä, kehottaen minua tekemään samoin kotipaikallani sekä samalla ilmottamaan, mistä olen sen saanut. Niinpä jos minä nyt olisin kieltänyt saaneeni revolverin tohtori S:ltä, vaan sanonut sen esim. oston kautta jo vuosia sitten hankkineeni, olisi hra Mashkevitsh apureineen saanut rekisterien avulla kuitenkin selvän browningin alkuperästä, jolloin minun kiertelyni olisi ollut omiaan vahventamaan toht. S:ään kohdistuvia epäluuloja. Sitäpaitsi olin Oulun lääninvankilasta onnistunut toht. S:lle toimittamaan sanan, miten aion, jos asiaa minulta tiedustellaan, ilmottaa revolverin lainauksen tapahtuneen. — — —

Kuulustelu on päättynyt ja tulkki alkaa lukea minulle pöytäkirjaa. Kuuntelen sitä melkein tylsänä, sillä päätäni kivistää yhä pahemmin. Korvaani tarttuu kuitenkin, että vastarinnan tekoa koskevan kohdan on hra Mashkevitsch suvainnut merkitä seuraavasti: "Vastarintaa tein säilyttääkseni vapauteni." Siinä kaikki!

— Eihän se niin ollut, vaan: "vastarintaa tein säilyttääkseni vapauteni, koska j.n.e." —, keskeytän minä lukemisen.

Tulkki kääntää sen uskollisesti Mashkevitshille, joka luimauttaa minuun ärtyneen katseen, mutta tarttuu kuitenkin kynään ja kirjottaa pöytäkirjan loppuun lisäyksen. Kun se on valmis, kääntää tulkki sen minulle, jolla aikaa Mashkevitsch tähtää minuun väijyvän katseen, että huomaako tuo sen pienen pukinsorkan, jonka hän pisti vielä lisäykseenkin. Minä huomaan sen kylläkin, mutta minut on vallannut täydellinen yksikaikkisuus, minä kohautan vain hartioitani hra Mashkevitshiltä oppimaani tapaan, ja annan lukemisen jatkua, päästäkseni pian takaisin koppiini. Olen nyt täysin vakuutettu, että hra Mashkevitsch paitsi novoje-vremjalaista suomalaisvihollisuuttaan, on lisäksi mielivaltainen ja kavala mies, johon nähden täytyy pitää silmänsä auki.

Pöytäkirjan lopussa on tutkintotuomarin päätös, jossa hän tuomitsee minut menettämään kaikki

oikeuteni sekä ilmoittaa minut asetettavaksi syytteeseen niiden ja niiden Venäjän rikoslain pykäläin nojalla.

— Te saatte, jos tahdotte, pauna tähän vastalauseenne ja se menee yhdessä pöytäkirjan kanssa hovioikeuteen, — ilmoittaa hän lopuksi.

— Kyllä, tietysti minä haluan panna vastalauseeni.

Mutta hän ei suvaitse sanoa, milloin ja missä minä tuon vastalauseen saan kirjoittaa, vaan hän viittaa minua poistumaan ja sapeleitaan kalistellen nousevat murjaanit takanani liikkeelle. Enkä minä tällä haavaa juuri kykenisikään panemaan kokoon kunnollista vastalauseetta. Otanpa siitä selvän huomenna, sillä tietystihän näitä kuulusteluja jatkuu vielä monta päivää ja hän kajoaa joka asiaan, mihin santarmitkin.

Mutta päivät alkavat kulua kaikessa rauhassa eikä minua sen koommin viedä Mashkevitshin eteen. Mieltäni kaivelee joka päivä vastalause. Mitä tehdä? Olenhan kuin pilttuuseen kytketty elukka, jolle määrähetkenä annetaan appeensa ja toisena määrähetkenä viedään hiukan jalottelemaan. Vartialle, jolla sitäpaitsi näyttää aina olevan kiire, en pysty asiaani selittämään ja osaston vartia ei näyttävä viikkokausiin. Yhä pahemmin jäytää asia mieltäni, kunnes lopulta selviän päätökseen: Kun minut viedään oikeuteen, panen siellä heti alussa jyrkän vastalauseen koko tätä menoa vastaan, että minut vastoin Suomen perustuslakeja on raahattu vieraalte maalle vieraiden lakien mukaan tuomittavaksi, sekä sen jälkeen kieltäydyn vastaamasta mihinkään kysymyksiin. Niin, sen minä totisesti teen, ja pian juurtuu asia mielessäni lujaksi päätökseksi.

V

VIIKOT VIERIVÄT...

— V'vannu prigatovitsa!

Se on vallan uusi huuto, joka käheällä ja yksitoikkoisella äänellä toistettuna eräänä aamupäivänä kajahtelee käytävästä.

Mitähän se merkinnee? No, kaipahan pian selvinnee, mistä on kysymys.

Hetken kuluttua aukeneekin ovi, vartia viittaa minua astumaan ulos ja virkkaa: V'vannu! Samassa selviää minulle, että tarkoitus on mennä kylpyyn. Lähdän vartia vartialta — niitähän seisoo tienosottajina kaikissa käänteissä — astelemaan pitkin käytävää, samalla kuin mielessäni väikkyy suuri holvikattainen sauna hieman siihen tapaan kuin Oulun lääninvankilassa, suuri, kuumuutta huokuva kiuvas, vihdanläiske ja veden solina... Mutta päätyessäni etäällä maakerrassa olevaan saunaosastoon, suljetaan minut hämäämään, pienen pieneen koppiin, jossa on tyhjä kylpyamme sekä suihkuvehkeet.

Pian seison alastonna ammeessa ja kranvoja sovitellen lasken päälleni niin kuuman suihkun kuin ihoni suinkin sietää. Mutta kauan ei kylpemisen sulosta saa nauttia, sillä vartia kurkistaa jo ovilasista ja hoputtaa joutumaan.

Kun paluumatkalla silmälasejani kuivaten astelen pitkin pohjakerran käytävää, havahdun äkkiä sanoihin:

— Terve, Kyösti!

Hämmästyneenä nostan katseeni ja äkkään edessäni Esko Riekin, joka pyyheliina kainalossa astelee vastaani, nähtävästi matkalla saunaan.

— Terve, terve!

Sen suurempaan sananvaihtoon meillä ei ole tilaisuutta, eipä edes kättä puristaa. Mutta mieleni sykähtää äkkiä tavattoman iloiseksi: onhan meitä ainakin kaksi suomalaista samassa kadotuksessa!

Tähän saakka olen luullut olevani ypö yksinäni tässä kolkossa talossa. Oulun lääninvankilassa kuulin kyllä kerrottavan, että Rieki on Pietarissa Shpalernajan vankilassa, mutta kun minua saattaneet santarmit puhuivat hovioikeuden vankilasta, olen ollut siinä käsityksessä, että Shpalernaja on kokonaan toinen vankila. Niin uskon edelleenkin ja päättelen itsekseni, että Rieki on vasta siirretty

Shpalernajasta tänne hovioikeuden vankilaan, luultavastikin pian alkavaa oikeudenkäyntiä varten.

No niin, orpoudentuntoni on tämän kohtauksen jälkeen tuntuvasti vähentynyt ja vaikka en pitkiin aikoihin tämän jälkeen edes vilahukselta näe Riekkiä enkä tiedä, missä osassa vankilaa hänen koppinsa sijaitsee, tuntuu oloni kuitenkin tämän jälkeen ikäänkuin hiukan turvallisemmalta, tietäessäni jossakin täällä läheisyydessäni löytyvän kohtalotoverin.

Mutta löydöt jatkuvat.

Moniaan päivän kuluttua keksin Shpalernajan muurien sisällä toisenkin suomalaisen, vieläpä lähimmässä läheisyydessäni. Kävelemään mennessäni ja sieltä palatessani olen joka kerta kiinnittänyt huomioni parinkymmenen askeleen päässä perässäni seuraavaan naapuriini. Se on nuori, korkeintaan parinkymmenen ikäinen mies ja näyttää kaikessa olemuksessaan suomalaiselta. Aivan kuin ensi vuoden ylioppilas tai ylemmän luokan lyseolainen. Arveluani vahvistaa vielä huomio, että hänkin joka kerta tarkastelee minua ikäänkuin tunnustellen. Hän esiintyy reippaasti ja liikkuu aina pää pystyssä sekä hymy huulillaan kuin astelisi hän mitä rajattomimmassa vapaudessa.

Kunpa saisin tilaisuuden kysäistä, onko hän suomalainen!

Pian täyttääkin suopea kohtalo toivomukseni. Kuten ennen olen sanonut, nousevat portaat neljännestä viidenteen kerrokseen muurin sisätse. Siinä seisoo aina vartia, milloin vangit kulkevat saunaan tai kävely paikalle. Mutta eräänä päivänä kävelemästä palatessamme ei vartiaa näykään siinä kohti. Silloin ehättää naapurini ihan kintereilleni ja yhtäkkiä kuulen minä takanani kuiskauksen:

— Oletteko suomalainen?

— Kyllä, — kuiskaan minä vastaan. — Mistäs te olette?

Hän käsittää kysymykseni nähtävästikin hieman väärin, sillä hätäinen vastauksensa kuuluu:

— Saksan matkasta!

Vartia ilmestyy samassa näkyviin ja sananvaihtomme katkeaa siihen. Mutta olemmehan todenneet toisemme kansalaisiksi sekä kohtalotovereiksi ja ilo sydämessä työnnymme koppeihimme. Kun vartia on poistunut oven takaa, kuulen heti seinän takaa naputusta. Tartun lyijykynään ja naputan vastatervehdyksen.

Ah, ollapa meillä nyt selvillä naputussysteemi! Muistan vuosia sitten lukeneeni erään venäläisen vallankumousmiehen kuvauksia vankilaelämästä ja siinä oli myöskin esitettyä järjestelmä, jonka mukaan vangit seinään naputtelemalla vaihtavat ajatuksiaan. Mikä vahinko, etten tullut sitä silloin mieleeni painaneeksi! Mutta saatoinko aavistaa, että itsekin vielä joutuisin samaa kokemaan.

Äh, kun pystyisimme ajatuksiamme vaihtamaan! Hän sanoi olevansa syytettyinä Saksan matkasta. On kai siis ollut Saksassa. Mikä nautinto minulle olisikaan kysellä elämästä suomalaispataljoonassa, lukuisista tuttavista siellä, hänen kotimatkastaan ja lukemattomista muista seikoista!

Mutta eikö voisi keksiä jotakin uutta yksinkertaista naputusjärjestelmää? Maltahan! Jos a merkittäisiin yhdellä napautuksella, b kahdella, d kolmella ja niin edelleen läpi aakkosluettelon, niin eikö sillä tavoin jo saattaisi tulkita ajatuksiaan? Totta kai, vaikka hitaastihan se kävisi, koska esim. ä-äännettä merkitäkseen täytyisi napauttaa kappaleen kolmattakymmentä kertaa. Mutta mitämaks, onhan vankilassa aikaa ja ajan tappaminenhan täällä onkin kaikista tärkeintä.

Tuumasta toimeen siis. Alan ensiksi naputtaa nimeäni, mutta pitkälle en ehdi, kun naapuri keskeyttää minut vastanaputuksella. Kun hän vaikenee, alotan uudelleen, mutta samoin tuloksin: hän keskeyttää kärsimättömästi ja naputtaa itse jotakin. Ilmeisesti on hänelläkin joku järjestelmä, sillä hän naputtaa jaksottain, pitäen välissä aina pienen loman. Mutta minä en tajua siitä tämän taivaallista. Yhtä vähän kuin hänkään minun naputuksestani.

Pöytiemme ääressä ihan lähekkäin istuessamme olemme kuin kaksi vento vierasta muukalaista, joiden on mahdoton ymmärtää toistensa kieltä. Tai, teosofien oppiin turvautuakseni, niinkuin kaksi henkiolentoa, jotka epätoivoisesti ponnistellen koettavat tehdä itseänsä ymmärretyiksi ruumiillisille olennoille.

Minun täytyy keinolla millä hyvänsä saattaa järjestelmäni hänen tietoonsa, päätän lopuksi. Pian onkin minulla keino valmiina. Kehitän paperossin varsipaperin auki, kirjotan siihen sekä nimeni että selityksen naputusjärjestelmästäni, käärin paperisuikaleen jälleen rullalle ja talletan sen takataskuuni, viskatakseeni kävelyretkellä sopivan tilaisuuden sattuessa hänelle.

Jonkun päivän kuluttua onkin taas vartia poissa viidennen kerroksen porraskäanteestä ja kun naapuri

ehättää kintereilleni, viskaan minä tuon viattomalta näyttävän paperossin pätkän hänen eteensä. En kuitenkaan ehdi panna merkille, huomaako hän korjata paperin, ja pamppailevin sydämin työnnyn koppiini.

Olin tiedonannossani m.m. kehottanut häntä minun järjestelmäni noudattaen naputtamaan aluksi oman nimensä. Jännittyneenä odotan hänen naputustaan, mutta seinän takaa ei kuulu risahdustakaan. Naputan itse aluksi, mutta saamatta minkäänlaista vastausta.

Ihme ja kumma!

Mutta hän ei kai huomannut tai muuten ehtinyt korjata kirjelappustani? Silloin sen voivat vartiat korjata lattialta, näkevät siinä suomalaista kirjojutusta ja — minua tomppele kun kirjoitin siihen nimenikin! Suoraa päätähän ne silloin osuvat minun kimppuuni!

Levotonna käyskelen edestakaisin lattialla ja odotan, mitä tuleman pitää.

Mutta mitä ihmettä se merkitsee, että naapurini ei tällä kertaa anna itsestään minkäänlaista elonmerkkiä! Naputan uudelleen, mutta yhä ilman tuloksia.

Silloin iskee mieleeni kamala epäluulo. Hän on ollut Saksassa. Ehkäpä se onkin juuri hän, joka tunnustaessaan kaiken on Mashkevitchille kertonut myöskin Juho K:sta ja minusta. Ilmiantajani istuu siis puolen metrin päässä itsestäni!

Naputan jälleen seinään ja kuuntelen. Ei hiiren hiiskausta vastaukseksi.

Ei epäilemistäkään: hän on nähnyt paperissa minun nimeni, hämmästynyt huomattessaan, että yksi hänen ilmiantojensa uhreista istuu hänen rinnallaan ja sen vuoksi ei hän kehtaa vastata naputuksiini.

Olen selvästi näkevinäni, kuinka hän tuolla seinän takana istuu masentuneena ja häpeissään. Mutta mitä, enkö kuullut itkua jostakin? Herkistän korviani ja toden totta: selvästikin joku itkee jossakin. Ja kuka muu se olisi kuin hän, naapurini ja ilmiantajani. Se odottamaton huomio, että hänen ilmiantonsa uhri on joutunut istumaan hänen lähimpänä naapurinaan, on vaikuttanut häneen niin kohtalokkaasti ja valtavasti, että hän on purskahtanut itkemään.

Mieli mitä ristiriitaisinten ajatusten meuromana kävelen minä vinhaa vauhtia edestakaisin ja pysähdyn aina väliin kuuntelemaan... — — —

Seuraavana aamuna ylös noustessamme naputtaa hän jälleen tavallisen aamutervehdyksen.

— Kas, kas, hän tekeytyy viattomaksi!

Kävelemään mennessämme tähtään minä häneen läpituokevan, epäluulolla kyllästetyn katseen. Mutta hän astuu pää pystyssä, kuten tavallista, ja nyökkää minulle hymysuin tervehdykseksi. Häpeästä, arkailusta ja omantunnotuskista ei hänen kasvoillaan näy jälkeäkään.

— Mikä paatunut kanalja ja teeskentelijä! Mutta hänen esiintymisensä rehti varmuus ja nuorekas reippaus saa minut epäilemään omia epäluulojani. Ehkä hän onkin vallan viaton mies ja jostain pätevästä syystä oli eilen vastaamatta naputuksiini.

Ah, ettemme voi keskustella!

Seuraavana päivänä on hän jälleen vastaamatta naputuksiini ja kävelemään mennessäni en häntä enää näe. Hänen koppinsa pysyy päivästä toiseen autiona ja kun sieltä jälleen alkaa kuulua liikehtimistä, totean minä kävelemään mennessä, että olen saanut uuden naapurin, keski-ikäisen mustapartaisen venäläisen. Nuori suomalainen on kokonaan häipynyt näköpiiristäni — kunnes kuukausien perästä, vasta keskitalvella tapaan hänet lutherilaisessa jumalanpalveluksessa, jolloin hän iloisena tulee minua tervehtimään ja kertoo, että hän silloin tuttavuutemme alussa äkkiä sairastui ja siirrettiin Krestyn vankilan sairaalaan, mistä palattuaan hänet sijoitettiin uuteen koppiin, etäälle minusta. Hän oli jo silloin osannut venäläisen naputusjärjestelmän sekä koettanut sitä minullekin välittää: hän oli kirjottanut kaavan paperossikotelon kanteen ja koettanut kerran kylpemästä palattuaan työntää sitä oven alitse minun koppiini, vaikka onnistumatta.

Hän oli pohjoissavolainen nuorukainen, ollut matkalla Saksaan, mutta vangittu muutamain muiden keralla menomatalla. Tällöin varsinaisesti tutustuessamme olin jo kauan ollut selvillä ilmiantajastani ja tähän ensimmäiseen kunnon naapuriini kohdistuneet epäluulot sain panna niiden päähänpistojen tiliin, joiden heräämiseen vankikopin ilmanala on niin ihmeen edullinen. — — —

Pitkiksi aikoja supistuvat suomalaislöytöni näihin kahteen mieheen. Elän sellissäni mitä täydellisimmin ulkomaailmasta eristettynä, luullen meitä suomalaisia Shpalernajan muurien sisällä

löytyvän ainoastaan kolme miestä.

Oikeata munkkikammioelämää!

Päiväjärjestykseni on vakiintunut seuraavaksi: kello kuudelta ylös noustua pesen koko yläruumiini ja teen sen jälkeen tavalliset voimisteluliikkeeni. Vuoteen koottuani ja nostettuani seinälle lakaisen lattian, minkä jälkeen heti seuraa aamuteen juonti, mikä samalla käy myöskin aamiaisesta. Sen päälle sytytän päivän ensimmäisen paperossin — poltan niitä säännöllisesti kaksitoista kappaletta päivässä — sekä otan esille Trastin kielioppaan, josta isken päähäni vissin määrän sanoja ja lauseparsia, kuulustellen samalla itseltäni eilispäivän "läksyn". Sitten otan esille "Bragelonnen varakreivin", jonka lehtien reumat ja yleensä kaikki tyhjät tilat olen varannut käsikirjotuspaperiksi, koska osastonvartian sanojen mukaan en kerta saa muuta paperia siihen tarkotukseen.

Oulun lääninvankilassa alotin Suomen itsenäisyyssaatteelle rakentuvan historiallisen näytelmän, jonka aiheen jo vuosia sitten olen tarkkaan tutkinut. Sitä ryhdyn nyt jatkamaan, säe säkeen jälkeen syntyy romaanin reunoihin, minä unhotan olotilani ja ympäristöni sekä tunnen todellista luomisriemua. Kun istuminen epämurkavalla rautalevyllä alkaa vaivata, sytytän paperossin ja nousen kävelemään.

Noin kävellessäni ja ajatusten harhaillessa omia teitään tapahtuu tavallisesti, että sisäisen näköni eteen ilmestyy yhtäkkiä af Enehjelm kelmeine kasvoineen ja häijysti tuijottavine silmineen, joiden alustat ovat painuneet ja kuolleella verellä. Minut valtaa kiihtymys ja ankara sydämenlyönti, tasainen kävelytahtini muuttuu epätasaisesti harppailevaksi ja käteni tekee huomaamattani huitovia liikkeitä... Ja kun vihdoin saan karkotetuksi mielestäni Enehjelmin, marssivat eteeni tyhmine naamoineen ne hänen kätyrinsä, suomalaiset poliisimiehet, jotka olivat minua vangitsemassa ja vainukoiran uskollisuudella pyydystivät saalista venäläiselle santarmille. Koetan päästä näistä ikävistä ja kiihdyttävistä kohtauksista, mutta säännöllisesti joka päivä palautuvat ne takaisin ja saavat minut lopulta epäilemään siinä piilevän jotakin taudinomaista.

Kirjottamalla ja edestakaisin kävelemällä kuluu päivä loppuun. Milloin väsymys tavallista herpaisevampana valtaa, silloin laittaudun noiden pöytänä ja penkkinä palvelevien rautalevyjen varaan niin mukavasti kuin se suinkin käy, nojaan pään käsiin ja koetan nukahtaa.

Kohta iltateen jälkeen, siinä seitsemän paikkeilla, laittaun vuoteeseen ja otan kirjan käsille. Luen vain pienin annoksin, saadakseni nuo pari romaania kestävämaan mahdollisimman kauan. Päivällä en niihin lainkaan kajoa ja lukemisen keskeytän aina jännittävimmälle kohdalle, mikä tekee seuraavan illan odottamisen mieluisaksi.

Tietenkään ei parin kirjan lukeminen säästellen käyttäenkään riitä kovin kauaksi. Kun ne ovat auttamattomasti lopussa, tuntuu elämä entistäkin harmaammalta ja autiommalta. Pitkät iltahetket täytyy nyt kokonaan täyttää omilla mielikuvillaan. Ja käyhän se sekin.

Mutta eipä kestä kauan kun saan jälleen lukemistakin. Eräänä päivänä tuo vartia koppiini kolme kirjaa. Käy selville, että vankilassa on kirjastokin, josta joka maanantai lainataan vangeille kaksi tai kolme kirjaa.

Mainiota! Kunpa nyt osaisin jotenkutenkaan venäjää.

Alan tarkastella kirjoja. Kaksi niistä on suurikokoista. Ne ovat erään arvokkaan aikakauskirjan sidottuja vuosikertoja. Kolmas, sinisiin pahvikansiin sidottu, on pienempi ja litteä. Kun avaan sen nimilehden, olen ällistyksestä miltei huudahtaa. Lehden yläreunassa seisoo selvin länsimaisin kirjaimin: Majju Lassila, sekä sen alla: Pekka Puuvalj.

Heureka! Shpalernajan kirjastossa on siis suomalaistakin kirjallisuutta, vieläpä aivan uusinta lajia.

Kirjaa selaillessani tunnustan itselleni, etten ole lukemalla lähimainkaan jaksanut seurata tämän hermafrodiittisen ammattiveljeni kintereillä, hänen kirjottamalla kartuttaessaan suomalaista kirjallisuutta. Viimeinen saavutukseni oli "Pojat asialla" ... vai oliko se ehkä "Nuori mylläri", mutta mikä kirjatulva olleekaan niiden ja "Pekka Puuvaljin" välillä! Korvatakseni edes hiukan laiminlyöntiäni alan nyt sitä perusteellisemmin lukea tätä niin omituisissa oloissa ja niin odottamatta käsiini joutunutta kirjaa. Ja totisesti, nautinpa kelpo tavalla siitä klassillisesta tavasta, millä hän kuvailee noita elämän peruskysymyksistä jaarittelevia savolaisia, joiden ikenissä riippuu piipun nysä ja aivoissa pötköttää laiska ajatuksen katkelma...

Mutta kirja herättää mielenkiintoani muullakin kuin pelkällä sisällöllään. Muutamia lehtiä edettyäni huomaan eräällä sivulla pieniä pisteitä, joita jollakin terävällä kärellä on painettu sinne tänne erinäisten kirjainten alle. Kokoan nuo täten merkityt kirjaimet sanoiksi ja saan lauseen: "Meitä suomalaisia on täällä ainakin parikymmentä miestä." Hiukan etempänä ilmottaa eräs, mainiten aluksi nimensä, olevansa Härmän pohjalainen sekä tulleensa vangituksi valtiollisista syistä.

Mielikuvitukseni riehahtaa liikkeelle. Täällä olisi siis niinkin suuri joukko suomalaisia ja minä kun olen luullut niiden supistuvan kolmeen! Ketähän ne voinevatkaan olla? Ties kuinka monta tuttua niiden joukosta löytyisi. Koetan arvailla ja käyn mies mieheltä läpi tuttavapiirini...

Mutta eräänä päivänä saan toiseltakin taholta vahvistuksen ilmoitukseen, että täällä on melkosen joukko suomalaisia. Sen antaa vankilan parturi, joka — itsekin vanki —, kerran viikossa parturituvaksi järjestetyssä kopissa vartian läsnäollessa ajaa niiden vankien parrat, jotka haluavat siihen tarkotukseen uhrata kymmenen kopeekkaa kerralta. Kun minut vartia ensi kerran — partani on silloin jo kasvanut kiusallisen pitkäksi — saattaa parturiin ja minä istahdan tuoliin, hämmästyttää parturi, nuori venäläinen, minut seuraavilla suomeksi lausumillaan sanoilla:

— Parta pois?

— Ah, osaatteko suomea? — kysyn ilahtuneena.

Mutta ei, sen enempää hän ei juuri osaa ja senkin vähän on hän oppinut ollessaan parturina Suomen asemalla, ja sitten:

— Sdjes mnogo finnof — täällä on paljon suomalaisia, ja niiltä hän on tietysti aina jonkun sanan oppinut.

Tekisi mieleni udella, muistaako hän noiden suomalaisten nimiä, mutta vartian läsnäolo estää minut siitä.

Sitä uteliaammin alan tästä lähin kävelemässä tai perjantaisin kylpemässä käydessäni pälyillä ympärilläni, keksiäkseni kohtaamieni vankien joukossa suomalaisia. Väliin luulenkin huomaavani selvästi suomalaisia kasvon tyyppisiä, mutta ne ovat minulle ennestään tuntemattomia ja sananvaihtoon ei ole pienintäkään tilaisuutta. Riekkiäkään en seuraavilla kylpykerroilla näe enää edes vilahdukselta.

Niiden seitsemäntoista joukossa, jotka ovat kanssani yhtäikää kävelemässä, en huomaa yhtään suomalaiselta näyttävää, kun kerran, ollessani sisäänkäytävän vieressä karsinassa, saan kehäaidan läpi tilaisuuden heitä tarkastella, heidän yksitellen poistuessaan kävelypaikalta. Ne ovat kaikki selvästikin venäläisiä, useimmat herrasmiehiä eri ikäluokista, toisilla tshinovnikan univormu päällään.

Hyvin usein näen ulos tullessani tuossa edellä mainitussa karsinassa vanhan, kankealiikkeisen ja tursistuneen herran, jolla kesäkuumallakin on jaloissaan vuoratut päällyskengät ja jonka silmäanalustat ovat pussistuneet. Äreänä kuin bulldoggi liikkuu hän häkissään ja näyttää olevan valmis räjähtämään mitä kiukkuisimpiin solvauksiin, jos joku uskaltaisi liiaksi häntä lähennellä. Mikähän bojari sekin lie? Ties, vaikka itse sotaministeri Suhomlinof, jonka tiedän parastaikaa petoksiensa takia istuvan telkien takana. Suhomlinoviksi alankin sitten itsekseni nimittää tuota maailman menoon nähtävästikin syvästi myrtyntä kohtalotoveriani.

Kävelykarsinain seinämissä, vaikeammin huomattavissa kohdissa, huomaan toisinaan kaikenlaisia pieniä tiedonantoja, esim. "Privjet anarchistami — terveisiä anarkisteille", y.m. sekä alla milloin koko nimi, milloin vain alkukirjaimet ynnä kopin numero. Suomalaisia tiedonantoja tai nimiä en alkuaikoina keksi yhtään.

Eräänä päivänä huomaan, että kävelykarsinaani putoaa ilmasta jotakin. Etsin katseillani ja keksin maassa limpun sydäimestä puristetun pienen pallon. Sen kylestä pistää näkyviin pieni, rullalle käännetty paperi. Arvaan että se on viskattu jonkin kopin ikkunasta. Tulen täyteen mitä kiihkeintä uteliaisuutta. Kiertelen sitä kuin kissa kuumaa puuroa ja kun vartiain silmä välttyy, sieppaan paperin kouraani. Kurkistan siihen hätäisesti ja tunnen pettymystä, nähdessäni siinä venäläistä kirjoitusta. Eräs anarkisti siinä ilmoittaa nimensä ja koppinumeronsa sekä lausuit terveisiä aatetovereilleen.

Mitpä jos olisi minunkin kirjottaa jonnekin nimeni sekä terveiseni toisille suomalaisille? Vai olisiko mukavampi kirjottaa paperilapulle kopissani, sekä jättää se sitten tänne? Mutta itsesäilytysvaisto pidättää minua siitä, sillä arvaan kävelykarsinain olevan tarkan valvonnan alaisia. Siitä saankin pian tuntuvan esimerkin.

Muutamana iltana, kun olen jo makuulla, astuu koppiini osastonvartia, matkassaan upseeripukuinen päällikönapulainen, pitkäkoipinen laiheliini, jolla on kourassaan muutamia lappuja harmaata paperia. Komennettuaan minut ylös, jolloin yöpaidassani saan seisoa smirnaassa tuon koipeliinin edessä, näyttää hän minulle noita lappuja, joissa huomaan suomalaista kirjoitusta, sekä murahtaa jotakin.

— Oot shie kävellyss' kiruttanut? — tulkitsee osastonvartia, josta aluksi ymmärrän yhtä vähän kuin pomoshnikankin murinasta.

Tihrusilmänsä tuimassa vireessä tinkaa äijä, olenko minä "kiruttanut", kunnes asia yhtäkkiä selviää

minulle: tahtovat tietää, olenko minä jättänyt kävelypaikalle nuo kirjelappuset. Ehätän lujasti ilmottamaan että: ei! Pomoshniekka tempaa hyllyltä "listokin", jossa oli merkittynä nimeni ynnä vangitsemistani koskevia seikkoja. Verrattuaan nimeäni paperilapuissa oleviin huomaa hän minut viattomaksi, minkä jälkeen he ääneti poistuvat — arvatenkin mennäkseen jonkun toisen suomalaisen koppiin, sieltä kolmanteen, kunnes mahdollisesti keksivät sen poloisen, joka on ollut kyllin varmaton turvautuakseen tällaiseen kirjevaihtoon.

On omituista, kuinka siellä kävelypaikalla mielikuvitus ponnahtaa lentoon. Kaihoisana kääntyy vangin katse taivasta kohti, josta oikeastaan vain ahdas kaistale näkyy tänne umpinaisen ja pölyisen pihan pohjalle. Vaaleat kesäiset pilvenhattarat, jotka niin keveinä ja huolettomina ilman päämäärää kuin huvimatkalaiset purjehtivat horisontin yli, tempaavat mielikuvituksen mukaansa tuonne rajattoman vapauden maille. Linnut, jotka nopeassa lennossaan leikkaavat horisonttia, herättävät kateutta ja saavat vapautensa menettäneen tuntemaan elämänsä kaksinverroin painavalta.

Ah, kun saisikin vaihtaa osia noiden siivekkäiden matkalaisten kanssa! Tai kun olisi huostassani taikasana, jolla silmänräpäyksessä voisi muuttaa itsensä linnuksi! Jospa nyt esimerkiksi venäläinen sana "rebjonok" saisi huulillani yhtäkkiä sellaisen voiman.

No, lausunpa siis: rebjonok! ja samassa tapahtuu muutos: kutistun silmänräpäyksessä oman nyrkkini kokoiseksi, jalat hoikkenevat lyijykynäkin ohuemmiksi ja käteni laajenevat keveiksi, ilmaviksi siiviksi, samalla kun silmäni saavat penikulmien päähän kantavan näkövoiman. Tuskin ovat vartiat äkänneet, mitä karsinassani on tapahtunut, kun minä kirkkain lirityksin, johon suljen kaiken vahingoniloni ja vapauden riemuni, livahdan ylös räystäälle. Sieltä katselen hetken sitä paniikkia, mikä pihalla syntyy, kun yksi vangeista huomataan kadonneeksi. Sitten tempaa yläilma minut puoleensa. Neva kiiluu allani kuin hopeanauha ja tuhansien kirkkojen katot kimaltelevat kuin kultaiset pisteet. Saatuaani yleissilmäyksen Pietarista suuntaan matkani pohjoiseen. Vasemmallani päilyy Suomenlahden pinta, oikealla Laatokan vedet ja tummana kaistaleena niiden välissä Viipurin kannas havumetsineen, kunnaineen ja pienine järvineen. Tuolta edestäpäin kohoaa näkyviin vanha Torkkelin linna, jääden jo seuraavassa hetkessä taakseni, samalla kuin Saimaan monisokkeloinen vesistö levittäytyy alleni... Yhä vain eteenpäin kuulaassa, äänettömässä avaruudessa. Mahtavana peililasina kimalteleva järvenselkä toisensa jälkeen siirtyy näköpiiriini läpi. Kuopiokin Kallavesineen ja Puijoineen on jo jälellä, allani ovat Suomenselän tummat havumetsiköt ja niiden takaa aukenevat kotiseutuni laajat tasangot. Vielä muutama siivenveto ja jo keksii silmäni tuolla lakeuden keskellä pienen taitekattoisen asumuksen. Laajoja kaarteita tehden laskeudun alas ja istahdan aitan harjalle. Siinä edessäni istuu vaimoni keinulaudalla ja lapset leikkivät nurmikolla. Mutta annahan olla, kun he menevät sisälle, livahdan minäkin sinne avonaisesta akkunasta ... "rebjonok!" ja siinähän seison omassa persoonassani sanattomiksi ällistyneiden omaisteni keskellä...

Tuskin olen tämän ilmaseikkailun saanut onnellisesti loppuun suoritetuksi, kun mielikuvitukseni ryhtyy vastustamattomalla voimalla panemaan toimeen toista samanlaista.

Tällä kertaa saa vanha ruskea kevätpalttooni, joka riippuu siellä ylhäällä koppini seinällä, sellaisen taikaominaisuuden, että joka pukee sen päälle ja lausuu "rebjonok!", muuttuu samassa näkymättömäksi. No, panen sen oitis kävelyttä palattuani toimeen. Sullon palttoon poveen kaiken mitä minulla on arvokasta kopissani. Sitten: rebjonok! ja minua ei näe kukaan. Täynnä jännitystä jään odottamaan, kunnes vartia tirkistää ovilasista sisään. Hänen silmänsä muljahtelee hätäisesti, kun hän suuntaa sen koppini jokaiseen loukkoon. Seuraavassa hetkessä ratisee lukko, ovi työntyy auki ja kauhistunut vartia syöksyy sisään. Hän penkoo vuoteen, kurkistaa W.C:hen, tarkastaa akkunan, mutta vangista ei näy jälkeäkään. Juoksujalkaa, kasvoillaan epätoivon ilme, rientää hän osastonvartian luo. Sillä aikaa siirryn minä, povi pullollaan tavaroita, kaikessa rauhassa käytävään, pysähtyen sinne hetkeksi havaintoja tekemään. Seuraa yleinen häivytyks, paikalle rientää joka suunnalta vartioita, päällikön apulaisia ja lopuksi itse päällikkö. Jälleen nuuskitaan joka soppi minun kopissani, ihmetellään, kiroillaan, hosutaan... Jei bohu, sitä elämää! Minä nauran katketakseni ja lähden sitten hiljalleen painumaan ulos. Mutta kun vastaani rientää yhä uusia vartioita, niin enpä malta olla lyömättä heiltä jokaiselta lakkia päästä ja siitäkös paisuu meteli ja sekaannus kaksinkertaiseksi. Pääsenpä sitten vihdoin ulos vankilan sokkelokäytävistä ja alan Liteinin katua pitkin kaikessa rauhassa painautua Suomen asemaa kohti. Mutta kun vastaani tulee yhtenäin sotilashenkilöitä, santarmeita ja kenraaleja, valtaa minut äskeinen kiusaus ja minä huitasen jokaiselta lakin katuun. Sitä huutoa, kiroilua ja naurunrähäkkää, mikä siitä nousee pitkin katua!... Asemalla etsin Suomeen lähtevän junan, kiipeän ensi luokan vaunuun ja asetun mukavasti hyllyvälle vieterisohvalle. Sattuupa siihen sitte vastapäätäni istumaan itse santarmikenraali Eremin. Kun hän junan liikkeelle lähtiessä levittää eteensä Novoje Vremjan, sytytän minä paperossin ja puhallan joka savun hänelle vasten silmiä. Äijä murisee ja elehtii, kunnes hermostuneena viskaa sanomalehden kädestään ja pakenee toiseen osastoon...

Sitten vaellan minä eteenpäin halki Suomen, pannen toimeen rajattoman määrän hassunkurisia kepposia, kunnes vihdoin päädyn kotiin ja tuon taikasanani voimalla ilmestyn tyhjän keskeltä omaisteni

eteen.

Olen niin täydestä sielustani mukana tällä matkalla, että unohdan kokonaan ympäristöni, hymyilen onnellisena ja teen asianhaarain vaatimia eleitä. Vasta kotiin päästyä havahdun siihen, että joukko hymyileviä naamoja vartialavalta on suunnannut katseensa minuun.

Mielikuvani haihtuvat siinä tuokiossa ja harmistuneena alan minä vinhasti astella pitkin kävelykarsinan kovaksi tallattua sorapohjaa.

Kun vartiain katseet ovat jättäneet minut rauhaan, istahdan penkille ja alan vuorostani tarkastella heitä. Niitä on puolikymmentä miestä, jotka peräkkäin astuen kuin hanhet kiertävät tuota pyöreätä, rintasuojalla ja katolla varustettua lavaa. Yksi niistä, pitkäkasvoinen ja kalvakka nuori mies, näyttää tutulta, ainakin profiilissa nähtynä. Kestää kuitenkin hyvän aikaa, ennenkuin muistan, että olen nähnyt tuon saman profiilin pikku poikasena Kyläkirjaston Kuvalehdessä. Siinä oli kuvattuna muutamia siperialaisia lakkeja ja kunkin lakin sisällä oli pää. Yksi niistä päistä oli juuri hänen näköisensä.

Se on suunnattoman uninen mies — ehkä jonkun maaorjan jälkeläinen Oblomofkan tilalta. En huomaa hänen juuri koskaan juttelevan toisten kanssa ja aina kun vartiat kävelyajan lopulla istahtavat jakkaroilleen eri puolilla lavaa, painaa hän silmänsä kiinni ja nukahtaa. Kun syntyy jotakin kolinaa, avaa hän ne jälleen, haukottelee, tuijottaa eteensä kuin näkisi tämän arkisen ympäristönsä ensi kertaa. Muutaman viikon kuluttua häviää hän sitten ainiaaksi näkyvistäni. Ehkä on ottanut virkaeron, saadakseen perusteellisesti ja häiriintymättä nukkua.

Noista kävelyvartioista ansaitsee kuitenkin ennen muita tulla mainituksi kaksi varsin kunnianarvoista vaaria. Ne ovat aina paikallaan tuossa hiljalleen kiertävässä kehässä niin kauniilla kuin pahallakin säällä, niin pyhänä kuin arkenakin. Ei edes joulupäivän vaisu aurinko näe heidän paikkaansa tyhjänä. Kello seitsemästä aamulla kuuteen illalla ovat he joka ikinen päivä toimessaan kävelypaikalla. Totisesti ovat he kaksi malliksi kelpaavaa rattaanhammasta tsaarillisen despotian monimutkaisessa koneistossa.

He ovat vähintäänkin kuuskymmenvuotiaita molemmat. Toinen on venäläiseksi harvinaisen ryhdikäs ukko, jolla on jääharmaa tuuhea parta. Olen alkanut häntä itsekseni nimittää Makarohviksi. Hän on hellittämättömän valpas toimessaan ja pikkumainen muotojen noudattaja. Ohuella ja äkäisellä äänellä murahtaa hän kohta huomautuksen, jos huomaa vangin tulevan kävelemään takki avoinna tai muutoin pienimmälläkään tavalla poikkeavan vankilan usein naurettavan pikkumaisista ja toisinaan suorastaan käsittämättömistä säännöistä. Hänen äänensävyistään ja puhetavastaan kuvastuu jo koko hänen luonteensa. Varmastikin olisi hänestä muodostunut alaisilleen oikea byrokraattinen kiusanhenki, jos hän vanginvartiatoimen sijasta olisi joutunut esim. virastonpäällikkönä tsaaria palvelemaan. Kenraalina olisi hän tunnontarkka järjestyksen pitäjä ja tiukka sotilasten harjottaja, mutta taisteluiden johtajana joutuisi hän aina tappiolle, sillä vähäpätöisiin muotoseikkoihin yhtämenoa takertuen olisi hän kykenemätön katsomaan asioita suurin piirtein.

Toinen vanhus on oikea venäläinen orjasielu kumarine harteineen ja laihoine, pakkasen puremine kasvoineen. Hänellä on aina yllään ikivanha, nukkavieru sinelli ja käytöksessään on hän itse siivous. Hän kävellä lyyhää keppiin nojaten ja kupeella raahautuu kantimessaan pitkä sapeli. "Vetää palveluksen nauhaa" kuuluu sananmukaisesti käännettynä eräs sanontatapa venäjänkielessä. Se tuntuu minusta niin mainiosti soveltuvan tuohon kunnon starikkiin ja joka kerta muistuu se mieleeni, kun kävelemään tullessani luon katseeni lavalle ja näen hänen etukumarassa, kasvoillaan resignoitu ilme, lyyhäävän eteenpäin ja kepillään kolkkivan lavan permantoon. Tuntuu kuin tuohon olan yli kiertävään sapelin remmiin olisi kiinnitetty joku näkymätön taakka, jota hän aamusta iltaan hyödyttömästi raahaa ympäri lavaa...

Tuo lavalla liikehtivä vartiakehä on kuin jonkun näkymättömän akselin ympäri kieppuva ratas, joka pyörii yhteistoiminnassa lukemattomien muiden ratasten kanssa venäläisen byrokratian suunnattomassa koneistossa. Ja nuo kaksi sitkeätä ukkoa ovat kaksi lohkeamatonta hammasta tuossa aamusta iltaan, viikosta viikkoon ja vuodesta vuoteen pyörivässä rattaassa.

Tätä kirjottaessani on Shpalernajan vankila puolittain raunioina ja autiolla kävelypaikalla on kekäleitä ja tuhkua. Mitä tehnevät tälläkin hetkellä nuo kaksi ukkoa? Varmaankin kävelevät ympäri ahtaan asuntonsa permanttoa. En voi kuvitella heitä muuten kuin ympyrää kiertävinä. Sitä he ovat tehneet vuosikymmenet ja sen on täytynyt painua heillä niin veriin, että he eivät tule enää ilman sitä toimeen. Ja kun he kerran kuolevat, asettuvat heidän henkensä Shpalernajan autiolle pihalle ja uskollisina tsaarivaltaisille ihanteilleen kiertävät ikuista kehäänsä...

VI

NÄLKÄÄ, LIKAA, RUSSAKOITA...

On lauantapäivä ja mieleeni kohoaa aito maalainen lauantai-idylli savuavine saunoineen. Päästäkseni sen synnyttämästä apeamielisyydestä suuntaan huomioni muualle ja alan siivota koppiani.

Ensin kostutetulla rievulla tomut pöydältä, hyllyltä, akkunankynnykseltä ja seiniltä niin korkealle kuin ulotun. Sitten tulee lattian vuoro. Mutta riepuni on liian pieni lattian luutuamiseksi. No, koetanpa siis tulla toimeen niiniluudalla. Kostutan sen siis hyväksi kranan alla ja pirskutan lisäksi vettä ympäri lattian. Sitten rupean hankaamaan.

Mutta sitä tehdessäni teen pianikin odottamattoman havainnon. Lattialla on likaa kerroksittain. Kosteus on möyhentänyt sen, niin että se muodostaa luokoja luudan eteen, lähtemättä silti irti lattiasta.

Minun täytyy keskeyttää työni, sillä pehmoisella niiniluudalla tässä ei valkene mitään. Pitäisi olla vähintäänkin tasakärkinen rautalapio, jolla kaapisi lian irti, sekä sitten muutamia ämpärillisiä kuumaa vettä ynnä puolikymmentä litraa lysoolia. Mutta mistäs otti ne hyvyedet. Eihän toki Venäjällä ryhdytä sellaisiin ponnistuksiin niin vähäpätöisen asian kuin puhtauden takia. Riittäähän ihmisille toki limppukin!

Suursiivouksen yritykselläni olen saanut vain sen aikaan, että möyhentynyt lika askelten alla litisee kuin savista kylän tietä kävellessä sekä juuttuu paksuina tieroina kengänkorkoihin. Uh, kuinka se inhottaa ja suututtaa!

Kopissa ei ole nähtävästikään ikipäivinä suoritettu suursiivousta. Ei edes tarkastusten edellä. Tarkastaja kiinnittää tietysti huomionsa vain siihen, ovatko salvat ja ristikot kunnossa ja vangin tallella pysyminen taattu. Toisaalta on kyllä hiukan uudenaikaisuuttakin päässyt pujahtamaan vankilan muurien sisälle, sillä onhan täällä lainakirjasto. Mutta puhtaus, sehän ei kuulu venäläisen elämän sisältöön.

On kuvaavaa, että rangaistusvangit hankaavat jalkaan kiinnitetyillä rasuilla joka aamu käytävän lattian, mutta kopeista, jotka ovat tärkein osa vankilaa, niissä kun elää ihmisiä ympäri vuorokauden, ei piitata siinä suhteessa mitään. Mutta niiden seinät ja lattiat eivät ole niin näkösällä kuin käytävän. Niinhän sivistyneenä esiintyvällä venäläiselläkin saattaa kiiltävän ja parfymeeratun pinnan alta löytyä likaiset alusvaatteet. Kuinka usein sen saakaan todeta, että europpalaisuus ei ole venäläiseen elämään päässyt pintaa syvemmälle tunkeutumaan.

Kun sanon, ettei kopissani ole ikinä suoritettu suursiivousta, teen siinä hiukan vääryyttä. Täällä on kuin onkin joskus aikojen aamuna suoritettu sellainen. Nähtävästi on lattialle holvattu ämpärittäin vettä ja sitten hartiavoimin hangattu luutatyngällä, sillä lokaa on räiskynyt seinille lähes metrin korkeudelta. Sitä ei ole viitsitty viruttaa pois, vaan se on saanut kuivaa siihen paikoilleen, nähtävästikin merkiksi ja lohduukseksi jälkeen tulevaisille, että on tätä sentään joskus siivottu.

Näin ollen on viisain menettely antaa lian ja pölyn uusina kerroksina kaikessa rauhassa painua lattiaan sekä koettaa pysytellä tietämättömänä koko asiaan nähden. Niinhän nähtävästi tekevät vartiat ja päällystökkin, jos he yleensä lainkaan siitä asiasta piittaavat. Istun siis pöydän ääressä ja odotellen lattian kuivumista muistelen koppiani Oulun lääninvankilassa kuin kadotettua paratiisia. Sinne tuli kahdesti viikossa rangaistusvanki, mukanaan harja, ämpäri kuumaa vettä sekä lysoolia, pyyhkien ja hangaten huonekalut ja lattian, niin ettei pölyhiukkasta näkynyt missään. — — —

Russakka!

Sen tuntosarvet pistävät eräänä päivänä näkyviin oven raosta. Todettuaan että kopissa on asukas, palaa se takaisin, arvatenkin jättämään kertomusta sille joukkokunnalle, jonka etulähtettinä ja vakoilijana se on lähtenyt liikkeelle. Aukkaalla varustettu koppi tietää, että siellä on myöskin limppua, sokeria ja kaikenlaisia ruuantähteitä ja että sinne kannattaa siis perustaa siirtokunta. Eikä aikaakaan, kun seinälle hyllyn lähettyville ilmestyy ruskeakaapuinen sarviniekka. Pyydyttäessäni sitä parhaillaan kiinni näen toisen vilahtavan pöydällä, missä se vikkellästi kätkeytyy astiain suojaan. Niitä on siis jo ilmestynyt koppiini useampia, ties mitä teitä kulkeneina.

Vuorokauden kuluttua ne ovat jo kuin kotonaan. Niitä vilisee kaikilla seinillä, enimmänsä kuitenkin hyllyn ja pöydän tienoilla.

Minulle tuottaa aluksi huvia seurailla tuollaisen pitkämekkoisen lurjuksen retkeilyä seinällä, kuinka se herkkiä tuntosarviaan liikutellen kulkee päämääräänsä, jossa tavallisesti on joko leivänmurene tai

muuta syötäväksi kelpavaa.

Kaikki ensiksi tulleet ovat noita tavallisia punaisen ruskeita, jommoisia venäläisten maahan tuomina silloin tällöin Suomessakin tapaa. Mutta eräänä päivänä ällistyn kelpolailla, keksiessäni seinällä pöydän yläpuolella ihan lumivalkoisen russakan. Aluksi päättelen, että se on tämän kunnianarvoisan siirtokunnan ikäpresidentti, mutta pian saan aihetta otaksua, että valkoiset russakat muodostavat oman erikoisen rotunsa. Niitä ilmestyy kammiooni useampia ja eräänä päivänä tapaan sellaisen, tietysti hengetönnä, soppa-annoksestani.

Seuraava keksintöni on pikimusta, luteen kokoinen ja tavattoman vikkelä russakkalaji, jota on hyvin työläs saada kiinni. Ja sitten: kaikenlaisia värivivahduksia lumivalkoisen ja pikimustan välillä. Samoin eri suuruuksia pienestä pikimustasta lähtien suuriin, hitaasti liikehtiviin ja limaisiin hirviöihin saakka.

Ne lisääntyvät, etupäässä kai sisäänmuuttojen kautta, tavattoman nopeasti ja muuttuvat suoranaisiksi maanvaivaksi, sillä ruokia ja ruoka-astioita on niiltä miltei mahdoton suojata. Niiden tutkiminen ja lajittelu ei tuota minulle enää mitään mielenkiintoa, minkä vuoksi julistan niille säälimättömän sodan. Kun kaljuseinäisessä kopissa ei ole minkäänlaisia rakoja, mihin ne voisivat piilottua, pääsen minä verrattain pian aseman herraksi. Loput pakenevat kauhuissaan ovenrakojen ja ilma-aukkojen kautta.

Mutta ei ole mikään mieluinen asia ottaa hengiltä tuollainen suuremman lajin ruskeamekko. Kun viskaa sellaista otusta tulitikkulaatikolla, räiskähtää sieltä kylmä lima vasten silmiä, ellet arvaa asettua tarpeeksi pitkän välimatkan päähän.

Tällaista yleistä russakkajahtia seuraa parin tai kolmen päivän rauha. Mutta sitten alkavat oven raossa viplotella uusien vakoilijain tuntosarvet ja pian vilisee niitä jälleen kaikilla seinillä. Alakerran käytävässä olevat valtaiset jauhosäkkipinot tarjoavat niille mukavia sekä ruoka- että piilopaikkoja ja sieltäkäsinkin lähettelevät ne siirtokuntia ympäri vankilaa. Taistelu niitä vastaan pysyvän rauhan saavuttamiseksi on aivan toivotonta.

Toisinaan syvennyn tuollaisen ruskeakauhtanaisen otuksen liikkeitä seuraillessani miettimään, mikä russakan ja venäläisen sitoo niin kiinteästi toisiinsa. Kun teekettäinkin sanotaan olevan kiinalaista alkuperää, (toisinnon mukaan taas ainoa kone, jonka venäläinen on keksinyt), jääpi jällelle ainoastaan russakka, joka on puhtaasti venäläinen ilmiö. Se viihtyy niin mainiosti venäläisen läheisyydessä ja seuraa häntä uskollisesti kaikkialle. Jos uudenaikaiseen helsinkiläiseen kivitaloon ilmestyy russakka, on se varma meikki siitä, että samassa talossa asuu venäläinen perhe. Tai päinvastoin, jos suomalaiseseen kaupunkitaloon asettuu venäläinen perhe, olkoon kuinka hienoa herrasväkeä tahansa, ilmestyy kohta näyttämölle myöskin russakka.

Kuinka se muuan juttu nyt olikaan? Eräällä helsinkiläisellä herrasväellä oli kutsut. Vierasten istuessa illallispöydässä ilmestyi siihen kaikkein nähtävälle russakka. Skandaali olisi ollut valmis, ellei talon isäntä olisi pelastanut piinallista tilannetta rauhallisesti ilmaisemalla, että samassa porraskäytävässä asuu venäläinen herrasväki.

Täytyyhän näin ollen russakalla ja venäläisellä olla joku kiinteä psykologinen yhteys. Ja eikö tuossa pehmoisessa laumaoliassa, joka tunkee kaikkialle ja miltei huomaamatta valtaa itselleen alueita, samalla kuin sen voima perustuu paljouteen ja suureen sikiäväisyyteen, eikö siinä ole paljon, mikä muistuttaa venäläisistä kansallisominaisuuksista?

Näihin russakkologisiin mietteisiin syventyessäni muistuu elävänä mieleeni eräs pikku tapaus menneiltä päiviltä. Istun kesäisenä iltana erään toverini kanssa Oopriksen terrassilla Helsingissä. Musiikkia kuunnellessamme kiinnittää huomiotamme venäläinen pappi, joka kävelee alhaalla ja heittelee halukkaita silmäyksiä ylös terrassille. Avarassa ruskeanvärisessä kauhtanassaan muistuttaa hän pehmeine liikkeineen hyvin suuresti russakkaa, joka tuntosarviaan liikutellen pyrkii jotakin vissiä päämäärää kohti. Ja eipäs aikaakaan, kun pappi ilmestyy terrassille, tilaa itselleen tuutingin, maiskuttaa kieltään ja pehmeitä käsiään hieroen kotiutuu siinä tuokiossa meidän maailman lasten piiriin.

Kun vartia eräänä päivänä avaa oven, että minä saan työntää rikat käytävän puolelle, lähtee luudan alta juosta vilistämään russakka.

— Aa, prusak! — naurahtaa vartia ja käypi sitten selittämään, että se on myöskin ranskaksi "prusak" ja samoin miltei kaikilla maailman kielillä.

Niin, niin, onhan siinä syytä ylpeillä, sillä onhan russakka jotakin, mitä venäläiset voivat pitää aito omanaan. — —

Minua alkaa yhä pahemmin vaivata nälkä.

Mukanani tulleet keksit ovat jo aikoja loppuneet, joten minä aamiaiseksi ja illalliseksi saan nauttia silkkaa teetä. Limppu ei siltään maistu. Milloin illalliseksi tarjotaan tattariryynivelliä, jätän sen aamuksi, jolloin se hyytyy puuromaiseksi aineeksi. Puolittain väkisin syön sitä sitten aamuteen ohella pari lusikallista, tyhjentäen loput W.C:hen.

Pari kertaa viikossa tarjotaan illalliseksi eriskummallista sotkua, joka kaikesta päättäen on aito venäläistä kansallisruokaa. Se on valmistettu kaljasta, hapankaalista ja perunanlohkoista. Sitä tarjotaan kylmänä ja sekaan on sipullettu runsaasti raakaa sipulia. Keitoksen haju on sietämätön ja nenääni pidellen kiidätän astian suorinta tietä W.C:hen. Tuo haju on niin voimakas, että se moninkertaisen huuhtelun jäleltäkin tuntuu astiassa vielä seuraavana päivänä. Se suorastaan hypnotisoi minut, niin että joka kerta kun saan sitä illalliseksi, täytyy minun lähentää nenääni astiaan ja tunnustella, onko haju pysynyt ennallaan.

Kerran koetan onkia siinä uiskentelevat perunanlohkot erilleen, syödäkseni ne sitten leivän ja suolan kanssa. Mutta kun ne ovat hetkisen olleet valumassa ja minä vesi kielellä lähenen niitä aikeissa tyydyttää nälkäni, ammahtaa niistä niin intensiivisenä vastaani tuo tuttu haju, että se yhdellä iskulla kuolettaa ruokahaluni.

Ainoaksi ateriaksi jää näin ollen päivällinen.

Siinä vaihtelevat kaksipäiväisissä vuoroissa herne-, kala- ja hapankaalisoppa, minkä viimemainitun joukossa on myöskin jonkinlaista kalan moskaa ja mikä on maultaan tavattoman kirpeää. Sunnuntaisin tarjotaan aina makaroonisoppaa, jonka seasta saattaa toisinaan löytää pari sormenpään kokoista lihapalaakin. Kalasoppa on useimmiten keitetty silakoista ja perunoista ja ajan oloon käy se yhä ohuemmaksi, niin että se lopulta tulee jotakuinkin lähelle sitä määrittelyä, minkä eräs toverini siitä antoi: lämmintä vettä, jonka pohjalla makaa pari perunaa ja pinnalla uiskentelee yhtä monta kalan moukkua.

Toisena ruokalajina on joka päivä tuota ennen mainittua tattaripuuroa.

Kun ylös on noustava kello kuudelta ja päivällinen tarjotaan kahdentoista aikaan, ehtii siinä tulla hiukaava nälkä. Niinpä syönkin tavallisesti tuon vaatimattoman päivällisen viimeiseen tippaan, antamatta aina senkään seikan itseäni häiritä, että sopassa sattuu russakka uiskentelemaan. Mutta illan tullen alkaa nälkä jälleen herätä. Pieni kipene limpun sydäntä teen ohella tukahuttaa sen tunniksi tai pariksi, mutta sitten käy se sitä kiihkeämmäksi. Ärtynyt mielikuvitus loihii esille kaikenlaisia ruokalajeja. Aluksi esiintyy vain vaatimattomia voileipiä, kuoriperunoita, silliä... Mutta kun olen saanut ne parhaiksi mielestäni karkotetuksi, ilmestyy jo toisaalta savustettua kinkkua, lohta, pihviä... Harmistuneena kääntelehdin vuoteella ja tavantakaa tirskahtaa lattialle kirkas sylkisuihku. Lopuksi vilisee mielessäni sekaisin kaiken maailman ruokalajeja, alkaen aito talonpoikaisesta kampsupaistista aina kilpikonnaliemeen saakka. Kun ei muusta ole apua, täytyy minun kiepahtaa ylös, hypistää kipene limpunsydäntä, nauttia se suolaan kastettuna ja sytyttää sen päälle paperossi. Se saa mielikuvituksen hiukan tyyntymään, kutsumattomat vieraat ruokalajien muodossa häipyvät näkyvistä ja vihdoinkin, siinä puoliyön tienoissa, saan unen päästä kiinni.

Eräänä päivänä päivällisaikaan ojentaa vartian univormuun puettu mies oviluukusta pari kupariastiaa, antaen samalla vilkkain elein minun ymmärtää, että niiden sisältö on tyhjennettävä omiin astioihini. Toisessa on hyvältä tuoksuvaa soppaa, toisessa juottovasikan lihasta valmistettu n.s. perhepihvi kermakastikkeen kera.

Vesi kielellä riennän muuttamaan omiin astioihini tätä odottamatonta saalista, päätellen samalla itsekseni, että nyt on varmaankin joku keisarillinen juhlapäivä, jolloin vangeille kruunun puolesta suodaan ylimääräinen herkuttelu.

Mutta ennenkuin olen ehtinyt tyhjiä astioita palauttaa, alkaa vartia luukulla huutaa: ashipka! ashipka! — mikä merkitsee erehdystä, sekä viittoon minua palauttamaan ruoka-annokset hänelle.

Mikäpä siinä muu auttaa. Seuraavassa hetkessä rapsahtaa luukku nenäni edessä kiinni ja koko ihanuus on tipotiessään. Halki koppini lattian ulottuva sylkiviiru on näkyvänä tuloksena tästä tragikoomillisesta kohtauksesta.

Pääsen vähitellen selville, että vankilassa saa kuudenkymmenen kopekan hinnasta ostaa valmiita päivällisiä — samoin myöskin maitoa ja nisuleipää — joihin kuuluu kaksi mukiinmenevää ruokalajia. Mutta minun rahavarani ovat toistaiseksi varsin vähäiset, joten katson parhaaksi säästää niitä tupakan, teen ja sokerin ostamiseen, sillä onhan tietymätöntä milloin saan tai saanko laisinkaan lisää rahaa.

Ostokset suoritetaan siten että vangille annetaan joka perjantai-ilta hänen tilikirjansa, johon on merkitty, paljonko hänen nimellään kulloinkin on vankilan kansliassa rahaa ja jossa on sarekkeet mahdollisia tavaratilauksia varten. Ensi kerran tuollaisen vihkon saatuani ja päästyäni selville sen

tarkotuksesta kirjoitan siihen, paitsi teetä, sokeria, paperossia ja tulitikkuja, myöskin pari naulaa vesirinkeleitä, saadakseni aamu- ja iltateen kanssa niitä nakerrella. Mutta kun vartia tulee ottamaan vihkoa takaisin, pyyhkii hän lyijykynällä yli tuon vesirinkilätilaukseni ja posmittaa jotakin, josta minä en ymmärrä tämän taivaallista.

Ostokset suorittaa erikoinen vartia ja ne jaetaan vangeille seuraavana tiistaina. Saan silloin kaikki muut tilaukseni, paitsi noita rinkelöitä. Päätelen itsekseni, että niiden ostaminen on jostakin syystä kielletty tai ei niitä tätä nykyä ole Pietarissa lainkaan saatavana. Mutta tokihan korppuja lienee? No hyvä, kirjoitanpa siis seuraavalla kerralla kaksi naulaa korppuja. Sama tulos: vartia pudistaa päätään, pyyhkii korpputilauksen yli ja posmittaa jotakin käsittämätöntä.

— No tämäpä nyt merkillistä! — tuskittelen itsekseni, harmissani siitä, etten pysty edes vartian kanssa asiasta keskustelemaan.

Voisinhan nyt seuraavalla kerralla koettaa voita ja sitten makkaraa, mutta kuinka minä voita täällä käsittelen, kun ei ole muuta syöntiasetta kuin tuo kapustamainen puulusikka ja, mikä tärkeämpää, missä minä sitä täällä säilyttäisin? Sehän sulaisi kuumuudessa rasvaksi ja öisin tarvelisivät sen russakat. Samoin olisi makkaran laita, jota paitsi se voisi olla hyvinkin ala-arvoisista aineksista kokoonpantua.

Parasta siis paastota ja odottaa, kunnes mahdollinen rahalähetys suo minulle tilaisuuden päästä käsiksi ostopäivällisiin ja nisuleipään. Kuten barometristä lämpötilan, saatan päivittäin todeta paastoamisen tulokset käsivarsistani, joissa jänteet alkavat ihon alla yhä selväpiirteisempinä esiintyä. Myöskin osottaa housujeni ympärysmitan kasvaminen, mihin suuntaan ruumiillinen kehitykseni on menossa.

Mutta onhan mitalilla aina toinenkin puolensa. Sanotaanhan paaston vaikuttavan puhdistavasti sisäelimiin ja käyttäväthän sitä luonnonlääkärit erinäisissä taudeissa ainoana parannuskeinona. Koetanpa siis ottaa asian parhaalta kannalta ja miehuullisesti kamppailla joka ilta uusiintuvia nälkähallusinoita vastaan.

Parisen kuukautta kestää tätä paastoa. Se päättyy siihen, että tililleni ilmestyy sieväkö summa rahaa, minkä johdosta minä heti riennän tilaamaan nisuleipää, maitoa ja päivällisiä. Samaan aikaan lahjottaa suopea kohtalo minulle asuintoverin. Hänen tullessaan saan ensi kerran pitkästä aikaa herkutella voileivällä, juustolla ja makkarakalla.

Mutta siitä lähemmin tuonnempana.

VII

VAIHTELEVIA MIELIALOJA.

Olen ollut täällä Shpalernajan muurien sisällä kuukauden kuin säkkipimeään kellariin suljettuna, täydellisesti eristettynä omaisistani, ystävistä, koko muusta maailmasta. Ei risahdustakaan ulkomaailman tapahtumista pääse kuuluvilleni kantautumaan. Pimeys ja hiljaisuus ympärilläni on ehdoton.

Olen jo laannut odottamasta kirjeitäkin. Ehkä eivät tohtori K. ja vaimoni ole saaneet kirjeitäni. Tai jos ovat saaneet, niin heidän vastauksiaan ei anneta minulle. Kuka ties on K. tuonut minua varten pyytämäni esineet, mutta vartiat ovat rosvoonneet ne itselleen.

Tämän suuntaiset epäilykset kaivelevat mieltäni, mitellessäni aamusta iltaan koppini sementtistä permanttoa, johon satojen tuntemattomain edeltäjäni askeleet ovat kyntäneet huomattavan vaon kynnyksestä periseinään.

Mutta silloin astuu eräänä päivänä muuan vartia koppiini, käsivarrellaan uhkea ja pehmoinen viltti. Kysytyään nimeäni laskee hän viltin vuoteeni yläsyrylle, levittää pöydälle paperin ja käskee minun kuitata hänen tuomisensa.

Paperissa huomaa tohtori K:n nimen.

Kun olen jälleen yksin kopissani, valtaa minut rajua mielenliikuttavaa. Tuo viltin ilmestyminen ja tieto siitä, että ystäväni K. on sen tänne minua varten jättänyt, on valtavin tapaus mitä sitten Shpalernajaan

tuloni olen elänyt. Se on kuin ensimmäinen auringonpilkahdus henkilölle, joka kuukauden päivät on ollut kellariin teljettynä.

Olen päässyt pahimmista epäilyksistäni ja tiedän, että kaikkea yhteyttäni ulkomaailman kanssa ei sentään ole katkaistu.

Viltti on vahva, pehmoinen ja niin laaja, että levolle laittautuessani voin kietoutua siihen kuin säkkiin. Inhottavasta vankilan viltistä päästyä tuntuu vuoteella loikominen kaksinkerroin mukavalta. Vuodatan ystäväni K:n yli kokonaisen siunausten tulvan, kääriytyessäni ensi kerran tuohon mukavaan peitteeseen.

Mutta minnekähän tyyny ja ne muut esineet ovat joutuneet? Kun hän kerran on minulle viltin toimittanut, niin miksei hän samalla olisi niitä toisiakin tavaroita lähettänyt? Ja tietysti hän on lähettänytkin, mutta — ja taas alkaa mieltäni kaivella epäily vartiain epärehellisyydestä.

Jonkun päivän kuluttua ojentaa vartia minulle, kävelemästä palatessani, monilla leimauksilla varustetun, auki leikatun kirjeen.

Kirje! Heureka!

Se on vaimoltani, jossa hän ilmottaa saaneensa minun kirjeeni sekä kertoo tavallisista kotikuulumisista.

Tämän jälkeen tuntuu minusta kuin olisin jostakin suunnattomasta ja voittamattoman vaikeakulkuisesta etäisyydestä yhtäkkiä piirtynyt ihmisten ilmoille. Voin kirjottaa omaisille ja ystäville sekä saada heiltä vastauksia. Tosinhan kirjeeni lähetyksestä vastauksen saapumiseen on kulunut kokonainen kuukausi, mutta — huonomminkin voisi olla. — — —

Joka maanantai saan edelleenkin kolme kirjaa, niistä kaksi venäläistä ja yhden suomalaisen. Tällä kertaa minulla on Maila Talvion "Elämän leikki".

Luen siitä ulkomaanmatkakuvausta nimeltä "Maailman mahti" ja mitä suurimmassa määrin kiinnostävät huomiotani seuraavat kappaleet, joissa kuvataan matkaa Venäjän ja Saksan välisen rajan yli:

"Opettavaisen saarnan saa ihminen totisesti kulkiessaan rajan yli Wierzbolovan ja Eydtkuhnin asemien välillä. Jos te tahdotte tietää, mikä on maailman mahti, jos te tahdotte tulla vakuutetuksi siitä, että Jumala yhä jatkaa luomistyötä ihmisen kautta, niin menkää tälle rajalle ja katsokaa.

"Toisella puolen kulkee juna vuorokausia läpi nukkuvien sydänmaiden. Ihmiskäsi on koskenut metsiin vain hävittääkseen niitä. Se on niitä kaatanut ja polttanut. Kannot ja risut makaavat rytöinä hävityspaikoilla. Maille, joista oli imetty pois voima, oli päästetty karja, joka töintuskin jaksoi liikkua; se ei ollut yksin laiha ja takkuinen, vaan lika riippui pitkin kylkiä kalisten kuin kahleet, eikä varmaankaan lähtisi ennenkuin karvapuvun mukana. Se karja oli virunut talven pimeässä navetassa, liassa ja nälässä. Lapset, pitkät pajunvarvut käsissä, olivat kaitsemassa lehmiä. Mitä surullisia lapsia! Ne kertoivat puhumattaankin, surullisista kodeista. Ja mitä surullisia viljamaita: tilkku siellä, toinen täällä, tehtyjä ilman järkeä ja järjestystä. Ihmisen käsi oli päällimmiten raapinut maanpintaa, ojittamatta ja järjestelemättä. Vakojen epätasällisyys jo näytti, että kyntäjä ilottomana ja unisena oli liikkunut aurankurjessa, että työ oli ollut hänelle pakko ja piina. Oli kiireinen kevät aika, leivo lauloi ja lehdet puhkesivat, mutta ihmistä ei näkynyt vainioilla. Missä hän viipyi? Asemilla oli paljon ihmisiä. Juna seisoi huolettomana ja ihmiset töllistelivät sitä yhtä huolettomina. He olivat veltot, humalaiset ja tirhusilmäiset. Likaiset turkit riippuivat heidän hartioillaan ja risaisen paidan alta näkyi päivettyntä rintaa. Asemahuoneiden edustalla värjötti raskaiden, nelipyöräisten vankkurien edessä kiusatuita hevosia, selkä kuopalla, kylkiluut näkyvissä, toinen silmä usein poissa. Olkikattoiset asumukset tienvarsilla muistuttivat paremmin pääskysenpesiä kuin ihmiskoteja. Kevät koristeli lempeällä kädellä metsiä ja vainioita, aurinko vuodatti valoaan pienimpäänkin ikkunaruuutuun, mutta koko Jumalan hyvyys vuosi kuin hiekkaan, sillä ihminen ei ottanut sitä vastaan, ei tarttunut siihen kiinni, käyttääkseen sitä hyväkseen. Maa oli laiminlyöty ja hävitetty, karja nälkiintynyt ja kitukasvuinen, ihminen eli kuin viimeistä päivää, täydessä järjettömyydessä.

"Tuli raja — joki, joka ei ollut sylenkään levyinen — ja maa, karja, ihminen muuttui kuin ihmeen kautta. Älkää sanoko minulle, että ehkä maanlaatu joen toisella puolen on niin paljon parempi. Ei — ihme täällä ei riipu maanlaadusta. Se ei tapahdu vähitellen, kilometrien tai penikulmien kestäessä. Se tapahtuu silmänräpäyksessä. Rajan toisella puolen on erämaa, toisella loputon kasvitarha.

"Juna kiittää viljamaiden halki. Lakeudella, jonka järjestystä eivät keskeytä mitkään notkot, kivikot tai edes ojat, koska nekin ovat upotetut kätköön maan poveen, lepäävät kukoistavat kylät ja kaupungit kuin tarjottimella. Joka askeleen ala on viljelty ja käytetty ihmisen hyväksi. Viljelys on vankkaa ja huolellista.

Voimakkaat juhdat aukoivat syviä, suoria vakoja ja multa lemusi mustana ja väkevänä. Itsetietoinen ihminen ohjasi eläinten askelia. Kun tuli metsää, oli sekin istutettua: puut seisoivat rivissä, joka puu tiesi missä sen tuli seisoa, mikä sen oikeus oli ja mikä sen velvollisuus. Maa puiden juurilla oli hoidettua kuin puistossa. Ihmiskäsi oli raivannut pois joka oksan, joka kannon, ja käyttänyt sen hyväkseen. Asumusten ympärillä oli kukkamaita ja kasvitarhoja. Viertotiet kulki sileinä ja lujina kuin sillat läpi viljelysten. Niillä ei ollut aikaa mutkitella, ne olivat vedetyt suoriksi kuin viivottimella. Ihminen oli valkeiksi maalatuilla kivillä merkinnyt tienvarret, jotta hän pimeässä näkisi kulkea. Eikä piennarkaan teiden varsilla saanut olla laiskana: sen vierille oli istutettu hedelmäpuita. Kuinka hedelmät säilyvät? kysyy suomalainen. Säilyvät vaan, koska kerran ihmisten kannattaa vuokrata nämä kirsikka- ja omenapuut valtiolta, jolle ne kuuluvat. Ja täytyypä myöntää, että ne antavat kauniin todistuksen kansan rehellisyydestä. Viljelys täällä ei lainkaan lopu. Joskus tulee hiekkasärkkä, joka ei ole ottanut taipuakseen ihmisen tahdon alle. Se on ehkä vanhaa merenpohjaa ja hiekka tahtoo yhä säilyttää vapautensa. Mutta ihminenpä on päättänyt tehdä maan itsellensä alamaiseksi eikä siedä hedelmättömiä hiekkannumia. Siinä käydään sotaa. Ihminen on vihdoinkin keksinyt eräänlaisen heinän, n.k. rantakauran, jolla hän aikoo sitoa uppiniskaisen hiekan. Rantakaura on ruvennut ihmisen liittolaiseksi, vuodesta vuoteen tuo se enemmän multaa ja juuria hiekkasärkälle ja ihminen tietää, että hän kerran voittaa, jollei vuoden eikä kahden, niin vuosikymmenen ja vuosisadan perästä. — Ihminen oli kuumeisessa työssä loppumattomilla vainioillaan. Hänen työtoverinsa, eläimet, vetivät voimakkaana ja tyyninä hänen edessään. Hän sälytti niiden vedettäväksi kuormia, jotka olivat kuin vuoret, ja ne ponnistivat jännitetyin jäsenenä, mutta ne jaksoivat. Ne olivat kiiltävät ja suuret kuin norsut. Pitkissä riveissä nähtiin koko perhe, isä, äiti, lapset, vainiolla. Tärkeinä ja touhuissaan kuokkivat lapsetkin. Hiki vuosi raatajien kasvoilta ja elämän onni heijastui heidän piirteisiinsä, jotka olivat suuret ja tyynyt niinkuin omantunnon rauha."

Pitemmälle en kaipaa täksi päivää lukemista, ajatukseni ovat ponnahtaneet liikkeelle, minä painan kirjan kiinni ja ympäristöni unohtaen alan vanhasti astella edestakaisin.

Totisesti, olipa siinä havainnollisesti ja elävästi, parin maisemataulun puitteissa esitetty ne erilaiset kulttuuritasot, joilla Saksan ja Venäjän kansat elävät! Erotus jyrkkä kuin yöllä ja päivällä. Juuri sellaiseksi olen itsekin sen aina käsittänyt.

Ja kuitenkin kehuu Venäjä käyvänsä sotaa — sivistyksen puolesta raakalaisuutta vastaan! Onko kuultu naurettavampaa väitettä sekä samalla röyhkeämpää tosiasiaa vääristelyä! Mutta siinä ovat ympärysvaltani sanomalehdet ja valtiomiehet koko sodanajan olleet oikeita mestareita. Ja näitä kerskumisia sekä tosiasiaa vääristelyjä ovat meidänkin suomalaiset sanomalehtemme uskollisesti syöttäneet lukijoilleen. Painettu sana vaikuttaa väkisin ja usein on minunkin mieleeni hiipinyt epäily, tokko Saksa sittekään jaksaa loppuun saakka vastustaa monien vihollistensa suunnatonta painoa.

Mutta täällä eivät näköalojeni häiritse puolueelliset ja idiottiset sanomalehtikirjotukset. Jälleen on kaikki selvänä edessäni kuin kartalla: turhaan ponnistat sinä, raakalais-Venäjä, voimiasi, turhaan ärsytät liittolaisia sinä kauppakateellinen, ulkokullattu Englanti, sammuttamatta jää kostonjanosi, sinä rappeutuva, demokraattisen keinottelijaklikin johtama Ranska, ja sinä luihu, valapattoinen Italia et ole löytävä tyydytystä saaliinhimollesi. Niin totta kuin maailmaa hallitsevat järjelliset, tarkoitukselliset periaatteet, niin totta on miehuutensa puolipäivään kohonnut Saksa voitollisesti torjuva ne hyökkäykset, joita te teette sitä vastaan miltei kaikista ihmisroduista ja väreistä kootuin sotajoukoin, valhein, vääristelyin ja parjauksin...

"Lieb Vaterland, magst ruhig sein", kuulen minä laulun kaikuvan ja näen hengessäni taajain germaanilaislegionain, rivit suorina ja kypärit auringossa välkkyen, Caesarinsa johtamina marssivan itään ja länteen. Ja noiden legionain joukossa on saanut sijansa pienoinen joukko Hyperborean poikia — poikia, jotka sydämensä ääntä totellen ovat lähteneet maailman suurille taistelutantereille, ollakseen mukana ruhjomassa niitä barbarian kahleita, jotka heidän isänmaataan kuristavat.

Ilo ja ylpeys täyttävät rintani.

"Eteenpäin, krenatöörit!" kuulen minä Caesarin äänen ja olen varma, että liittoutuneiden vihollisten vastarinta tulee murtumaan. Niin, luhistumaan tulevat pian nämäkin muurit ja siitä tietoisena jaksan minä kestää, jaksan innostua ja iloita täällä lian, russakkain, mahorkan ja tökötin hajun keskellä.

Eläkööt keisari Wilhelm ja Hindenburg! huudan minä sydämessäni ja näen niin elävästi sen uuden ajan jakson, joka veren ja tulen keskeltä sukeutuu sorretulle isänmaalleni ja koko maailmalle.

ROBINSON SAA AUTIOLLE SAARELLEEN ODOTTAMATTA TOVERIN...

Lokakuu on alkanut tavallisin merkein.

Aamulla herään sateen loiskinaan ja se on myöskin iltaisin viimeinen ääni, joka uneen vaipuessani soi korvissani. Kävelykarsinassa tulvii vesi, kenkäni ovat rikki ja jalkani kastuvat joka kävelyretkellä. Siitä olen saanut nuhan, joka vuorostaan on kehittynyt vaikeanlaiseksi influensaksi.

Koko kuluneen yön puistattivat minua vuoroin kuumeen, vuoroin vilun väreet ja nyt on ruumiini kuin rikki piesty. Lämpöjohdot alkavat toimia vasta kuukauden puolivälissä, ilma kopissa on raakaa ja kosteaa. Palttoo päälläni, kaulus pystyyyn käännettynä, pää vedettynä hartiaihin väliin ja kädet työnnettyinä syväälle taskuihin kävelen minä edestakaisin, kunnes väsymyksestä tylsänä istahdan rautalevylle ja nojaan selkäni seinään.

Ollapa edes vuode alhaalla, että saisi siihen heittäytyä pitkälle!
Pyytäisinkö vartialta? En viitsi hänen armeliaisuuteensa vedota.

Kosteus on möyhentänyt permannon iänikuiset likakerrokset, niin että jalkaini alla litisee ja litkuu. Kengänkorkoihin juuttuu paksut likatierat ja niitä täytyy aina hetken päästä pysähtyä kaapimaan W.C:n reunaan.

Voi sinä viheliäinen Venäjän maa, joka yhtä mittaa pyrit suunnattomia rajojasi laajentamaan sekä samaan raakalaisuuden lätäkköön upottamaan itseäsi sivistyneempiä kansakuntia! Totisesti tulisi sinun perinpohjin puhdistaa omat portaasi, ennenkuin pyrit muita sivistämään! Mutta sinä olet sortuva omaan likaasi ja pimeyteesi, sinä suunnaton mätäpaise Europan kupeessa. Sinä et ole etsikkoaikaasi käyttänyt hyväksesi ja siksi sinun osanasi on joutua sen naapurisi saaliiksi, joka on leiviskänsä oikein hoitanut.

Eivätkä ainoastaan sinun lukemattomain vankilaisi kopit ole likaiset, vaan koko sinun sielusi on likainen ja samea, sinä suunnaton, viheliäinen Venäjänmaa, joka sokeudessasi uskottelet taistelevasi sivistyksen puolesta raakalaisuutta vastaan.

Uh, kuinka minä vihaan sinun likaasi ja sinun niljakkuuttasi, sinä pienten kansain röyhkeä sortaja, joka koulujen sijasta ylläpidät vankiloita ja jolla solmupiiska on ylimpänä lakina! — — —

Heltiämättä rapisee sade himmeihin ikkunaruuuihin. Vitkalleen alkaa lokakuinen lauantai-ilta hämärtyä ja työläästi kuluvat tunnit. Yhä pahemmin alkavat taasen vilun ja kuumeen väreet puistattaa ja minä istun käppyrässä pöydän ääressä, odotellen hetkeä, jolloin kipjetok-huuto ilmaisee, että tulossa on kuumaa teetä sekä tilaisuus kuoppautua vuoteeseen.

Mutta sitä ennen alkaa lukko yhtäkkiä kirskaa, ovi työnnetään auki ja koppiini tulla heiskahtaa pitkän solakka, nuori mies, jolla on selässään samantapainen lakanaan kääritty mytty kuin tatarilaisilla kaupustelijoilla.

— Sdravstvyijte! — tervehtii hän minut huomattessaan iloisesti.

Ensimmäinen ajatus, joka kuumeesta tahkeissa aivoissani syntyy, on se, että tulija on kaupustelija. Seuraavassa hetkessä äkkään sen kuitenkin mahdottomaksi, varsinkin kun vartia on heti pussiniekan sisään astuttua vetänyt oven kiinni ja vääntänyt lukkoon.

Hapuilen kohmettuneiden aivojeni lokeroista muutamia venäläisiä sanoja, joita Trastin kielioppaasta olen sinne päivittäin siirrellyt, panen niistä hätäpikaa kokoon jonkunlaisen lauseen, jolla tiedustelen, onko tarkoitus, että hän jää minulle koppitoveriksi.

— Da, da! — kuuluu iloinen vastaus.

Hän katselee mihin laskisi myttynsä, mikä kaikesta päättäen sisältää koko hänen irtaimistonsa. Kun hän viittauksestani on sijottanut sen istuinlevylleni, vetää hän sieltä esille tupakkalaatikon, jossa on tyhjiä paperossin hylsyjä, tupakkaa sekä kourallinen valmiita paperossia.

Savukkeita sytyttäessämme tarkastelen häntä lähemmin. Hän on siististi puettu, kasvot ovat avonaiset ja valistuneet ja ruskea, pitkähkö tukka on kammattu samalla tavoin kuin näkee Gogolin muotokuvissa.

— Vyj studjent? — kysyn, sillä minusta tuntuu mitä luonnollisimmalta asialta, että venäläinen valtiollinen vanki on ylioppilas.

— Njet, rabotshij, — vastaa hän antaen muutamalla vikkellä, vasaroimista ja viilaamista kuvaavalla eleellä tietää, että hän on metallityöläinen.

Katselen häntä kummissani, sillä en ole luullut venäläisen työmiehen noin sivistyneeltä näyttävän. Olen heitä kuvitellut suunnilleen samanlaisiksi kuin ne lättälakkiset, limppua ja suolaa haukkaavat musikat, joiden paita housujen päällä olen nähnyt kesäisin Helsingin katuja kiveävän.

Tämä toverini on varmaankin harvinainen poikkeus, mietin itsekseni, samalla kuin ryhdyn jatkamaan tuttavuuden rakentamista. Hän on neljänkolmattavuotias, naimisissa oleva mies, nimeltä Semen Jegorovitsh Kalashnikof. Syntyään on hän talonpojanpoika Aksininan kylästä Moskovan kuvernementtiä, siis oikein sydänvenäläinen. Mutta hän on ollut jo monet vuodet Pietarissa työmiehenä ja täällä suurkaupungissa on hän nähtävästi sivistyksensäkin saanut. Hänellä on kaksi velimiestä, joista toinen on merisotilaana Itämeren laivastossa, toinen taas maasotilaana Pietarin varusväessä. Itse hän, puolueeltaan sosialivallankumouksellinen, on vältellyt sotapalvelukseen joutumista ja oleskellut väärällä passilla toisilla paikkakunnilla. Sen vuoksi on hänet vangittu viime huhtikuussa ja siitä saakka on hän istunut tutkintovankina täällä Shpalernajassa. Hänellä on ollut koppi kuudennessa kerroksessa, mutta äsken oli vartia tavannut hänet naputtelemasta seinän takana olevalle naapurilleen, minkä vuoksi hänet on siirretty tänne kerrosta alemmas. Lisäksi on päällikkö tuominut hänelle vuorokauden karsseria: säkkipimeä, russakoista kuhiseva koppi, jossa saa maata paljaan puun päällä sekä syödä vettä ja leipää.

Mutta iloinen hän on, päästyään puolivuotisen erakkoelämän jälkeen toisen kanssa yhdessä asumaan. Hän viheltelee, rallattaa, tekee vikkeloita tanssipyörähdyksiä ja nostaen tavan takaa kaksi sormea ilmaan huudahtaa:

— Vjeeselo! — millä hän tahtoo ilmaista, että on niin hauska, kun meitä on kaksi.

Niin, hauskalta se tuntuu minustakin, vaikka minun iloni ei pursuakaan niin välittömästi esille kuin slaavilaisen toverini. Niin tyyneitä ja jurolta kuin hänestä näyttänenkin, kuohuu mielessäni monenlaisia tunteita, ja vilkkaina risteilevät päässäni ajatukset siitä, mitä kaikkea hyvää tämä odottamaton koppikumppanuus voi minulle tuottaa. Että aikani tulee hauskemmin kulumaan ja että olen täten saanut oivallisen tilaisuuden harjotella venäjänkieltä, se ainakin on varmaa. Mutta toisaalta on myöskin varmaa, että hän häiritsee minua kirjallisessa työssäni, jota paitsi alituinen toistensa seurassa eläminen voi lopulta ruveta perinpohjin kyllästyttämään. Kullakinhan on omat pikku omituisuutensa ja maneerinsa, jotka ajanoloon ovat omiaan toista hermostuttamaan. Tunnen itseni siinä suhteessa varsin herkäksi enkä ylioppilasvuosina sen vuoksi mielelläni ottanut itselleni asuintoveria. Mutta tässä tapauksessa ei ole minun vallassani muuttaa olosuhteita ja niin ollen on minun viisainta ottaa asia sen parhaimmalta puolelta.

Toinen kysymys on, piileekö siinä joku tarkotus, että hänet on työnnetty minulle koppitoveriksi. Eihän vain tämä vasta ilmestynyt "tavarissi" ole Mashkevitshin miehiä, jonka tehtävänä vallankumoukselliseksi naamioituneena on urkkia minun asioitani? No, sehän olisi vain omiaan luomaan jännitystä näihin uusiin olosuhteisiin eikä minua lainkaan huoleta sellainen mahdollisuus, että hänet olisi urkkijana minun toverikseni tupattu.

Kopin ovi avataan jälleen ja pari likaisiin hurstihousuihin puettua rikosvankia tuo toverilleni jakkaran ja makuulaverin patjoineen. Edellinen on puiseva, nelikulmainen renku ilman selkänöjää, jälkimmäinen laudoista kokoon kyhätty kansi, jonka toinen pää lepää pukin varassa, toinen minun alaslasketun rautasänkyni nojassa. Joudumme täten makaamaan samalla seinustalla, päät yhteenpäin.

— Kipjetok! — alkaa käytävästä samalla kaikua tuttu huuto ja meille tulee kiire panna teevehkeemme kuntoon.

Toverillani ei ole lainkaan teekannua yhtä vähän kuin kuppia tai lasiakaan. Hän on pannut teelehdet juomakannun pohjalle, ottanut kuuman veden siihen päälle ja teen vähän laskeuduttua juonut sen samasta astiasta. Nyt tarjoan minä oman teekannuni yhteisesti käytettäväksi ja siitä saa toverini kaataa "krushkaansa" oman osansa. Kiehuva vettä otamme tietysti kaksinkertaisen määrän kuin mitä minulta on ennen yksinäni mennyt.

Minulla on paastoamista jatkunut näihin saakka, t.s. olen elänyt yksinomaan talon ruualla. Mutta joitakin päiviä sitten olen saanut kuitenkin, joka ilmaisee, että tililleni on vankilan kansliaan jätetty sata ruplaa rahaa. Luonnollisesti se on saanut minut ryhtymään ruuan parannuspuuhiin. Ensi tiistaista lähtien rupean saamaan parempia päivällisiä, jotka maksavat kuusikymmentä kopeekkaa kerralta, sekä nisuleipää ja maitoa. Mutta siihen saakka kestää vielä paastoa. Kun nälkä on käynyt kipeimmäksi aina iltaisin, olen sen tukehuttamiseksi jo parin viikon ajan käyttänyt eräänlaista leipäpaistia eli jankkia. Puuroastiaan olen sipultanut aina kappaleen limppua, ripotellut sekaan vahvasti suolaa sekä kaatanut päälle kiehuva vettä. Siinä muodossa olen saanut limppua syödyksi tuntuvasti enemmän kuin siltään, minkä vuoksi pyhän Antoniuksen kiusauksia muistuttavat nälkähallusioitani ovat käyneet

harvinaisemmiksi.

Kun teevesi on jaettu ja minä tavalliseen tapaani otan puurolautasen esille sekä alan murentaa siihen limppua, ottaa toverini suuret silmät.

— Shto eta? — kysyy hän vilpittömästi ällistyneenä.

Selitän hänelle parhaani mukaan, että tässä on kysymys illallisen valmistuksesta.

— Nje-tu! — huudahtaa hän halveksivasti, viittaa sitten suurella eleellä klosettia kohti sekä kaivaa mytystä pienen voipaketin, palan mehevän näköistä makkaraa sekä eidamerjuustoa.

— Pashalujsta, tavarishtsh! — virkkaa hän tyytyväisenä ja asettaa herkkunsa välillemme pöydälle.

Vesi herahtaa kielelleni, sillä enpä moisia herkkuja ole tähän kuolleeseen taloon tultuani nähnyt muuta kuin hengessäni.

Toverini tavarain joukosta löytyy vielä veitsikin, jommainen vankilan ohjesäännöissä on ankarasti kielletty. Tosin se ei kylläkään ole mikään pelottava ase, onpahan vain anjovispurkin kannesta veitsen muotoon kaavailtu läkkilevy, johon varreksi on kietaistu harmaata paperia. Hellävaroin pidellen saa sillä leikatuksi, tai paremmin sanoen sahatuksi limpusta viipaleita sekä niinikään paloja juustosta ja makkarasta. Kun toverini on saanut sahatuksi tarpeelliset ilta-annokset meille kummallekin, piilotamme tuon vaarallisen aseensa huolellisesti, estääksemme sen joutumasta vartian takavarikoitavaksi.

Kun me sitten, istuen vastapäätä pienen pöytälevyn ääressä, käymme käsiksi voileipään ja kullankeltaiseen teehen, tunnustan minä itselleni, että elämä kopissani on yhtäkkiä muuttunut suorastaan kodikkaaksi ja ettei voileipä ole minulle koskaan ennen maistunut niin hyvältä kuin nyt, lähes kolmikuukautisen paaston jälkeen. Toverini tiedustelee tuon tuostakin, pidänpö minä hänen makkarastaan ja juustostaan ja minä vakuutan vakuuttamasta päästyänikin, että "haroshij, otshen haroshij!"

Mieleni on siksi tulvillaan kaikenkarvaisia asioita, että lensu on suorastaan unohtunut. Venäjänkielen taitoni huomaa ripeästi edistyvän ja norjenevan. Puhellemme teetä juodessa kaikenlaista. Muun muassa saan tietää, että toverini on vasta muutamia kuukausia ennen vangitsemista mennyt naimisiin, siviiliavioliittoon, ja että hänen nuori vaimonsa, Klavdija Rusakova, jota hän, hänen kauneuttaan todistaakseen, vertaa tupakkalaatikon kannessa esiintyvään koreaan naisenkuvaan, palvelee puolentoista ruplan päiväpalkalla eräässä telefoonivälineitä valmistavassa tehtaassa. Tuosta vähäisestä palkastaan saa hän silloin tällöin kokoon viisiruplasen miehelleen tupakkirahoiksi, minkä lisäksi hän koko vankeusajan on melkein joka viikko toimittanut miehelleen ruuan parannusta voin, makkaran, kalan ja juuston muodossa. Minulle on aivan käsittämätöntä, kuinka se niin vähäisellä palkalla käypi laisinkaan laatuun. Näen elävästi edessäni tuon uskollisen raatajattaren ja alan tuntea vilpittömyyden häntä kohtaan.

Nykyään ovat toverini rahat supistuneet yhteen ruplaan, minkä lisäksi hänen tupakkivarastonsa uhkaa pian loppua. Mutta kun minä ilmoitan itselläni olevan toistasataa ruplaa ja ettei meidän tarvitse mitään puutetta pelätä, välähtää hänen harmaissa silmissään tyytyväinen ilme ja huolettoman hetken lapsen eleellä sytyttää hän teetä jäähdytellessään savukkeen.

Kun olemme lopettaneet illallisen ja osastonvartia lukinnut ovet erikoisella avaimellaan, kuten hänen jokailtaisiin tehtäviinsä kuuluu, yllättää toverini minut muutamalla erikoistaidollaan, jommoista itsekin aikaisemmin kesällä hartaasti kaipasin.

Hän ottaa taskustaan luukamman ja napahuttaa muutaman kerran seinään. Heti kuuluu sieltä takaa vastaus ja siinä tuokiossa on toverini vilkkaassa naputusyhteydessä tuntemattoman naapurimme kanssa. Vuoroin naputtaa hän itse, vuoroin pysähtyy jännittyneenä kuuntelemaan vastanaputusta, pitäen kaiken aikaa tarkoin silmällä oven tirkistyslasia, ettei vartia saa tilaisuutta toimittaa hänelle uutta karsserituomiota.

Pian on hän rakentanut tuttavuuden pöytäseinän takana asuvan naapurin kanssa ja ryhtyy tulkitsemaan minulle keskusteluaan. Siellä asuu Sobolef niminen tehtaantömiö, puolueeltaan sosialidemokraatti. Muutamia viikkoja sitten on hänet valtiollisista syistä vangittu. Olen nähnyt hänet joka päivä kävelemään mennessä: siististi puettu, mustapartainen, vakavan, miltei synkän näköinen mies. Aluksi naputti hän joskus väliseinäämme, mutta kun minä en millään tavoin reageerannut, lakkasi hän siitä kokonaan.

Mutta toverini on jo vastakkaisen seinän ääressä, jonka takaa myöskin heti vastataan hänen naputukseensa. Hetken kuluttua saan toveriltani kuulla: siellä asuu yhdeksäntoistavuotias sosialidemokraatti, nimeltä Golikof, ammatiltaan työpograafi, ollut jo toista vuotta täällä tutkintovankina

syystä, että on levittänyt työmiesten keskuuteen sotaa vastustavaa kirjallisuutta, on aivan rahaton ja sairastaa huonon vankilaruuan johdosta keripukkia.

Toista vuotta tutkintovankina sellaisesta syystä! Ja kun hänet joskus tuomitaan muutaman vuoden vankeusrangaistukseen, ei siitä lainkaan vähennetä pois tuota pitkällistä tutkintovankeutta, joka sekini ehtii jo pahoin tarvella nuorukaisen terveyden.

Voi raakalaisvaltiota raakalaislaitoksineen!

Olen hänetkin, Golikof-naapurin, nähnyt kävelyretkillä: hinterä, hiljaisen näköinen vaaleaverinen nuorukainen säännöllisin kasvopiirtein. Ja hän on saanut yli vuoden päivät viettää vieläkin täydellisempää paastoelämää kuin minä: ei edes teetä, sokeria eikä tupakkaa. Poloinen santarmielivallan uhri!

Mutta kopistamme voi "sähköttää" vielä sekä ylös- että alaspäin. Toverini onkin jo asettanut jakkaransa lämpöjohtotorven juurelle. Sekä ylhäältä että alhaalta käsin vastataan heti hänen naputukseensa. Hän ryhtyy aluksi kattomme päällä asuvan naapurin kanssa keskusteluun. Hetken naputeltuaan ja kuunneltuaan vastausta kirkastuvat hänen kasvonsa äkkiä ja hän huudahtaa:

— Snakomyj — tuttava!

Keskusteltuaan vielä hetken aikaa selittää hän minulle, että kohdallamme ylimmässä kerroksessa asuu hänen hyvä tuttavansa, anarkisti Solovjof, jonka täällä olosta toverini ei ole ennen tiennyt mitään. Hän on vielä varsin nuori mies, on kuulunut anarkistien taistelujärjestykseen sekä vangittu kahdeksan toverinsa kanssa joitakin aikoja sitten.

Hänen raskaat askeleensa ne ovat syksyn kuluessa kaikuneet pääni päällä aamusta iltaan ja niiden kuminaan olen usein nukahtanutkin.

Mutta löytöretket jatkuvat edelleen. Toverini on jo kiintynyt naputtelemaan alaskäsin. Minä olen asettunut vuoteelleni lojumaan ja paperossia poltellen odotan tuloksia.

— Familija Vu-oksi, — kuulen toverini virkkavan.

— Mitä, Vuoksi, sehän on suomalainen nimi! — huudahdan minä ylös kavahtaen. — Kysykää, onko hän suomalainen.

Henkeä pidättäen seuraan toverini naputuksia. Kun hän on saanut vastauksen, kääntyy hän minuun ja lausuu:

— Finskij studjent is Turku. Hämmästyksestä, ilosta ja mielenliikutuksesta en muutamaan toviin kykene puhumaan mitään. Sitten koetan sopertaa:

— Sanokaa hänelle, että täälläkin on suomalainen, sanokaa nimeni ja terveiseni.

Toveri tekee työtä käskettyä ja ilmoittaa sitten:

— Hän tervehtii ja haluaa puhella suoraan teidän kanssanne.

Puhella minun kanssani? Sepä se! Kun minä en ymmärrä tämän taivaallista koko naputussysteemistä.

Minulle tulee hengenhätä oppia tuo mainio taikakeino, joka avaa minulle puheyhteyden suomalaisen kohtalotoverini kanssa.

Toverini piirtää paperossikotelon kanteen kaavan ja selittää, kuinka kaikki käy. Se on ihmeen yksinkertainen tempu ja koko jutussa on vaikeinta korkeintaan päivän kestävä harjoitus.

Kas tällainen on venäläisissä vankiloissa tavallisimman naputusjärjestelmän kaava, esitettynä suomalaisilla kirjaimilla:

1 2 3 4 5 1 a b d e f 2 g h i j k 3 l m n o p 4 r s t u v 5 y ä ö

Kukin kirjain merkitään kahdella sarjalla naputuksia, joista ensimmäinen sarja osottaa kirjainrivin ylhäältä alaspäin laskettuna, toinen itse kirjaimen aseman rivissä. Jos meidän on siis esimerkiksi naputettava sana mies, käy se seuraavasti: ensin kolme perättäistä naputusta, sitten pieni väliaika ja sen jälkeen kaksi naputusta. Siitä huomaa kuuntelija, että kysymyksessä on kolmannen rivin toinen eli m-kirjain. i-kirjain vaatii ensin kaksi napautusta ja sitten pikku paussin jälkeen kolme, e yhden ynnä neljä napautusta j.n.e. Kun sanan viimeinen kirjain on tullut ilmaistuksi, tekee naputtaja naputusvälineellään raapasevan liikkeen, mihin kuuntelija oitis vastaa samanlaisella merkiksi, että hän on ymmärtänyt. Jos kuuntelija taasen sekaantuu kesken sanan, ilmoittaa hän siitä hätäisellä

vastanaputuksella, jolloin toinen keskeyttää ja alottaa saman sanan alusta. Tottuneet naputtelijat ymmärtävät keskustelun alkuun päästyään toisiaan jo puolesta sanasta, usein ensi tavustakin. Sellaisissa tapauksissa kuuntelija, käsitettyään ensi kirjaimista, mikä sana toisella on mielessä, raapasee vastaan merkiksi, että hän jo ymmärsi, jolloin toinen niinkään raapaistuaan siirtyy seuraavaan sanaan. Vielä on huomattava hiontaa muistuttava, kiihkeä edestakaisin raapiminen, jolla jompikumpi keskustelijoista ilmaisee, että vartia lähestyy oven takana, jolloin naputus on äkkiä keskeytettävä ja vitkastelematta suunnattava huomio muihin asioihin.

Kun venäjän kielessä on tuntuvasti enemmän kirjaimia kuin suomenkielessä, on venäläisessä naputuskaavassa kuusi riviä, kussakin viisi kirjainta, paitsi viimeisessä kolme. Sittekin on kaavasta jätetty pois useita kirjaimia, jotka eivät ole aivan välttämättömiä sanojen ymmärrettävälle muodostamiselle. Me Shpalernajan suomalaiset käytimme yleensä keskinäisissä jutteluissammekin tätä venäläistä kaavaa, jolloin suomenkielen ä:tä sai korvata a, ö:tä o ja y:tä u.

Kaava täytyy tietysti oppia visusti ulkoa ja säilyttää selvänä päässään. Paperipalalle kirjoitettua kaavaa ei luonnollisesti sovi säilyttää, sillä sehän voisi milloin hyvänsä joutua vartian käsiin, jolloin naputtelun harjoittaminen katsottaisiin todistetuksi asiaksi ja miehellä olisi tiedossa varma karsseri.

Minulla on siis naputus-järjestelmä selvillä, mutta mahdotontakan minun on heti, ilman harjotusta, käydä keskusteluun suomalaisen kohtalotoverini kanssa. Ja kuitenkin minun pääni ihan kuhisee asioista, joita tahtoisin päästä häneltä kyselemään.

Mutta eikö venäläinen toverini voisi palvella tässä jonkinlaisena meediona? Tiedustan häneltä asiaa ja hän on kohta valmis toimeen. Minun on vain venäläisin kirjaimin kirjoitettava paperilapulle ne suomalaiset kysymykset, jotka tahdon kansalaiselleni esittää ja toverini naputtaa ne lämpöjohtotorvea alas. Vastaukset lausuu hän tavu tavulta ääneensä sikäli kuin ne saapuvat. Tosin vääntyvät suomalaiset sanat hänen suussa aivan luonnottomasti ja varsinkin korko on aina päin mäntyä, mutta uutisten himo on jännittänyt tarkkaavaisuuteni siihen määrään, että minä tällä haavaa tunnen ymmärtäväni vaikka hottentottia.

Ne moninaiset äänet, jotka päivän pitkään kaikuvat vankilan pihalta, ovat tyystin vaienneet. Käytävässä on myöskin hiljaista, sillä vartiat ovat asettuneet omiin soppiinsa iltateetään juomaan. Lauantai-illan hiljaisuus on levittänyt siipensä yli kuolleen talon ja taukoamaton lokakuun sade, joka valelee pientä ristikkoikkunaa, ainoastaan täydentää sitä.

Pölyinen sähkölamppu valaisee ahdasta kammiotamme, jonka raa'assa ilmassa hengityksemme muuttuu höyryksi. Toverini nojaa lämpöjohtotorveen ja koko mies pelkkänä tarkkaavaisuutena ottaa vastaan alhaalta tulevia naputuksia. Minä istun pöytään nojaten ja hengitystä pidättäen, kaula kurotettuna tarkkaan sanoja, joita meedioni pahasti venäjäksi murtaen, harvakseen ja ikäänkuin jostakin salaperäisestä henkimaailmasta saatuina minulle välittää.

— Palasin keväällä Saksasta — tulin suksilla Merenkurkun yli — toveri petti — minut vangittiin Helsingin asemalla.

Kuinka kohtalokkaalta soikaan korvissani tuo sähkösanomatyylisiin puserrettu tiedonanto. Hengettömänä naputuksena saapuu se kuin syvältä maan alta, jostakin suunnattomasta kuilusta, johon toverin petos on nuoren maanmieheni sortanut.

Mielenliikutusta salatakseni sytytän savukkeen ja alan vanhasti kävellä edestakaisin, mietiskellen niitä merkillisiä vaiheita, joiden alaisiksi lukemattomat nuoret kansalaiseni tänä kohtalokkaana aikana ovat joutuneet. — — —

Olen kääriytynyt jo vilttiini ja asettunut levolle. Toverini naputtelee omaan laskuunsa Vuoksen kanssa, joka siis näkyy osaavan aika hyvin venäjää. Myöskin näkyy hän olevan aika harjaantunut naputukseen, sillä se käy häneltä tiheään ja tottuneesti.

Lopetettuaan tulee toveri vuoteeni reunalle istumaan ja alkaa kertoa, mistä he juuri juttelivat. Vuoksi on kertonut hänelle olevansa syytettynä venäläisen rikoslain sadannen ja sadannen toisen pykälän nojalla, mitkä pykälät määräävät rangaistuksia kahdeksasta vuodesta pakkotyötä aina hirsipuhun saakka. Ymmärrän vielä niin vaillinaisesti venäjää, että kun toverini pakkotyötä (katorga) mainitessaan parilla kuvaavalla eleellä osottaa, että pakkotyövankeja pidetään kahleissa, saan minä sen käsityksen, että maamiehelleni tuolla alhaalla on kahleet käsissä ja jaloissa ja että hänet on jo tuomittu hirtettäväksi. Kylmät väreet kulkevat pitkin ruumistani ja minä olen kuulevinani etäistä kahleiden helinää. Kohoan kyynärpäni varaan ja alan toveriltani udella tarkempaan tuota asiaa. Kun se vihdoinkin selviää minulle, laskeudun huojentuneena uudestaan pitkölleni.

Toverini ryhtyy nyt juttelemaan, miksi hän vastustaa sotaa, filosofeeraten aito venäläiseen tapaan.

— Miksi ampuisin saksalaista? Yksiä ihmisiä ollaan eikä hän ole tehnyt minulle mitään pahaa.

Kuuntelen häntä puolella korvallani, hymyillen samalla sille kohtalonoikulle, joka on meidät niin erilaisista oloista ja eri ilmansuunnilta saattanut samaan vankikoppiin, toisen sodan vastustamisesta, toisen taas sotakantansa takia.

Mutta kumea gongonin lyönti käytävästä ilmottaa, että valot sammutetaan kymmenen minuutin kuluttua. Toverini alkaa riisuutua ja viimeisen paperossin sytyttäen laittautuu vuoteeseen.

Tirkistyslasin kansi helähtää, vartian silmä muljahtaa hetkeksi näkyviin, sitten rapsahtaa sähkölamppu sammuksiin ja me olemme pilkkoisen pimeässä. Sade valelee yhä ikkunaa ja toverini paperossi kiiluu vielä hetkisen pimeyden keskellä. Pian viskaa hän sen lattialle ja kääntyy kyllelleen.

— Spakojnoj notshi!

— Spakojnoj notshi, tavarishtsh!

IX

LEPOPÄIVÄ VANKILASSA.

Se eroaa täällä kuolleessa talossakin sangen tuntuvasti arkipäivistä. Kaikki se melu ja kohu, se kuormavankkurien jyry, vasaran pauke ja kirveiden kumahtelu, joka arkipäivisin kaikuu vankilan umpinaiselta pihalta, missä aamusta iltaan työskentelee joukko rangaistusvankeja, on kokonaan vaiennut. Käytävässä on myöskin paljon levollisempaa, vartiat astelevat hitaammin ja käyvät harvemmin oven takana kurkistamassa. Avonaisen ikkunaventtiilin kautta kantautuu moniääninen kellojen helinä Pietarin lukuisista kirkoista, ja yksinpä ilmassakin on se tyyntynyt, leppoisa sävy, mikä sunnuntain aina erottaa arkipäivästä.

Sadekin on tauonnut ja jos W.C:n reunalle nousten kurkistaa akkunasta ulos, huomaa auringonsäteiden leikkivän vastapäisten kattojen peltilevyillä. Meidän koppiimme eivät nuo elähyttävät säteet kuitenkaan pääse kurkistamaan, sillä ikkunamme on suoraan pohjoista kohti.

Minulle tämä ensimmäinen yhdessä vietetty sunnuntai ei kuitenkaan ole mikään lepopäivä, vaan päinvastoin ankara työpäivä. Kohta kun olemme aamiaisen syöneet, alkaa intensiivinen naputusharjoitus. Pian opin minä kaavan ulkoa, mutta pahin vaikeus on vielä jällellä: sen käytäntöön soveltaminen.

Asetumme vastapäätä istumaan ja minä alan pöytälevyyn naputella sanoja. Kun toverini ymmärtää naputustani ja lausuu juuri sen sanan, jota minä tarkoitan, on tyytyväisyyteni suuri. Itse asiassa oppiikin naputtamisen heti kun kaava on selvänä päässä. Paljon vaikeampaa on sen sijaan oppia ymmärtämään toisen naputusta.

Kun toverini rupeaa naputtamaan jotakin sanaa, sekaannun minä jo ensi kirjaimiin ja annan hätäisen keskeyttämismärkin. Silloin alottaa toverini saman sanan alusta ja naputtaa hiukan harvempaan. Tällä kertaa saan ensi tavun selville, mutta sitten menee taas kaikki sekaisin. Kun toverini on pakotettu yhä uudestaan alottamaan alusta saman sanan, menettää hän lopuksi kärsivällisyytensä, mitä hänellä puhdasverisenä slaavina ei tietysti kovin suurta määrää olekaan.

— Tshort! — kähähtää hän silloin, nousee pöydän äärestä ja alkaa huuli pitkällä kävellä huitoa edestakaisin. Ilmeisestikin harmittaa häntä syvästi minun paksupäisyyteni, sillä itse on hän huippuunsa kehittynyt mestari tuossa jalossa naputustaidossa.

Pian hänen pahatuulensa kuitenkin aina haihtuu ilmaan, hän palaa pöydän ääreen ja harjoitus alkaa uudestaan. Ja kun minä vihdoinkin onnistun saamaan selvän hänen naputtamastaan sanasta, on meidän kummankin ilo ja tyytyväisyys suuri.

Kun mestarini on minut vihdoinkin hyväksynyt arvosanalla "välttävä", on minun aika ryhtyä vasta saavutettua taitoani käytäntöön soveltamaan. Hetki hetkeltä kasvavalla jännityksellä asetun lämpöjohtotorven ääreen ja muutamalla aralla naputuksella ilmaisen haluavani päästä keskusteluun. Oitis vastataan alhaalta käsin: ilmeisestikin se on eilen keksitty kansalaiseni Vuoksi. Alanpa siis naputtaa suomea. Pari kertaa hän keskeyttää, mutta kun minä kolmannella kerralla saan sanan valmiiksi ja hän loppuraapaisuuni vastaa samalla tavoin ymmärtämisen merkiksi, isken minä

tyytyväisenä silmää toverilleni. Siten saan minä vähitellen naputetuksi koko lauseen, minkä jälkeen minun on vuoro kuunnella vastausta. Mutta ottamatta lainkaan huomioon minun alkeellista kehityskantaani naputtaa Vuoksi tiheässä tahdissa, minulta menee heti alussa konseptit sekaisin ja mieleni valtaa samanlainen hätäännys kuin pyhän Pietarin lähtiessään aaltoja pitkin kävelemään. Kiiruusti täytyy minunkin turvautua mestariini, joka haukkumasanoja muristen rientää avuksi, antaa Vuokselle kiireellisen keskeytysmerkin ja tämän alettua alusta lausuu sitten minulle sanat, sikäli kuin ne torvea pitkin tiheinä naputuksina virtaavat ylös.

Mutta ennen iltaa olen ymmärtämisen taidossakin saavuttanut jo sellaisen asteen, että kykenen omin päin vaihtamaan ajatuksia Vuoksen kanssa.

Kas tässä muutamia ensimmäisiä naputusreplikkejämme:

— Olitteko kauan Saksassa?

— Viime syksystä toukokuuhun.

— Missä komppaniassa?

— Jääkäri.

— Miksi tulitte pois?

— Minulla oli asioita kotimaahan.

— Onko pataljoona vielä Hampurin tienoilla?

— Ei, se muutettiin lähtiessäni Libauhun.

— Kuka teidät ilmiantoi?

— Eräs Dragsfjärdin poika, nimeltä Ahlstedt.

— Miksi hän sen teki?

— Hän palasi kanssani yhtämatkaa, mutta vangiksi jouduttuaan tunnusti hirttämisen pelosta kaikki ja antoi ilmi suuren joukon tovereitaan. Nykyään hän lienee vakinaisesti santarmien palveluksessa.

— Onko ryssillä teitä vastaan muita todistuksia kuin Ahlstedtin ilmianto?

— Löysivät vangittaessa minulta salamerkeillä kirjoitetun asiapaperin.

— Oletteko itse tunnustanut?

— En. Väitän olleeni koko ajan Ruotsissa.

— Kuinka paljon luulette meitä suomalaisia olevan täällä Shpalernajassa?

— Ainakin viitisenkymmentä miestä.

Sodan menosta en koko täällä oloikanani ole saanut tietooni tämän taivaallista. Luonnollisesti käyn nyt siinäkin suhteessa tunnustelemaan Vuoksen tietovaroja. Hän on kutakuinkin pysynyt maailman tapausten tasalla, sillä hän on ollut yhtämittaisessa naputusyhteydessä venäläisten naapuriensa kanssa.

Ensiksi kysyn Riigan kohtaloa ja harmikseni saan kuulla, että se on yhä ryssäin hallussa. Samoin Verdun ranskalaisten.

Sitten:

— Onko Romania liittynyt sotaan?

— On, jo elokuun lopulla.

Äärimmäisen jännityksen vallassa naputan sanat:

— Mille puolen?

— Ryssän puolelle.

Tuntuu aivan kuin olisin saanut korvapuustin.

Keskeytän puhelun ja alan julmistunein ilmein, toverini minuun ällistyneenä tuijottaessa, pitkin

askelin harppailla edestakaisin.

— Se viheliäinen roskakansa! — priiskahtelevat ajatukset päässäni. — Olen pitkin aikaa tuntenut vaistomaista vihaa sitä maata kohtaan, sillä koko sodan ajanhan ne ovat vilkuilleet vuoroin itään, vuoroin länteen, laskien mielessään, kumpaan liittymällä saisi paremman saaliin rosvoiksi.

Hiukan tyynnyttyäni naputan alas kysymyksen:

— Luuletteko Saksan kunnialla kestävän tuota yhä lisääntyvää vihollispainoa?

Alhaalta kuuluu koruton vastaus:

— Kyllä Saksa kestää.

Tunnen päässeeni jälleen tasapainoon ja hengessäni puristan kohtalotoverini kättä.

Jonkun hetken mentyä tartun jälleen toverini kampaan ja naputan alas:

— Minä suhtaudun hyvin optimistisesti meidän suomalaisten kohtaloon.

— Niin minäkin, — kuuluu Vuoksen vastaus.

— Uskon, että me ennen pitkää kaikella kunnialla pääsemme tästä pinteestä.

— Sellainen usko minuunkin on juurtunut.

Siihen päättyy keskustelumme tällä kertaa ja mieli keveänä käännyin minä juttelemaan toverini kanssa. Meidänkin keskustelumme johtuu sotaan.

— Saksalainen pieksää meikäläisiä joukkoja, — selittää toverini naurusuin.

Kun en heti tajua hänen sanojaan, esittää hän asian havainnollisesti. Nyrkkiään näyttäen sanoo hän:

— Tämä saksalainen, — sekä takapuoltaan viitaten: — tämä venäläinen.

Sitten alkaa hän nyrkillä huitoa itseään takapuolille, kiemurtelee sitä tehdessään ja huutaa: aj-aj-aj!

Valaistukseksi sille asianhaaralle, että hän nauravin ilmein saattaa esittää tällaista asiain tilaa, lausuu hän lopuksi:

— Ja tämä hyvä, sitä pikemmin tulee vallankumous.

Mikä nuhteeton revolutsionaäri sinä, kunnan toverini, oletkaan! Sanasi ja eleesi ovat saattaneet minut kerrassaan hyvälle tuulelle, niin että minun on pakko pistää käteni sinun kainaloosi ja siten alamme me vilkkaasti jutellen kävellä edestakaisin.

Sitä tehdessämme pysähdymme sattumalta toisessa peränurkassa olevan pienen jumalankuvan eteen. Se on kämmenen levyinen laatta, jossa venäläiskorean läkkikehyksen keskellä näkyy himmeälle metallipohjalle kuvattu Kristuksen pää orjan tappurakruunuineen.

— Haroshij tshelavjek — hyvä mies, — virkkaa toverini kuvaa tähystäessään.

— Revolutsionaäri? — lisää minä kysyvästi.

— Da, — vastaa toverini vakuuttavasti, mutta silmää samalla kuitenkin minua hiukan epäluuloisesti.

— Navjerna, — vakuutan minä, — sillä ajoihan hän kerran temppelistä, juutalaisten pyhästä sijasta, ruoska kädessä ulos joukon keinottelijoita ja poroporvareita...

Tuo raamatun kertomus näkyy olevan toverilleni tuntematon ja mielenkiinto täydessä vireessä pyytää hän minua esittämään sen lähemmin. Tehden tapauksen hänelle niin havainnolliseksi kuin mahdollista ryhdyn minä kertomaan:

— Temppeleihin, jossa piti totuutta julistettaman, oli kokoontunut rahakeinottelua harjottamaan joukko kansan painajaisia ja byrokraatteja, sellaisia kuin Purishkevitch, Rasputin, Trjepof, Seyn...

— Seyn? Kto on? — keskeyttää toverini.

— Finskij generalgubernator, — ja määritelläkseni lähemmin kenraalikuvernööriimme laatua lisää niukasta sanavarastostani ainoat käsille sattuvat: — bolshaja svinja — suuri sika.

— I palatsh — pyöveli, — lisää toverini.

Kun hän täten on saanut selvän käsityksen Seynin olemuksesta, pyytää hän minua jatkamaan.

— Tämän tapaiset miehet siellä siis harjottivat rahakeinottelua. Sen nähdessään julmistui Kristus, tempasi ruoskan, ajoi heidät ulos ja tyrkki nurin pöydät, niin että rahakasat helisten vierivät temppelein kivipermannolle, ja hampaitaan kiristäen pakeni byrokraattijoukko portista ulos.

Näen toverini silmistä, että kielellisesti vaillinaisesta esityksestäni huolimatta kohtaaminen on ilmielävänä hänen edessään. Hänen kasvoillaan on entusiastinen ilme ja siirtäen katseensa jälleen jumalankuvaan lausuu hän vakuuttavasti:

— Otshen haroshij tshelavjek! — Erinomaisen hyvä mies!

Edelleen juttellessamme tiedustaa toverini, minkä takia minut vangittiin.

Hm! Enpä juuri ole halukas hänelle asioitani kertomaan. Ei silti, että häntä enää epäilisin miksikään urkkijaksi, sillä hänen katseessaan ja olemuksessaan ei huomaa vilahdustakaan siitä levottomasta omastatunnosta, jota kouliintunein ja paatuneinkaan santarmiurkkija ei voi kokonaan peittää. Ei, uskon lujasti, että sinä, Semen Jegorovitsh, olet nuhteeton sielu ja rehellinen vallankumousmies, mutta samalla sinä olet venäläinen ja sellaisena sinun luonteesi — sen olen ehtinyt jo hyvin huomata — on läikkyvä ja hällähtelevä kuin kaikille tuulille alttiin lammen pinta. Onhan niin usein nähty, että mitä vilpittömin venäläinen revolutsionääri on tilaisuuden tullen keikahtanut ilmiantajaksi ja provokaattoriksi tai että hän on tsinovnikkauran ensimmäisille porrasaskelmille päästyään kädenkäänteessä muuttunut veljiensä mitä hartaimmaksi pieksäjäksi — niin, hänen musta tukkansa on sen jälkeen nagaikkaa heiluttaessa leiskunut yhtä tulisesti kuin ennen vallankumouksellista palopuhetta pitäessä. Tätä en, veliseni, kyyhkyläiseni Semen Jegorovitsh, suinkaan sinusta sano, sillä pidän sinusta sangen suuresti, mutta kaikesta siitä huolimatta tahdon pitää omat asiani omina tietoinani tai korkeintaan uskoa ne koetelluille miehille omien kansalaisten joukossa.

— En voi sitä venäjäksi selittää, — vastaan vältellen hänen uteluihinsa.

Mutta hän on uteliaisuudessaan hellittämätön kuin lapsi. Alan sen vuoksi, johtaakseni hänen huomionsa toisaalle, kertoa vangitsemisestani kuinka poliisijoukko minun viime yötä kotona viettäessäni ympäröi talon ja kuinka minä revolveriani käyttäen koetin siitä huolimatta päästä pakoon. Hän kuuntelee jakamattomalla mielenkiinnolla ja kun mainitsen, että poliisijoukkuetta johtanut "priistavi" oli entinen koulutoverini, huudahtaa hän julmistuneena:

— Aa, durak!

Sen jälkeen käy hän miettiväiseksi ja kysyy:

— Vyj streljali? — Te ammuitte?

— Niin tein. Entäpä sitte?

Vastaukseksi tekee hän hirttosilmukkaan ripustamista kuvaavan eleen niin osuvasti, että näen ilmielävänä edessäni hirsipuuhun ripustetun miehen pitkäksi venähtänein kauloin. Mutta olen liian valoisalla ja hyvällä päällä, että tuo säikytys minuun pystyisi.

Hui hai! Ei se päivä valkene, että minut ripustettaisiin venäläiseen hirsipuuhun!

Mutta käytävästä kaikuu jo tuo tuttu:

— Guljatj prigat ... vitsa — guljatj prigat ... vitsa —

Kun olemme jo palttoo päällä ja odotamme oven avaamista, juolahtaa mieleemme ilmottaa Vuokselle kävelyyn lähtömme, että hän osaa kiivetä ikkunaansa nähdäkseen meidät kävelypaikalla. Toverini naputtaa sen alas hiukkasta ennen kuin vartia avaa oven ja murahtaa lyhyen: — guljatj!

Heti kävelykarsinaan päästyämme — saman kopin asukkaat saavat myöskin yhdessä kävellä — suuntaamme katseemme oman koppimme kohdalla olevaan neljännen kerroksen ikkunaan. Siellä ei näy mitään, mutta sen sijaan alkaa kolmannen kerroksen ikkunassa vastaavalla kohdalla vilkkua nenäliina. Olemme pitäneet niin luonnollisena asiana, että Vuoksi asuu heti lattiamme alla, ettei mieleemme ole edes juolahtanut kysyä, missä kerroksessa hän on. Nyt olemme kuitenkin selvillä siitä, että hän onkin kaksi kerrosta meitä alempana ja innostuneina viitomme hänelle tervehdyksiä.

Sen huomaa kuitenkin pitkäpartainen Makarohvi ylhäällä vartialavalla ja alkaa meille murista äkäisesti kuin kahlekoira. Ja olenpa suuresti huvitettu kuullessani sitä venäläisten haukkumasanojen tulvaa, mikä sen johdosta virtaa toverini huulilta, kuitenkin siksi hillitysti, etteivät ne voi ulottua

Makarohvin korviin, sillä siinä tapauksessa toimittaisi hän vankilan päällystölle oikopäätä sapiskan asiasta ja toverillani olisi tiedossa pari vuorokautta lisää karsseria. Rangaistusmäärät näet lisääntyvät kerta kerralta yhdellä vuorokaudella aina seitsemään vuorokauteen saakka. Sen määrän on naputussyntien takia kärsinyt hento naapurimme Golikof. Sulkea ihminen kokonaiseksi viikoksi vedellä ja leivällä elämään säkkipimeässä, inhottavan likasessa ja russakoista kuhisevassa muurinlokerossa — se on jo korkeimmassa määrin epäinhimillistä!

Huomiotani on alunpitäin kiinnittänyt se, että kaikilla vartioilla, nuorimmillakin, on kosolta kunniamerkkejä, jotka he aina sunnuntaisin sekä muina merkkipäivinä ripustavat yllensä. Niitä killuu heidän rinnassaan monenmoisia, hopeisia ja pronssisia, useimmat niistä kahvikupinpohjan laajuisia lostikoita. Kun kunnianarvoisan Makarohvimme rinnassa killuu ja helkkyä sellaisia koristeita erikoisen pitkä rivi, tiedustan toveriltani tätä asianhaaraa ja ovatko vartiat mahdollisesti sodassa kunnostautuneita veteraaneja.

Toverini on vielä äkämystyksissään Makarohvin haukunnasta. Kysymykseni kuullessaan kohauttaa hän halveksivasti olkapäitään ja notkein elein sanojaan vahvistaen vastaa:

— Niistäneet hyppysin nenäänsä ja nenän sisälmykset pudonneet rintapielille.

Huomaan jo tämän ensimmäisen yhteispäivän kuluessa toveristani olevan itselleni moninaista hyötyä. Hänen tietonsa vankilan olosuhteista ovat luonnollisesti paljon monipuolisemmat kuin omani ja ennen kaikkea on hän mainio välimies minun ja vartiain välillä. Viimemainituille on minun ollut hyvin hankala toimittaa tarpeellisimpiakin asioitani, sillä heillä ei tunnu olevan aikaa, vielä vähemmän kärsivällisyyttä, kuunnella minun vajanaista venäjääni. Toisin on toverini laita. Hänelle saan selvitetynksi monimutkaisinkin asian, minkä hän sitten puolestani tulkitsee vartialle.

Niinpä saan tänään, kävelyltä palattuamme, kuulla toveriltani, että vankilan kirjastossa on myöskin ulkomaalaista kirjallisuutta. Lisäksi tietää hän, että vartiat ovat velvollisia vangin pyytäessä antamaan nähtäväksi kirjaluettelot, joista omaan lainauslistaansa saa merkitä haluamaisensa kirjain numerot. Ihastun luonnollisestikin tämän kuullessani ja pyydän toveriani heti anomaan vartialta ulkomaisen kirjallisuuden kataloogia. Hän täyttää pyyntöni ja moniaan hetken kuluttua ojentaa vartia oviluukusta suuren, mustakantisen luettelon.

Ahnaasti käyn siihen käsiksi. Ihmeekseni huomaan, että kirjastossa on melkoinen määrä latinan, saksan, ranskan, englannin, puolan ja unkarin kielistä kirjallisuutta. Merkitsen listaani useita kymmeniä saksankielisiä teoksia sekä lisäksi moniaita latinankielisiä. Kirjat vaihdetaan aina maanantaisin siten, että aamulla leipäannoksia jaettaessa otetaan luetut kirjat sekä niitä seuraava lainauslista takaisin, minkä jälkeen uudet kirjat jaetaan päivällisaikana.

Kun lainauslistassani ei tähän saakka ole ollut mitään omia merkintöjäni, ovat kirjastonhoitajat pistäneet minulle aina oman valintansa mukaan pari venäläistä "knigaa" sekä kolmanneksi jonkun pahvikansiin sidotun pienen suomenkielisen kirjan. Mitä teitä nämä kotimaisten kirjamarkkinoidemme tuotteet ovat Shpalernajan kirjastoon kulkeutuneet, on minulle aivan tietämätöntä. Ulkomaisen kirjallisuuden kataloogiin niitä ei ainakaan ole merkitty.

Viimeksi kuluneella viikolla on minulla ollut luettavana piispa Råberghin "Muistelmia" ja sitä edellisellä vanha tuttavani koulupoika-ajoilta, suomennos Felix Dahnin kertomuksesta "Felicitas".

Kaikissa niissä on ollut suomalaisten toisilleen huomaamattomalla pistemerkinällä lähettämiä tervehdyksiä. Eräässä on huomautettu, että sen ja sen niminen suomalainen vanki on epäluotettava, minkä vuoksi häntä on kartettava. Nimi on minulle ennestään tuntematon.

Iltapäivällä saa toverini halun oppia suomea. Länsimaiset kirjaimet oppii hän kädenkäänteessä ja hirveän tyytyväisenä alkaa hän nyt tankkailla suomalaisia sanoja kielioppaani alkulauseesta. Lausuminen ja korostus on tietysti päin mäntyä. Esimerkiksi minun nimeäni ei hän tahdo mitenkään oppia oikein lausumaan, vaan kuuluu se hänen suussa väkisinkin: Vilkuuna.

Aluksi opettelee hän ulkoa tavallisimmat tervehdyssanat. Ja niinpä hän sitten myöhemmin illalla saa minut samanlaisen ällistyksen valtaan kuin papukaija Robinsonin, kirkaistessaan äkkiarvaamatta erään englanninkielisen lauseen, jonka viimemainittu oli sille aikoja ennen opettanut.

Ollessamme jo vuoteessa nostaa toverini näet äkkiä päänsä tynnystä ja lausuu:

— Hjuva yöttä, toveri!

UUSIA SUOMALAISLÖYTÖJÄ.

Olen jo maininnut, että saatuani historiallisen näytelmäni valmiiksi ja käytettyäni siihen kaikki luettavaksi saatujen kirjaini tyhjät tilat oli minulle alkanut ikävä työttömyyden aika. Sitä ei onneksi kuitenkaan kestänyt kuin parisen viikkoa. Kun näet eräänä päivänä osastonvartia tuli taasen kopissani pistäytymään, kysyin häneltä, eikö ollut mitään mahdollisuutta saada paperia, että voisi kirjoittelemalla aikaansa lyhentää.

— Ei shua bumagaa, a vihkon shuat, — kuului äijän vastaus.

— Vihkon? Saanko minä siis tilata kaupungilta kirjotusvihkon? — kysyn minä ihastuneena ja tuskin korviani uskoen.

— Ka shuat, ja sitt' kiruta!

Senkin äijäkränä, kun ei ole sitä ennen sanonut! päivittelin itsekseni, mutta toisaalta tunsin itseni tavattoman iloiseksi saamastani tiedosta. Heti seuraavana perjantaina kirjoitin tilauskirjaani muun muassa sanat: "1 tetrad bolshavo sorta": 1 vihko suurta lajia.

Ja katso, viikon kuluttua siitä toi osaston äijä minulle ruplan maksavan, sinisiin pahvikansiin sidotun vihkon, jossa oli 71 lehteä. Lehdet oli vankilan kansliassa numeroitu sekä niiden lukumäärä ilmoitettu viime sivulla, johon myös yksi päällikönapulaisista oli kirjottanut nimensä sekä painanut sen alle laajan lakkasinetin. Kaikki tämä sitä varten, että voitaisiin helposti kontrolloerata, onko vanki käyttänyt lehtiä johonkin salaiseen kirjevaihtoon.

Kohta saatuani tietää, että oli mahdollisuus hankkia kirjotusvihkoja, oli mielessäni alkanut elää eräs laajempi romaaninaihe. Ja niinpä heti vihkon saatuani olin alkanut intensiivisesti työskennellä. Viikkoa ennen toverin ilmestymistä olin saanut ensimmäisen vihkon täyteen kirjoitetuksi sekä tilannut jo uuden.

Muutamia päiviä yhdessä elettyämme saapui se vankilan kansliasta asianmukaisesti numeroituna ja leimattuna, joten minä pääsen jälleen työtäni jatkamaan. Toveri ei tuota läheskään niin suurta häiriötä kuin alussa olin pelännyt; sillä minun kirjottaessani kuluttaa hän aikaansa lukemalla tai naputtelemalla.

— — —

Istunpa nyt eräänä iltapäivänä työni ääressä ja annan kynän kiittää pitkin vihkon sivuja. Toverini istuu jakkarallaan toisella puolen pöytää, edessään avonainen kirja. Mutta se on siinä vain näön vuoksi, sillä itse asiassa on hän vilkkaassa naputuskeskustelussa naapurimme Sobolevin kanssa.

Hetken kuluttua keskeyttää hän naputuksensa, nousee paikaltaan, laskee klosettiin vettä, käärii oikean käden hihansa aina kyynärpäähän saakka ja heittäen minuun hymyilevän katseen tarttuu lattiarasuun. Sen upottaa hän klosetin kuiluun ja hetken sitä siellä huljutettuaan nostaa sen äkkiä kranan alle ja vääntää kuivaksi.

Silmät pystyssä seuraan minä hänen omituista puuhaansa, josta en käsitä tämän taivaallista. Hän vain hymyilee ja uudistaa saman tempun vielä pari kertaa.

Sitten kumartuu hän klosetin ääreen ja huutaa:

— Halloo!

— Halloo! — vastaa klosetista omituisen ontolta kumahtava ääni.

— Sdravstvyjte, tavarishtsh! — jatkaa toverini.

— Sdravst ... — kuuluu klosetista.

Ja yks kaks on toverini vilkkaassa haastelussa klosetista vastailevan salaperäisen olion kanssa.

Asia valkenee minulle kyllä piankin. Kulkeehan väliseinän sisässä likatorvi, johon joka kerroksen kohdalla yhtyvät kummaltakin puolen klosettien torvet. Toverini ja seinän takana asuva Sobolev ovat poistaneet niin sanotun vesilukon, t.s. sen veden, joka aina jää klosetin nieluun sulkien sen niin, ettei likatorvesta pääse mitään löyhkää koppiin tunkeutumaan. Siten on heidän välillään avonainen torvivyhteys, jota pitkin he nyt vallan mukavasti voivat keskenään jutella.

Mutta jos Vuoksi poistaa samalla tavoin vesilukon klosetistaan, voi hänkin puhua meidän koppiimme, juolahtaa äkkiä mieleeni. Esitän asian toverilleni kohta kun hän on laannut juttelemasta Sobolevin

kanssa.

— Tietysti, — vahvistaa toverini ja ryhtyy heti naputustietä tekemään Vuokselle selkoa tästä uudesta puhelutavasta — mikä itse asiassa ei ole äsken tehty keksintö, kuten toverini kertoo, vaan on ollut jo sekun venäläisissä vankiloissa aika yleisesti käytännössä.

Kun asia on Vuokselle selvinnyt, ilmoittaa hän, nähtävästi hiukan emmittyyään, avaavansa "telefoonin". Minun olisi nyt tehtävä samoin, sillä toverini on puhelun lopetettuaan pannut vesilukon jälleen kiinni. Tosin se tuntuu koko lailla vastenmieliseltä, mutta halu kuulla pitkää aikaa oikeata sivistynyttä suomea sekä saada suullisesti jutella kohtalotoverin kanssa on paljon voimakkaampi. Ja niinpä minä käärin hihani, sytytän paperossin vastamyrkyksi ja käyn reippaasti samaan toimeen kuin toverini äsken.

— Halloo, onko se Vuoksi?

— On, terve!

Hänen äänensä kuuluu kuin maan alta, mutta kuitenkin aivan selvästi.

Olemme vielä niin arkoja ja tottumattomia, ettemme yllätyksen pelosta uskalla pitempään sananvaihtoon antautua. Sovimme siitä, että milloin jompikumpi haluaa telefoni-keskustelua, ilmoittaa hän siitä toiselle lyömällä kahdeksan kertaa lämpöjohtotorveen. Kun toverinikin on vaihtanut suulliset tervehdykset Vuoksen kanssa, suljemme telefonin.

Hauskalta tuntuu tietoisuus, että voi milloin hyvänsä antautua suulliseen keskusteluun oman kansalaisensa kanssa. Tunnen siitä kellarin pimeydestä, missä edelliset kuukaudet sain elää, päässeeni jo koko lailla väljemmille vesille.

Tavaksemme tulee tämän jälkeen kutsua naputusta sähkötykiseksi sekä W.C:tä telefontiksi.

Istun taas eräänä päivänä työni ääressä, toverini naputellessa Vuoksen kanssa. — — —

— Tam toshe finn! — lausuu toverini ja viittaa lattian alle.

Jätän paikalla kynäni, napautan kahdeksan kertaa lämpöjohtotorveen sekä kyykötän seuraavassa hetkessä telefonin ääressä.

— Mitä tuo toverini höpisee, että tässä meidän allammekin olisi suomalainen? — kysyn, kun Vuoksi on ilmestynyt toiseen päähän.

— Kyllä siellä on.

— Kuka?

— Proviisori S. Nykaarlepyystä.

— Kuinka löysitte hänet?

Vuoksi kertoo, että kun hän on jo kauan ollut eri puolilla olevien naapuriensa yhteydessä, mutta ylhäältä, neljännessä kerroksesta, ei ole koskaan naputuksiin vastattu, vaikka sieltä pitkin päivää kaikuu miehen askeleet, päätti hän keinolla millä hyvänsä ottaa siitäkin eläjästä selvän. Niinpä kiipesi hän äsken pöydälle seisomaan ja huusi lämpöjohtotorven juuritse katon läpi: — Kto tam? Kuka siellä?

Ja katso, hänen pari kertaa toistettuaan saman kysymyksen sekä suomeksi että venäjäksi, kuului ylhäältä vastaus:

— He, suomalainen!

Kumpikin ilmotti nimensä ja pian oli tuttavuus heidän välillään rakennettu.

— Ettekö selittänyt hänelle telefontikeinoamme?

— Kyllä, mutta ehkä hän ei uskalla avata. Koetanpa vielä kehottaa häntä.

Kuluu jokunen hetki, alhaalta alkaa kuulua veden loiskinaa ja pian sen jälkeen hieman arkaileva: — Halloo!

— Halloo, halloo! — vastaavat eri suunnilta minun ja Vuoksen äänet.

Viimemainittu suorittaa esittelyn ja niin on meitä nyt keskinäisessä yhteydessä kolme suomalaista. Proviisori S., jota syytetään samoista asioista kuin minuakin, on tuotu tänne myöskin keskikesällä.

Kuukausmäärin me kolme siis olemme eläneet lähimpinä naapuruksina: päivittäin ovat minun askeleeni kaikuneet herra S:n korvissa, samoin kuin hänen askeleensa Vuoksen korvissa, ilman että kuitenkaan olemme toisistamme tienneet tämän taivaallista.

Hra S. ei ole osannut naputuskieltä enempää kuin minäkään näihin saakka. Vuoksi sen sijaan on oppinut sen omin päinsä jo aikoja sitten. Hän oli löytänyt kaavan koppinsa pimeästä peräseinästä, päässyt selville asiasta sekä alkanut yksikseen harjotella. Sitten oli hän sen avulla päässyt vähin erin yhteyteen venäläisten naapuriensa kanssa.

Sanelemme nyt hra S:lle naputuskaavan, että hänkin voi ryhtyä harjottelemaan sekä käyttämään sitä keinoa lyhemässä sananvaihdossa. Tätä suullista puhelua hän pelkää, arvellen että meitä mahdollisesti vakoillaan. Venäläinen toverini vakuuttaa, että sellaista on venäläisissä vankiloissa kyllä ennen tehty, mutta ei nyt enää. Enkä minäkään, tarkemmin asiaa sekä sellaisen vakoilun käytännöllistä järjestelyä ajatellen, voi pitää sitä mahdollisena.

Tyhjennettyämme toisillemme niukat uutisvarastomme sekä vahvistettuamme toistemme valoisaa luottamusta tulevaisuuteen sekä oikean asian voittoon, lopetamme "konferenssin" ja annamme vesivirran sulkea puheluväylämme. Mutta hauskana ja lämmittävänä tosiasiana jää mielenpohjalle tietoisuus, että meitä on jo kolme suomalaista toistemme yhteydessä. Se on omiaan lisäämään turvallisuuden ja voiman tunnetta. Ja kuka tietää, mitä löytöjä me edelleenkin voimme tehdä, sillä kaikesta päättäen istuu suomalaisia siellä täällä ympäri Shpalernajaa.

Myöskin toverini laajentaa päivä päivältä tuttavapiiriään. Alhaaltakäsin on hän löytänyt kaksi tuttua poliittista vankia, joiden kanssa hän saattaa olla telefoonyhteydessä. Kun lisäksi muistamme naapuri Sobolevin sekä päällämme asuvan anarkisti Solovjovin, on meitä kaikkiaan viisi miestä, jotka saattavat yhtäaikaa keskenään jutella. Siis täydellinen konferenssi W.C:n ääressä!

Mikäli totumme ja käymme rohkeammiksi telefoonin käyttämisessä, sitä useammin panevat nämä viisi venäläistä tavarissia toimeen tunninkin kestäviä konferensseja. Ja juttelemista heillä piisaa. Jej bohu, sitä turinaa! Ja kun he kuuluvat kolmeen eri puolueeseen, syntyy heillä tavallisesti väittelyitä periaatteellisista kysymyksistä. Silloin, väittelyn tiimellyksessä, leiskahtelee toverini tukka, silmät kipinöivät ja hänen siinä varsin epämukavassa asennossa kyykötäessään huitoo aina toinen käsi tuimasti ilmassa. Väliin oikein tulistuessaan näyttää hän olevan valmis siinä tuokiossa syöksymään päälleen klosettiin, päästäkseen käsiksi toveriensa tukkaan. Mutta kun se ei kuitenkaan käy päinsä, tyydyttää hän yli äyräittensä kiehuvaan sisuaan "soittamalla telefoonin kiinni toisten korvaan", t.s. ponnahtaa yhtäkkiä pystyyn ja nykäisee vesisäiliön vivusta, niin että vesi pauhaten syöksyy klosettiin ja sulkee puheväylän.

Silmät kipinöiden kävellä huitoo hän sen tehtyään edestakaisin, samalla kuin hänen huuliltaan kumpuaa kokonainen tulva venäläisiä kirouksia ja haukkumasanvoja sekä julmistuneita valoja, että hän ei ikipäivänä antaudu keskusteluun mokomain kanssa. Mutta kun hän on ehtinyt tyyntyä ja polttaa pari paperossia, lontikoi hän telefoonin uudelleen auki ja hänen suustaan kuuluu mitä leppoisin ja vilpittömin tervehdys:

— Sdravstvujte, tavarishtshi!

Ja niin on moniääninen, keskeytymätön, puuropadan kiehuntau muistuttava turina jälleen täydessä käynnissä.

Kerran kuulen toverini, jutellessaan telefoonitse kahdenkesken Solovjovin kanssa, mainitsevan että hänellä on toverina suomalainen kirjailija.

— Suomalainen? — vastaa Solovjov kummastuneena. — Missä hänet sitten on vangittu?

— Kotonaan Suomessa.

— Mutta niillähän on "aftanomia".

— Ei niillä ole enää mitään aftanomiaa, — kuuluu toverini selitys.

Eräänä päivänä saa toverini aihetta tiedustella, mihin puolueeseen minä kuulun. Koska hän selvästikin tarkoittaa venäläisiä puolueita, vastaan yksikaikkisesti, etten kuulu mihinkään puolueeseen, että olen vain pelkkä suomalainen.

— Nu kak? — ällistyy toverini, joka tuntuu pitävän mitä luonnollisimpana asiana, että minä valtiollisena vankina kuulun johonkin radikaaliseen puolueeseen.

— Vyj revaljutsiannyj? — tinkaa hän.

— Njet, — vastaan töykeästi, sillä olen hiukan huonolla tuulella enkä halua jutella.

Ja itse asiassa minä en olekaan mikään vallankumouksellinen venäläisessä mielessä, sillä yhdentekeväähän meille on, onko heillä vallassa Nikolai Romanov tai joku demokraattinen sakikunta, samoja ryssiä ja Suomen oikeuksien polkijoita he joka tapauksessa pohjaltaan ovat. Selvintä olisi minun siis vastata olevani suomalainen separatisti eikä mitään muuta, mutta en huoli herättää toverissani kuten joka ainoassa venäläisessä salassa uinuvia natsionalistisia vaistoja, vaan vaikenen happamalla muodolla ja koetan syventyä työhöni.

Mutta tavarissi ei anna rauhaa, vaan jatkaa itsepäisesti tiedustelujaan.

— Vyj moshet bytj narodnik?

Narodnik? Ehkäpä voisin, päästäkseni hänestä rauhaan, myöntää olevani sitä. Mutta mitähän tuo "narodnik" oikein tahtonee sanoa? Kysäisenpä Vuokselta.

— Maalaisliittolainen, — naputtaa Vuoksi vastaan.

Mitä lähemmältä olen samanimisen kotimaisen luokkapuolueemme henkeen tutustunut, sitä vastenmielisemmän vaikutuksen on se minuun tehnyt. Siksi on vastaukseni äskeistä töykeämpi: — njetu!

Toverini näyttää ihan onnettomalta, kun ei saa minua mihinkään puoluekarsinaan sijoitetuksi.

Ylhäällä kumisevat Solovjovin askeleet ja mieleeni juolahtaa mainita, että minä tunnen sympatiaa anarkisteja kohtaan.

Toverini katse kirkastuu, silmänräpäyksessä asettuu hän lämpöjohtotorven juurelle sekä naputtaa glös lauseen:

— Moj tavarishtsh anarchist.

— Ei anarkisti, vaan tunnen ainoastaan sympatiaa anarkisteja kohtaan, — ehätän minä hätään, peläten että Solovjov, ihastuneena uuden puolueoverin löydöstä haluaa heti päästä keskusteluun kanssani.

Hiukan jäähtyneenä naputtaa toverini nyt perään tuon oikaisun.

— Sanokaa hänelle tervehdykseni, — kuuluu Solovjovin vastaus.

Mikäli tietomme naputus- ja telefontietä laajenevat lähimmässä ympäristössämme istuvista vangeista, sikäli vakaantuu minussa käsitys siitä, että tämän kuolleen talon suurilukuinen asukasmäärä on pantu kokoon mitä kirjavimmista aineksista. Toverini on nyt sosialivallankumouksellinen. Naapurimme vasemmalla kädellä, Golikov, on sosialidemokraatti, hänen takanaan istuu Davydov-niminen anarkisti, sen takana eräs virolainen Oberschneider, jota syytetään saksalaisesta vakoilusta. Jossain taampana hänen takanaan kuuluu istuvan samasta asiasta syytettynä lutherilainen pappi Itämerenmaakunnista. Päällämme asuvan anarkisti Solovjovin toisella puolen istuu viljakeinottelusta syytetty rikas juutalainen, toisella taas arsenikin salakuljetusta harjottanut kiinalainen. Sobolevin alapuolella taasen kuuluu istuvan joku pommijuttuihin sekaantunut lätiläinen. Ja siellä täällä ympäri Shpalernajaa istuu tämän kansanpaljouden keskellä meitä suomalaisia "separatisteja".

Mikä Baabelin sekotusta muistuttava konferenssi siitä syntyisikään, jos nämä kaikki pääsisivät yhteistä kokousta pitämään! Mutta niin kokoonpanoltaan kirjava kuin tämä Shpalernajan kantaväestö onkin, liittää sen yksi asia kuitenkin lujaksi, solidaariseksi kokonaisuudeksi: viha vankiloita, santarmeja ja yleensä tsaarillista despotiaa vastaan.

XI

VANKILAMIETTEITÄ.

Olen nyt vankilan kirjastosta ruvennut saamaan niitä saksankielisiä kirjoja, joita "suuresta luettelosta" merkitsin lainauslistaani. Ensimmäisten joukossa on aikoinaan kuuluisan kapteeni Dreyfus'in muistelmateos: "Viisi vuotta elämästäni", jossa hän lyhyissä päiväkirjamuistiinpanoissa kuvailee

vankinaoloaan Pirunsaarella.

Todellakin mielenkiintoinen kirja henkilölle, joka itsekin istuu vankilamuurien sisällä!

Ensi päiviä Shpalernajassa ollessani lohdutin usein itseäni muistelemalla ensimmäisen "separatistimme" Yrjö Maunu Sprengtportenin isää, joka venäläisessä sotavankeudessa ollessaan sai erään karkausyrityksen takia kahleisiin sidottuna virua kokonaista seitsemäntoista kuukautta pimeässä tornissa sekä elää koko tuon ajan pelkällä vedellä ja leivällä. Jos siis suomalaisen separatistien kantaisa on kunnialla kestänyt sellaisen kokeen, niin kehtaisimmeko me, hänen myöhäsyntyiset aatteelliset jälkeläisensä, masentua oloissa, joita niihin verraten täytyy sanoa kerrassaan ruhtinaallisiksi? Onhan täällä sentään tilaisuus liikkua vapaasti kopissaan, johon pääsee päivänvalo tunkeutumaan, syödä joltisenkin hyvää muonaa — kuten on laitani nyt enemmän rahoja saatuani —, nukkua yöt mukiinmenevällä vuoteella, lukea ja kirjoitella, vieläpä seinien läpi "seurustella" naapurien kanssa. Totisesti, tuskin on oloja, joissa ei voisi lohduttautua tuolla entisen ylioppilastoverini usein käyttämällä lauseella: huonommin voisi olla.

Samantapaisiin itselleni edullisiin vertailuihin antaa Dreyfus'in kirja runsaasti aihetta, samalla kuin se luo valaistusta siihen mädännäisyyteen ja rutivanhoillisuuteen, joka Ranskan yhteiskunnallisessa elämässä versoo sileän kansanvaltaisuuden naamarin suojissa. Suorastaan uskomattomat ovat ne olot, joissa tuo väärän puoluetuomion uhriksi joutunut upseeri on saanut viettää puolikymmentä vuotta. Hänet on mitä täydellisimmin eristetty muusta maailmasta eikä vartian tuijottava silmäpari jätä häntä hetkeksikään rauhaan paremmin yöllä kuin päivälläkään. Hänen huoneensa, jonka katonrajassa olevasta ikkunasta hän ei koskaan voi kurkistaa ulos, on rautaristikolla jaettu kahtia ja tuon ristikon takana käyskelee ympäri vuorokauden ladatulla kiväärillä asetettu vartia, jota ohjesääntö kieltää vaihtamasta ainuttakaan sanaa vangin kanssa. Mutta ei siinä vielä kyllin, vaan yöksi kahlehditaan vanki jaloistaan vuoteeseen kiinni, niin että hänen on mahdoton vapaasti kääntyä kyljeltä toiselle. Siis suoranaista kidutusta! Ja sillä tavalla kohtelee vankejaan vapaudellaan ja uudenaikaisella sivistyksellään pöyhkeilevä Ranska! Mutta onhan näinä vuosina monessa muussakin asiassa niin hyvin Ranskan kuin Englanninkin nähty toteuttavan lausetta: kaunis on kakku päältä j.n.e.

Mutta olkootpa olot vankilassa kuinka siedettävät hyvänsä, kuitenkin kalvaa vankia lakkaamatta tietoisuus siitä, että hänen vapautensa on supistettu mitä ahtaampiin rajoihin ja että hänen kintereillään aina seuraa asetettu vartia, milloin hän pääsee ahtaasta kopistaan vähänkään liikkumaan. Kuinka ahdistavasti vaikuttaakaan jo tietoisuus siitä, että ovi on ulkoapäin lukittu ja että itse on kykenemätön sitä avaamaan. Sen tulini hyvin huomaamaan jo Oulun lääninvankilassa. Alussa, ennenkuin titulus Enehjelm otti vankilakomennon huostaansa, jätti vartia päivisin usein koppini oven sulkematta, joten minä saatoin tuolloin tällöin pistäytyä käytävään jalottelemaan tai juttelemaan siellä olevain vartiain kanssa. Mutta vaikkapa en kopistani liikkunutkaan, vaan istuin pöydän ääressä lukien tai kirjoittaen, tuntui niin mieluisalta ja vapauttavalta tieto siitä, että ovi ei ole lukossa ja että minä voin mielinmäärin astua siitä ulos, mikäli vain tahdon. Mutta kuinka masentavalta ja ikäänkuin henkeä ahdistavalta tuntuikaan sen jälkeen kun ovi oli aina lukittuna.

Tässä sisään suljetussa ja alituisen silmälläpidon alaisessa elämässä syöpyy jokaisen vangin mieleen mitä intensiivisin viha kaikkia telkiä, kaltereita, vartiaunivormuja ja yleensä vankilalaitosta vastaan. Se on omiaan kehittämään jokaisessa asukkaassaan anarkistisia taipumuksia. Mitä ahtaammalle alalle fyysillinen elämä on rajotettu, sitä kiihkeämmin toimii mielikuvitus, suunnitellen mitä fantastisimpia sekä vankilasta vapautumisen että pysyvän vapauden muotoja.

Mitä moninaisimmat utopiat kukkivat vankilan raskaassa, ummehtuneessa ilmassa.

Eräänä päivänä pysähtyy Solovjev, tuntikausia samaa suoraa viivaa pitkin miteltyään koppinsa lattiaa, lämpöjohtotorven luo ja naputtaa meille toisille yhden ainoan, näin kuuluvan lauseen:

— Kohta tulee aika, jolloin vankiloita ei enää ole.

Minkä pitkän ajatussarjan tulos tuo lause lieneekään? Ja mikä ruusunhohteinen tulevaisuuden valtio sen taakse kätkeytyneekään! Valtio, tai paremmin sanoen yhteiskunta, jossa kukaan ei omista minkäänlaista valtaa, sillä onhan filosofimme anarkisti. Näen niin elävästi hengessäni, kuinka tuo anarkistifilosofi, jolla neljästäkolmatta ikävuodestaan huolimatta on tuuheita täysparta ja kalju pää — olen akkunastamme nähnyt hänet kerran kävelypaikalla — herkeämättä käyskelee tuolla yläpuolellamme — kuinka monesti hänen raskaat askeleensa tuovatkaan mieleeni Borkmanin! — ja syvälle painuneet silmät tulisina kiiluen panee pala palalta kokoon suurta tulevaisuuden valtiota.

"Die Fantasie regiert die Welt."

Mutta tuleekohan sitten koskaan sellaista aikaa, ettei vankiloita enää tarvittaisi? Ei ainakaan niin kauan kuin maanpinnalla säilyy järjestetty yhteiskuntaelämä, olkoon sitten sosialistinen tai

porvarillinen. Pantakoon ihmiskunnan hyväksi toimeen miten pitkälle meneviä uudistuksia tahansa ja sovitettakoon oikeudenkäyntilaitokseen kuinka humaania ja uusaikaisia menettelytapoja hyvänsä, aina tulee yhteiskunnan pohjalle valumaan sellaista pohjasakkaa, jonka eristäminen yhteiskunnasta on yleisen rauhan ja turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Ja usko, että yhteiskuntamuotoja muuttelemalla voitaisiin ehkäistä tuollaisen pohjasakan syntyminen, on lapsellinen ja naivi. Se on yhtä lapsellista kuin uskoa, että ihmisestä voitaisiin jonkun operatsionin avulla poistaa eräitä vissejä taipumuksia, joita kristinusko nimittää perisyyniksi.

Usein askartelea venäläisessä vankilassa viruvan poliittisen vangin mielikuviin myöskin kuolemanrangaistuksessa. Eikä kummakaan, sillä synkentäähän monenkin raskaammin syytetyn vangin tulevaisuuden perspektiiviä hirsipuun varjo.

Eräänä sateisena sydänyönä lokakuun lopulla, kun valot vankilassa ovat jo aikoja sitten sammutetut, havahdun keveästä puoliunestani siihen, että toverini töykkii minua hellävaroen päähän.

— Toveri, kuuletko? — kuiskaa hän. Kohotan pääni tynnystä ja jännitän kuuloani.

Hiljaisuus peittää vankilan ja tasaisesti, unettavasti ropisee sade ikkunaruutuihin. Mutta sen keskitse kuuluu vankilan sisäpihalta tasainen: — töf, töf, töf...

— Aftamabil? — kysyn kummastuneena.

— Da, — kuuluu pimeän keskeltä toverini kuiskaus, — vievät varmaan jotakin vankia hirtettäväksi.

Uh! Siinä tuokiassa kaikkoo uni silmistäni. Emme juttele sen pitemmälle, mutta kaksi pimeän keskeltä kiiluvaa paperossia osottaa, että miesten aatokset ovat kiihkeässä toiminnassa.

Elävinä kuvasarjoina tunkeutuu vastustamattomasti mieleeni kuolemaan tuomitun viime matka. Levoton, unta saamatta, jokaista ulkoa tulevaa ääntä säikkyen käyskelee kopissaan vanki, jonka silmät ovat kuopalle painuneet ja kelmeitä kasvoja ympäröi hoidotta jäänyt, naavainen parta. Kauhusta jähmettyneenä pysähtyy hän peräseinän nojalle, kun sydänyön hetkenä joukko vartioita astuu hänen koppiinsa. Heidän synkän vakavista muodoistaan ja välttelevistä silmäyksistään arvaa hän heidän asiansa. Tahdotonna, kuin puolittain jo toiseen maailmaan siirtyneenä, seuraa hän heitä ulos kolkkaan yöhön. Ajatukset ovat herpautuneet, mielikuviin kohmettunut ja ainoastaan kuuluvista sydämenlyönneistä tuntee hän vielä elävänsä, kun hän suljetussa automobiliissa, äännettömän sotilasvartion keskellä kiittää eteenpäin... Saavutaan kolkkaan, yksinäiseen paikkaan. Valjun syysaamun kajossa näyttävät niin oudoilta ja elottomilta saapuvilla olevat vartiat ja viranomaiset ja kaikki ne välttelevät katsoa häntä silmiin...

Uh! koetan kääntää mielikuviin miellyttävämpiin asioihin, mutta itsepuolittavasti seuraavat ne tapausten kulkua loppuun saakka. Niin, kuulen elävästi hirsipuun ritinän ja sitten mullan kahinan, kun sitä vieritetään vielä lämpimän ruumiin peitteeksi...

Kun mielikuviin on vihdoinkin saatellut tapaukset loppuun saakka, herää minussa silmitön raivo hirttorangaistusta vastaan. Sellaisessa kuolintavassa on jotakin esteettisesti vastenmielistä ja rumaa. Miksi eivät sivistyskansat ole ottaneet käytäntöön kuolintapaa, jossa edellä käypä kuolemanrangaistus supistuisi mahdollisimman vähään?

Ja onko sitten itse kuolemanrangaistus lainkaan tarpeellinen? Ainakin minun mielestäni se visseissä tapauksissa on. Nouseehan tuolloin tällöin kansameren syvänteistä atavistisia hirviöitä: joukkomurhaajia, törkeitä lasten raiskaajia ja sen semmoisia. Selittäköönpä uusaikainen tiede sellaiset kuinka syyntakeettomiksi ja sairaiksi tahansa, joka tapauksessa vaatii ihmisten siveellinen — vai sanoisimmeko esteettinen? — tunne, että sellaiset epäsiiköt mitä pikimmin opereerataan pois ihmiskunnan yhteydestä. Tietysti kuolemanrangaistus siinä mitassa kuin Venäjän tsaarivalta on viimeisiin saakka sitä harjottanut, on sulaa raakalaisuutta.

On omituista, kuinka oikeudenkäynnin uudistuessa nykyajan vaatimuksia vastaavalle kannalle, kuolemanrangaistus kaikissa maissa, missä se vielä on voimassa, on sitkeästi säilyttänyt keskiaikaisen luonteensa. Luulisi nykyaikaiselle oikeuskäsitykselle kidutuksen olevan kokonaan vieraan. Mutta kuitenkin sisältyy sitä runsain määrin käytännössä oleviin kuolemanrangaistustapoihin. Itse kuolinhetki niin hirtettäessä kuin mestattaessa tai ammuttaessa on tietysti sangen lyhyt ja tuskaton — paljon lyhempi ja tuskattomampi kuin tautivuoteella —, mutta se on tuo edellä käypä kuolemanrangaistus, joka muodostuu raskaaksi henkiseksi kidutukseksi. Se iskee kyntensä jokaiseen sinä hetkenä kuin kuolemantuomio julistetaan ja raatelee häntä yhä pahemmin aina tuomion täytäntöönpanohetkeen saakka. Yhtä kaameana painaa odotuksen kauhu tuomittua, olkoon sitten kysymyksessä hirtto, mestaus, ampuminen tai amerikalainen sähkötuoli. Mutta jos kuolemanrangaistus kerta säilytetään, niin onko mahdollista poistaa tai heikentää tuota edeltävää kauhua? On kyllä. Ajatelkaammepa vain erästä vanhain athenalaisten käyttämää tapaa, jonka niin hyvin tunnemme Sokrateen kuolemasta. Että

tuomittu saa vuoteella vankihuoneessaan itse tyhjentää viinimaljan, johon sekoitettu myrky hiljaa ja huomaamatta siirtää hänet toiseen maailmaan, onhan se kokonaan toista kuin synkkien aseellisten vartiain keskellä kulkea vielä synkemmälle teloituspaikalle. Tietoisuus siitä, että tuomion saa *itse* panna toimeen, vieläpä niin esteettisesti miellyttävällä tavalla kuin tässä athenalaisten menettelyssä, on omiaan varsin suuresti heikentämään kuolemankauhua. Koettavathan monet kuolemaantuomitut päästä tuon kauhun kynsistä tekemällä itsemurhan, jos suinkin saavat siihen tilaisuutta. Mutta kun kuolemaan tuomitut tarkoin valvotaan ja estetään sitä tekemästä, vieläpä kaikin tavoin estetään heitä saamasta huumausainetta, se osoittaa selvästi, että entisaikainen kidutusmenetelmä on käytännössä säilynyt, jos kohta se teoriassa onkin kielletty.

Rikollisen opereeraamiseen pois ihmiskunnan yhteydestä voisi tietysti, esim. lääkärin apua käyttäen, suorittaa vieläkin huomaamattomammin.

Mutta, kuten sanottu, kaikista kuolemanrangaistustavoista on hirttäminen inhottavin eikä se muualla Euroopassa enää olekaan käytännössä kuin Venäjällä ja — Englannissa.

Tällaisia mietteitä kuhisee päässäni ja polttaen paperossin toisensa jälkeen valvon minä pitkälle aamuyöhön. Vasta vähän ennen hljephuutoa nukahdan keveään uneen.

Eräänä toisena yönä, kun unta odotellen kääntelehdin vuoteellani, kajahtaa yhtäkkiä vankilan pihalta, pimeyden ja hiljaisuuden keskeltä, niin läpituenteva ja vihlovan epätoivoinen huuto, etten sellaista ole ikinä kuullut. Säpsähtäen kohoan ryntäilleni ja heristän korviani, mutta mitään enempää ei kuulu, vaan huuto sammuu värähtämättömään sydänyön hiljaisuuteen, josta se oli kohonnutkin.

— Olikohan sekin kuolemaan vietävä tuomittu, joka siten tahtoi tovereilleen ilmaista viimeisen matkansa? — mietin itsekseni.

Mieleni tekisi haastella toverini kanssa, mutta hän nukkuu sikiunessa enkä henno häntä herättää. Golikov seinän takana on varmaankin unensa läpi kuullut saman huudon, sillä hän äänтелеe tuskaisesti ja liikahtelee levottomasti vuoteessaan.

Mutta saanpa näihin aikoihin kirjallisuuden välityksellä tutustua myöskin amerikalaiseen vankilaelämään. Siihen valmistaa minulle tilaisuuden Upton Sinclairen teos "Der Sumpf", joka aikoinaan on suomeksikin ilmestynyt, vaikka minä en ennemmin ole tullut siihen tutustuneeksi.

Tyly kohtelu, huono ruoka, inhottava likaisuus ja syöpäläiset, siinä Sinclairen kuvaamain chikagolaisten vankilain huomattavimmat tunnusmerkit.

Niihin sekä venäläisiin ja Dreyfusin kuvaamiin ranskalaisiin vankiloihin verraten ovat suomalaiset vankilamme tavattoman paljon korkeammalla. Ainakin niiden huomioiden perusteella, joita tein Oulun lääninvankilassa, on puhtaus suomalaisissa vankiloissa ulkopuolella kaiken moitteen. Syöpäläisiä ei saa esiintyä. Jos sellaisia ilmestyy vankikoppiin, on vangin siitä heti ilmoitettava vartialle, kuten kopin seinällä olevissa ohjesäännöissä määrätään. Sen jälkeen toimitetaan perinpohjainen desinfioiminen ja vaatteiden "palvaaminen". Makuuvaatteet ja pesuvehkeet ovat moitteettomat ja ruoka parempaa kuin työ- ja talonpoikaisväellä arkioloissa — niitä todistaa sekin, että useimmat vankeusaikanaan lihovat. Kohtelu on ihmisellistä, vapaahetkien vietoksi tarjoaa vankilan huomattavan suuri kirjasto hyvää ja vaihtelevaa lukemista. Ja kun vielä muistamme, että luku- ja kirjojutustaidottomille annetaan opetusta ja että likaisina, repaleisina ja syöpäläisistä kuhisevina vankilaan tulleet kulkurit lasketaan sieltä takaisin vapauteen puhtaina, pestyin ja paikatuin vaatein sekä taskussaan pakkosäästetyt kuukausirahat, niin täytyy sanoa, että ne ryövärijutut, joita sosialistimme yksinpä eduskunnan puhujalavaltakin ovat vankilaoloistamme toittaneet, ovat valheellisia ja suunnattomasti liioteltuja. Sanon tämän omien kokemusteni ja havaintojeni perusteella, joita noilta suurisuisilta maailmanparantajilta usein puuttuu.

Mutta Sinclairen kirjaan palatakseni, niin seurasinpa suurella tyydytyksellä niitä räikeitä paljastuksia, joita se tekee amerikalaisen kansanvallan mätäpaiseisiin nähden. Olen varhaisimmasta lapsuudestani tuntenut syvää vastenmielisyyttä tuota karkearakeista nousukasyhteiskuntaa, tuota mauttomain pilvenpiirtäjien, dollarikuningasten, neekerikypparien ja markkinahujarien luvattua maata kohtaan, eivätkä tätä tunnetta minussa ainakaan lievennä Sinclairen paljastukset trustiherrain suunnattomasta tunnottomuudesta, tuomarien häikäilemättömästä puolueellisuudesta ja poliisin ynnä muiden virkamiesten lahjottavuudesta.

Toverini on monta kertaa lausunut, että hän heti vankilasta päästyään lähtee Amerikkaan, vapauden maahan. Alanpa nyt eräänä iltana, kun jo vuoteessa loikoen lueskelen Sinclairen kirjaa, selostaa sitä hänelle. Hän istahtaa vuoteeni reunalle ja, kuten tavallista, kuuntelee mitä suurimmalla mielenkiinnolla. Värejä säästämättä levitän minä hänen eteensä näytteitä amerikalaisen vapauden ja kansanvallan hedelmätarhasta.

Ja katso, kohta on toverini vallannut Amerikkaa kohtaan sama antipatia kuin minunkin. Hän ilmottaa

jyrkästi, ettei hän lähde ikinä Amerikkaan.

Veliseni Semen Jegorovitsh, mikä herttainen ja taipuisa sielu sinä oletkaan! Mutta luulenpa, ettet siinä niinkään tyhmästi tee, jos päätätkin luopua Amerikka-aikeistasi. Jos sinä täällä olet tsaarin orja, niin siellä sinä joutuisit tuhatpäisen kansanvallan orjaksi — ja ero ei lopultakaan taitaisi olla kovin suuri.

XII

VALLANKUMOUKSEN ESITUNNELMIA.

— Jos kiipeät akkunaan, niin näet kävelypaikalla suomalaisen soturin.

Nämä sanat naputtaa minulle Vuoksi eräänä päivänä.

Nostan kiiruusti toverini jakkaran W.C:n päälle ja kiipeän venttiilin raosta kurkistamaan alas pihalle. Näen siellä kahdessakin karsinassa sotilashenkilön. Kumpikin ne ovat nuoria miehiä, toisella päällään venäläisen vänrikin univormu, toisella taasen viheriäinen puku ilman olkalappuja sekä lipaton kangaslakki ilman kokardia.

Arvelen, että tuo vänrikinpukuinen on mahdollisesti yksi niitä suomalaisia ylioppilaita, joita sodan alussa meni Venäjän armeijaan. Päätän kuitenkin vielä varmuudeksi kysäistä Vuokselta.

— Siellä on kaksikin sotilasta, kumpi niistä on suomalainen?

— Se viheriä takkitien. Se on saksalaisen jääkärin kenttäpuku.

— Saksalaisen jääkärin kenttäpuku! toistan minä itsekseni hölmistyneenä. Sitten annan kiiruusti merkin telefoonin avaamisesta ja tuokion kuluttua olemme jo suullisessa keskustelussa.

— Se on siis Saksan suomalaispataljoonan miehiä?

— Niin on. Tunnen hänet ulkomuodolta, vaikka nimeä en tiedäkään.

— Mutta kuinka ihmeen tavalla hän tuossa sotilaspuvussa on tänne joutunut?

— En minä muuta ymmärrä kuin että pataljoonamme on Riian rintamalla ja hän on joutunut sotavangiksi.

Kylmät väreet karsivat ruumistani. Jos pataljoonamme todellakin on rintamalla, niin silloinhan heitä voi yksi toisensa jälkeen joutua sotavangiksi. Siinä tapauksessa odottaa heitä varma kuolemantuomio, jota paitsi se on alituisena vaarana meille muillekin suomalaisille vangeille. Sillä tietysti heidän, sotavangeiksi joutuneiden, joukossa on sellaisiakin, jotka kuoleman pelossa ja armahdusta toivoen tunnustavat kaiken, johtuen siten tekemään suuren joukon ilmiantoja sekä saattamaan kiikkiin meitä toisia.

— Mutta eikö ole ajattelematonta, että meikäläinen pataljoona on työnnetty Venäjän rintamalle? — virkan minä painostavan äänettömyyden jälkeen.

— Ihmettelen minäkin sitä, — vastaa Vuoksi. — Haaskaavat siten meidän pienen joukkomme, joka oli tarkotettu tärkeämpiä tehtäviä varten.

Kiipeän jälleen ikkunan nurkasta tirkistelemään. Siellä kävelee yhä tuo vihreätakki. Se on pienenpuoleinen nuori mies ja liikkuu hän tuimin askelin kuin häkkiin suljettu tiikeri. On kuin näkisin ne kuohuvat, ristiriitaiset, läheisen kuoleman värittävät ajatukset, jotka hänen päässään varmaankin risteilevät.

Ja samansuuntaisina risteilevät ajatukset omassa päässäni, kun ääneti ja synkin ilmein alan mitellä koppimme permantoa. Toverini huomiota on kiinnittänyt juttelumme ja minun jännittyneet tähystelyni ulos. Luonnollisesti en kerro hänelle asiasta mitään, mutta kun hänkin kiipeää akkunaan tähystämään, kysäisen, mikä se vihreäpukuinen mahdollisesti on miehiään. Toverini arvelee häntä — venäläiseksi leipuriksi, ne kun kuuluvat käyttävän saman tapaista asua. Annan hänen tietysti vastaan väittämättä pitää harhaluulonsa.

Kolmannen kerroksen kopeissa — olen sen huomannut parturissa käydessäni, sillä hänen

työhuoneensa on mainitussa kerroksessa — ovat akkunat alempana, jota paitsi sieltä lyhemmän välimatkan takia on muutenkin mukavampi pihalle tähystellä. Siksipä onkin Vuoksi ahkerasti ikkunan ääressä havaintoja tekemässä. Niinpä hän taas eräänä päivänä sähköttää minulle, että hän on kävelypaikalla keksinyt uuden vihreätakin.

Siis jo kaksi sotavankia!

Mutta miksi heitä täällä säilytetään? Eikö sellaisissa tapauksissa toimi kenttäoikeus ja tavallisesti ilman vitkasteluja? Vai käytetäänkö heitä täällä todistajina meitä toisia vastaan?

Tämän tapaisia kysymyksiä liikkuu mielessäni ja joka kerta ikkunaan kiivetessäni tunnen kammon sekaista jännitystä, että milloin sinne ilmestyy joku läheinen tuttavani viheriässä univormussa. Jonkunlaisena Damokleen miekkana heiluu meidän päällämme tämä viheriätakkisten ilmestyminen Shpalernajan kävelypaikalle.

Yhä uusia löytöjä tekee Vuoksi, kunnes tiedossamme on neljä viheriätakkista. Kaikki ne ovat meille kummallekin tuntemattomia.

Sitten saamme tietoja, jotka hieman rauhottavat mieltämme. Eräänä perjantai-iltana tiedottaa minulle Vuoksi:

— Lähelläni täällä kolmannessa kerroksessa istuu ylioppilas H. Hän on upseeri suomalaispataljoonassa ja on hänet vangittu kotimaassa käydessään. Sain tilaisuuden äsken saunaretkellä vaihtaa moniaan sanan hänen kanssaan. Hän piti aivan mahdottomana, että ne neljä olisivat sotavankeina tänne joutuneet.

Tämä tieto on omiaan tuntuvasti keventämään sitä taakkaa, jonka vihreätakkien Shpalernajaan ilmestyminen on hartioilleni laskenut. Vaikeaksi arvoitukseksi jää meille tosin vielä kysymys siitä, millä muulla tavoin, kuin sotavankeina, he sotilaspuvussa olisivat voineet ryssän käsiin joutua. Ennen pitkää saamme kuitenkin vastauksen tuohon meidän kannalta niin polttavaan kysymykseen.

Saamme tietää, että nuo neljä ovatkin kevytmielisiä ja luonteettomia roistoja, jotka omasta alotteestaan ovat Riian rintaman yli karanneet ryssän syliin sekä tehneet suunnattoman joukon ilmiantoja tovereitaan ja muita kansalaisiaan vastaan. Mutta siitä lähemmin tuonnempana. — — —

Jonkunlaisella jännityksellä odotamme keisari Nikolain riemujuhlaa, jota vietetään hänen valtaistuimelle nousunsa viidentenäkolmatta vuosipäivänä. Venäläisten vankien keskuudessa liikkuu huhuja, että sinä päivänä annettaisiin jonkunlainen manifesti, johon muka sisältyisi amnestia erinäisille valtiollisille vangeille. Me suomalaiset emme kuitenkaan pane tähän huhuun kovin suuria toiveita, ollen vakuutettuja siitä, että vapautuksemme täytyy tulla toiselta taholta.

Tsaarillinen anteliaisuus tänä suurena jubileumpäivänä supistuu kuitenkin — taskukellon kokoiseen nisupullaan, joka ylimääräisesti jaetaan kaikille vangeille ja joka sekin on leivottu erikoisen huonoista vehnä jauhoista.

Tämän merkkipäivän kuluessa naputan minä Vuokselle:

— Eikö harvinaisuuden vuoksi ja juhlapäivän kunniaksi heitetä tittelit pois?

Täten tulemme me lähemmin tuttaviksi, vaikka ulkomuodolta emme vielä toisiamme tunnekaan. Tai oikeammin sanoen: Vuoksi tuntee minut, sillä hän on useat kerrat nähnyt minut kävelypaikalla. Minun akkunastani on siksi hankala tirkistellä alas pihan pohjalle, etten ole voinut tarkoin erottaa Vuoksen kasvopiirteitä.

Muutamana perjantaina näihin aikoihin tulee kylpemään mennessäni pohjakerroksen käytävässä vastaan ryhdikäs ja reippaasti astuva nuori herrasmies, sivellen kammalla kylvyn jäleltä kosteata tukkaansa.

— Hyvää huomenta! — tervehtii hän kohdalle tultua reippaasti.

— Huomenta, huomenta! — vastaan ällistyneenä, jääden itsekseni arvailemaan kuka hän mahdollisesti oli ja päätyen lopuksi arveluun, että se ei voinut olla kukaan muu kuin Vuoksi.

— Tulitko sinä äsken saunatiellä minua vastaan? — naputan heti koppiin palattuani Vuokselle.

— En, meidän kerros kylpee vasta illalla, — kuuluu V:n vastaus.

Tuo nuori herrasmies on siis minulle aivan tuntematon henkilö, joka luultavastikin ulkomuodosta arvasi minut suomalaiseksi ja sen vuoksi tervehti minua omalla kielellämme. Vasta kuukautten päästä, vähää ennen vallankumousta, saan kerran kävelyltä palatessani aivan sivumennen tilaisuuden tulla

tutuksi hänen kanssaan sekä tietää, että hän on konttoristi G. Vaasasta.

Kuten jo sanoin, on Vuoksi ahkerasti akkunassaan havaintoja tekemässä. Tuon tuostakin keksii hän kävely paikalla suomalaisia, sähköttäen heti aina havainnoistaan minulle.

— Kävelemässä on tilanomistaja Massinen Uudeltamaalta, — naputtaa hän eräänä päivänä.

Kiipeän oitis akkunaan, palaten hetken kuluttua naputtamaan:

— Sekö parrakas mies, jolla on nahkatakki päällään?

— Se juuri, — vahvistaa V.

Nousen jälleen ikkunaan. Pää pystyssä ja reippaasti kävelee siellä herra Massinen savu ja vedellen ja näyttää niin huolettomalta kuin liikkuisi hän kotikartanonsa pihalla päivää paistatellen. Hänellä on tuuhea musta parta, jonka hän nähtävästikin on antanut vankilassa kasvaa ja joka saa hänet näyttämään tuntuvasti vanhemmalta kuin mitä hän itse asiassa on. Edelleen saan Vuokselta kuulla, että heitä on täällä kaksi veljestä. He ovat harvinaisen vilkkaita, iloisia, reippaita ja neuvokkaita miehiä, jotka ennen pitkää tulevat Shpalernajan yhteiskunnassa yleisesti tunnetuiksi. Mutta tästä kunnan veljesparista enemmän tuonnempana.

Itsekin kiipeilen nykyään tuon tuostakin akkunaan havaintoja tekemään. Näen kävely paikalla joka kerta joitakin suomalaisia, vaikkakin minulle ennestään tuntemattomia. Heidät voi helposti erottaa venäläisistä paitsi kasvopiirteistä myöskin paremman ryhdin ja yleensä yksilöllisemmän olemuksen perusteella. Venäläisessä laumaihmisessä on aina, hänen yksin oleskellessaan, jotakin avutonta ja hoippuvaa.

Olen kuukaudeksi tilannut "Ruskij Invalidin", joka ruokaluukun kautta joka aamupäivä tulla pujahtaa koppiimme. Mutta se on suunnattoman kuiva lehti, jonka joka ikisestä numerosta ottaa verrattomasti suurimman osan ylennyksiä ja mitaleita saavuttaneiden upseerien luettelo. Ne täyttävät usein kaksikin lehden sivua. Sotauutiset ovat kuivia, päämajassa tunnettuun tapaan seulottuja. Emme sen vuoksi kuun loppuessa katso ansaitsevan tilausta uudistaa.

Ne ovatkin aniharvat lehdet, joita vankilaan sallitaan tilata. Paitsi mainittua kuuluu niihin "Hallituksen Sanansaattaja". Sen on Vuoksi tilannut itselleen ja kun hän joka päivä selostaa sekä sotaa että yleistä maailman politiikkaa koskevat uutiset meille naapureillemme, niin suomalaisille kuin venäläisillekin, emme enää kaipaa omaa sanomalehteä.

Tähän aikaan herättää vilkkainta mielenkiintoamme saksalaisten ripeä eteneminen Romaniassa, samalla kuin se minulle persoonallisesti tuottaa suurta tyydytystä, päivä päivältä lievitellen sitä harmillista närää, jota Romanian liittyminen ympäröivä valtioihin oli sydänlokeroihini kerännyt.

Niinpä saapuu sitten sekin päivä, jolloin meille Vuoksen naputtelemana saapuu sähkösanoma:

— Saksalaiset ovat vallanneet Bukarestin.

Toverini on lämpöjohtotorven ääressä ottamassa vastaan sanomaa, jonka V. naputtaa hänelle venäjäksi. Silmät loistavina tekee hän minulle hätäisesti selkoa päivän suuresta uutisesta.

— Uraa? — yrittää hän sen jälkeen, mutta tuolla hänen hurraa-huudollaan on kysyvä sävy. Hän tahtoo tietää, hyväksynkö minä sellaista ilonilmausta, sillä sen jälkeen kun hän huononlaisella menestyksellä koetti saada selkoa minun puoluekannastani, on häneen juurtunut jonkunlainen epäluulo siitä, että minä olen hyvinkin patrioottinen "valtakunnan mies".

Tällä kertaa annan minä täyden kannatuksen toverilleni ja niinpä tapahtuu, että niiden liputusten, kellonsoittojen ja ilotulitusten lisäksi, joita tapauksen johdosta ympäri keskusvaltoja varmaankin on pantu toimeen, Shpalernajan vankikopissa N:o 219 kaksi tsaari Nikolain alamaista kohotti innostuneen, vaikka oloihin katsoen tietysti varsin hillityn hurraahuudon. — — —

Toverini on saanut haastekirjelmän ja oikeudenkäynti häntä vastaan on alkanut.

Hän saapi nyt kerran viikossa käydä sotaoikeudessa, jonka istuntopaikka on kaukana Moikka-kadun varrella. Suuressa, suljetussa automobilissa vahvan sotilasvartioston saattamina viedään sinne ne vangit, joiden asia kulloinkin on esillä oikeudessa. Milloin automobili ei ole joutilaana, saavat he vartioston keskellä jalkaisin marssia pitkin Pietarin katuja, mikä ei suinkaan ole vastenmielistä sisäänsuljetuille vangeille.

Noina oikeuspäivinä tuodaan toverilleni päivällinen jo kahdeksan tienoissa aamulla, sillä oikeuspaikassa viipyy hän koko päivän, palaten tavallisesti vasta iltateen jälkeen. Kun hän on

lähtövalmis, tutkii vartia ennen matkaan lähtöä tarkkaan hänen taskunsa sekä koplottlelee vaatteet ympäri ruumiin, ettei jossakin vain ole kätkössä kirjelappua tai muuta luvatonta. Ei edes paperossia saa ottaa näille matkoille. Mutta siitä huolimatta saa toverini joka kerta varatuksi itselleen kourallisen savukkeita. Hän on takkinsa risaantuneesta vuorista valmistanut pienen pussosen, minkä hän paperosseilla täytettyään kiinnittää palttoonsa vuorin alle hartiaihin kohdalle. Yhteisvoimin sijoitamme sen huolellisesti lapaluiden väliin, minkä lisäksi minä tavallisesti suoritan koekoplottelun. Kertaakaan ei vartia keksi kätköä ja niin saa toverini aina varatuksi itselleen tupakat pitkän oikeuspäivän kuluksi.

Aina oikeuteen mennessään ottaa toverini mukaansa minun taskupeilini, tuollaisen pyöreän, kiinni suljettavan vehkeen, joita kulkukauppiat myyvät viidellätoista pennillä kappaleen. Peilinkannen sisäpuolelle olen joskus täällä Shpalernajassa kirjottanut nimeni.

Kerran oikeudesta palatessaan kertoo toverini, että menomatalla pyysi eräs autossa hänen rinnallaan istuva herrasmies peiliä lainaksi, saadakseen hieman tukkaansa sukia. Saatuaan peilin ja huomattuaan sen kannessa nimeni, oli hän ällistyneenä kääntynyt toverini puoleen ja kysynyt tuon nimen alkuperää, jolloin toveri oli selittänyt minun olevan Shpalernajassa sekä istuvan samassa kopissa hänen kanssaan.

— On finskij pisatelj, — oli toverini lopettanut.

— Kyllä tiedän, sillä olen itsekin suomalainen ja olen lukenut hänen teoksiaan, oli herrasmies vastannut sekä käskenytt tuoda minulle terveisiä.

— Mutta mikä hänen nimensä on, sanoiko hän sitä? — ehätän minä äärimmäisen uteliaisuuden vallassa.

Kyllä hän oli sanonut nimensä, mutta toverini on mahdoton sitä muistaa. Hän pinnistää kyllä muistiaan ja sopertaa jotakin, mutta siitä syntyy suomalaisiksi nimeksi aivan mahdoton äänneyhtymä.

Miltei joka kerta tapaa hän oikeuspaikassa jonkun suomalaisen, mutta heidän nimiään en saa tietooni. Kerran tuo hän kenkäänsä piilotettuna pienen "sapiskan", jossa siistillä käsialalla on kirjoitettu vain sanat: "Terveisiä suomalaisilta sotaoikeudessa". Nimeään ei kirjottaja varovaisuuden vuoksi ole pannut alle.

Vasta vallankumouksen päivinä tulen tuntemaan nuo sotaoikeudessa kulkeneet kansalaiseni. He ovat kaikki nuoria ylioppilasmiehiä, luvultaan puolikymmentä.

Nyt oikeudenkäynnin alettua saa toverini joka lauantai tavata vaimoan. Kohtaus kestää neljänneksen ja keskustelu käy kahden metrin päässä toisistaan olevan rautalankaverkon läpi. Samalla saa toverini vaimonsa tuomat "peredatshat", tuomiset. Tyytyväisenä, syli täynnä kaikenlaisia herkkuja: vehnäleipää, savustettua silliä, makkaraa, sokeria, kurkkuja, sitruunaa, palaa toverini aina "svidanielta".

Täten muodostuvat lauantaihetket meille erikoisiksi juhlahetkiksi. Sen saa aikaan, paitsi toverini tuomisten aiheuttama ylimääräinen herkuttelu, vielä enemmän hänen vaimoltaan kuulemansa uutiset, jotka syksyn mittaan käyvät yhä enemmän vallankumouspitoisiksi.

Kohta päivällislevolta noustua alamme jännityksellä odottaa, tullaanko toveriani hakemaan svidanielle. Kun ovi sitten vihdoinkin aukeaa ja vartia virkkaa tuon vapauttavan sanan: "svidanie", lähtee toverini liikkeelle kuin pyssyn suusta.

Sillä aikaa kasvaa minun jännitykseni hetki hetkeltä. Ajan kuluksi naputtelen Vuokselle ja hra S:lle, että toverini on vaimoan tapaamassa ja että niin ollen saadaan kohta uutisia. Siten leviää sama odotuksen jännitys toisiinkin koppeihin..

Pitkäksi venyy parinkymmenen minuutin odotus, ja kun toverini vihdoinkin ilmestyy ovelle, lävistän minä hänet oitis katseellani. Hänen silmistään ja kasvonilmeistään näen heti, onko hänellä hyviä vai huonoja uutisia. Ja kun vartia on jättänyt meidät kahden, viskaa hän tuomiset vuoteeseen ja alkaa kertoa kuulumisia. Toisinaan niitä ei ole laisinkaan — ei edes senkään arvoisia kuin oli Rasputinin murha — ja silloin me huomattavasti nolostuneina alamme maistella tuomisia.

Naapuri Sobolev saa myöskin silloin tällöin puhutella vaimoan. Kerran palaa hän suurilla uutisilla lastattuna omalta svidanieltaan ja ryhtyy heti koppiin palattuaan jakamaan runsaudestaan meillekin.

— Moskovassa on puhjennut suuria lakkoja ja Pietarin odotetaan piammiten yhtyvän samaan liikkeeseen.

Siinä Sobolevin uutinen, joka saa toverini silmät loistamaan ja joka on omiaan ajamaan meidän kummankin päät muurahaisia täyteen. Vallankumous kaikkine mahdollisuuksineen on äkkiä siirtynyt

näköpiirimme ja "revaljutsija" on sana, jota tästä puolin kopissamme runsaimmin viljellään.

Kun toverini muutama päivä tämän jälkeen palaa oikeudesta, on hän oikeassa vallankumoushumalassa. Lakkoliike on levinnyt jo Pietariinkin, jossa muun muassa suuret Putilovin tehtaat ovat liittyneet lakkoon. Kaduilla liikkuu suuria mielenosottajajoukkoja, jotka vaativat: "hljep i mir" — leipää ja rauhaa.

Palavin silmin hyräilee toverini sinä iltana internatsionalea, minun tynesti haastellessa Vuoksen kanssa Venäjän vallankumouksen mahdollisuuksista.

Parin päivän kuluttua saa toverini taas tavata vaimoan. Kärsimättömämmin kuin koskaan ennen odotamme tätä svidanieta, saadaksemme kuulla, mihin suuntaan tapaukset Pietarissa ovat kehittyneet.

Kohta kun toverini, sylissään tavalliset tuomiset, astuu koppiin, huomaan hänen mielensä olevan tulvillaan asioita. Hänen silmissään palaa omituinen tuli, sieramet ovat laajentuneet ja hengitys on kiihkeätä.

— Tavarishtsh! — huudahtaa hän omituisen syvällä, mielenliikutuksesta vavahtelevalla äänellä ja alkaa sitten katkonaisin lausein kertoa: — Melkein kaikki tehtaat seisovat — Viipurin kaupunginosassa sotilaat kieltäytyneet ampumasta lakkolaisia ja haavottaneet omaa everstiään. Yksitoista poliisia ja yksi upseeri on katutaistelussa surmattu. Odotetaan suurta vallankumousta.

Paitsi toverini vaimoa, on svidaniella ollut myöskin hänen veljensä, jalkaväen sotilas. Tämä on vakuuttanut, että sotilaat eivät rupea ampumaan kansaa ja että "revaljutsionnyj duch" — vallankumouksellinen henki, on vallannut koko armeijan.

Kun toverini toistaa nuo sanat "revaljutsionnyj duch" on kuin näkisin edessäni ilmielävänä vallankumouksen hengen.

Sinä iltana näkee vartia, tähystäessään tirkistyslasin läpi Shpalernajan koppiin N:o 219, kaksi haltioitunutta oliota, jotka vastapäätä pienen pöydän ääressä istuen tyhjentävät kupin toisensa jälkeen väkevää teetä ja sitä tehdessään juttelevat loistavin silmin ja vilkkain elein. Ja samantapainen näky kohtaa häntä varmaan useissa muissakin kopeissa, sillä luonnollisesti olemme sekä sähköttäen että telefonoiden levittäneet suuria uutisiamme ympäri naapuristoamme, mistä ne samojen keinojen välityksellä aallon tavoin leviävät joka suunnalle avaraa vankilaa, herättäen toivoa masentuneissa mielissä ja sytyttäen loistoa synkkiin katseisiin.

Yhtä korkeana säilyy juhlamielemme seuraavana päivänäkin. Elämme kokonaan vallankumouksen merkeissä. Toverini puhuu barrikaadeista ja katutaisteluista ja väliin on hän tempaavinaan käteensä suuren punaisen lipun, jota muka edessään kantaen kävelee silmät leimuten edestakaisin ja laulaa internatsionalea tai muita vallankumouksellisia lauluja, joissa puhutaan barrikaadeista, sortajista, verestä ja vapaudesta. Lopulta olen itsekkin näkevinäni tuon valtavan punaisen lipun, vallankumouksen huuma tempaa minut hetkeksi mukaansa ja minä astelen, tosin vain hitaana Sancho Panzana, toverini kintereillä ja koetan hyräillä samoja lauluja — kunnes istahdan tutulle rautalevylleni ja hymysuin seuran toverini elehtimistä. Käsitän siinä niin elävästi, mikä valtava, hypnoottinen vaikutus punaisella vallankumouksen lipulla on vaistojojensa varassa eläviin suuriin joukkoihin.

Että uutiset ovat mielialaa kohottaen levinneet ympäri vankilaa, sen huomaamme hyvin kävelyretkillä käydessämme. Valtiollisten vankien kasvoilla kuvastuu vasta virinnyt toivo ja eräskin meitä kapeissa portaissa vastaan tuleva nuori herrasmies ei malta, vartian läheisyydestä piittaamatta, olla lausumatta:

— Uutisia tietävät.

Ja sitä sanoessaan loistavat hänen silmänsä niin paljon sanovasti.

Mutta seuraavien päivien kuluessa alkaa mielialamme laskeutua. Saapuu tietoja, että lakkoliike on asettumassa ja että erikoisrauhasta, josta myöskin on ollut huhuja liikkeessä, ei ole toiveitakaan.

Tulee sitten jälleen lauantai ja toverini palaa svidanielta masentunein kasvonilmein: lakko on päättynyt ja kaikki tehtaat ovat jälleen käynnissä!

Mutta pieni lohduttava peräkaneetti toverini uutisilla sentään on: työväen piireissä kuulutaan vallankumousta pidettävän välttämättömänä ja joulun jälkeen, duuman kokoontuessa, kuuluvat he aikovan yrittää uudelleen.

Onhan sitä siinäkin, mihin takertua kiinni. Ja me takerrumme siihen kynsin hampain.

— Skora budjet revaljutsija — kohta tulee vallankumous, — on lause, jota me tästä puolin vuorotellen toistamme pitkin päivää ja koetamme sillä pitää mielialaamme vireillä. Tosin tuo lause ennen pitkää

tylsistyy ja menettää kaiken voimansa, mutta siitä huolimatta kuullaan kopissamme tavan takaa, milloin teennäisen innostuneena huudahduksena milloin taas kuivana murahduksena:

— Skora budjet revaljutsija!

XIII

YHTÄ JA TOISTA TALVEN TULLEN.

Jyrkästi vastakkaiset ominaisuudet ovat Suomen kansan luonteessa ryhmittyneet hyvinkin lähekkäin. Tapaat synnynnäisesti hienon henkilön, jonka luonteessa on jotakin Suomen kesäyötä muistuttavaa, kosketukselle arkaa ja melkein kiusallisen herkkätuntoista, ja kohta hänen lähimmästä läheisyydestään löydät raakuudellaan säikyttävän ja sielunelämänsä rumuudella inhoa herättävän olion, joka näyttää olevan kemiallisesti puhdas niin sanotusta omastatunnosta sekä kokonaan siveellisten vaatimusten ulkopuolella.

Yleisimpänä, helpoimmin tunnettavana ja muodoltaan räikeimpänä tapaa tämän jälkimmäisen olennon kulkurijätkän maailmassa. Ellei sinulla ennestään olisi varmaa mielikuvaa hänestä, niin sinun tarvitsee vain esim. rautatiellä matkustaessasi pistäytyä kolmannen luokan tupakkavaunuun. Siellä hänet varmasti tapaavat, kun hän otsatukkansa takaa kyräten, paperossi suupielessä roikkuen, pelaa korttia kaverinsa kanssa, höystäen kanssapuhelua huudahduksilla, joista vähemmän rumia ovat sellaiset kuin: "Voi Jessuserkele!" "Jumal'aut'-saatana!"

Mutta vaikka häntä itseään et olisi nähnytäkään, olet kuitenkin joutunut tutustumaan hänen sielunelämänsä ja ajatusmaailmansa ilmauksiin, joita hän rivojen kuvioiden ja lauselmien muodossa on jättänyt ei ainoastaan vankilakoppien sisäseinille, vaan miltei kaikkialle julkisten käymäläin seiniin, siltojen kaiteisiin, puistojen penkkeihin.

Tietysti on kaikilla, parhaimmillakin, kansoilla oma pohjasakkansa, mutta kuitenkin on minusta aina tuntunut, että muiden kansojen keskuudesta tuskin löytää niin raakaa olentoa kuin on suomalainen huligaani. Aivan samoin kuin suomenkielen kiroussanoja pidetään räikeämpinä kuin vastaavia sanoja missään muussa kielessä.

Oulun lääninvankilassa sain joka päivä kävelyllä ollessani läheltä nähdä tuollaisia kulkurijätkän tyyppisiä. Varsinkin on elävänä painunut mieleeni yksi, joka kävellessään yhtä mittaa nosteli leveitä hartioitaan aivankuin niihin kasaantunut eläimellinen voima olisi synnyttänyt pakotusta ja jonka hammastarhasta yhtä menoa virtasi karmivain kirousten ja rivosanojen tulva. Sisäisellä rumuudellaan hän suorastaan terroriseerasi lähintä ympäristöään.

Niin visusti eristettyä elämää kuin Shpalernajassa saikin viettää, en kuitenkaan sielläkään säästynyt suomalaisen jätkän epämieluisilta kosketuksilta.

Ruvettuani saamaan vankilan kirjastosta saksankielisiä teoksia, pistivät kirjastonhoitajat niiden joukkoon vielä silloin tällöin suomalaisenkin kirjan. Niinpä saan muun muassa Minna Canthin "Agnoksen". Siinä on paitsi tavallisia pistemerkintöjä myöskin neulankannalla reunoihin ja lukujen loppuihin kirjoitettuja lauseita. Ne ovat tuttuja huligaanirivouksia, jotka on kirjoitettu kömpelöllä ja tottumattomalla käsialalla. Nämä löydöt, joita aluksi ryhdyn niin suurella mielenkiinnolla tarkastamaan, saavat mieleni alakuloiseksi ja tympeäksi.

Kirjottaja on ollut kyllin rehellinen — tai tuhma — pannakseen eräässä kohti koko nimensä vuodatustensa alle, mainiten vielä lisäksi olevansa Kivennavalta kotoisin. Olen vakuutettu, ettei hän kuulu meidän valtiollisten vankien joukkoon, sillä tiedän jo, että Shpalernajassa on myöskin suomalaisia rikollisvankeja — miehiä, jotka Pietarissa työssä ollessaan tai muuten Venäjällä retkeillessään ovat joutuneet rikoslain kanssa tekemisiin. Toveriltani olen kuullut, että kerran oli sotaoikeuden istunnossa yht'aikaa hänen kanssaan muuan raa'asta ryöstömurhasta syytetty Pietarin suomalainen ja kerran kävelyllä ollessamme osotti hän minulle erästä pihalla työskentelevää rikosvankia, joka niinikään oli suomalainen.

Mutta paitsi sitä harmia, jonka mokoman "tervehdyksen" saaminen samassa kadotuksessa olevalta kansalaiselta aiheutti, jouduin tuon jätkämäisen hengenpurkauksen takia vielä suoranaismminkin kärsimään.

Palautetut lainakirjat tarkastetaan aina ennen uutta lainaamista, jolloin lehtien repimisestä, likaamisesta tai kirjoittelemisesta joutuu asianomainen lainaaja tilille. Nähtävästi ei "Agnoksen" reunoissa olevia lauseita ole edellisessä tarkastuksessa huomattu, koska niiden päälle ei ole liimattu puhdasta paperia, kuten tavallista sellaisissa tapauksissa. Mutta kirjan minulta palatessa pistävät "Agnoksen" lisäykset tarkastajan silmään ja niinpä ilmestyy koppiini kirjastonvartia, iäkäs, pieni ja laiha äijänkääkkyrä, jonka jalat ovat kuin lyijykynät ja jonka sinertävää naamaa koristaa puolentuuman pituinen harmaa parransänki ja luonnottoman suuret nenäkakkulat. Hän osaa samanlaista vastenmielistä "tshuhnasuomea" kuin osastonvartiakin ja näyttäen minulle "Agnesta" tiuskasee hän ohuella, vinkuvalla äänellään:

— Shie kiruttanut tähän!

— En ole, vaan kirjutukset olivat siinä jo kirjan saadessani.

Tähän piipittää äijä, että minä valehtelen, ja että kirjat tarkastetaan joka kerta läpi.

— Onhan tähän sitä paitsi kirjottaja pannut nimensä alle, — väitän edelleen ja haen "Agneksesta" esille asianomaisen kohdan.

— Shie ihe kiruttanut väärä nim'! — huutaa äijä.

— Mutta näettehän, että se on kokonaan toisenlaista käsialaa kuin minun, — sanon tuskastuneena ja viittaa omaan käsikirjotukseeni, joka on edessämme pöydällä.

— Shie varsin muuttanut käsialas. A nyt shiult otetah kirjat pois, ku et oshoa niit' hoitaa.

Hän kahmasee pöydältä äsken saamani uudet lainakirjat ja lähtee kopista, muristen vielä ovella mennessään "tshuhnasta, joka ei osaa kirjoja pidellä".

Olen äärimmilleen loukkautunut kärsimästäni väärydestä ja siitä, että tuollainen tsinovnikkarappusten alimmalle askelmalle kohonnut musikka, joka itse hädintuskin pystyy nimeänsä kirjottamaan, työkeästi sinutellen soimaa minua, yliopistosivistystä saanutta miestä, siitä etten muka osaa kirjoja pidellä. Sinä päivänä en pysty käsikirjotustani enää sanallakaan jatkamaan. Hermostuneisuuttani lisää sitäpaitsi se, että se rumilus hosuessaan kaatoi mustepulloni käsikirjotuksen päälle. Toverini osanotto, kun hänen illalla oikeudesta palatessaan kerron kokemani vääryyden, saa minut vasta jonkunverran tyyntymään.

Jo elokuun alussa sain tohtori K:lta kirjeeseeni vastauksen, missä hän m.m. ilmotti heti kirjeeni saatuaan toimittaneensa minulle Shpalernajaan viltin ja tyynyn, joista kuitenkin ei tyynyä otettu vastaan. Edelleen oli hän samoihin aikoihin ostanut minua varten suomalais-venäläisen ja venäläis-suomalaisen sanakirjan, venäjän kieliopin ja täydellisen suomalaisen raamatun, jotka hän oli jättänyt valtioneuvos Mashkevitshille minulle toimitettaviksi.

Aika kului, minun turhaan joka päivä odotellessani noita kirjoja, joista varsinkin sanakirjoja olisin niin kipeästi tarvinnut. En voinut käsittää, mitä varten ne niin kauan viipyivät hra Mashkevitshin huostassa, ja lopulta aloin epäillä, että hän oli ne kokonaan unhottanut.

Muutamia aikoja sen jälkeen kuin minulta vääryydellä oli otettu lainaamisoikeus, saan vihdoinkin nuo kirjat. Huomaan, että hra Mashkevitsh ei ole itse niitä lainkaan tarkastanut, vaan jättänyt ne vankilan kirjastoon, missä ne on lehteilty läpi sekä varustettu asiaan kuuluvilla leimuksilla. Hra Mashkevitsh on siis suotta aikojaan pidättänyt kirjoja luonaan kolmisen kuukautta! Mutta eihän hänen intresseihinsä kuulukaan meidän suomalaisten etuja ja mukavuuksia millään tavoin katsoa.

Toverin saatuani on venäjän opiskeluni edistynyt ripeästi. Nyt kun olen saanut kunnolliset sanakirjat ja kieliopin, käy opiskeluni sitäkin tehokkaammaksi. Mutta sitten tulee sille äkkiloppu.

Muutamana sunnuntaina tulee koppiamme tarkastamaan eräs päällikön apulaisista. Hänen kysymykseensä, puhunko minä venäjää, vastaan osaavani sitä ainoastaan vähän.

— Plooha, plooha, — sanoo hän päätään pudistaen, — nada utshitsa!

Ja sitten toveriini viitaten terottaa hän, että "etot tshelavjek" opettaa minulle venäjää.

Jahaa, ajattelen minä, vai on sitä *pakko* oppia ja vai *sitä* varten minulle on toveri työnnetty, että hän opettaisi minulle venuskaa. Siinä tapauksessa saa opiskeluni pysähtyä siihen. Ja se pysähtyykin. Saan koko kieltä kohtaan sellaisen vastenmielisyyden, että tämän jälkeen ei sitä päähäni tartu montakaan sanaa. Toverini kyllä useinkin ihmettelee, miksi minä en enää opettele venäjää, mutta minä olen nyt kerta kaikkiaan siihen asiaan nähden jähmettynyt ja sellaiseksi se jää.

Venäjän opiskeluni päättyi siis aivan kuten samanlainen yritys kahdeksan vuotta aikaisemmin. Kun silloin vietti kesää luonani eräs venäläinen ylioppilas, joka vallankumouksellisenä oli hääntynyt kotimaastaan pakenemaan, innostuin opiskelemaan venäjää, kyetäkseni lukemaan venäläisiä kirjailijoita alkukielellä. Olin jo hyvällä alulla opinnoissani, kun sitten yhtäkkiä tympeysin koko venäläisharrastuksiini.

Kuten sanottu, oli opettajani vallankumouksellinen, jonka ohjelmassa olivat kaikki uudenaikaiset vapaamieliset aatteet. Ennen kaikkea hän tietysti oli kosmopoliitti ja kiivaasti tuomitsi hän Venäjän hallituksen pikku kansoja kohtaan harjottaman sorron. Eräänä iltana jouduin hänen kanssaan kiivaaseen väittelyyn, minkä kestäessä tulin huomaamaan, kuinka sekava ja sairaloinen hänen ajatuselämänsä oli — tuon samaisen miehen, joka teelasin ääressä jutellessaan teki niin intelligentin vaikutuksen. Kun hän syytti meitä suomalaisia natsionalisteiksi, sanoin minä, ettei meillä ole vielä tarpeellinen kansallistuntokaan hereillä, natsionalismista puhumattakaan. Edelleen tulin väittelyn kuluessa sanoneeksi, että meikäläisten kansallismielisten, sikäli kuin niitä on olemassa, päämääränä on tietysti itsenäinen Suomi. Mutta sekös meuroi silmänräpäyksessä pinnalle sen aitovenäläisen kansalliskiihkon, mikä siihen saakka oli salassa uinunut kosmopoliittisen puleerauksen alla. Vai irti Venäjästä! Hänen kasvonsa suorastaan vääristyivät, kun hän huusi, että te suomalaiset ette tule koskaan pääsemään irti Venäjästä. Näin niin selvästi, kuinka hänen sisäisen näkönsä edessä häämötti "suuri ja jakamaton Venäjän valtakunta". Sanoin siihen, ettemme tietysti omin voimin toivokaan Venäjästä irti pääsevämme, mutta annahan kun syttyy sota esim. Venäjän ja Saksan välillä, niin ehkä aukenee meillekin tilaisuus päästä itse omia asioitamme hoitamaan. Silloin purkautui hänen vihansa oikein elementtaarisena raivona Saksaa ja saksalaisia kohtaan — sama viha, joka on yhteinen kaikille venäläisille ja joka pohjaltaan ei ole muuta kuin alemman vaistomaista, kateuden sekaista vihaa ylempäänsä kohtaan.

Tämän väittelyn kautta sain läheltä, ikäänkuin äkkiä eteeni avautuneen ikkunan läpi, kurkistaa syvälle venäläiseen sielunelämään. Se antoi minulle pitkäksi aikaa ajattelemisen aihetta sekä syytät omien käsitteiden selvittämiseen. Kun niihin aikoihin meikäläisten taholta harjoitettiin veljeilyä, yhtäältä kadettien, toisaalta venäläisten sosialistien kanssa, selvisi minulle tämän jälkeen, että kaikki se, mikä meidän vapaustaistelussamme perustetaan minkä hyvänsä venäläisen puolueen tai ryhmän varaan, on perustettu hyllyvälle hiekalle. Ja se yksipuolinen, naivi ja kritikiton innostus, jolla niin monen meikäläisen tavoin olin suhtautunut venäläiseen kirjallisuuteen sekä yleensä "vapaamieliseen Venäjään", jäähtyi kokonaan. Ja sen mukana jäähtyivät myöskin kieliopinnolliset harrastukseni, jopa niin perinpohjin, että siihen astiset saavutukseni karisivat hämmästyttävän nopeasti muististani. —

Kopissamme vallitsee toisinaan sangen painostunut ja nyreä mieliala. Emme päivän mittaan vaiheta montakaan sanaa. Toverini kyllä yrittää tuolloin tällöin saada keskustelua käyntiin, mutta minä en halua jutella, istua jurotan vaan äänetönnä työni tai kirjani ääressä.

Tuollaisina jurotuspäivinä kiusaa minua tavattomasti toverin läsnäolo. Varsinkin tuntuu minusta sietämättömältä hänen tapansa naksuttaa sormiaan. Toisinaan sitä kuullessani tekee minun suorastaan mieli lyödä häntä päähän. Yhtä vastenmielinen on minulle hänen tapansa aina syötyään vetää useampaan kertaan hammastensa lomitse ilmaa sisäänsä.

Kun ärtymykseni kohoaa korkeimmilleen, toivon minä hartaasti, että hänet jonkun syyn takia siirrettäisiin taas johonkin toiseen koppiin, jotta minä saisin jälleen elellä omissa rauhoissani. Mutta pian saan aina aihetta katua häijyjä ajatuksiani. Semen Jegorovitsh on toveruudessaan solidaarinen ja epäitsekäs ja saa minut lopulta aina häpeämään niitä pahoja ajatuksia, joita tuolloin tällöin sydämeeni kaivautuu. Pahatuuleni haihtuu, juttelu ja leikinlasku alkaa ja me olemme jälleen hyviä tavarisseja.

Kuinka sydämensä pohjasta hän nauraakaan vähäisimmillekin sukkeluuksille. Se houkuttelee minut juttelemaan hänelle kaikenlaisia huvittavia tarinoita — yksinpä vanhat "Bellman-vitsitkin" tulevat kopissamme käytäntöön — sekä panemaan kokoon tilapäisiä sukkeluuksia. Aina on hän valmis kuuntelemaan ja sitten sydämensä pohjasta nauramaan.

Eräänä iltana, kun kumpikin olemme jo makuulla, juttelen minä hänelle seuraavaan tapaan:

— Ajatelkaahan, toveri, miten täällä Shpalernajassa osat vaihtuvat, jahka vallankumous tulee. Tässä meidän kopissamme saa sijansa tsaari Nikolai ja Vuoksen koppiin joutuu sisäministeri Trjepof. Telefoonin ääressä jutellessaan kysyy tsaari: — No, kuinka voitte, toveri? — Kehnosti on asiat, vastaa Trjepof, — tililläni on vain yksi rupla rahaa. Paperossikoteloita täytyy liimata ja mahorkkaa polttaa (Shpalernajassa valmistetaan näet tupakkatehtaille suuret joukot paperossikoteloita, joita kokoon liimailemalla useat vangit ansaitsevat itselleen mahorkka- ja teerahat).

Toverini purskahtaa hillittömään nauruun ja kun siitä ei tahdo lainkaan loppua tulla, tarttuu se lopulta minuunkin. Liitämme tuohon mielikuvaan vuorotellen uuden lisäpiirteen ja nauramme sitten

katketaksemme. Uni on kerrassaan kaikonnut ja puolelle yötä kestää tuota lapsellista ilonpitoa. Mutta vielä seuraavanakin päivänä huvittaa asia toveriani, joka juttelee sen telefontse venäläisille naapureillemme, jatkaen yöllistä nauruamme yhdessä heidän kanssaan. — — —

Toverini on hyvin tiedonhaluinen. Ne pari kirjaa, jotka hän joka maanantai saa vankilan kirjastosta, lukee hän yhteen menoon läpi. Onpa huvittavaa nähdä, millä luonnonlapsen välittömyydellä hän eläytyy esimerkiksi Gontsharovin romaaniin "Herra Oblomof". Hän nauraa hytisee ja huvittavimmissa kohdin suhahtaa tuon tuostakin hänen huuliltaan "Aj tshort!"

Mutta samalla mielenkiinnolla kuin romaaneja, lukee hän myöskin tieteellisiä teoksia, mikäli hän suinkin pystyy niitä käsittämään. Toisinaan innostun minäkin selvittämään hänelle jotakin luonnontieteellistä ongelmaa, ja on suorastaan liikuttavaa nähdä, millä hartaudella hän seuraa minun, kielellisesti usein varsin vajavaista esitystäni. Panemmepa yksinkertaisia kokeitakin toimeen. Soppa-astia täytetään puoleksi vedellä, vedenpinnalle panemme uiskentelemaan palamaan sytytetyn paperilaitteen ja sen yli asetamme suulleen teelasin. Kun tuli hetken kuluttua sammuu, saa toverini tietää, että syynä siihen on hapen loppuminen lasista. Saman soppa-astian, veden ja teelusikan avulla saan minä hänelle selitetyksi kangastuksen syntymisen. Maapallon liikkeitä sekä siitä aiheutuvia vuorokauden ja vuodenaikojen vaihteluita esittäessäni palvelee talvilakkini maapallona.

— Kak intjeresna! — huudahtelee hän esitystäni seuratessaan.

Hän osaa neljä laskutapaa kokonaisilla luvuilla ja yksinkertaisempia laskutehtäviä on hän hyvin halukas suorittamaan. Kun annan hänen tehtäväkseen esimerkiksi laskea, kuinka monta sekuntia on vuodessa, kertoo hän hikipäässä ja täyttää suurilla numeroillaan kaikki käytettävissämme olevat käärepaperien palaset.

Kun minä vankilan kirjastosta rupean saamaan saksankielisiä teoksia, osottautuu hän yhtä innokkaaksi opettelemaan saksaa kuin ensi alussa suomea. Mutta siinä aineessa en minä ole yhtä innokas opettaja, häneltä kun kokonaan puuttuvat kieliopillisten käsitteiden alkeetkin. Niinpä minun haluttomuuteni saapi hänen innostuksensa jäähtymään jo alkuunsa.

Hänen käsityskykynsä ja älynsä on harvinaisen notkea. Varsin vajanaisiin alkutietoihinsa katsoen kykenee hän ihmeteltävän helposti käsittämään aika monimutkaisiakin asioita. Tulen usein mielessäni verranneeksi häntä samalla tiedonasteella olevaan suomalaiseen ja minun täytyy itsekseni myöntää, että siinä missä jälkimmäinen jäisi korvallistaan raapien, ajatukset pysähtyneinä eteensä tuijottamaan, seuraa hän vielä vilkkaasti mukana. Ja mitä tähän luontaisen älyn notkeuteen tulee, siinä ei toverini suinkaan ole mikään poikkeus kansalaisistaan, vaan kuuluu se aivan yleisesti venäläisen luonteen hyviin ominaisuuksiin.

Olisi silti väärin sanoa, että venäläinen yleensä olisi lahjakkaampi kuin esimerkiksi suomalainen. Sillä lahjakkaisuuteen kuuluu myöskin *kestävyys*, jo saavutetun säilyttämisen- ja edelleen kehittämiskyky, ja se ominaisuus puuttuu venäläisestä luonteesta mitä suurimmassa määrin. Venäläisen henkinen luuranko on heikko ja hauras.

Kuinka suuresti muuten liiotellaankaan tuota venäläistä lahjakkuutta! "Lahjakas Venäjän kansa", sehän on viime vuosikymmeninä muuttunut melkein seisovaksi sananparreksi kaikkialla Euroopassa. Huolimatta siitä, että Venäjän kansan lahjakkuuden näytteet vielä toistaiseksi ovat tuiki vähäiset — nimittäin jos kysytään positiivisempia ja kouraantuntuvampia näytteitä kuin pelkkä seurustelun vilkkaus ja käsityskyvyn notkeus.

Vielä enemmän kuin muut, liiottelevat venäläiset itse omaa lahjakkuuttaan. Eiväthän heidän kirjallisuudessaan ole niinkään harvinaisia viittailut siihen, että Venäjän kansa on kutsuttu henkisesti uudistamaan maailmaa. On liian uskallettua sanoa sitä pelkästään otaksuttujen, vielä kätkössään uinuvien lahjojen perusteella, samalla kuin Venäjä kaikinpuolisessa viljelyksessään on noin sata vuotta muusta Euroopasta jällellä, kuten yleisesti myönnetään.

Vai onko siihen taantumuksellinen hallitusjärjestelmä syynä, ettei venäläinen lahjakkuus ole päässyt kukkaansa puhkeamaan? Tuskinpa vain yksinomaan. Sillä tulee muistaa, ettei tuo hallitusjärjestelmä ole mikään syrjästä tullut, vieras kahlehtija, vaan on sekin Venäjän kansan omasta sielusta esiin kasvanut. *Talis rex, qualis grex.*

Siihen venäläisyyden korkeaan kurssiin, mikä viime vuosikymmeninä on ollut Euroopassa huomattavissa, on luullakseni vaikuttanut pääasiassa kaksi seikkaa: Venäjän valtiollinen mahti sekä venäläisen kaunokirjallisuuden erikoisuus.

Mutta niihin kumpaankin nähden on arvostelu tuntuvasti liiotellut.

Venäjä valtiona on herättänyt kunnioitusta itseään kohtaan kansanpaljoudellaan ja alueittensa

suunnattomalla laajuudella. Sen laajeneminen itää kohti on ollut tavattoman vaivatonta: onhan siellä vastassa ollut vain sivistymättömiä paimentolaisheimoja ja metsäläisellä viettäviä kansanpirstaleita. Mutta kohta kun sillä suunnalla astui vastaan sivistynyt valtio, Japani, tuli pysähdys ja peräytyminen. Aina milloin Venäjä on törmännyt yhteen sivistyneemmän vallan tai valtaryhmän kanssa (Krimin sota, Japani, Saksa) on se joutunut tappiolle sekä siten osottanut, että sen paljouteen ja massaansa perustuva mahtavuus onkin vain näennäistä. Vaivattoman laajenemisensa aikana se ei ole joutunut sellaisen puristuksen ja vanutuksen alaiseksi, mikä olisi pakottanut sen keskittymään ja kehittämään sisäisiä voimanlähteitään. Se on paisunut kohokuoriseksi.

Se vaistoelämän rehevä kuvaus sekä se osaksi hyvinkin syvälle menevä sieluelämän (varsinkin sairaloisen) erittely, mikä venäläiselle kaunokirjallisuudelle on tunnusmerkillisintä, on laajalti synnyttänyt sen käsityksen, että venäläisillä on maailman paras kaunokirjallisuus. Onhan meidänkin yliopistossamme sitä varten erikoinen professorinvirka, samalla kuin kaikkien muiden kansain kirjallisuudet on yhdistetty samaan professuuriin! Ja jos muistelee venäläisten teosten suomennoksia, niin huomaa, millä kritikittömyydellä meillä otetaan vastaan kaikki, mitä siltä taholta tulee. Olen nähnyt naivilla pieteetillä suomennettuja novelleja Tshehovin nuoruuden päiviltä — kertomuksia, joille tekijä varmaankaan ei ole uneksintukaan tulevan sitä kunniaa, että ne vieraalle kielelle käännettäisiin. Ja eräästä Maksim Gorjkin teoksesta ilmestyi yhtäaikaan kokonaista kaksi suomennosta, toinen nimellä "Rippi" ja toinen "Tunnustus". Siitä huolimatta, että tuo teos oli varsin epäonnistunut ja mitä suurimmassa määrin teennäinen.

Rehevässä naturalismissaan, tarkassa vaistoelämän kuvauksessaan ja psykologisessa analyysissaan on venäläinen kirjallisuus kyllä erinomainen, voimmepä sanoa voittamatonkin. Mutta siinäpä se sitten onkin kaikki. Synteettisiä, rakentavia elämänarvoja siltä puuttuu mitä suurimmassa määrin ja älyllisesti se on varsin kehkeentymätöntä. Ja entä draama, kirjallisuuden korkein muoto? Sehän puuttuu venäläisiltä miltei kokonaan, ainakin siinä mielessä, mitä me olemme tottuneet draamalla ymmärtämään.

Göthe, Molière, Shakespeare ... kaukana on venäläinen kirjallisuus vielä sellaisilta huipuilta!

Tolstoi?

Kuinka herkullista onkaan lukea hänen nerokasta vaistoelämän kuvaustaan — ja kuitenkin kuinka yksipuolista ja väsyttävää ajan oloon! En ole jaksanut lukea hänen "Anna Kareninaansa" loppuun, nide niteeltä se oli niin yhtä ja samaa kuin vaellus rannattomalla, pehmeäpohjaisella venäläisellä arolla.

Niin rehevä ja suuri mestari kuin Tolstoi onkin venäläisen vaistoelämän kuvaajana, yhtä pieni, miltei naurettava on hän ajattelijana ja profeettana. Muistakaamme esim. Leniniä (= Tolstoi itse) "Anna Kareninassa". Mikä älyllisesti selkiintymätön olento! Ja mitä lapsellista lepertelyä onkaan hänen uskonnollinen aatteilunsa!

Onko Tolstoi oppiensa mukaan jakanut omaisuutensa köyhille? Ei, kyllä hän on kuolemaansa saakka elänyt rikkaana miehenä Jasnaja Poljanan herrastilalla.

Mitä ne sitten merkitsevät nuo kaikkialla tavattavat kuvat, joissa esitetään Tolstoita milloin musikan puvussa kyntämässä, milloin sauva kädessä pyhiinvaellusmatkalla?

Humbuugia! Naurettavaa turhamaisuutta!

Vai voimmeko kuvitella (jos ajattelemme valokuvaustaidon ikivanhaksi), että jollakin todellisella profeetalla, jollakin Mooseksella, Elialla, Jeremiaksella, olisi liikkueensa ollut aina lähimmän pensaan takana valokuvaaja varalla?

Ja missä näkyvät Tolstoin uskonnollisen reformatsionin hedelmät? Siellä täällä joku naivi sielu, joka käy varsiniekkä saappaissa. Siinä kaikki!

Tolstoin venyvälle venäläisluonteelle on kokonaan vierasta se joko — tahi-päätäväisyys, mikä on välttämätöntä jokaiselle todelliselle profeetalle.

Kaiken kaikkiaan on venäläisestä kirjallisuudesta sanottava, että se elämänarvioinnin monipuolisuudessa on länsimaisesta kirjallisuudesta yhtä kaukana jälessä kuin venäläinen viljely yleensä on jälessä lännen kansojen kulttuurista. Jos minun olisi pakko elinkaudekseni jäädä tähän Shpalernajan koppiin ja seurakseni saisin valita jonkun eurooppalaisen kansan kirjallisuuden, niin ennen venäläistä valitsisin esim. vaikkapa jonkun skandinaavisen maan kirjallisuuden, varmana siitä, että sillä olisi tarjota minulle paljon runsaampia ja monipuolisempia elämänarvoja kuin edellisellä dionyysisessä yksipuolisuudessaan.

Yhtä sinulta puuttuu, Venäjän kansa, ja sen yhden mukana kaikki: suuria persoonallisuuksia. Jos

silmäämme läpi Venäjän historian, näyttäytyy se meille kuin levotonna meuruava merenpinta: äärettömillä tasangoilla kiemuroi, vaistojensa varassa sinne tänne ryntäillen, suuri kansanpaljous. Johtavia persoonallisuuksia ei kohoa näkyviin, ainoastaan kruunupäisiä despootteja. Luther, Göthe, Kant, Bismarck ... sellaiset penikulmapatsaat ovat arojen kansalle kokonaan vieraat. Ja kuitenkin ovat ne suuret persoonallisuudet, jotka kohottavat ja vievät eteenpäin kansoja, ne ainoastaan, eivätkä mitkään muut voimat.

"Maamme on avara ja rikas, mutta siinä ei ole järjestystä. Tule sinä ja hallitse meitä", sanoivat kerran aikojen aamuna venäläiset lähettiläät germaanilaiselle Ruurikille.

Ja se pitää paikkansa vielä tänäkin päivänä.

XIV

UUSIA TUTTAVUUKSIA.

— Vilkuna, tuu tänn'! Pian, pian!

Osastonäijä se on, joka eräänä jälkeenpuolisena ilmestyy koppimme ovelle ja noilla sanoilla hoputtaa minua mukaansa tulemaan. Riuhtasen takin päälleni ja astun käytävään. Sydämeni on alkanut kuuluvasti lyödä ja turhaan arvailen minä, äijän edellä astellessani, mitä tässä takana piilee.

— Seiso sii'! — sanoo hän käytävän kulmaan päästyämme ja osottaa minulle paikan erään jo siihen seisomaan asetetun vangin rinnalla.

Pari vartiaa, paperilaput kädessään, juoksee edestakaisin kuin jotakin etsien. Levottomuuteni kasvaa hetki hetkeltä.

— Mikähän tässä on tarkoituksena? — kuiskaa rinnallani seisova vanki mitä puhtaimmalla suomenkielellä.

Hämmästyneenä käännyn häntä lähemmin tarkastamaan. Se on nuori, solakka mies, jolla on kihara ruskea parta, nähtävästi vankilassa kasvatettu, sekä jalassaan pieksusaappaat. Olisihan minun pitänyt jo niistä tuntea hänet suomalaiseksi! Mutta tuttavuuden rakentamiseen ei ole aikaa, sillä vartia komentaa meidät astumaan edellään alempia kerroksia kohti.

Neljännän kerroksen porrassillakkeelle saamme hetkeksi pysähtyä, vartian ryhtyessä taas siinä kerroksessa etsintäänsä jatkamaan. Sillakkeella seisoo ennestään kaksi nuorta miestä. Pieksujalkainen toverini tervehtii heitä kädestä ja alkaa puhella heidän kanssaan suomea. Ja minä kun ensi silmäyksellä luulin toista heistä pikimustan täysipartansa vuoksi joksikin ukrainalaiseksi!

Pari uutta suomalaista neljännestä kerroksesta liittyy joukkoomme ja sitten taas portaita alas. Pohjakerrokseen päästyämme on meitä jo kymmenmiehinen joukko.

— Mikä tässä on tarkoituksena? Mihin meitä viedään? Tutkintotuomarin luokseko päätöstä kuulemaan?

Sellaisia kysymyksiä kuuluu joukosta ja kaikki me olemme levottomia ja ymmällä. Vartiat hoputtavat meitä eteenpäin. Kuljemme pitkin pohjakerran käytävää, sitten mutkittelevia teitä milloin portaita ylös, milloin oikeaan, milloin vasempaan. Lopuksi sulloudumme edessämme olevasta ovesta korkeilla seinäkaapeilla ja nahkasohvalla kalustettuun huoneeseen, jossa meitä ensimmäisenä kohtaa — hra Mashkevitshin kalpea naamataulu pujopartoineen ja vaanivine silmineen. Pöydän ääressä istuu lisäksi kaksi muuta herrasmiestä sekä nuori, hento ja älykkään näköinen neitonen.

Naisolentoa emme ole nähneet kuukausimääriin edes vilahdukselta, sillä sellainen on peräti harvinainen ilmestys kuolleessa talossa.

Herra Mashkevitsh viittaa meitä istumaan pitkin vastapäistä seinustaa. Neitonen osottautuu suomea taitavaksi, sillä omalla kielellämme kysyy hän, ymmärrämmekö kaikki suomea. Kun joukostamme kuuluu myöntymyksen hyminä, ryhtyy hän selittämään, että meille ruvetaan nyt suomeksi lukemaan asiassamme syntyneitä tutkintotuomarin pöytäkirjoja, joihin me saamme tehdä muistutuksia. Sitä varten jakaa hra Mashkevitsh kullekin meistä arkin paperia ja lyijykynän. Lukemista ilmottaa neiti, joka nähtävästikin tulee toimimaan tulkkina, suoritettavan tästä lähtien joka päivä niin kauan kuin

pöytäkirjoja riittää. Neitosen edessä on valtava, mustakantinen nidos, täynnä koneella kirjoitettuja tutkintotuomarin pöytäkirjoja niihin liittyvine keltaisine santarmiraportteineen. Se on kniga numero yksi. Kaikkiaan niitä on lähemmäs parikymmentä, kuten myöhemmin saan tietää.

Kun alkuvalmistukset on suoritettu, nousee Mashkevitch toisen herrasmiehen kanssa ja lähtee tiehensä. Jällelle jää neitonen ynnä kaljupää herrasmies tuomarintakissa. Nähtävästikin se on yksi Mashkevitchin apulaisista. Hän ottaa mukavan asennon nojatuolissa ja neitonen ryhtyy kääntämään pöytäkirjoja. Se on pahoin ontuvaa, venäjäksi murtavaa kyökkisuomea, jota hän käyttää. Kas tähän tapaan hän jamaa, suuren kirjansa yli kumartuneena:

— Sitt' sai hän seitsemänkymmentä suomalaista markkaa että mennä Keemiin ja sitt' Keemistä Habarandaan...

Kun tuomari ummistaa silmänsä ja näyttää muutenkin varustautuvan hieman nukahtamaan, alkaa joukossamme vilkas kuiskutus ja tuttavuuksien rakentaminen. Meitä on kaikkiaan kaksitoista miestä. Niistä istuu kymmenen rivissä sivuseinustalla, minä ja pieksujaikainen toverini viidennestä kerroksesta olemme saaneet sijamme peräseinällä. Minun on siis vallan mukava tarkastella noita toisia. Ne ovat kaikki nuoria miehiä, joitakin vuosia päälle parikymmenen, kirkassilmäisiä, korkeatsaisia, avokatseisia. Yhteistä heille kaikille on vankilan kalvistama ihonväri ja kärsivä, eteensä tuijottava ilme silmissä. Useilla on pieksusaappaat jalassa eikä kenelläkään ole tärkkikaulusta tai rusettia.

Mitähän he ovat miehiään? Ehkä maalaisnuorukaisia, joita on vangittu heidän rajan yli kulkiessaan ja epäiltyinä saksalaisvehkeistä? Mutta käytöksestä ja kasvopiirteistä päättäen niistä useimmat ovat herrasmiehiä. Tarkastelen jälleen rinnallani istuvaa pieksujalkaa.

— Oletteko ylioppilas? — kuiskaan hänelle.

— Kyllä, lääketieteen ylioppilas, — vastaa hän. Hänen nimensä on S. ja kotoisin on hän Karjalan kannakselta. Komeasta ulkomuodosta, ruskeasta tukasta ja käytöksen vilkkaudesta ja notkeudesta huomaakin hänet pian puhdasveriseksi karjalaiseksi.

— Mistä ne teitä syyttävät?

— Saksassa olosta ja jos mistä, — vastaa hra S. huolettomasti.

Hetken kuluttua viittaa hän sivuseinällä istuvia ja kuiskaa iloisen tyytyväisenä:

— Tuossa joukossa on kaksi upseeria ja kaksi rautaristin miestä.

Silmät suurina alan minä jälleen tarkastella noita sivuseinällä istuvia nuorukaisia, samalla kuin sydämeeni valahtaa lämmin myötätunto heitä kohtaan sekä painostava pelko siitä, mikä heitä tänne jouduttuaan uhkaa.

Myöhemmin, sikäli kuin pöytäkirjat ehtivät kirjavaa sisältöään paljastaa, saamme tietää, että ilmiantajat väittävät itsensä S:nkin olevan luutnantin suomalaispataljoonassa.

— Tunnetteko ylioppilas Vuoksen? — kuiskaan minä jälleen S:lle.

— Kyllä, tuossahan se istuu meitä vastapäätä.

— Tuoko, jolla on tohvelit jalassa?

— Se juuri.

Hm! Uteliaasti alan tarkastella miestä, jonka kanssa olen jo kuukauden päivät ollut lähemmin tuttu, mutta jonka kasvopiirteet nyt vasta painuvat silmänpohjaani. Kun mainitsen tästä S:lle, purskahtaa hän iloiseen nauruun.

Kun kuiskuttelu joukossamme yltyy kovin vilkkaaksi, keskeyttää neitokainen lukemisensa, nyripistää nenäänsä ja silmäilee meitä moittivasti. Tuomarikin raottaa silmiään ja murahtaa jotakin. Silloin me, aivankuin koulupojat, kohennamme asentojamme sekä asetumme muka hyvinkin tarkkaavasti kuuntelemaan. Mutta kun neiti alkaa jälleen unettavan jamaamisensa ja kaljupää ummistaa silmänsä, on kuiskutuskin tuota pikaa uudessa käynnissä. Eikä ihmekään, sillä onhan meidän jokaisen sydämellä niin paljon asioita, joista tahtoisi ajatuksia vaihettaa, kun pitkäaikaisen erakkoelämän jälkeen on näin akkiarvaamatta päässyt toisten kohtalotoverien yhteyteen.

Mutta toisinaan vetävät pöytäkirjat itsestään meidän huomiomme puoleensa. Ja mieltäkiinnittäviä, jännittäviä asioita ne sisältävätkin. Milloin siellä esiintyy kurja ilmiantaja tietoineen, milloin saamme tutustua jonkun sankarinuorukaisen vaiheisiin, milloin taas aukeaa eteemme palanen Saksan suomalaispataljoonan elämää.

Kappaleen kolmatta tuntia kestää lukeminen tällä ensi kerralla. Tuomarin annettua merkin lopettaa neiti lukemisen, me jätämme takaisin kynämme ja paperimme, joihin meistä kukaan ei vielä tällä kertaa ole tehnyt merkintöjä, sekä lähdemme ovella odottavien vartiain saattamina marssimaan kohti koppejamme. Siinä tiheänä ryhmänä kulkiessamme on meillä vielä hyvä tilaisuus jutella ja ahkeraan siinä kohtalotoverukset puristelevat toistensa käsiä ja rakentavat tuttavuuksia. Ja niinpä jo seuraavana päivänä, kun jälleen asetumme entisille paikoillemme pöytäkirjain suomennosta kuulemaan, tunnen jo kutakuinkin hyvin nuo sivuseinällä istuvat nuorukaiset sekä heidän kohtalonsa.

Kuten sanottu, kuuluu ryhmäämme miehiä täysi tusina ja ovat he seuraavilta aloilta: yksi kirjailija, yksi sanomalehtimies, yksi insinööri, yksi hovioikeuden auskultantti, viisi ylioppilasta, yksi talollisenpoika ja kaksi työmiestä. Nuo kaksi viimeksimainittua, jotka ovat siistin ja vakavan näköisiä nuorukaisia, ovat samannimiset, vaikkakin kotoisin eri osista maata. Kummallakin heistä on jalassaan punavartiset pieksut ja nuoremman housut ovat polvien yläpuolelta liimasta kiiltelevät ja koviksi piintyneet. Hän kuuluu kopissaan päivittäin liimaavan kokoon parituhatta paperossikotelo. Siten on hänellä jo ansaittua useita kymmeniä ruplia, mutta nautittavakseen hän ei ole niitä saanut, vaan elää hän yksinomaan kurjalla vanginruualla, ilman teetä, sokeria ja tupakkaa. Vangittaessa oli häneltä, samoinkuin toveriltaan, takavarikoitu kaikki rahat.

Kehnoa, jonottavaa tulkintaa kuunnellessani pysähtyy usein katseeni ylioppilas B:hen, joka istuu tuolla nahkasohvan kulmassa. Hän on pieni, sirovaltainen ja hinterä nuorukainen, ei vielä kahtakymmentä täyttänyt. Otsa on korkea ja hyvin muodostuneilla, kalvakoilla ja sileillä kasvoilla sekä tummissa, teräväilmeisissä silmissä on omituinen askeettinen piirre, jonka niihin on tietysti luonut pitkällinen vankilassa olo ja alituinen tuijotus synkkään tulevaisuuden esirippuun. Hän on ollut jo toista vuotta vangittuna, Helsingin päävahdissa, Katajanokalla, Viaporissa, Shpalernajassa. Muutaman kuukauden ajan on hän jo kulkenut sotaoikeudessa, samassa paikassa kuin minun koppitoverini. Joulun jälkeen päättyy hänen juttunsa ja hänen asianajajansa on ilmottanut, että vaikka hän tekeekin kaiken voitavansa, niin kuolemantuomiota ei luultavastikaan voida välttää.

Hänen asiastaan on tutkintotuomarin pöytäkirjoissa paljon ja monessa kohti. Useampana päivänä riittää niistä neitokaisellemme tulkitsemista. Paljosta häntä syytetään: on muka aliupseeri (Gruppenführer) Saksan suomalaispataljoonassa, on Suomeen palattuaan värvännyt lähemmäs sata miestä samaan pataljoonaan, harjottanut vakoilua y.m. Kauttaaltaan on hän ilmiantojen saartama. Sellaisessa tapauksessa käy lopulta psykologisesti mahdottomaksi jatkuvasti kieltää ja niinpä onkin B. tunnustanut olleensa suomalaispataljoonassa sekä värvänneensä miehiä. Mutta hän on tunnustanut vain oman osuutensa suomalaispataljoonassa sekä värvänneensä miehiä. Mutta hän on tunnustanut vain oman osuutensa "afääriin". Hänen tovereitaan ja muita seikkoja koskeviin tutkintotuomarin kysymyksiin vastaa hän aina: "En tahdo sanoa!" Tuo lyhyt ja luja lause toistuu tuon tuostakin pöytäkirjoissa ja kunnioituksen sekaisella lämpimällä myötätunnolla luon minä yhä uudelleen katseeni tuohon korkeatsaiseen nuorukaiseen, jonka ylitse kohtalon siipi on niin synkkänä ja raskaana ojentunut.

Niin synkeänä kuin meidän kaikkien edessä tulevaisuus häämöttääkin — kuolemantuomio kummittelee varmaan useimpien mielessä —, kohdistuu myötätuntonne ja toverillinen hellyytemme B:hen, jonka ympärille me ryhmitymme ikäänkuin suojellaksemme ja lämmittääksemme häntä. Lämpimiä, myötätuntoisia kädenpuristuksia saa hän aina joka puolelta, kun hän "luennolle" mentäessä kolmannen kerroksen sillakkeella liittyy meidän toisten joukkoon.

— Elkkää olko huolissanne, — lausun minä hänelle kohta tutustuttuamme, — jos ne julistavatkin kuolemantuomion, niin eivät ne pane sitä toimeen.

— En minä pelkääkään, — vastaa B. reippaasti ja luottavasti. — Kenraali Russki kuuluu olevan humaani mies, ei hän vahvista kuolemantuomiota.

Hm! Tokkohan siihen seikkaan voinee juuri mitään perustaa. Mutta on B:llä pätevämpikin pohja, jolle hänen hyvät toiveensa rakentuvat. Hänellä on tiedossaan, että yliopistomme miekkailunopettaja, maisteri Maexmontan, on samassa sotaoikeudessa jo aikaisemmin tuomittu kuolemaan, mutta tuomiota ei kuitenkaan ole vahvistettu, vaan on se muutettu elinkautiseksi pakkotyöksi. Miksi ei silloin meneteltäisi samoin B:hen ja muihinkin suomalaisiin nähden?

Tämän Maexmontan-tapauksen lisäksi on meillä pari muuta seikkaa, joiden nojalla koetamme toisillemme vakuuttaa, etteivät päämme ole vaarassa. Venäjän hallitukselle on puhuvana esimerkkinä se verrattain humaani tapa, jolla sen liittolainen Englanti rankaisi Irlannin kapinallisia, niistä kun ainoastaan muutamia pääjohtajia tuomittiin kuolemaan. Ja kuitenkin siellä oli jo käynnissä aseellinen kapina. Meillä ei ole mitään sellaista tapahtunut, joten Venäjän hallitus ei hevillä juljenne sovelluttaa meikäläisiin ankarampaa menettelyä kuin mitä Englanti käytti raskaammassa tapauksessa. Toiseksi ei maailman tietoisuudesta ole vielä haihtunut käsitys Suomen autonomiasta, mikä antaa meille erikoisaseman. Epäilemättä on venäläisilläkin siinä suhteessa hiukan arka omatunto ja saanee heidät

arvelemaan, ennenkuin ryhtyvät meikäläisiä joukottain telottamaan. Suomen asia on jo Bobrikovin ajoista pyrkinyt kansainväliseksi kysymykseksi ja venäläisten täytyy, meihin kajotessaan, ottaa lukuun Europan yleinen mielipide.

Tällaisissa asioissa liikkuu keskustelumme, kun me viimeisiä mukaan haettaessa saamme aina pohjakerroksen permannolla hetkeksi pysähtyä, jolloin tietysti kukin meistä ehättää käyttämään tilaisuutta nopeaan ajatusten vaihtoon.

— Ja onhan vallankumouskin yksi mahdollisuus, — huomautan minä kerran tällaisessa tilaisuudessa.

— Onhan sitä Venäjän vallankumousta niin kauan jo odotettu, että tokko siitä koskaan tulee kalua, varsinkaan nyt sodan aikana, — arvelee ylioppilas R.

— Totta sen luonnon pakostakin täytyy joskus puhjeta. Ja se voi tapahtua piankin. Venäjä on aina ollut odottamattomuuksien maa, jossa mitkään järjen laskelmat eivät pidä paikkaansa. Niinpä voi vallankumouskin riehahtaa kesken sotaa. Ja tulkoonpa lopultakin väliin mitä hyvänsä, kyllä me joka tapauksessa pääsemme täältä kaikella kunnialla.

Vaikka en noita viimeisiä sanojani voikaan millään tosiasioilla perustella, saavat ne aikaan toivorikkaita välähdyksiä monessa silmäparissa. Täällä vankilan muurien sisällä, tietämättömän tulevaisuuden edessä, kohottavat vangin mielialaa pelkät sanatkin, kun ne ovat toivoa herättävät ja vakuutuksella lausutut. Sen tiedän hyvin omasta kokemuksestani.

Mutta palaanpa "luentoverieni" esittelyyn.

Hra B:n rinnalla istuu toinen melkein yhtä nuori mies, ylioppilas A., joka kooltaan on lähes puolta pitempi B:tä. Kun ensi kertaa kiinnitän katseeni häneen, alkaa hänen ulkomuotonsa ja koko olemuksensa tuntua heti niin tutulta. Minä katson ja katson häneen ja yhtäkkiä selvenee eteeni entisen ruotsinkielen opettajani muoto: pitkä, solakka, korkeatsainen herra, tulinen runoilijasielu, joka suurissa sinisissä silmissään innostunut loiste deklameerasi meille Runebergin isänmaallisia runoja. Tuo edessäni istuva nuorukainen on ilmetty jäljennös hänestä. Kun rinnallani istuva S. on kuiskaten ilmoittanut hänen nimensä, olen varma, että hän on entisen opettajani poika, jonka minä lyseolaisaikani olen kerran nähnyt neli- tai viisivuotiaana leikkivänä lapsukaisena ja johon nyt saan täytenä miehenä tutustua täällä Shpalernajassa.

A:n koppi on kuudennessa kerroksessa samalla vankilan seinustalla kuin minunkin. Joudumme siis yksin matkoin palaamaan aina viidenteen kerrokseen saakka, joten minulla on hyvä tilaisuus tutustua häneen. En tarvitse monta sanaa vaihettua hänen kanssaan, huomatakseni että hän on perinyt isänsä ihanteellisen mielen ja tulisen sielun — ominaisuuksia, jotka hänet nyt ovat saattaneet tänne Shpalernajaan. Tiedän hänen siellä täällä lehdissä julkaiseen runoja ja niitä kertoo hän nytkin kopissaan kirjoittelewansa, tiedustellen samalla minulta, voisiko niitä mitenkään täältä toimittaa kotimaahan julkaistaviksi. Vangittaessa on hän ollut aputoimittajana eräässä suuremmassa sanomalehdessä. Syyttävät häntä samanlaisesta asiasta kuin minuakin. Hän tuntuu elävän kokonaan omassa mielikuvamaailmassaan ja kohtalonsa ottaa hän kaikesta päättäen hyvin valoisalta kannalta. Hän on huoleton ja miellyttävä herraspoika, hänessä on niin paljon intomielistä ja puoleensa vetävää nuoruutta.

Pöytäkirjojen tulkintaa seurattessamme unohuttaa hän usein ympäristönsä, jolloin hänen innokas kuiskailunsa vieruskumppanin kanssa yks kaks muuttuu äänekkääksi, vilkkaaksi keskusteluksi. Sattuupa myöskin kerran, että kun neitokainen keskeyttää lukemisensa ja huomauttaa nyrpeänä, ettei saa jutella, vastaa A. avomielisen iloisesti ja tyynesti:

— Siellä kaamerassa saa niin vähän jutella, että tekee mieli vähän sydäntään purkaa.

Kaikki purskahtavat nauramaan, siihen yhtyy neitonenkin ja hymähtääpä itse kaljupää tuomarikin, jolle edellinen tulkitsee A:n sanat.

Yhtä synkeänä kuin B:n yllä lepää kohtalon siipi myöskin ylioppilaiden R:n ja H:n päällä. Heidät on syyskesällä vangittu eräässä Keski-Suomen kaupungissa. Katajanokalla istuessaan heitä on päivisin pidetty jalkaraidoissa ja öisin, nukkuessakin käsiraidoissa. Vahvan sotilaisvartiaston saattamina on heidät joitakin viikkoja sitten tuotu tänne Shpalernajaan. Kurja ilmiantaja väittää, kuten pöytäkirjat kertovat, että he kumpikin ovat upseereita suomalaispataljoonassa — eli "27:nnessä Preussin kuninkaallisessa jääkäripataljoonassa", kuten sitä pöytäkirjoissa nimitetään — ja että he parin muun toverin kanssa ovat jossakin räjäyttäneet ilmaan lähes viiden miljoonan ruplan arvosta Venäjän armeijalle kuuluvia sotatarpeita. Siitä he ovat muka saaneet ensi luokan rautaristin. Edelleen kertovat pöytäkirjat, että vangittaessa löydettiin heidän kapsäkistään pommeja sekä toisen lompakosta rautaristin nauha. Itse kieltävät he jyrkästi nämä syytökset ja väittävät olleensa Ruotsissa liiketoimissa.

Molemmat he ovat alle kolmenkymmenen vuotiaita, avokatseisia, sankariryhtisiä nuorukaisia, joihin tuntee mieltymystä heti ensi silmäykseltä. R. on juuri se, jota täällä kasvattamansa pikimustan täysparran takia olin ensi näkemältä luullut ukrainalaiseksi tai yleensä kaikkea muuta kuin suomalaiseksi. H:lla on harvinaisen miellyttävät ja selkeäpiirteiset kasvot korkeine otsineen ja ruskean kiharine hiuksineen. Hänen leukaansa koristaa pieni ruskea nuoren miehen parta, joka myöskin kuuluu olevan vankilantuotteita.

Kumpikin he ovat juristeja. H. on ennen sotaa toimittanut nimismiehen virkaa jossain Savonlinnan tienoilla ja jo silloin on hän yhdenvertaisuuslakirettelöiden johdosta ollut vähällä joutua Krestyyin.

Usein tulevat öisin, unettomina hetkinä, mieleeni nämä kohtalotoverukset sekä nuori B., joita kohtalon käsi tuntuu raskaimmin painavan. Yhä uudelleen käyn läpi ne mahdollisuudet, joihin pelastumisen toiveeni perustuvat. Ja lopultakin näyttää minusta aina mahdottomalta, että kohtalo voisi sokeasti tuhota sellaisen kauniin ja sankarillisen nuorukaisjoukon kuin ovat nuo yksitoista "luentotoveriani". Kaiken järjen ja maailman hallinnossa löytyvän hyvän nimessä täytyy heidän pelastua. Mutta kuinka se käy, se on vielä tulevaisuuden kätöksessä.

Lääketieteen ylioppilas S. on vangittu yhdessä R:n ja H:n kanssa. Sattumalta oli hän tavannut nuo kaksi toveriaan äsken mainitussa Keski-Suomen kaupungissa. Että odottamattoman kohtaamisen ilo olisi vieläkin suurempi, olivat toverukset päättäneet pistäytyä kaupungin seurahuoneelle hiukan punssia maistamaan. Mutta tuskin he olivat ehtineet asettua pöydän ääreen ja saaneet täytetyt lasit eteensä, kun vahva poliisivoima yhtäkkiä ympäröi talon ja vangitsi heidät.

Tuotuna Helsingin santarmihallitukseen vilkas, huimapäinen ja aina kaikkeen valmis S., joka etehisessä oli silmänräpäykseksi jäänyt ilman silmälläpitoa, syöksyi lakittomin päin ulos ovesta ja portaita alas kadulle, kintereillään joukko revolverejaan räikäyttäviä santarmeja. Vasta Yrjönkadulla he passipoliisien avulla ja ammuttuaan joukon toista kymmentä laukausta olivat saaneet hänet jälleen huostaansa. Tämän johdosta olivat sitten kaikki kolme saaneet Katajanokalla viettää päivät jalkaraidoissa ja yöt käsiraidoissa. Mutta ainakaan S:n iloisessa ja vilkasverisessä olennessa ei näy jälkeäkään noista piinan viikoista.

Hänelle näyttää kaikki olevan helppoa. Niinpä hän ryhmäkunnassamme muun muassa osaa parhaiten venäjää. Tuon tuostakin on neitokainen avuttomassa tulkinnassaan pakotettu turvautumaan hänen kielitaitoonsa. Vikkelästi nousee silloin S. paikaltaan ja neitosen rinnalle siirtyen lukee venäjänkielisestä pöytäkirjasta visaisen kohdan, minkä hän sitten keveästi ja vaivatta kääntää meille toisille.

Kerran töksähtää feminiininen tulkkimme entistä vaikeampaan kohtaan, jossa tehdään selkoa, mitä tarkotusta varten suomalaispataljoona oli muka kokoon pantu. Siinä esiintyy kaikenlaisia sotatieteellisiä termejä, joihin neiti poloinen sotkeutuu. Apua anoen kääntää hän ilmeikkäät silmänsä S:ään, joka heti kavahtaa seisaalleen ja ritarillisesti rientää turvattoman avuksi. Otettuaan selvän kysymyksen alaisesta paikasta kääntyy hän meihin ja käyttäen vapaata pöydän nurkkaa karttana pitää huomattavalla asianharrastuksella meille pienen sotateknillisen esitelmän. Me seuraamme sitä hymyhuulin ja joukostamme kuuluva hiljainen kuiskaus: "luutnantti", lisää vain iloisuuttamme. Tuomari, joka ei tietysti ymmärrä sanaakaan S:n puheesta, istuu silmät pyöreinä nojatuolissaan ja on nähtävästikin ymmällä, miten hänen on suhtauduttava siihen, että S. on noin vaan anastanut puhevallan tilaisuudessa. Sen johdosta, että S:ltä on vangittaessa tavattu suurenpuoleinen summa rahaa, kertoo hän pöytäkirjain mukaan harjottaneensa Ruotsissa tuottoisaa salakauppaa kemikaaliolla. Niinpä on hänellä entisten lisäksi Ruotsissa siinä ja siinä pankissa niin ja niin suuri summa rahoja talletettuna. Tästä aiheutunut hymymme muuttuu kerrassaan iloiseksi naurunpurkaukseksi, kun S. pöytäkirjan lopulla kertoo Tukholmassa kerran sivumennen tavanneensa R:n ja H:n, jotka harjottivat samanlaista salakauppaa, mutta jotka silloin "näyttivät viettävän juopottelevaa elämää".

Kuudennessa kerroksessa lähellä A:ta ja siis samalla vankilan kulmalla kuin minä ja S:kin, on saanut sijansa pohjalainen papinpoika R. Hänet on vangittu samoihin aikoihin kuin minutkin, saatuaan juuri vähää ennen suoritetuksi insinööritutkinnon. Vangitsemistilaisuudessa on sattunut seuraava dramaattinen kohtaus: Kun R:n asuntoon (Hietalahden puolella Helsinkiä) saapui joukko santarmeja ja nämä kotitarkastusinnossaan jättivät ovipuolen huonetta, jossa R. itse sattui seisomaan, pelkästään mukaan otetun talonmiehen vartioitavaksi, pujahti R. tämän estämättä ulos ja syöksyi kadulle. Seurasi samallinen revolverinpaukkeen säestämä näytös kuin S:n yrittäessä livistää santarmihallituksesta. R:n tarkotus oli erinäisiä katuja myöten juosta teknillisen korkeakoulun talolle, kahmaista etehisen naulakoilta päälleen joku ensiksi käsiin sattuva palttoo sekä sitten joidenkin luentosalien läpi kulkien poistua akkunasta päinvastaiselle puolelle rakennusta, jolloin takaa-ajajat olisivat hyväksi aikaa häipyneet jäliltä. Tämä suunnitelma oli vähällä onnistua, kunnes lähellä päämaalia tuli kadunkäänteessä odottamatta vastaan lauma venäläisiä sotilaita. Nähdessään juoksevan herrasmiehen, jota santarmit ampuen ajoivat takaa, ympäröivät nämä silmänräpäyksessä R:n.

Pöytäkirjoista ei käy selville, minkä syyn nojalla hra R. oikeastaan on vangittu. Nähtävästi se on tapahtunut hyvin heikkojen epäluulojen perusteella, joten häntä voi joukossamme pitää tyypillisimpänä santarmielivallan uhrina.

Talollisen poika V., Härmän pohjalaisia, on oiva mies Shpalernajan "Suomalaisessa siirtokunnassa" edustamaan kuuluisaa kotiseutuaan: kookas, pystypäinen, verevä nuorimies. On hauska nähdä, kun hän varsiniekka saappaissaan astuu sisään ja ottaen sotilaallisen asennon tekee niukan kumarruksen tuomarille, minkä jälkeen hän hätäilemättä ja lujin askelin käy paikalleen.

— Teitä on täällä tietääkseni useampiakin härmäläisiä? — virkan hänelle kerran "luennolta" poistuessamme.

— Onhan meitä Härmästä poikia kymmenen, joiden silmistä ei tipu kyneleet, — vastaa V.

Ja kyllä hän siltä näyttääkin, ettei hän vähästä itke. Vaikka hän on saanut kokea kovempaa kuin kenties yksikään toinen Shpalernajassa viruneista suomalaisista. Häneen nähden — hänen oman kertomuksensa mukaan — on käytetty pöyristyttävää inkvisitoorista menettelyä, jolla santarit ovat koettaneet saada häneltä tunnustuksia puserretuksi. Mutta siitä ynnä hänen sankarillisesta menettelystään, hän kun eräitä tovereitaan pelastaakseen on vapaaehtoisesti antautunut vangiksi, saanen tilaisuuden vastaisuudessa, toisten asiain yhteydessä kertoa.

Kuten sanottu, ovat molemmat työväen luokkaa edustavat nuorukaiset saman nimiset ja yhdessä heidät kuluneen syksyn aikana on vangittukin. He ovat rehtiä, harvasanaisia, vakaita Hämeen poikia. Myöhemmin, vallankumouspäivinä, istuessamme eräässä pietarilaisessa "tshainajassa", kertoivat he minulle vangitsemisestään. En malta olla sitä tässä toistamatta, koska se niin hyvin valaisee erinäisten suomalaisten virkaintoa.

Kotimaahan pyrkiessään joutuivat toverukset K. heti Ruotsin rajalla Enehjelmin vainukoirien ahdisteltaviksi. Kulki milloin porokyydillä, milloin suksilla tai jalkaisin sekä käyttäen kaikenlaisia syrjäpolkuja onnistuivat he pääsemään Iihin saakka. Siellä olivat he jo vähällä joutua ansaan, mutta viime hetkessä eräs paikkakunnan mies varotti heitä edessäpäin väijyksissä olevasta poliisijoukosta, jolloin he kokonaan toisen suunnan ottaen välttivät vaaran. Tarvottuaan sitten tuntikausia metsiä myöten vasta sataneessa lumessa, päättivät he lopen väsyneinä "riskeerata" ja mennä Siuruan kylän kievariin yöksi, ajaakseen sieltä aamulla hevosella oikotietä Kiiminkiin. He olivat aikaisemmin päinvastaiselle suunnalle matkatessaan viettäneet yön tuossa samassa kievarissa ja koska heille oli jäänyt siitä hyvä muisto, tulivat he neuvotteluissaan siihen uskaliaaseen päätökseen, että nytkin käyttäisivät talon vierasvaraisuutta hyväkseen.

Kievarin emännän uteliaisuus, hänen tarkkaan kysellessään poikien matkoista, herätti näissä epäluuloa, mikä kuitenkin haihtui, kun emäntä kuulustelujensa loppuksi kohteliaasti lupasi heille yösijan sekä seuraavana aamuna hevoson Kiiminkiin. Laitettuaan pojille vuoteen ja näiden väsyneinä heittäytyttyä unen valtaan, päätti emäntäinen, jolla oli tieto siitä, että poikia etsitään, kantaa hänkin kortensa yhteiseen valtakunnanpuolustuskekkoon. Hänpä siis oitis meni telefonin ääreen ja soitti Oulun poliisilaitokseen, että sisso! täällä ne nyt meillä nukkuvat ne pojat, joita etsitään; aamuksi ne pyysivät täältä hevosta Kiiminkiin, niin että passatkaa päälle vaan!

Aamulla varahin pojat levänneinä miehinä, toivorikkain mielin ja mitään paha aavistamatta lähtivät ajelemaan Kiiminkiä kohti. Kun he ajoivat Kiimingin kievarin pihalle, astui erään ulkokuoneen takaa esiin kymmenkunta poliisia ampuma-aseet suorana, vaatien heitä antautumaan. Poliisit olivat automobililla tulleet Oulusta heitä väijymään. Joukon jatkona oli heillä pari haulikoilla asetettua paikkakunnan miestä (kaksi pohjalaista talonpoikaa titulus Enehjelmin kätyrien apurina!)

— Meillä oli silloin vielä sellainen käsitys, että meidät kiinni jouduttua toimitetaan suorinta tietä hirsipuuhun, — puhui vanhempi K. hiljaisella ja vaatimattomalla tavallaan. — Sen vuoksi me olisimme henkemme kaupallakin arvelematta ryhtyneet taisteluun, mutta kun me palttoot päällä istuimme peiton alla reen perässä, oli housun takataskussa olevia browninkeja mahdoton heti saada esille, joten meillä ei ollut muuta neuvoa siinä pyssysuiden edessä kuin antautua.

Kun poikien matkalaukut oli takavarikoitu ja taskut tarkastettu, meneteltiin heidän kanssaan seuraavasti: samoilla käsiraudoilla kytkettiin heidät yhteen siten, että toinen oli kiinni vasemmasta, toinen oikeasta ranteestaan. Mutta ei siinä vielä kyllin. Molemmat kädet vedettiin vielä nuorilla yhteen kiinni, joten pojat tulivat olemaan tiukasti kylki kyljessä kiinni. Tämän jälkeen vaulattiin kummankin jalat köydellä yhteen nippuun. Sitten automobiiliin, vartiana kymmenen asetettua poliisia, ja niin suoraa päätä Ouluun Enehjelmin käsiteltäviksi. Matkalla olivat poliisit kohennelleet nuorukaistemme mielialaa sellaisilla lauseilla kuin: "Jo taisi pojilta juoksut loppua" j.n.e.

Saattaa kysyä, eikö kymmenen poliisia voinut ihmisellisemmällä tavalla kulettaa kahta aseettomaksi

tehtyä nuorukaista? Varsinkin kun he hyvin tiesivät, etteivät heidän käsiinsä joutuneet olleet mitään rikollisia tavallisessa mielessä — seikka, jonka heikompiakin ihmistuntija saattoi heti päättää poikien siististä ja avoimesta muodosta. Että nuorukaisemme olivat menettelleet jalosti, pannaessaan taistelussa isänmaansa sortajaa vastaan vaakalaudalle kaikkensa, henkensä ja vapautensa, se olisi niiden poliisienkin pitänyt voida myöntää, sekä sen mukaan sovittaa menettelynsä, arvostelivatpa sitten heidän toimintaansa muuten miltä kannalta hyvänsä. Mutta tämä ei suinkaan ole ainoa eikä vähimmän kaunis urotyö, joka on merkittävä oululaisen poliisin tiliin enehjelmiläisenä hallituskautena. Että tuo poliisilaitos siitä huolimatta on kokonaisuudessaan, sanomalehdistön ja yleisön vaietessa, saanut säilyttää paikkansa, sen jälkeen kun se vallankumouksen päivinä oli hiipinyt työväen neuvoston turviin ja tarjonnut sille yhtä nöyräselkäistä palvelusta kuin äsken Enehjelmille, sen kai saanee merkitä sen tylsistyneisyyden tiliin, minkä valtaan Suomen kansa kuluneina vuosina näyttää niin arveluttavassa määrin joutuneen. Mutta toivottavasti oululaisen poliisin osuus surkeaan Simon kahakkaan sekä sen monet muut enehjelmiläisen toimitarmon osotukset eivät kokonaan unhotuksiin vaipune, vaan saanevat ansaitsemansa sijan vasta kirjoitettavassa Suomen vapausliikkeen historiassa.

Toverusten huostassa olleet rahat oli takavarikoitu Oulun poliisilaitoksella, joten he joutuivat Shpalernajaan aivan pennittöminä miehinä, saaden viettää vieläkin täydellisempää paastoeleämää kuin minä edellä kuvaaminani ensi kuukausina. — — —

Toisena luentopäivänä osuu rinnalleni peräseinällä istumaan hovioikeuden auskultantti P., joka on toiminut asianajajana kotiseudullaan Karjalassa. Kun olemme tutustuneet ja päässeet kuiskuttelun alkuun, virkkaa P.:

— Minä olen päättänyt oikeuden käynnin aljettua panna vastalauseeni sekä kieltäytyä mihinkään vastaamasta.

— Samaa asiaa olen minäkin paljon miettinyt sekä tullut lopulta samanlaiseen päätökseen, — vastaan minä ilahtuneena.

— Oikeastaan meidän olisi tullut jo Mashkevitshin kuulustelussa tehdä samoin ja kieltäytyä vastaamasta.

— Aivan niin, mutta valitettavasti se ei silloin juolahtanut mieleen, sitä oltiin silloin ensi alussa vielä ikäänkuin päästä pyörällä.

— Niin kai se on nähtävästi ollut meidän jokaisen laita, — arvelee P. — mutta onhan meillä tilaisuus varsinaisen oikeudenkäynnin alkaessa se asia korjata.

Sitten selittää P., minkä suomalaisen lainkohdan nojalla meidän sopii vastalauseettamme ja kieltäytymistämme perustella. Edelleen valaisee minulle P., kuinka jo ensimmäisiin oikeuskäsitteihin kuuluu, että lain täytyy olla promulgeerattu siinä maassa, jonka kansalaisiin sitä aiotaan soveluttaa. Siten ei ole laita Venäjän rikoslakiin nähden, joten jo siltäkin kannalta on laitonta ja mielivaltaista, että meidät aiotaan sen mukaan tuomita.

Päätämme yhteisesti ryhtyä kohtalotoveriemme keskuudessa, sikäli kuin joudumme heidän kanssaan kosketuksiin, ajamaan propagandaa sen käsityksen puolesta, että oikeudenkäynnin alkaessa on kaikkien pantava jyrkkä vastalause sekä kieltäydyttävä vastaamasta.

Tässä yhteydessä tulkoon mainituksi, mitä minulle myöhemmin, vapautuspäivinä, kertoi eräs turkulainen nuorukainen. Istuessaan vielä kotikaupunkinsa lääninvankilassa oli hän saanut tilaisuuden neuvotella samasta kysymyksestä muutamain vanhempain lakimiesten kanssa. "Kyllähän se oikeastaan niin olisi", olivat nämä arastellen tuumineet, "että teillä olisi täysi oikeus panna vastalause, mutta ... älkää nyt vain herran nimessä meihin vedotko, vaan tehkää niinkuin itse parhaaksi näette".

Siihen tapaan vahvistivat kahdeksantoistavuotiasta nuorukaista vanhat, kokeneet lakimiehet! Ja toden totta täytyy sanoa, muistaessaan sitä puolelle ja toiselle pälyilevää, hiirenhiljaista varovaisuutta, jota meillä kuluneena aikana on niin paljon nähty, että vielä vuosikymmenkään samanlaista ulkonaista sortoa, niin toinen puoli Suomen kansasta olisi vaipunut toimeettomaan tylsyyteen, toisen puolen arkana nuollessa sortajan kättä. — — —

Heti koppiin palattuani alotan telefoonikeskustelun Vuoksen ja provisorin S:n kanssa, tehden heille selkoa päätöksestä, jonka P:n kanssa olimme tehneet, sekä kehottaen heitäkin levittämään "aatetta" edelleen.

Hra S:ltä saamme Vuoksen kanssa muuten kuulla, että hän kuuluu toiseen pöytäkirjaryhmään, jossa on yli neljänkymmenen miehen. Niin suuri miesjoukko ei tietenkään sovi siihen pienoseen huoneeseen, missä meille pöytäkirjoja tulkitaan, vaan saavat he joka päivä suuren sotilasvartion saattamina marssia oikeuspalatsin puolelle. Siellä saavat he suuressa piirioikeuden istuntosalissa istua kahtena ryhmänä,

joille pöytäkirjoja paukutetaan molemmilla kotimaisilla kielillä. Ruotsinkielisiä on näet "siirtokunnassamme" hyvä joukko toistakymmentä miestä.

Tämän pöytäkirjahomman kautta pääsevät Shpalernajan suomalaiset pian entistä paljon suurempaan keskinäiseen yhteyteen. Naputus- ja telefoneeraus-keinot leviävät nopeasti miehestä mieheen ja tämän jälkeen on vain harvoja, jotka edelleenkin erakkoina eläen pysyvät seurakuntamme ulkopuolella. Salainen kirjevaihtokin alkaa kukoistaa. Neuvottelut "yhteenpuhumisesta" ja keinoista ilmiantajain jäävämmiseksi ovat vilkkaita. Me voimme Vuoksen kanssa hra S:n välityksellä lähettää tervehdyksiä, neuvoja ja tiedusteluja toisessa ryhmässä oleville tuttavillemme sekä saada jo seuraavana päivänä samanlaisia takaisin. Täten on kumpikin ryhmä useamman henkilön kautta yhteydessä keskenään.

Kaikki tämä on tietysti omiaan kohottamaan mielialaamme, luomaan vaihtelua elämäämme ja vahvistamaan solidaarisuuden sekä samalla turvallisuuden tunnetta. Shpalernajan suomalaisten elämä on astunut kerrassaan uuteen vaiheeseen.

Ennen pitkää tulemme myöskin tarkoin tuntemaan, mitä laatua miehiä ovat seurakuntamme jäsenet, joiden lukumäärä nousee sinne seitsemänkymmenen korville. Olen näihin saakka pitänyt itseäni joukon iäkkäimpänä miehenä. Nyt saan hra S:ltä kuulla, että heidän ryhmässään on kokonaista seitsemänneljäkymmentä oleva apteekkari J. Siis siirtolamme ikäpresidentti! Edelleen on neljä-, viisi- ja kuusikymmenvuotiaita useita. Ja kaikkien ikäluokkain ohella ovat täällä edustettuina myöskin kaikki ammattialat. On pappeja (teoloogiseen erotutkintoon valmistuva jumaluusopin ylioppilas), lukkareita, maistereita, ylioppilaita, lyseolaisia, lääkäreitä, apteekkareita, insinöörejä, kansakoulunopettajia, (varsin runsaasti), kauppiaita, maanviljeliöitä, tuomareita, kunnallisia luottamusmiehiä, käsityöläisiä, talollisenpoikia, merimiehiä... Ja ruotsinkielisiä on suunnilleen noin kahdeksas osa. Siis Suomi pienoisuudessa — jos naisten joukosta puuttuminen jätetään huomioon ottamatta — ja miltei tasaisemmin ja täydellisemmin kuin yksikamarisessa eduskunnassamme.

XV

MITÄ KAIKKEA PÖYTÄKIRJAT SISÄLTÄVÄT.

"Heino Voldemar Rissanen kertoo..."

Noilla sanoilla alkavat yhä uudet ja uudet pöytäkirjat. Ja ne ovat pitkiä, katalia, ilmiannoilla kylläistettyjä dokumentteja, joita me kuuntelemme synkein ilmein, päätä pudistaen ja tuolloin tällöin heittäen toisiimme paljon puhuvia katseita.

Kuka on tämä Heino Voldemar Rissanen?

Hän on yksi niistä neljästä karkurista, joista olen jo ennen maininnut ja joiden ilmestyminen Shpalernajan kävely paikalle saksalaisen jääkärin univormussa herätti minussa ja Vuoksessa niin sekavia tunteita. Kolmen muun nimet ovat: Vickström, Tuominen ja Niskanen. Mutta Rissanen on mestari heidän joukossaan ja hänen ilmiantosaavutuksilleen eivät toiset lähimainkaan vedä vertoja.

Hän on vielä varsin nuori mies, kuulemani mukaan neljänskolmatta vuotias, komea ja hyvinvoiva poika, syntynyt Helsingistä, käynyt siellä muutaman luokan normaalilyseota, ollut jonkun aikaa etsivänä poliisina Helsingissä, kauppa-apulaisena Loviisassa y.m. Pikkuseikkoja myöten kertoo hän elämästä suomalaispataljoonassa. Sitä kuuntelee kuin jännittävää romaania, mutta samalla karsivat ruumista kylmät väreet ja sydämeen patoutuu kuristava viha.

Kun pataljoona keväällä (1916) siirrettiin Riian rintamalle harjaantumaan — nimenomaan sanotaan pöytäkirjassa, ettei sitä asetettu vaaralliselle kohdalle — alkoi Rissanen yhdessä Tuomisen ja Vickströmin kanssa hautoa karkausuunnitelmaa. Ensin saivat kaksi viimeainittua tilaisuuden toteuttaa sen. Kun heidän poistumisensa juoksuhaudasta, loikkauksensa piikkilanka-aidan yli ja juoksunsa venäläiselle suunnalle huomattiin, alkoivat toverit iltahämystä huolimatta ampua heidän jälkeensä, minkä johdosta karkureista toinen lienee lievästi haavottunutkin. Rissanen kertoo erään nuoren suomalaisen upseerin — nimeä hän ei tietystikään jätä mainitsematta — raivoissaan huudahtaneen, että sellaiset miehet ampuu hän paikalla alas, vaikka sitten kirkonportilla kotimaassa tulisivat vastaan. Varsin ymmärrettävä vihan puuska!

Rissanen omat karkausaiheet eivät tämän johdosta suinkaan talttuneet. Hän odotti vain soveliasta hetkeä. Ja kesäkuun puolivälin paikkeilla se tulikin. Oltuaan jossakin palvelustoimessa pataljoonan

esikunnassa rintaman takana oli hän onnistunut varastamaan (sic!) erään upseerin browningin. Sillä varustettuna hän sitten kesäisenä yönä lähti juoksuhaudasta liikkeelle samaan tapaan kuin edellisetkin kaverit. Revittyään vaatteensa piikkiaidassa juoksi hän "omiansa" kohti — ensimmäisen pöytäkirjansa alussa vakuuttaa R. olevansa Venäjän kansalainen —, heittäytyen tavan takaa pitkäkseen korkeaan heinikkoon, kun raketit valaisivat tienoota. Uimalla oli hänen kuljettava kolmen pienen joenhaaran yli. Viimeisen takana oli venäläisiä sotilaita, joille hän viittoi kädellään ja jotka viittoivat häntä tulemaan vain yli. Browninki hampaissaan lähti hän uimaan yli, mutta saatuaan vettä suuhunsa pudotti hän browningin jokeen. Ystävällisesti ottivat venäläiset soltut "sankarimme" vastaan, nuotiotulelle veivät ja tsaijua tarjosivat. Löytyipä heidän joukossaan virolainenkin sotilas, joka pystyi hiukan suomea puhumaan, ja niin päästiin uutisiin käsiksi. Sitten siirrettiin hänet santarmien huostaan ja varmastikin repesivät nämä riemuun yhdessä hra Mashkevitshin kanssa, kun Rissanen avasi sanaisen arkkunsa. Ja totisesti hän olikin verraton aarre hra Mashkevitshille, jonka rehkimisen tulokset siihen saakka olivat jääneet verrattain laihoiksi. Ennemmin mainittu dragsfjärdiläinen Ahlstedt oli hänelle kyllä tehnyt jo suuria palveluksia, mutta vasta nyt, tit. Rissasen suosiollisella myötävaikutuksella, pääsi hän oikein asiain sisälle. Ja tämä verraton mies oli joutunut hänen huostaansa ilman pyydystämisen vaivaa, aivan kuin taivaasta pudoten.

"Heino Voldemar Rissanen kertoo..." Kertojan parhaita ominaisuuksia on hyvä muisti ja se tällä rakkarilla on aivan verraton. Taikka on hän sitten vartavasten, karkausta suunnitellessaan, iskenyt päähänsä nimiä ja asioita, voidaksensa paljastuksillaan sitten rintaman toisella puolen itseänsä ansioittaa. Päättä huimaavan pitkät ovat ne luettelot pataljoonan upseeriston ja miehistön nimistä, jotka hän latelee pöytäkirjaan. Niistä riittää neidille tulkitsemista useammaksi päiväksi. Mutta ei ainoastaan siellä olevista, vaan myöskin niistä, joiden välityksellä kukin on matkalle lähtenyt sekä yleensä henkilöistä, jotka ovat asiaan olleet jonkunakaanlaisessa suhteessa, antaa R. luetteloita. Tekee sen vaikutuksen, kuin hän ihan läähättäen pinnistäisi muistiaan, ja hengessäni näen minä hra Mashkevitshin lennättävän kynää paperilla ja silmät saaliinhimosta kiiluen merkitsevän muistiin nimiä ja asioita. Eikä hänen tarvitse edes lypsääkään, kuten tavallisesti suomalaisten härkäpäiden kanssa tekemisiin joutuessaan, sillä nyt istuu kerrankin hänen pöytänsä ääressä tshuhna, jonka puheliaisuudella ei ole äärtä eikä rajaa!

Aavistan heti, kun tulkki alkaa noita Rissasen luetteloita levitellä eteemme, että minäkin saan tässä pian ratkaisun ilmiantaja-arvoitukseeni. Ja aivan oikein, tuntemiensa sotilasten joukossa mainitsee R. Juho K:n, minkä jälkeen seuraa lause: "Hänet on lähettänyt Kyösti Wilkuna, ylioppilas Helsingin keisarillisessa yliopistossa; hän on hyvin innokas värvääjä ja on kahdesti paennut venäläisten käsistä Oulussa ja Helsingissä." Siis puuta ja heinää sekaisin!

Useita muitakin pöytäkirja-ryhmämme jäseniä on mainittu R:n ilmiantoluetteloissa. Varsin runsaasti on niissä muistettu R:ää ja H:ta. Rissanen se juuri kertoo heidän räjäyttäneen Venäjän armeijalle kuuluvia sotatarpeita sekä siitä saaneen ensi luokan rautaristit. Ja omituisesta kohtalon oikusta joutuu H. Shpalernajassa istumaan tämän ilmiantajansa lähimpänä naapurina, lattia vain väliä. Kun nyt H., ensi päiviä talossa ollessaan, rupeaa ottamaan selvää, ketä hänen ympärillään asuu, ja siinä tarkoituksessa huhuilee lämpöjohtotorven juuritse alemman kerroksen koppiin, saa hän sieltä suomalaisen vastauksen. Ihastuneena ilmottaa hän nimensä ja tietämättä vielä mikä konna Rissanen on ja missä suhteessa häneen, alkaa keskustella hänen kanssaan. Mutta pian saa hän siitä kyllänsä, sillä R. huutaa hojottaa vastaan: "Vai sinä se oletkin! Eikö sinua p—lettä ole vielä hirtetty?" Olkoon mainittu, etteivät he olleet persoonallisia tuttuja, joten Rissasella ei voinut olla edes mitään henkilökohtaista vihaa H:ta vastaan.

Tämän onnettoman "tutustumisen" jälkeen tuotti Rissanen H:lle alituista harmia. Kun H. perehtyi naputusjärjestelmään, oli hänen mahdoton lämpöjohtotorvea myöten keskustella ylempänä asuvien kansalaistensa kanssa, sillä aina kun hän sellaista yritti, alkoi R. sen huomattaessa rämistää torvea, siten sotkien toisten naputuksen. Eikä siinä vielä kyllin, vaan hän jatkoi ilmiantojaan vankilassakin. Kun H:lla oli suomalainen naapuri myöskin samassa kerroksessa ja he keksivät tavan jutella suullisesti suoraan seinän läpi, saattoi Rissanen, painamalla omassa kopissaan korvansa seinää vasten, seurata heidän keskusteluaan. Siitä hän teki sitten ilmiantoja vartialle. Onnellisen sattuman kautta pääsi H. tästä kuitenkin selville, minkä jälkeen hän naapurinsa kanssa osasi olla varuillaan tuohon heittiön nähdessä.

Monen monet Shpalernajassa viruvista suomalaisista olivat juuri Rissasen ilmiantojen uhreja, alkaen edellä mainitusta "ikäpresidentistämme", apteekkari J:stä. Entä kuinka suuren joukon kotimaassa olevia, tunnettuja henkilöitä olikaan täytyntä Rissasen ilmiantojen takia joutua epäluulojen ja silmälläpidon alaisiksi! Onhan R:n pöytäkirjoissa kaikenlaisten sekavien huhujen yhteydessä mainittu henkilöitä sellaisia kuin: Aino Ackté, konsuli Stockman, "Vaasan läänin entinen kuvernööri" y.m., y.m.

Kuinka seikkaperäisiä hänen ilmiantonsa ovat, osottaa m.m. se, että hän kertoessaan Konni Zilliacuksen käynnistä suomalaispataljoonaa katsomassa, mainitsee hänen itkeneen, pitäessään pojille

puhetta. Niin likaista tietä myöten kuin kertomus tuosta kohtauksesta tulee tietooni, kostuvat silmäni ajatellessani, kuinka tuo harmaapäinen patriootti, joka kaksipäisen kotkan vainoomana on monet pitkät vuodet saanut värjötellä kotimaansa rajojen ulkopuolella, ei voi estyä kyyneliin puhkeamasta, nähdessään edessään uljaan joukon nuoria kansalaisiaan, jotka ovat pukeutuneet sotisopaan isänmaansa vapauden puolesta. Kaunis näky niin puolelta kuin toiseltakin!

Kun Rissasen olemus on pöytäkirjojen välityksellä ehtinyt juuriaan myöten paljastua Shpalernajan suomalaisille, herää meissä kaikissa tätä kohtaan raskas viha ja ylenkatse. Siitä näkee selviä merkkejä m.m. niiden pohjakerroksen koppien seinillä, joita käytetään kylpyyn menevien vankien odotushuoneina. Niiden seinillä on kaikenlaisia kirjoituksia, tiedonantoja ja tervehdyksiä, joita vangit varkain ovat lyijykynällä kirjoitelleet myöhemmin ehkä samaan odotuskoppiin sattuvien tuttaviensa tai hengenheimolaistensa nähtäväksi. Vartiat niitä kyllä tuon tuostakin tuhrivat tai pyyhkivät märällä rievulla, mutta uusia ilmestyy joka perjantai seinät täyteen. Miltei jokaisen tällaisen kopin seinälle alkaa pian ilmestyä Rissaselle kohdistettuja julmia uhkauksia tai inhon ja ylenkatseen ilmauksia. Ilmestyy sinne kerran piirustuskin: mies hirsipuussa ja alla nimi Rissanen. Kuten myöhemmin saan tietää, on sen muovailut hra Massisen piirustustaitoinen venäläinen koppitoveri. Kun piirustuksen näin vähää ennen vallankumousta, on se luultavasti vieläkin tallella, ja jos Shpalernaja, kuten kerrotaan, muodostetaan vankilamuseoksi, jäänee se sinne edelleenkin muistoksi siitä vihasta, jota Shpalernajan suomalaiset vangit tunsivat tuota suurilmiantajaa kohtaan.

Mutta hyvinvoipana, punaposkisena ja täyteläisenä oljentelee Rissanen hra Mashkevitchin suosion loisteessa. Saksalaisen jääkäripuvun, jossa hänen karkuritoverinsa saavat olla kaiken aikaa, on hän aikoja sitten heittänyt yltään, esiintyen kävelypaikalla siistissä sivilipuvussa sekä kylmillä ilmoilla muhkeassa turkissa. Kaiketi hra Mashkevitchin lahjoja suosikilleen. Niin, olihan eräs suomalainen nähnyt hänet istuskelemassa hra Mashkevitchin virkahuoneessa, hampaissaan tämän hopeisesta kotelosta saatu savuke!

Rissasen kopin akkuna toisessa kerroksessa tulee piankin suomalaisten keskuudessa tunnetuksi ja vasten tahtoaankin kääntää jokainen heistä katseensa sitä kohti. Ja tavan takaa ilmestyy himmeiden ruutujen taakse Rissasen näköpää ja julkeasti vilkuttaa hän liinaansa kaikille, jotka suomalaisiksi tuntee. Mainitsen kerran toverilleni, R:n akkunaa osottaen, että sen takana asuu suomalainen suurilmiantaja. Kun sitten R. alkaa ruutujen takana päättään nyökytellä, pudistaa toverini hänelle julmistuneena nyrkkiään ja huutaa: "Uh, provokator!" Pää katoaa näkyvistä eikä se myöhemmin enää juuri kertaakaan ilmesty ikkunaan. Luultavasti ovat titulukselle lopultakin käyneet vähemmän miellyttäväksi ne vihamieliset katseet ja nyrkin pudistukset, joita hänen akkunaansa erinäisistä kävelykarsinoista suuntautuu.

Vickström ja Tuominen ovat ammatiltaan merimiehiä, Niskanen työmies, Pietarin suomalaisia. Laiva, jossa edelliset ovat palvelleet, on sodan syttyessä jäänyt saksalaiseen satamaan ja miehistö sotavankeuteen. Sieltä ovat toverukset sitten kulkeutuneet suomalaispataljoonaan.

Melkoisen joukon toveriensa nimiä luettelevat hekin, mutta kuitenkin muodostavat ne vain pienen murto-osan Rissasen ilmiantojen määrästä. Eikä heillä muutenkaan, kuten viime mainitulla, tunnu olevan erikoista halua muistelemiseen. Omasta pataljoonaan joutumisestaan kaikki kolme juttelevat kaikenlaisia kaunisteltuja valheita, kuinka heidät muka petkuttamalla tai uhkauksilla oli sinne saatu j.n.e. Neljäs karkuri, Niskanen, on suorittanut "urotyönsä" yksinään myöhemmin syyskesällä eikä hänen pöytäkirjojaan ehditty vielä lukea, kun vallankumous tuli väliin, joten minulla ei ole tietoa hänen ilmiantojensa laajuudesta. Mutta arvatenkaan hän ei muodostanut mitään poikkeusta tässä arvoisassa kaverikunnassa.

Mitäkö varten tällaisia miehiä säilytettiin Shpalernajassa? Miksi heitä ei santarmistolle ja hra Mashkevitchille tekemiensä suurten palvelusten johdosta heti vapautettu?

Arvatenkin he olivat vain jonkunlaisia suojelusvankeja, joita tarvittiin yhtä mittaa kaikenlaisten täydentävien lisätietojen saamiseksi sekä persoonallisina todistajina useita muita vangittuja sekä vangittaviksi määrättyjä vastaan. Jos heidät olisi vapaalle jalalle laskettu, olisivat he voineet huveta ties minne, jota paitsi sellaisten miesten hengissä säilymisestäkään ei olisi ollut mitään takeita. Olihan ainakin Rissasen mustista töistä päässyt jo tietoja Suomeenkin asti leviämään. Mutta jahka suomalaisten asia olisi ehditty loppuun käsitellä ja kukin heistä saanut tuomionsa, olisi nämä arvon kaverit arvatenkin koreiden kiitosten kanssa laskettu vapauteen.

Olihan esimerkiksi Ahlstedt tunnustustensa palkaksi saanut vapautensa, vieläpä ruvennut jatkuvastikin santarmeja avustamaan, kuten jo olen maininnut. Pitkä ja selkäpiitä karmiva on sekin ilmiannettujen henkilöiden luettelo, jonka Mashkevitch on häneltä pöytäkirjoihinsa saanut. Mutta ei hänkään vedä sentään lähimainkaan vertoja Rissaselle.

Joulun tienoissa saapuvien uusien suomalaisten vankien mukana kulkeutuu meille Shpalernajaan tieto, että Ahlstedt on tavattu Suomessa jossain matkailijakodissa ammuttuna: joko hän on tehnyt itsemurhan tai on joku toinen ampunut kuulan hänen päähänsä sekä pistänyt revolverin vainajan käteen. Vahvistusta tälle tiedolle en kuitenkaan vielä tätä kirjottaessani ole saanut. — —

Useimpien Shpalernajassa istuvien suomalaisten omakohtaiset kertomukset Mashkevitshin pöytäkirjoissa ovat tavallisesti varsin lyhyet: he eivät yksinkertaisesti tiedä mitään niistä asioista, joista heitä syytetään. Mutta sitä pitempiä, kirjavampia ja pöyristyttävämpiä ovat sellaisten henkilöiden vuodatukset, jotka heikon tai rikollisen luonteensa houkuttelemina ovat kavaltaneet asian, mihin ovat yhtyneet, sekä ilmiannoillaan saattaneet toverinsa ansaan. Edellisten lisäksi esitän tässä vielä pari sellaista titulusta hra Mashkevitshin pöytäkirjoista.

Paavo Aronen, Porvoon yhteiskoulun entinen oppilas, tulee Heinolan tienoille ja kääntyy siellä erään tutun kansakoulunopettajan puoleen, tiedustellen häneltä, miten voisi päästä Saksaan, jonne hänellä olisi halu mennä ja jonne hän on kuullut muitakin suomalaisia matkustaneen. Opettaja sanoo, ettei hän tiedä niistä asioista mitään ja neuvoo Arosen Helsingissä kääntymään erään nuoren tiedemiehen puoleen, joka ehkä tietäisi neuvoa. Aronen matkustaa Helsinkiin, mutta osotettu henkilö ei rupea millekään hänen kanssaan. Aronen oleilee edelleen Helsingissä ja etsii tilaisuutta päästä Saksaan sotilaaksi. Ja niinpäs hän lopuksi yhtyy muutamaan ylioppilaaseen, joka antaa hänelle matkarahat sekä tarpeelliset ohjeet. Niitä noudattaen pääsee Aronen onnellisesti Suomen rajan yli Haaparannalle. Siellä tapaa hän ilokseen erään ylioppilaan, joka on hänen entinen koulutoverinsa. Tämä toimittaa hänet edelleen Tukholmaan. Siellä tiedustellaan Aroselta, eikö hän haluaisi palata takaisin Suomeen ottamaan selvää Venäjän Itämeren laivastoa koskevista seikoista. Aronen suostuu. Hänelle annetaan tarpeellinen kouluutus vakoilussa ja sitte hänet hyvillä matkarahoilla varustettuna toimitetaan takaisin Suomeen. Vetelehdittyään täällä jonkun aikaa eri paikkakunnilla ja kulutettuaan rahansa menee hän ja ilmaisee santarmille kaiken, mitä siihen saakka on tietoonsa saanut. Yksi tämän tituluksen luonteettomuuden uhreja oli tuo heinolalainen kansakoulunopettaja, joka mokoman syyn takia joutui vuoden päivät Shpalernajassa virumaan.

Seminaarinoppilas Rösch Sortavalasta saa samallaisen halun kuin Aronenkin. Päästyään henkilöiden yhteyteen, jotka varustavat hänet rahoilla ja muilla asianmukaisilla evästyksillä, lähtee hän matkaan. Tamperetta pitimmällä ei hän kuitenkaan käy, vaan vierailtuaan siellä joidenkin tuttaviansa luona palaa hän takaisin ja menee opistoonsa. Johtaja kutsuu hänet kansliaansa ja tiedustelee, mitä varten hän luvatta on niin kauan ollut koulusta pois. Rösch kertoo kuulleensa, että Suomesta menee Saksaan miehiä ja hänen halustaan ottaa siitä asiasta tarkempi selvä oli aiheutunut hänen omavaltainen lomansa. Johtaja suuttuu mokomasta tunnustuksesta ja kehottaa häntä ottamaan eron opistosta. Sen R. tekeekin ja antautuu santarmien palvelukseen. Kolme nuorta herrasmiestä joutui Shpalernajaan hänen ilmiantojensa perustalla, jota paitsi myöhemmin saamme kuulla, että mainittu opistonjohtaja on karkotettu Siperiaan.

Tämän tapaisia kehoja luonteita on pöytäkirjoissa vilisemään asti. Tavallisesti ne ovat miehiä kansan pohjimmaisista kerroksista, mutta esiintyy joukossa silloin tällöin sivistystäkin saaneita. Enimmäkseen he ovat sellaisia, jotka joltakin henkilöltä ovat ottaneet matkarahat Saksaan mennäkseen, mutta ovat sitten joko menomatalla kiinni jouduttuaan heti ensi säikäyksessä tunnustaneet kaikki tai ovat omasta alotteestaan palanneet, pienen huvimatkan pohjoista kohti tehtyään, takaisin kotiseudulleen ja siellä lörpöttelyllään vetäneet itseensä santarmien huomion.

Synkeihin mietiskelyihin ja lohduttomaan psykologiseeraamiseen antavat minulle joka päivä aihetta tällaiset tuttavuudet. Onko kansa, jonka keskuudesta ilmestyy niin paljon kehoja ainesta, ansainnut vapautta ja valtiollista itsenäisyyttä? kysyn usein itseltäni, muistelllessani iltasin kaikkea sitä törkyä, mitä päivällä luetut pöytäkirjat ovat sisältäneet. Mutta olenhan toiselta puolen täällä Shpalernajassakin saanut tutustua jo moneen ihailua ja lämmintä myötätuntoa herättävään sankariluonteeseen. Ja kuinka monesta sellaisesta kertovat pöytäkirjatkin. Jos on paljon roistoja, niin on niiden täydellisiä vastakohtiakin, ja näitä jälkimmäisiä on lopultakin paljon enemmän. Huonoja aineksia on tietysti kaikkien kansojen keskuudessa ja tällaisina tärkeinä ja kohtalokkaina murroskausina sellaiset tulevat erikoisen räikeällä tavalla näkyviin. Monet sellaiset, jotka normaalioloissa käyvät kunnan kansalaisista, ovat tänä aikana, kun luonne on joutunut hiukan tiukemmalle koetukselle, yhtäkkiä keikahtaneet roistojen joukkoon. Sekä hyve että kunnottomuus ovat näissä mullistavissa oloissa erikoisen selväpiirteisinä tulleet näkyviin. Ja onhan hyvä edes joskus nähdä nisut ruumenista erotettavan.

On muuten todennäköistä, että noiden kehojen ainesten joukossa on paljon psykopaattisia ilmiöitä. En voi torjua luotani ajatusta, että esim. tuollaisissa Rissasen, Röschin ja Arosen tapaisissa oloissa on jotakin vajavaista, defektiä. Mutta se on juuri sitä laatua vajavaisuutta — ja sen vuoksi sitä vaarallisempaa —, että sitä on heidän tavallisessa elämässään ja esiintymisessään miltei mahdoton huomata, jopa he tavallisesti esiintyvät näköjään hyvinkin nerokkaina ja toimitarmoisina.

Samaan luokkaan voi lukea sängen monta niistä, jotka meillä viime vuosina venäläistytämispolitiikan kiihkeinä käytyinä ovat tehneet nimensä surullisen kuuluisiksi ja jotka heille ominaisella tarmolla ja häikäilemättömyydellä ovat kiivenneet hyvinkin huomattuihin virka-asemiin. Vuoriset, Enehjelmit, Leikkolat, Vuolle-Apialat, Reeni Roineet ... olisihan meillä kiitollisia aivotutkimuksen esineitä!

Oman lajinsa vaarallisia henkilöitä muodostavat meillä sellaiset, joiden ajatuselämä on auttamattoman sekava. Ja sellaisia tapaa valitettavan runsaasti kaikilla aloilla. Valtiollisena kiipijänä on hän varsin tavallinen, samoin tapaa hänet usein rehkimässä liikealalla. Mutta esiintyvä hän missä tahansa, kaikkialla saa hän tuhoa aikaan. Liikealalla synnyttää hän romahduksia ja konkursseja ja politiikkona sekottaa hän käsitteitä sekä häiritsee säännöllistä asiain kulkua. Hänellä on tarmoa ja vauhtia ja ennen kaikkea horjumaton itseluottamus sekä lopuksi erinomainen kyky heittää sumua lähimmäistensä silmiin. Hänen korkeapaineen alainen vaelluksensa tapahtuukin kuin sumun keskellä. Kaiken mihin hän ryhtyy, tarvelee hän ja saattaa hunningolle, syystä että hän ei pysty ajattelemaan selvästi. Ja siksi uskoo hän aina olevansa viaton niihin vaurioihin, jotka hänen oma parantumaton sekavuutensa on aiheuttanut.

Minusta on kauan tuntunut, että näitä tällaisiakin olioita on kansamme keskuudessa viime aikoina esiintynyt tavallista runsaammin. Ne ovat tietysti murroskauden ilmiöitä nekin. Ovathan suurlakon jälkeiset ajat meuroneet kansamme syvimpiä pohjamutia myöten ja pintaa kohti on kohonnut paljon viljelemättömiä aineksia ja selkiintymättömiä päitä. — — —

Moninaiisiin ajatuksiin antavat hra Mashkevitshin pöytäkirjat aihetta. Mutta tarjoavat ne toisinaan huvittavaakin kuultavaa. Iloisella mielenkiinnolla seuraamme esimerkiksi toimittaja Sundqvistin karkaamista Vaasan lääninvankilasta, mistä pöytäkirjat sisältävät tarkkoja selontekoja. Väliin taasen houkuttelevat keskuudestamme iloisia naurunpurkauksia jotkut ilmiantajain kömpelyydet tai heidän vakuuttelunsa valtakunnallisesta uskollisuudesta..

Useana päivänä tuottaa meille koulupoikamaista iloa oikaista tulkitsijaneitoamme, kun hän venäläisessä tekstissä esiintyvän "Nikolaistadin" kääntää suomeksi Nikolainkaupunki.

304

— Ei meillä ole mitään *Nikolain* kaupunkia, vaan sen nimi on suomeksi Vaasa, — huudamme aina kööriässä, ja lopulta oppiikin neitokainen kääntämään Nikolaistadin aina Vaasaksi.

Niin jatkuu joulun lähetessä pöytäkirjain lukua päivästä toiseen. Hauskalta tuntuu aina päivällisajan jälkeen lähteä kopistaan liikkeelle, kun tietää saavansa puristaa kunnan toverien kättä ja vaihettaa ajatuksia omalla suomenkielellään.

XVI

KAHDEN PUOLEN JOULUA. UUSI NAAPURI.

Joulun alusviikolla saan minä joululahjoja: muutamia uskonnollisia kirjoja, voita, sokeria, omenoita ja kaakkua. Ruokatarpeita ja sokeria onkin minulle syksyn kuluessa saapunut miltei joka perjantai. Ne ovat, ainakin osaksi, kotimaasta tulleita. Sokeri onkin erinomaiseen tarpeeseen, sillä sitä on Pietarissa nähtävästi niukasti, koska vankienkin sallitaan ostaa vain yksi naula kahdeksi viikoksi, mikä määrä ei riitä minnekään.

Kylmää vastaan olen kotoa saanut vahvat talvitamineet. Sitä ennen on jo tohtori K. lisännyt alusvaate- ja sukkavarastoani. Sivumennen mainittakoon tässä, että liinavaatteita on tilaisuus joka viikko jättää pesuun. Siitä on erikoinen maksu ja pesun suorittavat rikosvangit.

Naapurimme Sobolev ilmoittaa, että häntä alkaa yhä pahemmin vaivata reumatismi — keripukin ohella tavallisin tauti Shpalernajassa — ja hän on pyytännyt päästä Krestyn vankilan sairaalaan. Shpalernajassa ei nimittäin ole varsinaista sairashuonetta. Lääkärinhoito on muutenkin sitä ja tätä. Kerran viikossa käy lääkäri ja ottaa vastaan niitä, jotka viikon kuluessa ovat ilmoittaneet lääkäriä tarvitsevansa. Mutta hänen hoitomääräyksensä ovat nähtävästi hyvin yliolkaisia. Kuinka avuttomaan tilaan venäjää taitamaton suomalainen sairastuessaan saattoi joutua, on itsestään selvää. Saakoon tässä sijansa, mitä nuorempi Massisen veljeksistä vankilasta päästyämme kertoi omista kokemuksistaan siinä suhteessa.

Tuntiessaan hermostonsa olevan epäkunnossa halusi hän päästä lääkäriin. Peläten ettei hän venäjää taitamattomana pysty lääkärille selittämään tautinsa laatua, pyysi hän hra Mashkevitshilta lupaa saada omalla kustannuksellaan hankkia suomalaisen lääkärin. Siihen ei Mashkevitsh kuitenkaan suostunut. Ollen erään lahjotun vartian välityksellä salaisessa kirjevaihdossa Pietarissa oleskelevan siskonsa kanssa kirjotti nyt hra Massinen asiasta tälle, selitti sairautensa laadun sekä pyysi häntä menemään Shpalernajan lääkärin puheille ja venäjänkielen taitoisena selvittämään vuorostaan hänelle veljensä sairautta sekä mahdollisuuden mukaan voitelemaan häntä jollakin rahasummalla. Sisko teki työtä käskettyä ja aivan oikein, lääkärin tullessa seuraavan kerran vankilaan kutsuttiin hra Massinen hänen vastaanottohuoneeseensa. Lääkäri käski hra H:n pistää kielensä suusta ulos. Kun se oli tapahtunut, painoi lääkäri etusormensa päällä kieltä. — Harashoo! murahti hän sen tehtyään ja viittasi hra M:n poistumaan. Siihen supistui kaikki se lääkärinhoito, jota niin suurella vaivalla ja rahallisilla uhrauksilla oli koetettu hankkia! Hra Massinen kertoi kyllä parantuneensa sen hyvän tuulen vaikutuksesta, jonka tämä venäläisen lääkärin omaperäinen menettely oli hänessä herättänyt.

Niillä muutamilla suomalaisilla, jotka häättyivät Krestyn sairaalaan, oli sieltä pöyristyttäviä kokemuksia. Niinpä kemiläinen V., jo ikämies, joka Shpalernajassa sai hyvin vaikeanlaatuisen reumatismia, kertoi Krestyn sairaalasta, että hoitajavartiat ihan säännöllisesti rosvosivat ja möivät kaupungille sairaille määrättyt paremmat ruuat ja että potilaita kovakouraisen ja kelvottoman hoidon takia kuoli tuhkatiheään.

Shpalernajassa on kyllä vakinainen välskäri, joka toimii lääkärin apulaisena. Se on pieni, mopsin näköinen, tiuskea mies, joka esiintyy hyvin tärkeänä ja näyttelee mielellään tohtoria. Yhden ainoan kerran, nimittäin kohta vankilaan tultuani, on minun tarvinnut olla hänen kanssaan tekemisissä. Kuten suomalaisissa vankiloissa, täytyy täälläkin jokaisen uuden tulokkaan käydä lääkärin tarkastuksessa. Mutta sekin on täällä yhtä omaperäistä laatua kuin tuo edellä kuvattu hermosairauden hoito.

Kun vartia, joka minua tuli sinne saattamaan, murahti sanan: "k'doktoru!" luulin joutuvani oikean lääkärin eteen. Kun minut sitten saatettiin kaikenlaisen rihkaman täyttämään huoneeseen, jossa pöydän takana istui venäläiseen kansallispuseroon puettu mies pakkasen puremaa naurista muistuttavine kasvoineen ja puolen millimetrin pituisiksi kaluttuine hiuksineen, aloin minä silmilläni etsiä lääkäriä. Mutta saapuvilla ei ollut sen kummempaa kuin tuo pöydän takana istuva mopsi, jota aloin heti epäillä välskäriksi, mikä hän olikin. Tiuskealla äänellä ja häijyyn ilmeihin alkoi mopsi syyttää sanoja suustaan. Kun minä tavan takaa rauhallisesti toistin sanat: — nje ponimaju, yltyi hänen puuropadan porinaa muistuttava sanatulvansa, ylähuuli vääntyi käppyrälle ja hammasten välistä tuntui lopulta singahtelevan tulisia kipunoita. Kun hän lopuksi alkoi hysteerisesti toistaa sanaa: familja, ymmärsin hänen tahtovan tietää nimeni. Mutta kun minä olin sen sanonut, ei hän osannut sitä kirjottaa, vaan vuodatti uuden, entistä kipinöivemmän sanatulvan, josta olin erottavinani sanat "tshuhna" ja "njemetski". Vihdoin työnsi hän kiukkuisella eleellä eteeni paperia ja kynän. Pyöräytin siihen nimeni, minkä jälkeen mopsi asianmukaisin murahduksin viittasi minua nurkassa seisovaa gillotiinimaista vehjettä kohti, jonka ääressä seisoi vanginpukuun verhottu likainen pojan tolvana. Ymmärsin vehkeen vaa'aksi ja asetuin siihen seisomaan. Poika ilmotti painomäärän, minkä mopsi merkitsi kirjaansa. Sen jälkeen hänen tärkeytensä viittasi minua lähtemään ja niin oli "lääkärintarkastus" suoritettu. Samanlaisen "syynin" läpi olivat muutkin suomalaiset saaneet käydä. Arvelin aluksi, että punnitseminen uudistetaan esim. kerran kuukaudessa ja siten otetaan selville venäläisen vankilamuonan vaikutus suomalaiseen ruuhon. Mutta kun punnitsemista ei minun paremmin kuin muidenkaan koko Shpalernajassa-oloaikana uudistettu, on sen tarkoitus yhä edelleenkin pysynyt minulle pelkkänä arvoituksena.

Sobolev on siis pyytänyt muuttoa Krestyn sairaalaan; moniaan päivän kuluttua ilmottaa hän, että hänen pyyntöönsä on suostuttu, lausuen samalla meille jäähyväiset, sillä noutamaan voidaan tulla milloin hyvänsä.

Seuraavana päivänä ei hänen kopistaan enää kuulu vastausta naputukseemme. On siis jo lähtenyt. Viikon päivät on hänen koppinsa tyhjä, mutta sitten, juuri joulunaattona, alkaa sieltä jälleen kuulua rapsehtimista.

— Uusi vanki! — virkkaa toverini ja naputtaa seinään.

Kohta kuuluu sieltä vastanaputus.

— Vyj kto? — kysyy toverini täynnä mielenkiintoa.

Vastanaputuksesta emme kuitenkaan saa mitään selkoa. Nähtävästikään ei hän tunne meikälaista naputusjärjestelmää. Joku systeemi hänelläkin kaikesta päättäen on, ehkä telegrafistien käyttämä, mutta sitä emme taasen me ymmärrä.

Hiukkasta myöhemmin kuuluu käytävästä uuden naapurimme oven läheltä osastonvartian ääni.

— Kuulkaa, puhuu suomea! — huomauttaa toverini.

Ja aivan oikein, minäkin olen kuulevinani sieltä muutamia suomalaisia sanoja. Uusi naapurimme olisi sen mukaan siis suomalainen. No, siitähän saanemme selvän, kun kohta mennään kävelemään. Ilmotamme asiasta Vuokselle ja kehotamme häntäkin akkunasta kurkistamaan uutta naapuriamme.

Neljännestä kolmanteen kerrokseen laskeuduttaessa on hyvä tilaisuus tarkastella perässä tulevaa vankia. Heti ensi silmäyksellä huomaa uuden naapurimme suomalaiseksi. Hän on vallan nuori mies, korkeintaan ehkä parinkymmenen vuotias. Vaalea tukka on pitkä ja kauan hoidotta ollut, leuan ympärillä näkyy untuvamaista parranalkua. Päällään hänellä on puolipitkä sarkainen päällystakki ja jalassa läntistyneet pieksusaappaat, joiden kokoon painuneiden varsien sisältä näkyy valkoiset sukanvarret.

Tunnen hänet nähdessäni omituisen vihlaisun rinnassani. Ulkoasustaan päättäen on hän joku talonpoikaispoika sydänmaidan takaa. Sellaisiakin siis jo raahaavat tänne! Kuinka turvattomaksi ja avuttomaksi tuollaisen yksinkertaisen nuorukaisen täytyneekään täällä itsensä tuntea!

Mutta silmätessäni häntä tarkemmin, rauhotun melkolailia. Hän astuu reippaasti kuin sotilas ja hänen ruskeahkoissa silmissään on eloisa ilme. Vilkkaasti tekee hän havaintoja ympäristöstään ikäänkuin karkaustilaisuutta etsien.

Ei tuo ole ensi kertaa pappia kyydissä, päättelen itsekseni.

Kun olemme kävelyretkeltä palanneet koppiimme, naputtaa Vuoksi:

— Tunnen teidän uuden naapurinne. Se on Jussi V., oikein kunnan poika.

Jahaa, koska Vuoksikin hänet kerran tuntee, niin kyllä kai nuorukainen on ehtinyt olla mukana yhdessä jos toisessakin, arvelen itsekseni. Kun nyt vaan pääsisi yhteen hänen kanssaan! Mutta ehkäpä siihenkin vielä keino keksitään. — — —

Kuten sanottu, on nyt joulunaatto. Ilmassa ei kuitenkaan ole vähimmässäkään määrin joulutunnelmaa.

Iltapäivällä on jälleen pöytäkirjain lukua. Astuessani ulos kopistani on käytävän kulmassa tavallisesti jo seisomassa inssinööri R. Puristamme kättä ja vaihetamme jonkun sanan joulusta, jota olemme joutuneet näissä omituisissa oloissa viettämään. Sitten saapuvat S. ja A. ja me lähdemme miehissä marssimaan vartian edellä alempiin kerroksiin.

Siinä kulkiessamme mainitsen R:lle uudesta naapuristani sekä ilmoitan hänen nimensä.

— Niinkö? — kummastuu R. — Minäkin tunnen hänet. Sanokaa minulta terveisiä, jos pääsette hänen yhteyteensä.

Kun "luennolta" palatessa H. saa kuulla minulta saman uutisen Jussi V:sta, säpsähtää hän ja lausuu:

— Kuulkaa, koettakaa herran nimessä päästä hänen yhteyteensä sekä kysykää, onko hän tunnustanut ja niin ollen kertonut minustakin. Koettakaa jo tänä iltana, että minä huomenna saan kuulla.

— Mutta miten minä saisin hänelle toimitetuksi tiedon telefontuoksestamme?

— Huutakaa nyt mennessänne hänen ovensa läpi. Tai koettakaa huutaa seinän läpi. Minä juttelen naapurini kanssa pitkin päivää seinän läpi.

— Seinän läpi! Kuinka se käy?

— Hyvin helposti. Kumpikin painaa korvansa samalle kohtaa seinässä ja asettaa sitten kämmenensä niin, että sen toinen syrjä peittää suun, toinen vastaa seinään. Kun sitten puhuu, kuuluu tavallinen ääni seinän läpi. Mutta lupaattehan nyt hankkia häneltä tiedon, onko hän tunnustanut vai ei?

— Kyllä minä koetan tehdä parastani. Hauskaa joulua vain!

— Hauskaa joulua!

Siten toivotellen eroaa meistä kukin omalle suunnalleen, sulkeutuakseen taas vuorokaudeksi koppiinsa ja uneksiakseen kotoisesta joulunvietosta.

Selitän heti omaan koppiin päästyäni Semen Jegorovitshille, kuinka tärkeätä minun olisi päästä tuon uuden naapurimme yhteyteen. Toverini tiedustaa, miten suomeksi olisi käskettävä poistaa vesi

klosetista. Kun tarpeelliset sanat ovat hänellä selvillä, muodostaa hän kämmenistään torven seinää vasten ja huutaa siihen:

— Otta vesi pois klosetista!

Väliin koputtaa hän seinään ja sitten taas huutaa hojottaa. Minua alkaa jo pelottaa, että vartiat kuulevat sen käytävään, mutta toverini on nyt kerta kaikkiaan innostunut asiaan enkä minä saa häntä hevillä puuhastaan luopumaan.

Vihdoin huomaa hänkin sen turhaksi, sillä eihän naapurimme voi kuulla hänen huutoaan, kun hän ei ensinnäkään tiedä painaa korvaansa seinää vasten. Jälleen koputtaa toverini ja naapuri vastaa. Toverini siirtyy askeleen peränurkkaa kohti ja koputtaa jälleen. Naapuri siirtyy niinkään ja vastaa samalta kohtaa. Siten he koputellessaan kulkeutuvat vähitellen W.C:n ääreen.

— Otta vesi pois klosetista! — huutaa toverini jälleen kouransilmäänsä, avaten sitten valmiiksi oman "telefoonimme"

Mitään vastausta ei "aparaatista" kuitenkaan kuulu ja onhan luonnollista, että naapurimme ei voi käsittää, mikä meillä on tarkoituksena. Täytyy siis ryhtyä miettimään muita keinoja.

Mieleeni muistuu, että Jussi V:n päällä kuudennessa kerroksessa asuu myöskin joku suomalainen. Olemme sen muutamia päiviä sitten kuulleet Solovjovilta. Ja tämä suomalainen — jonka nimeä en vielä tiedä — osaa naputtaa. Mutta venäjää taitaa hän niin vaillinaisesti, ettei hän ole käsittänyt, kun Solovjov meidän pyynnöstämme on koettanut selittää hänelle telefooneeraustapaamme. Mutta entäpä jos Solovjovin välityksellä naputtaisimme hänelle saman asian suomeksi, juolahtaa nyt mieleeni. Ja jos siten onnistun pääsemään telefontyhteyteen hänen kanssaan, pyydän hänen lämpöjohtotorven juuritse huutamaan Jussi V:lle sekä vuorostaan selittämään hänelle asian.

Toverini hyväksyy heti tuumani ja kun minä olen venäläisin kirjaimin pannut paperipalalle tarkotukseen soveltuvan, mahdollisimman yksinkertaisen suomalaisen lauseen, naputtaa toverini sen Solovjoville sekä tämä vuorostaan naapurilleen seinän takana. Avaamme sitten telefonin ja ryhdymme jännityksellä vartomaan, kuuluuko ylhäältäpäin veden loisketta. Mutta mitään ei kuulu. Nähtävästi on lauseeni matkallaan vääntynyt sellaiseen muotoon, että asianomainen ei ole tullut siitä hullua hurskaammaksi. — — —

Meidän joulunamme on venäläisillä tavallinen arkipäivä, minkä vuoksi mekin saamme mennä pöytäkirjoja lukemaan. A. tulee kopissaan hyvänlaisessa jouluvireessä ja hänen suunsa ympärillä näkyy tortunmurenia.

— Pappa ja mamma ovat joulua Pietarissa ja minäkin olen saanut tänne kinkkua ja torttua, — selittää hän tyytyväisenä.

Istuntomme loppuu tänään odottamattoman lyhyeen. Kun olemme asettuneet istumaan, kehottaa tulkittaremmme hra B:tä, joka on asettunut tuolille oven pieleen, muuttamaan sohvalle häntä vastapäätä. B:n noustessa paikaltaan käskää tuomari hänen istua vain siinä. Neitokainen loukkaantuu ja sanoo posket punottaen, että hän ei rupea tulkitsemaan. Tuomari loukkaantuu myös ja sanoo, että lopetetaan sitten siihen. Ja siihen se loppuukin.

Poistuessamme nauramme ja ihmettelemme tuota lapsellista kohtausta. Joku meistä keksii selityksen: neitokainen on rakastunut B:hen ja tahtoi saada hänet vastapäätä, voidakseen "blikata". Tuomari taasen on rakastunut neitokaiseen ja tuli mustasukkaiseksi.

Seuraavana päivänä, Tapanina, kootaan meidät jälleen pöytäkirjojen ääreen. Heti sisään astuessa näemme, että tuomari ja neitonen ovat tehneet kompromissin. B. saa istuutua tuolille oven pieleen, mutta tuomari ja neiti ovat vaihtaneet paikkaa keskenään. Kumpikin on saanut tahtonsa perille, mutta kaljupää on sittenkin vetänyt jutussa lyhemmän tikun: paikan vaihdoksen kautta on neitokainen joutunut istumaan vastapäätä B:tä.

Tämän Tapaninpäivä-istunnon jälkeen keskeytyy pöytäkirjojen lukeminen jostakin meille tietämättömästä syystä pitkäksi aikaa.

Tapaniin mennessä en ollut vielä onnistunut pääsemään Jussi V:n yhteyteen, joten H. jäi saamatta odottamaansa tietoa. Ensimmäisenä arkipäivänä jatkamme toverini kanssa ponnistuksiamme yhteyden aikaansaamiseksi. Toverini johtaa jälleen koputuksien avulla V:n peränurkkaan ja koettaa seinän läpi saada hänet ymmärtämään tarkotustamme. Oma telefonimme on kaiken aikaa avattuna.

— Aa, jo ymmärsi! — huudahtaa toverini yhtäkkiä ihastuneena, kun kloakista alkaa kuulua veden loisketta.

— Haloo! haloo! — huutelen minä "puhelimeemme" ja hetken kuluttua sieltä tulee vastaan: — haloo!

— Oletteko V?

— En, — vastaa outo ääni.

Mitä ihmettä! ällistyn minä aluksi, mutta seuraavassa hetkessä käy selville, että se onkin Solovjovin naapuri kuudennesta kerroksesta. Hän on uusmaalainen ylioppilas M., joka on ollut jo toista vuotta vangittuna. Osan tuosta ajasta on hän ollut karkotettuna sisä-Venäjäällä, josta hänet sitten on siirretty tänne Shpalernajaan. Solovjovin naputuksesta ei hän ollut saanut selvää, vaan kun hän eilen pöytäkirjoja lukemassa ollessaan oli omilta ryhmätovereiltään kuullut tästä keinosta, oli hän nyt omia aikojaan poistanut veden klosetin pohjalta, koettaakseen, pääsisikö mahdollisesti joidenkin kansalaistensa yhteyteen. Siten tapahtui siis kohtaamisemme aivan sattumalta.

— Kuulkaahan nyt, — lausun, kun olemme esittäytyneet toisillemme, — tässä meidän rinnallamme ja siis teidän allanne on vasta tullut suomalainen, jonka yhteyteen minun välttämättä tulisi päästä. Katsokaapas, eikö teidän lämpöjohtotorvenne juuressa ole sellaista rakoa, minkä kautta voisitte huutaa hänelle, että hänkin poistaisi veden klosetistaan.

M. poistuu hetkeksi puhelimesta ja minä kuulen epäselvänä mumina hänen sanansa, kun hän koettaa lattiansa alle huudella. Palattuaan ilmottaa hän, että alhaalta vastasi ääni: — kyllä!

Pari silmänräpäystä ja vesi alkaa jälleen loiskua. Sitä kuunnellessaan on toverini riemu jakamaton, kun ponnistuksemme vihdoinkin puhkaevat kukkaan. Mutta loiske lakkaa eikä halloo-huutoihimme tule mitään vastausta.

— Se ei nähtävästikään poistanut tarpeeksi vettä, — huomautan M:lle, — huutakaapas vielä, että hän ottaisi visumpaan veden.

M. tekee työtä käskettyä, taas alkaa vesi loiskua ja sitten kuuluu aivan läheltä täyteläinen: — halloo!

— Oletteko Jussi V.?

— Kyllä.

Ilmotan nyt nimeni sekä lisäksi:

— Minulla on teille terveisiä ensinnäkin inssinööri R:ltä. Tunnettehan hänet?

— Ky-kyllä, — tulee hiukan epäröiden. Nähtävästi hän hieman empii, onko tässä kovinkaan soveliasta paljastaa tuttavuussuhteitaan, sillä ties mitä noiden salaperäisten, katonrajasta ja kloakista tulevien äänten takana piilee! Onhan hän ollut vasta pari päivää talossa eikä niin ollen voi tietää, mitä paholaisen santarmivehkeitä sen seiniin ja johtotorviin on kätkeyty. Mutta pian hänen mahdolliset epäilyksensä kuitenkin haihtuvat, kun minä edelleen sanon hänelle terveisiä Vuokselta ja H:lta, joita kerron joka päivä tapaavani Mashkevitshin pöytäkirjoja meille luettaessa.

— H. oli levoton, kuullessaan teidän tänne tulostanne, — jatkan puheluni, — ja hän pyysi minua tiedustelemaan teiltä, oletteko tunnustanut mitään?

— No ei tule kysymyksenkään, että minä sivu suuni puhuisin.

Hän sanoo sen niin kirkkaalla ja tarmokkaalla nuorukaisäänellä, että alan heti tuntea häntä kohtaan suurta luottamusta ja myötätuntoa.

— Pysykää vain lujana eteenkinpäin.

— Niin, ei niille pidä mennä mitään kertomaan, — kuuluu ylhäältä M:nkin ääni.

— Kyllä minä ne tunnen, eivätkä ne minua niin vain pussiinsa pistä, — vakuuttaa V.

Kun minua pelottaa, että vartia voisi tirkistyslasista keksiä hänet luvattomassa keskustelussa, lopetamme tämän ensimmäisen puhelun varsin lyhyeen. Neuvottuani V:tä ja M:ää, miten he mukavimmin saavat veden klosetista poistetuksi — minulla toverini kanssa on siinä suhteessa jo aika pitkälle kehittynyt tekniikka —, sanomme hyvästit toistaiseksi ja annamme veden kohisten sulkea puheluvälineemme.

Minun on toverini kanssa paljon mukavampi ja turvallisempi viljellä luvatonta kanssakäymistä naapurien kanssa kuin yksinäisten vankien. Sillä toisen naputtaessa tai juttellessa W.C:n ääressä kävelee toinen aina edestakaisin lattialla, pitäen tarkoin silmällä tirkistyslasia ja antaen vaaran

uhatessa heti merkin rykäisemällä tai hyssyttämällä. Vartioivalla kumppanilla on myöskin aina kielensä päällä valmiina joku lause, jonka hän vaaran hetkenä äänekkäästi lausuu toverilleen, mihin tämä oitis yhtä äänekkäästi vastaa. Siten saa väijyvä vartia sen käsityksen, että ne ovat kiintyneet juttelemaan toistensa kanssa eivätkä siis voi olla missään luvattomissa vehkeissä.

Paljon hankalampi on sen sijaan yksinäisen vangin tulla toimeen. Jutellessaan esimerkiksi W.C:n ääressä täytyy hänen kaiken aikaa pitää silmällä tirkistyslasia sekä tarkata käytävästä kuuluvia vartian askelia. Oikeastaan onkin pelastuminen myöhäistä, jos vartia huomaamatta pääsee tirkistyslasille asti, sillä silloinhan hän heti näkee, missä toimissa vanki on. Yksinäisen vangin täytyy siis jännittää tarkkaavaisuutensa äärimmilleen. — — —

Iltapäivällä avaan jälleen telefonin. Merkinä puhelun haluamiseen on kolme lyöntiä väliseinään. Jos pyydetty vastaa samalla merkinannolla, avataan telefoni kummaltakin puolen.

— Milloin ja missä teidät vangittiin? — kysyn V:ltä, kun puheluyhteys välillämme on avoinna.

— Marraskuun alussa Rovaniemellä. Enehjelmin poliisit jahtasivat minua pari viikkoa ympäri metsiä. Muuan talollisenpoika antoi viimeisen piilopaikkani ilmi ja niin ne saivat. Oikeastaan minä silloinkin vielä olisin päässyt niiden käsistä, mutta pelastaakseni erään toverin minun oli pakko antautua vangiksi.

— No missä teitä säilytettiin siihen saakka, kunnes tänne tuotiin?

— Ensin Oulun lääninvankilassa, sitten Katajanokalla. Sieltä minä olisin karannut, jos olisivat tänne tuontia viivytelleet vielä kaksikaan päivää.

— Te olette siis ollut Oulun vankilassakin. Siellähän minäkin sain kevätkesästä istua lähes kaksi kuukautta.

— Kyllä minä kuulin siitä. Pastori J. käskikin tuoda teille terveisiä, jos yhteen satutaan.

Harvoinpa tavalliset terveiset saajan mieltä niin ilahuttavat kuin nämä Shpalernajan kloakin kautta saadut. Pastori J., entinen koulutoverini, on Oulun lääninvankilan v.t. saarnaajana toimiessaan ollut suurena lohdutuksena enehjelmiläisen hallinnon painamille valtiollisille vangeille. Niin usein kuin muilta virkatoimiltaan jouti kävi hän kopissani juttelemassa ja samoin on hän tehnyt kaikkiin valtiollisiin vankeihin nähden. Tämän humanisen menettelynsä takia joutui hän Enehjelmin vihoihin ja olisi arvatenkin ennen pitkää menettänyt virkansa vankilansaarnaajana, ellei vallankumous olisi tehnyt äkkiloppua Enehjelmin valtikoimiselle Oulun läänissä.

— Oliko Oulun lääninvankilassa nyt teidän siellä ollessanne paljon muita valtiollisia vankeja?

— Paljon niitä oli. Muun muassa saksalaisia sotavankeja, joita oli Lapin puolella saatu kiinni. Ja sitten suomalaisia, joita syytettiin heidän pakoon auttamisestaan. Yksi niistä oli minun naapurinani ja minä pääsin hänen yhteyteensä sekä neuvoin häntä puhumaan niin, ettei hän tiennyt niitä saksalaisiksi. Kun ne puhuivat vierasta kieltä, niin hän luuli niitä venäläisiksi, jotka tahtovat paeta ulkomaille. Sillä lailla mies lupasi puhuakin.

— Minun aikani siellä oli vakinaisesti säilytettävänä vain yksi valtiollinen vanki, nimittäin eräs Lukkarinen Kemin puolesta. Mahtoiko hän olla vielä siellä?

— Lukkarisen ne ovat hirttäneet, — kuuluu V:n koristelematon vastaus.

Tunnen kuinka ruumiini karahtaa kylmäksi aivankuin olisin niskaani saanut ämpärillisen jäistä vettä. Hetkiseen en saa sanaa suustani, samalla kun mieleeni palaa elävänä se hetki, jolloin Oulun lääninvankilassa näin tuon onnettoman vainajan. Hän pysyi aina kopissaan käymättä edes pihalla kävelemässäkään. Kerran pistäysin hänen koppinsa ovella, kun se vartian sisällä ollessa oli puoliavoimna. Kelmeäihoisena, hartiat kyyryssä istui L. hievahtamatta jakkarallaan, selin oveen. Aavistus kaameasta kohtalosta näytti häntä jo silloin raskaana painavan.

— Hirttäneet! Missä ja milloin se on tapahtunut? — saan vihdoinkin sopertaneeksi.

— Oulussa nyt syksyllä.

— Oulussa!

Minä en aluksi ole uskoa korviani. Ovatko he juljenneet tehdä sen? Oulussa! Tuossa siistissä ja rauhallisessa pikku kaupungissa! Millä kauhulla sen onkaan täytynyt täyttää oululaisten, eikä ainoastaan heidän vaan koko läänin ja yleensä kaikkien suomalaisten mielet, jotka tapauksesta ovat kuulleet. Ja tietysti sanoma siitä on kulovalkeana kiitänyt ympäri Suomea.

Totisesti se muodostaa huippukohdan sille venäläissaastutukselle, jota maassamme on vuosikaudet harjotettu!

— Että ovatkin juljenneet raakalaistyönsä Oulussa tehdä! Ja missä ne sen siellä ovat toimeen panneet?

— Jossakin Kontinkankaalla kaupungin ulkopuolella. Ne olisivat kuulemma tahtoneet suorittaa sen vankilan pihalla, mutta tirehtööri Juvelius oli jyrkästi kieltänyt sen, minkä takia hän on menettänyt virkansa.

— Mitä, onko Juvelius menettänyt virkansa?

— On. Siellä oli minun ollessani jo toinen mies tirehtöörinä.

— No niin, kyllähän sen arvasikin. Jo keväälläkin räyhäsi Enehjelm minun takiani Juveliukselle kuin järjetön. Tietysti tässäkin pelissä ovat hänen sormensa mukana.

— Kyllä kaiketi. Arvelivat Oulussa, että Lukkarisen telotuskin olisi tapahtunut Enehjelmin painostuksesta. Santarmit olisivat kuulemma tahtoneet Lukkarisen päästää vähemmällä, pitäen häntä siksi yksinkertaisena ja vaarattomana miehenä. Mutta Enehjelmin sanotaan terottaneen, että hän päinvastoin on hyvin vaarallinen mies, jota on rangaistava sotalakien täydellä ankaruudella. Lukkarinen on kuulemma kerran aikaisemminkin ollut vangittuna, mutta päässyt silloin karkuun ja kirjoittanut sitten Haaparannalta ilkkuvan kirjeen Enehjelmille. Sen vuoksi on Enehjelmillä ollut persoonallista vihaa häntä kohtaan.

— Sitä viheliäistä pyöveliä! Ettei siellä Pohjan perillä löydy miestä, joka ajaisi kuulan sen heittiön päähän!

— Kovasti kai se pelkääkin henkeään ja ympäröi itsensä suurella poliisivoimalla. Ja pelkuri se näkyy olevan, niinkuin aina sellaiset tyrannit. Kun se esimerkiksi Oulun poliisikamarissa kurkisti minun eväspussiini ja minä ilman kurillani vetäysin äkkiä syrjään, säikähti hän niin että oli pudottaa pussin kädestään. Luuli kai siellä olevan pommin tai jonkun helvetinkoneen.

Nousen sytyttämään savukkeen ja unhotun sen tehtyäni kävelemään edestakaisin lattialla. Yhä vinhemmäksi käy kävetytahtini ja toverini silmäilee minua kysyvästi. Rajumpana kuin koskaan ennen meuruaa minun sisässäni viha venäläistä sortovaltaa vastaan. On kuin kuulisin korvissani niiden tuhansien santarmisaappaiden narinan, jotka paksun tökötin hajun lainehtiessa marssivat yli Suomen ja riettaalla ylimielisyydellä, kaikkia oikeuksia ja kaikkia sivistyksen saavutuksia uhmaten, pystyttelevät siellä ja täällä hirsipuita, noita tsaarivaltiuden kaikista puhuvimpia tunnusmerkkejä. Ja kaiken tämän sydäntä raatelevan viheliäisyyden keskeltä esiintyy taas sisäisen näköni eteen mies, jonka kelmeä haahmo minun mielikuvituksessani edustaa kaikkia niitä kunniansa myöneitä suomalaisia, jotka ovat palkkautuneet kätyreiksi, mies, joka tätä nykyä maamme pohjoisimman läänin päällikkönä mahtavin kynänpärskäyksin kirjottaa asiapaperien alle nimen: A. af Enehjelm.

— Kuinka se teitä kohteli, Enehjelm? — kysyn puhelimen ääreen palaten.

— Hävyttömästi, — kuuluu tynni vastaus. — Kun minut käsiraudoissa oli tuotu Oulun poliisikamariin, hyökkäsi Enehjelm sinne heti minua kuulustelemaan. "Jaha, vai tässä se nyt on se suuri roisto, jota me niin kauan olemme etsineet!" huusi hän ensi sanoikseen, kun minut näki. Kun minä kysyin, voiko kuvernööri osottaa minun tehneen joitakin roistontöitä, ei hän vastannut mitään, uhkaili vain, että minä saan samanlaisen tuomion kuin Lukkarinenkin. Ja lopuksi määräsi hän minut yöksi lämmittämättömään putkaan, jossa minä värisin pitkän yön nurkassa käppyrässä kuin koira.

— Mutta oletteko varma siitä, että hän nimenomaan määräsi teidät sellaiseen yöpaikkaan?

— Kyllä, sillä poliisimestari pahotteli sitä aamulla, mutta ei sanonut voineensa sille mitään, kun kuvernööri oli niin määrännyt.

— No onpas se poliisimestarikin koko ämmälauri! Ja pitivät sitä aluksi hyvänäkin miehenä. Mutta jouduitteko vielä lääninvankilassa Enehjelmin kanssa tekemisiin?

— No jo toki. Sehän kävi siellä myötäensä. Kerran kun minulla oli kopin pöydällä hedelmiä ja muita herkkuja, joita joku oli kaupungista lähettänyt, katsoi hän niitä hyvin vihaisesti ja alkoi urkkia, kuka niitä on minulle toimittanut. Kun tuli tieto, että minut siirretään Oulusta pois, valitti hän minun pääsevän liian vähällä. Olisi kai suonut, että minut olisi hirtetty Oulussa kuten Lukkarinenkin. Viime lopuksi terotti hän minulle nyrkkiä pöytään lyöden, että minun on puhuttava totta niille venäläisille sotilasviranomaisille, joiden huostaan joudun.

Edelleen jutellessamme saan kuulla yksityisseikkoja V:n vangitsemisesta. Heitä oli kaikkiaan neljä

nuorukaista, jotka pitkällisen jahdin ja paikallisten kätyriensä avulla saatiin vangiksi Rovaniemellä. Asiasta ilmoitettiin heti puhelimitse Enehjelmille, joka käski heidät panna rautoihin ja tuoda Ouluun. Niin tapahtuikin. Käsiraudat ranteissaan saivat nuorukaisemme — joista kaksi oli koulupoikia sekä kolmas vasta merikapteenintutkinnon suorittanut — Koivun asemalla kahvinkin juoda. Kun eräs poliiseista, joita oli saattamassa suuri joukko, pyrki heitä ivailemaan ja nälvimään, kuiskasi V. hänelle: — Varmasti te nyt saatte oikein suuren mitalin, minkä jälkeen poliisi nolostuneena vaiken.

Pitkälle sivu kahdentoista valvon tänä yönä vuoteellani. Monenlaiset ajatukset risteilevät päässäni ja rinnassani kuohuu harmi ja viha kotimaisia ryssänkätyreitä ja prenikanpyydystäjiä kohtaan.

Ah, että joutuisi pian se aika, jolloin saisi käydä tilille heidän kanssaan!

XVII

SUHDE VARTIOIHIN.

Vartioita Shpalernajassa on sadottain. Nouseehan vankienkin lukumäärä, toverini ilmoituksen mukaan, pariin tuhanteen. Paitsi eri kerroksissa ja osastoissa sekä kanslian puolella päivystäviä vartioita tarvitaan heitä päivän kuluessa aina suuri joukko pihalla ja eri verstaissa työskentelevien vankien peräänkatsontaan. Shpalernajassa tehdään työtä kuin missäkin tehtaassa ja rikosvankien suuressa joukossa ovat mitä erilaisimmat ammattialat edustettuina. Jotka eivät muuhun kykene, sahaavat ja pilkkovat puita pihalla. Siinä toimesta näkee usein eri-ikäisiä herraskaisia tutkintovankejakin, jotka ruumiinliikuntaa saadakseen työskentelevät vapaaehtoisesti. Suomalaisista ei kukaan tee sitä enempää kuin muutakaan työtä, lukuunottamatta muutamia ani harvoja, jotka ovat ottaneet kopissaan paperosikoteloita liimatakseen. Myöskin on oululainen räätälimestari Kempainen ryhtynyt aikansa kuluksi työskentelemään kopissaan, minne hänelle on nostettu tukeva ompelukone sekä muut tarpeelliset vehkeet. Ja loistavasti kuuluu hän edustaneen suomalaista ammattitaitoaan, ollen osastonvartian todistuksen mukaan etevin Shpalernajan toista sadan räätälin joukossa. Eikä hänelle mitään tusinatyötä annetakaan, vaan valmistelee hän frakkipukuja erään ministeriön virkamiehille.

Mutta palaanpa vartioihin.

He ovat enimmäkseen sotapalveluksessa olleita miehiä. Puku on tietysti sotilaallinen: siisti harmaa univormu ja ulkona ollessa musta sinelli samaa mallia kuin meriväellä. Päällikkö ja hänen apulaisensa käyttävät tietysti aina upseerinasua. Aseina on vartioilla revolveri, jota he kantavat vyössään nahkakotelossa. Muutamat vanhemmat vartiat käyttävät lisäksi sapelia, joka riippuu olan yli kulkevassa nauhassa.

Vartiat jakaantuvat kolmeen ikä- tai arvoluokkaan. Nuorimman ikäluokan merkinä on yksi hopeanvärinen hela olkanauhakkeen ympärillä, vanhemman kaksi j.n.e. Kuten olen ennemmin jo maininnut, on kaikilla kosolti kunniamerkkejä, joita he varmaankin saavat määrävuosien päästä nuhteettoman palveluksen johdosta.

Yleensä tekevät Shpalernajan vartiat siistin ja siivon vaikutuksen. Ainakaan minä en ole joutunut kertaakaan tekemisiin erikoisemmin häijyn tai röyhkeän vartian kanssa. Enkä sellaista kuullut muidenkaan valittavan, sikäli kuin ehdin kohtalotoverieni Shpalernaja-elämään tutustua.

Neljännellä osastolla, missä minun koppini on, vuorottelee kolme päivystävävartiaa. Toverin saatuaani opin tietämään heidän nimensä: Petrov, Jakovlev ja Savitajev. Ensin mainittu on kookas, ryhdikäs ja mahtava olento, käytöksessään kursailematon ja työkeä. Mutta, kuten useimmiten sellaiset, on hänkin pohjaltaan hyväntahtoinen eikä vähääkään pikkumainen. Niinpä ei hän koskaan tee mitään numeroa, jos sattuu yllättämään vangin naputtelemasta tai telefoimasta. Eräänä sunnuntaina tulee hän noutamaan toveriani vankilan kirkkoon juuri kun tämä huoleton miessä W.C:n ääressä juttelee Solovjovin kanssa. Kuten tavallista astuu rivakkaliikkeinen Petrov niin odottamatta koppiimme, ettei toverini ehdi edes suoraksi ojentua. "No mitäs siinä puhelette, joutukaa kirkkoon!" murahtaa hän vain hämmästyneelle toverilleni eikä asiasta seuraa sen enempää.

Itseäni kohtaan esiintyy Petrov ensi alussa miltei häijyn työkeästi ja sinuttelevasti. Mutta sitten muuttui hänen käytöksensä jostakin syystä suopeammaksi ja sellaisena se pysyi loppuun asti. Yleensä tuntui hänellä olevan närää "suomalaisnjemetskejä" kohtaan. Kerran palatessamme toverini kanssa

kävetyltä kerääntyi viidennen kerroksen käytävään parasta aikaa toisen pöytäkirjaryhmän suomalaisia. Laskiessaan meitä koppiimme osotti Petrov äänekkäästi hällisevää suomalaisjoukkoa ja äyhkäsi vihaisesti: "Uh, saksalaisia sotilaita!"

Jakovlev ja Savitajev ovat molemmat tasaisia ja siivoja miehiä, joista viime mainittu on vielä vallan nuori. Hän puhuu saksaa ja laskiessaan minua kävelemään ei hän koskaan sano "guljatj", vaan "spatzieren". Samoin kutsuu hän minua parturiin sanalla "rasieren". Mutta toverin saatuani jättää hän saksalaiset sanat käytännöstä ja rupeaa viljelemään yksinomaan venäläisiä. Jakovlev on vaaleaverinen, sinisilmäinen ja kaunispiirteinen mies. Hän on toisinaan varsin leikillisellä päällä ja hänen silmissään on silloin pikku humalassa nuhailevan salaryypiskelijän ilme. Myöhemmin saankin kuulla, että lääketiedettä edustava mies meidän suomalaisten joukossa on Jakovlevin pyynnöstä kirjoitellut hänelle — spriireseptejä!

Kuten kaikki alemmat virkailijat ja palvelusmiehet Venäjällä, ovat vanginvartiatkin tavattoman huonosti palkattuja. Shpalernajan vartiain kuukausipalkka vaihteli neljästä-kuuteenkymmeneen ruplaan ja senkin saaminen oli vallankumouksen edellisinä aikoina jokseenkin epäsäännöllistä. On melkein käsittämätöntä, kuinka vartiat kaiken kallistuessa sellaisella palkalla saattoivat lainkaan tulla toimeen, varsinkin kun heissä oli useita perheellisiäkin miehiä. Niinpä tuolla puoli-inkeriläisellä osastonvartiallakin oli kokonaista seitsenhenkinen perhe. Kun lisäksi ottaa huomioon, että heillä oli ani vähän vapaa-aikoja — kokonaista vapaapäivää ei heillä minun nähdäkseni ollut koskaan —, niin käsittää, ettei heillä ollut mitkään kultaiset päivät, Suomalaisten vanginvartiain asema sekä palkkaan että vapaa-aikoihin nähden on heihin verraten kerrassaan loistava.

Vartiain huonot palkkasuhteet tekevät heidät tietysti lahjomiselle alttiiksi. Ja se onkin venäläisissä vankiloissa hyvin yleistä, kuten kaikilla muillakin venäläisen elämän aloilla. Kun alussa vartioiden viivähtäessä kopissani tarjosin heille aina esillä olevasta kotelostani paperossia eivätkä he suostuneet ottamaan, olin kyllin yksinkertainen uskoakseni, että he noudattavat yhtä uskollisesti kuin suomalaisetkin vartiat vankilan ohjesääntöä, joka kieltää vartiaa ottamasta vangilta mitään vastaan. Myöhemmin kuulin tovereiltani, että Shpalernajan vartiat olivat yleensä olleet varsin halukkaita ottamaan vastaan tupakkaeria. Mutta tarjoaminen ei saanut tapahtua avoimesti, vaan juttellessaan vartian kanssa tuli paperossikotelo tai kartuusipuntti huomaamatta pistää hänen käteensä, niin ettei kummankaan vasen käsi tiennyt mitään oikean puuhista. Seuraukset näkyivät kyllä sitten vartiain käytöksessä ja pikku palveluksissa. Siihen tapaan, kiertäin ja kaartain, käynee lahjominen Venäjällä kaikissakin oloissa.

Vartiain lahjomisesta puheen tullen ei sovi unhottaa Massisen veljeksiä, joista on sivumennen jo ennenkin ollut puhe.

Nuoremman veljen, Kyösti Massisen kanssa, tulin tutuksi seuraavalla tavalla:

Kerran kävelemässä ollessani huomasin eräästä toisen kerroksen ikkunasta vilkutettavan. Sen jälkeen ilmestyi akkunaan paperilevy, jossa oli suuri latinalainen S-kirjain. Arvasin heti, että siinäkin kopissa majoilee suomalainen. Mutta kului pitkä aika, ennenkuin sain tietää, kuka siellä on.

Sotaoikeudessa käydessään tutustui toverini erääseen Friedrichs-nimiseen venäläiseen, joka oli kertonut itsellään olevan suomalaisen koppioverin.

— Mikä sen suomalaisen nimi on? — kysyin tietysti heti.

— Maas ... Maas...

Sen enempää ei herunut toverini muistista. Kävelemässä ollessamme viittasi toverini sitten sitä akkunaa, jonka takana Friedrichs suomalaisen kumppaninsa kanssa asusti. Akkuna oli juuri se, jossa aikaisemmin olin nähnyt S-kirjaimen. Pian kohosikin akkunaan kaksi päätä, jotka iloisesti nyökyttelivät meille tervehdykseksi. Toverini tunsu Friedrichsin. Pyysin häntä seuraavalla kerralla sotaoikeudessa käydessään painamaan mieleensä F:n suomalaisen toverin nimen. Mutta silläkään kertaa ei hänen päässään säilynyt muuta kuin: — Maas ... Maas... Lisäksi oli hän tietävinään, että se Maas ... on rikas kauppias, joka on vangittu sen takia, että hän on myynyt viljaa saksalaisille. Ja arvaillessaan hänen tulevaa kohtaloaan teki toverini tuon tavallisen, vikkelan eleensä, millä hän kuvasi silmukan kaulaan kietasemista — ele, jonka tekemisessä useampi Shpalernajan asukas näytti saavuttaneen kunnioitettavan taidon.

Kului sitten monet viikot, minun pääsemättä selville, kuka suomalainen istui Friedrichsin toverina. Olimmepa sitten taas eräänä talvisena päivänä toverini kanssa sattuneet kävelyretkellä siihen karsinaan, joka oli juuri puheenalaisen akkunan kohdalla. Molemmat päät esiintyivät taasen ikkunassa — ruudut olivat kaikissa ikkunoissa himmeät ja kaukana toisistaan, joten oli mahdoton selvästi erottaa kasvopiirteitä — ja tervehdyksiä vaihdettiin puolelta ja toiselta.

Aina kun vankeja ruvettiin yksitellen laskemaan pois, lähtivät lavalta, yhtä lukuunottamatta, kaikki vartiat, hajaantuakseen käytäviin, joita pitkin vangit palasivat. Kun nyt lavalla kierteli yksinään tuo keppiinsä nojaava vanha vartiaukko, josta olen aikaisemmin puhunut, avasivat toverukset akkunassaan venttiilin ja sieltä kuului suomalainen kysymys: — Mikä teidän nimenne on?

Kun ukko, joka siivoutensa lisäksi oli hieman heikkokuuloinen, oli vastakkaisella puolella vartialavaa, huusin minä nimeni.

— Minä olen Kyösti Massinen Iitistä; kaimamiehiä siis ollaan, — kuului akkunasta reipas ääni.

Täten oli tutustumisemme siis vihdoinkin tapahtunut. Sen jälkeen vaihdoimme uutisia aina kun minä toverineni satuin heidän ikkunansa kohdalla olevaan kävelykarsinaan.

Mutta kerronpa nyt hiukan herra Massisen elämästä Shpalernajassa, sen mukaan kuin vallankumouksen jälkeen olen häneltä itseltään kuullut.

Kuten sanottu, oli heitä Shpalernajassa kaksi veljestä, molemmat tilanomistajia Iitistä. Yhdessä heidät oli paria päivää aikaisemmin kuin minut muutamien muiden suomalaisten kanssa tuotu Shpalernajaan. Yhtaikaa he olivat seuraavana päivänä olleet "lääkärintarkastuksessakin", t.s. välskärin suorittamassa punnitsemistilaisuudessa. Tällöin saivat veljekset ilmaistuksi toisilleen kopiinsa numeron ja aseman. Kummankin koppi oli toisessa kerroksessa, umpinaisen sisäpihan eri puolilla, joten akkunat olivat suunnilleen vastapäätä. Siten saattoivat he pitkin päivää vilkutella ja antaa merkkejä toisilleen, jopa myöhemmin naputusjärjestelmään perehdyttyään, vaihettaa ajatuksiakin. Naputuskeskustelua voi nimittäin hyvin viljellä myöskin optillisesti. Esimerkiksi siten, että sormellaan tai koko kädellään vaakasuorasti viittoen merkitsee kirjainrivin sekä pystysuorasti viittomalla itse kirjaimen aseman rivissä. Pitemmällä välimatkalla tai ikkunan läpi keskustellessa on tarpeen pitää kourassaan valkoinen nenäliina. Tällaista keinoa käyttäen "keskusteli" toverini usein kävelemässä ollessamme eri ikkunain takana olevien tuttaviansa kanssa.

Kun samana päivänä vartia, varsin nuori ja siistin näköinen mies, pistäysi jollekin asialle Kyösti M:n koppiin, huomasi tämä hänen puhuvan venäjää hiukan virolaisittain. Kysymykseensä, onko vartia virolainen, sai hän myöntävän vastauksen. "Hänet minä koetan ostaa palvelukseeni", oli heti välähtänyt herra M:n mieleen. Hänen mieltiessään suunnitelmaa vartian ostamiseksi pistäysi tämä päivän kuluessa myöskin vanhemman veljen, Urho M:n, koppiin.

— Kuulkaas, paljoko teillä on palkkaa toimestanne? — kysyi tämä vartialta.

— Neljäkymmentä ruplaa kuussa, — vastasi vartia kummastuneena.

— Ettekö haluaisi ansaita lisäksi viisikymmentä ruplaa kuussa? — kuului vangin seuraava kysymys.

— Hm, mitenkä niin? — mutisi vartia hämillään.

— Kulettamalla vain silloin tällöin pieniä kirjelappuja minun ja veljeni välillä.

Kiusaus oli tietysti vartialle liian suuri ja sopimus tehtiin siinä tuokiossa. Urho-veli kirjotti heti muutamia sanoja paperipalalle ja antoi sen vartialle veljelleen vietäväksi. Ja niinpä Kyösti-veljen vielä mieltiessä, kuinka ryhtyä vartiaa taivuttelemaan, aukesi ruokaluukku hänen koppinsa ovesa, näkyviin vilahti vartian käsi, joka nopeasti pudotti lattialle pienen, kokoon taitetun paperipalan, minkä jälkeen luukku sulkeutui. Henkeään pidättäen riensi Kyösti M. ottamaan ylös paperin, josta hän luki: "Voiko tähän poikaan luottaa? Lupasin hänelle 50 ruplaa kuussa kirjeiden kulettamisesta. Vastaa heti, jos olet saanut tämän. Urho."

Kyösti-veli etsi heti paperipalan ja kirjotti vastauksen, kutsui vartian ja pisti sen huomaamatta tämän kouraan. Siten oli jatkuva yhteys veljesten välille rakennettu. Puheenalainen vartia, joka oli saanut jonkun verran koulusivistystäkin ja joka oli vain tilapäisesti ruvennut vanginvartiaksi, siten välttyäkseen sotaan joutumasta, oli nimeltään Omnapuu, vaikka hänen virolainen nimensä Shpalernajassa olikin väännetty Jablokoviksi.

Tämän heimolaismiehen välityksellä pääsivät veljekset myöskin siskonsa yhteyteen, joka koko heidän vankeusaikansa oleskeli venäjänkielen stipendiaattina Pietarissa. Aluksi epäili Omnapuu kovin ryhtyä salakuljettamaan kirjeitä vankilan ulkopuolelle. Eikä ihmekään, sillä kaikki kaupungille lähtevät vartiat tutkittiin tarkoin vankilan kansliassa ja ne, joiden huomattiin harjottavan petosta vankien hyväksi, saivat vankeutta aina kolmeen vuoteen saakka. Mutta lopulta rohkaisihe vartiamme ja otti viedäkseen kirjeen siskolle. Hän toimitti Kyösti M:lle hienoa silkkipaperia, jolle tämä siskon kanssa aikaisemmin sovitulla salamerkeillä kyhäsi kirjeen. Taittaen kirjeen pieneen kokoon työnsi Omnapuu sen saapasvartensa vuoriin syntyneestä pienestä reiästä sisään, onnistuen siten saattamaan kirjeen vankilan ulkopuolelle. Samalla tavoin piilotettuna toi hän veljeksille siskon vastaukset, joissa

luonnollisesti oli kerrottuna kaikki tärkeimmät uutiset.

Uutisista puheen ollen mainittakoon, että veljekset lopulta saivat luettavakseen neljä Helsingin Sanomain numeroa viikossa. Se kävi seuraavasti.

Sisko toi heille joka perjantai kaikenlaisia ruokatavaroita. Tuomistensa ympärille kääri hän kaikki viimeksi saapuneet Helsingin Sanomain numerot. Ne eivät kuitenkaan suoraan joutuneet vastaanottajain käsiin, sillä osastonvartia poisti omassa nurkassaan tuomisten ympäriltä kaikki liiat paperit, ennenkuin hän luovutti ne asianomaiselle vangille. Täältä osastonvartian virka-aitiosta joutuivat suomalaiset sanomalehdet Kyösti M:lle n.s. muusarpoikain välityksellä. Ne olivat kaikkiin koukkuihin ja metkuihin perehtyneitä pietarilaisia katupoikia, joita Shpalernajan rikosvankien joukossa oli aina melkoinen määrä. Tällaisten poikaviikarien tehtävänä oli m.m. korjata kunkin kopin edestä ne rikat (musar), jotka vanki oli kopistaan sinne luutunut. Antamalla pojille runsaasti tupakkaa ja paperosseja oli Kyösti M. saanut heidät ystävikseen. Niinpä saatuaan siskonsa salakirjeestä kuulla, että tämä vartavasten pani aina ruokatuomistensa ympärille joukon tuoreimpia Helsingin lehtiä, kuiskasi hra M. muusarpojille, että he osastonvartian aitiota siivotessaan ottaisivat paperitöryn joukosta suomalaiset sanomalehdet ja toimittaisivat hänelle. Pojat, aina valmiina kaikenlaiseen vehkeilyyn, tekivät uusien tupakkalahjojen toivossa työtä käskettyä. Lakaistessaan lauantai-aamuna osastonvartian virkapoksia käärivät he suomalaisiksi huomaamansa lehdet kokoon ja työnsivät vikkelaasti housunkauluksensa alle. Kulkiessaan sitten pitkin käytävää Kyösti M:n kopin ohitse, viskasivat he vartian silmän vältyessä saaliinsa kopinoven päällä olevaan avaraan ilma-aukkoon. Siten saapuivat tuoreimmat kotimaan uutiset Kyösti M:lle kuin konsanaan postiluukusta pudoten.

Täten saatuja sanomalehtiä ei hra M. päiväsaikaan kuitenkaan uskaltanut käsitellä, vaan kätki ne vesikranan alla olevan suppilon taakse, joka oli hiukan seinästä irtaantunut. Vasta illalla, kun osastonvartia oli lukinnut kopit omalla avaimellaan, otti hän aarteensa esille. Ahmittuaan lehdet läpi leikkasi hän kustakin numerosta Tiituksen kirjeet sekä tärkeimmät poliittiset uutiset, jotka sitten seuraavana päivänä Omnapuun välityksellä kulkeusivat Urho-veljen nautittaviksi.

Kun Kyösti M. säästelemättä jakeli priimatupakkaa niin vartioille kuin yleensä kenelle hyvänsä vankilan asukkaista, joiden kanssa joutui kosketuksiin, ja kun hänellä aina oli jokaiselle lausuttavana iloinen sana sekä puhuttelussaan käytti jokaisesta joko gaspadin-nimeä tai yleensä paria astetta korkeampaa arvonimeä, tuli hän laajoissa vankilapiireissä ennen pitkää tunnetuksi reiluna, iloisena ja anteliaana pohattana. Eräänä päivänä löysi hän ostopäivälliseen kuuluvain parin leipäviipaleen välistä pienen "sapiskan". Siinä vankilan kokki teki tiedoksi, että jos gaspadin Massinen tahtoisi häntäkin muistaa tupakalla, niin hän vuorostaan muistaisi gaspadin M:sta ruokia jakaessaan.

Palauttaessaan tyhjät ruoka-astiat pisti hra M. kannelliseen soppa-astiaan paketin hyvää tupakkaa. Seuraukset tulivat heti illallista jaettaessa näkyviin. Ostoillallisiin kuului usein riisiryynipuuroa, jota tavallisesti oli noin tuuman vahvuisesti syvän kupariastian pohjassa. Tällä kertaa oli astia kuitenkin reunojaan myöten täynnä puuroa. Ja kun hra M. tyytyväisenä pisti lusikkansa puuroon, huomasi hän sen palvelevan vain kuorena: sisällä oli mehevä kananpaisti. Sen jälkeen löytyi illallispuurosta aina jotakin hyvää, milloin lehmänkieli, milloin häränpaistia, milloin taas uiskenteli puuro keltaisessa voinsulassa. Herra M. lähetti tavan takaa tyhjäin astiain mukana tupakkaa ja niin jatkui päivästä päivään hedelmällinen vuorovaikutus hänen ja kokin välillä.

Muutamia viikkoja ennen vallankumousta muutettiin Omnapuu tavallisen koppivartian toimesta kävelyvartiaksi. Sen kautta kävi veljesten ja heidän siskojensa välinen kirjeenvaihto paljon työläämmäksi. Mutta kokonaan se ei silloinkaan loppunut. Vankien kulkiessa yksitellen kopeistaan pihalle olivat kävelyvartiat, yhtä lukuunottamatta, hajaantuneina pitkin niitä käytäviä, joita myöten kunkin vuoron vankien tuli kulkea. Niinpä oli Omnapuullakin paikkansa eräessä käytävän käänteessä. Jos nyt esim. Kyösti M:llä oli kirjelippu veljelleen, pisti hän sen Omnapuun sivu kulkiessaan huomaamatta tämän kouraan. Omnapuu kätki ohueksi rullaksi kierretyn kirjeen savukkeen varsipaperin sisään. Tulipa sitten Urho-veljen kävelyvuoro. Omnapuu käyskelee lavalla toisten vartiain joukossa ja polttelee paperossia. Kun se on loppuun palanut, viskaa hän pätjän huolettomasti hyppysistään. Että pätkä sattuu putoamaan Urho M:n kävelykarsinaan, siinähän ei kukaan huomaa mitään tavatonta. Samalla tavoin voi tuo kunnon Omnapuu silloin tällöin sinkauttaa Kyösti-veljen kävelykarsinaan loppuun poltetun paperossin pätjän, jonka tämä kenenkään huomaamatta kiihkeästi onkii ylös ja visusti talletettuna kulettaa koppiinsa. — — —

Myöskin rahaa käytetään venäläisissä vankiloissa lahjomisvälineenä. Sitä olivat jotkut Shpalernajan suomalaisetkin viljelleet. Raha on vangin saatava huostaansa tietysti salakuljetuksen kautta. Ja huolellisesti on sitä samoin kuin muutakin luvatonta tavaraa kopissa säilytettävä. Noin kerran kuussa pannaan nimittäin jokaisessa kopissa toimeen perinpohjainen tarkastus. Kaksi tai kolme vartiata astuu silloin koppiin, vanki komennetaan perälle seisomaan ja miehet ryhtyvät nuuskimaan. Kaikki nurkat käydään läpi, vuode pengotaan yksin vaatekappalein ja lopuksi koplotellaan itse vanki joka puolelta.

— No on shiul rahaa? — kysyy aina tällaisissa tarkastuksissa puolileikillään osastonvartia.

— On kyllä, — vastaan minä samalla sävyllä.

— Ka missä?

— Kanslian päällikön huostassa.

Pari kertaa osuvat he tällaisessa tarkastuksessa löytämään avuttoman läkkipeltisen veitsemme, minkä he juhlallisesti takavarikoivat. Me puolestamme tilaamme heti seuraavana perjantaina anjovispurkin, jonka kannesta valmistamme uuden veitsen, keksien sille entistä paremman talletuspaikan. Rahaa ei meillä kopissamme ole kertaakaan. Sen sijaan on uudella naapurillamme, Jussi V:llä, pari sataa ruplaa sarkaisen päällystakin kaulukseen ommeltuna. Sen löytävät vartiat vähää ennen vallankumousta suoritettussa koppitarkastuksessa sekä pistävät riemumielin taskuunsa tuon kelpo saaliin.

XVIII

SYDÄNTALVEN PÄIVÄ. UUSI NAAPURIMME.

Pari viikkoa meikäläisten joulun jälkeen seuraa vastaava venäläinen juhla. Hiukan enemmän juhlatunnelmaa huomaa silloin Shpalernajan kolkossa ilmapiirissä. Joulukuusta ei kyllä ole, kuten suomalaisissa vankiloissa on tapana, eikä ruokakaan poikkeaa arkipäiväjärjestyksestä, mutta käytävän kulmissa palavat kynttilät jumalankuvain edessä, vartiain rinnassa killuvat kunniamerkit ja kaikki työntouhu on useammaksi päiväksi lakannut.

Toverini on kaukaisesta kotikylästään saanut mehevätä kinkkua sekä pussillisen maammo-vanhan leipomia nisupullia, jotka matkalla kuitenkin ovat kuivettuneet kivikoviksi. Niitä maistellessamme kiinnyn minä ottamaan selvää Aksinivan kylän elämästä. Toverillani ei kaikesta päättäen ole mitään hauskoja lapsuuden muistoja, sillä kyselemättä ei hän innostu juuri mistään kertomaan. Mutta minä olen hellittämätön kuin pedantti opettaja läksyjä kuulustellessaan ja pala palalta saan minä kokoon venäläisen talonpoikaistalon ja sitten kokonaisen kyläkunnan, niin että sen elämä on havainnollisena edessäni. Kun vertaan sitä sitten suomalaiseen kylään kansakouluineen, nuorisoseuroineen ja työväenyhdistyksineen, huomaan eron suureksi kuin yöllä ja päivällä — kuten se on lähes kaikillakin suomalaisen ja venäläisen elämän aloilla. — —

Kylmä ja harmaa sydäntalven päivä liittyy toiseensa. Olisi niin hauska tavata jälleen tovereita, mutta turhaan minä aina päivällisajan mentyä odotan, että tultaisiin hakemaan pöytäkirjojen ääreen.

— Vilkuuna, kirkkoon! — ilmottaa sen sijaan eräänä päivänä tammikuun lopulla vartia Savitajev, pistäen ruokaluukusta päänsä näkyviin.

— Kirkkoon? ihmettelen minä toverilleni. Mutta sitten muistan Vuoksen kertoneen, että meille joidenkin kansalaistemme toimesta puuhataan suomalaista jumalanpalvelusta. Sellainen tässä on nyt varmaankin kysymyksessä. Mutta missähän se pidetään? Ehkä meidät suuren vartioston saattamina viedään Pietarin suomalais-ruotsalaisen seurakunnan kirkkoon? Joka tapauksessa tuottaa se harvinaista vaihtelua.

— Pitääkö olla palttoo? — kysyn, kun Savitajev avaa oven.

— Njet-njet!

Käytävään astuessani näen sinne kokoontuneen miehiä joka suunnalta. Pian ovat koolla kaikki oman pöytäkirjaryhmäni miehet sekä paljon muita lisäksi. Se on kirjava joukko eri-ikäisiä miehiä. Minun jälkeeni tulee kopistaan Jussi V. länttäisine pieksuineen, sarkatakkineen ja miltei olkapäille ulottuvine hiuksineen. Nyt vasta saan tilaisuuden kädestä pitäin tervehtiä nuorta naapuriani. Samoin Riekkiä, jonka tätä ennen olen vain kolmasti vilahdukselta nähnyt käytävässä. Ja entäs Kemppaisen Jaakko, vanha nuhteeton patriootti, joka jo Bobrikovin vuosina sai olla tulella! En ole toistakymmeneen vuoteen nähnyt miestä ja tuskinpa olen nyt häntä tunteakaan sen punertavan ryssänparran takaa, minkä hän on ehtinyt täällä itselleen kasvattaa.

Kahteen riviin meidät komennetaan pitkin käytävän ulkoseinää. Ja sitten saapuu kirkkoherra Malin, vanha-lutherilaiseen, avarahihaiseen pappiskauhtanaan pukeutuneena. Ystävällisesti tervehtii hän meitä, hiljalleen astuessaan pitkin "rintamaamme". Häntä saattaa itse vankilapäällikkö ja perässä

seuraa lukkari.

Käytävän nurkkaan on nostettu pöytä. Sen taakse asettuu kirkkoherra Malin ja me ryhmitymme pöydän eteen. Lukkari jakaa meille pieniä virsikirjoja ja hetken perästä kajahtaa Shpalernajan ummehtuneissa käytävissä voimakkaana ja täyteläisenä tuttu jouluvirsi: "Enkeli taivaan lausui näin".

Rinnallani seisoo nuori runoilija A., jonka olen jo aikaisemmin lukijalle esittänyt. Innostunut ilme kasvoillaan veisaa hän täydestä sydäimestä. Mutta yhtäkkiä kumartuu hän puoleeni ja kuiskaa:

— Jahka täältä kerran päästään pois, niin minä julkaisen oikean "Buch der Lieder'in."

Seuraavassa hetkessä oli hän jälleen syventynyt virteen.

Minä koetan seurata hänen esimerkkiään, mutta toisella puolellani seisoo Kemppainen ja minulla olisi niin paljon keskusteltavaa hänen kanssaan. Ja niinpä kumartuvat päämme vasten tahtoamme toistensa puoleen ja virsikirjan suojassa käy kiihkeä supatus. K:n kertoessa vangitsemisestaan ja olostaan Oulun lääninvankilassa huomaan, että hänen povessaan asuu yhtä kiihkeä viha Enehjelmiä kohtaan kuin kenessä toisessa hyvänsä, joka on saanut hänen tyranniuttaan maistaa. Vanginpuvussa ja käsirautoissa on K. tuotu Oulusta Viipuriin. Ja santarmipäällikkö Tsherkashenov, joka minulle oli aina niin kohtelias, kuuluu hänelle olleen oikea paholainen.

Lämpimiä lohdutuksen sanoja puhuu meille kirkkoherra M. Kaikesta päättäen ymmärtää hän hyvin meidän asemamme ja mielentilamme eikä siis voi loukkaantua siitä, että saarnan kestäessä yksi ja toinen pää kumartuu naapurinsa puoleen, samalla kuin sieltä ja täältä joukon keskeltä kuuluu hiljaista kuiskutusta. Onhan jokaisen mieli niin tulvillaan asioita ja tällaista tilaisuutta kohtalotoverien tapaamiseen tuskin enää saatanee.

Kun yksinkertainen suomalainen jumalanpalvelus on päättynyt, seuraa sama toimitus toisella kotimaisella kielellä. Suomenkieliset saavat palata koppeihinsa, mutta minä jään Kemppaisen kanssa vielä jällelle, saadaksemme jatkaa yhdessäoloa. Ruotsinkielisten ryhmässä kiinnittää huomiotani nuori turkulainen B., jonka parrattomilla, selkeillä kasvoilla asuu mitä täydellisin lapsen viattomuus. Hänen rinnallaan seisoo mitä suoranaisin vastakohta: pönäkkä, sarkapukuinen Korsnäsin ukko, jonka monipoimuiset, parkkiintuneet kasvot ovat kuin kirveellä veistetyt. Näkee niin selvästi, että ne ovat senkin seitsemän kertaa olleet alttiina Pohjanlahden ahavalle. Kerrotaan, että korsnäsiläiset ("kosungar"), jos heiltä esim. Austraaliaan joutuessaan kysytään kotimaata, vastaavat olevansa Korsnäsisistä — eikä mitään muuta lisäksi. Varmaankin on tuon kunnianarvoisan hylkeenpyytäjän mallia purevasta suusta singonnut äkäinen protesti, kun Mashkevitsh tekeytyen tietämättömäksi hänen korsnäsiläisyydestään, on merkinnyt hänet pöytäkirjoihinsa Venäjän alamaiseksi. Mieli virkeänä palaamme jumalanpalveluksen päätyttyä koppeihimme. Erottaessa saan tilaisuuden todeta, että Kemppainen asuu minun läheisyydessäni viidennessä kerroksessa. Samoin pääsen selville, että Jussi V:n toisella puolen on myöskin suomalainen, jo harmaatukkainen opettaja S. Kaukolasta. Hänen rinnallaan asuu kemiläinen V., josta olen jo ennemmin maininnut, ja hänestä muutama numero eteenpäin on Kemppaisen koppi.

Jumalanpalveluksen kestäessä esittäysi minulle myöskin proviisori S., jonka kanssa olen jo pari kuukautta ollut päivittäisessä kanssakäymisessä, mutta jota en silti ole vielä kertaakaan nähnyt. Nuori, miellyttävän näköinen mies. Hän kertoo saaneensa täällä Shpalernajassa tavata äitiään. Tältä on hän m.m. kuullut, että santarmit ovat Jepualla ampuneet insinööri von Essenin, kun tämä heidän tullessaan häntä vangitsemaan koetti päästä pakoon heidän käsistään. Herra E:n omalla kotipihalla ovat he tuon konnantyönsä tehneet. Sellaisia siis nykyään tapahtuu Suomessa! Niinhän oli muutoin vähällä minunkin käydä, sillä ilmottivathan vangitsemaan saapuneet oululaiset poliisit, että heillä on kuvernööri Enehjelmin käsky ampua minut, ellen hyvällä antaudu, ja osottihan heistä ainakin yksi kunnioitettavaa halua panna toimeen tuon jalon käskyn.

Jussi V:n kanssa keskustelemme telefontse monesti päivässä. Mutta sitä paitsi meillä on mutkattomampikin tapa vaihtaa suullisesti ajatuksiamme. Se on tuo H:n minulle neuvoma: huhuilla suoraan seinän läpi. Kun me tavallisesti istumme pöydän ääressä, jotka ovat juuri samalla kohtaa eri puolilla seinää, käy juttelumme varsin näppärästi. Jos jommallakummalla sattuu olemaan mielessä jotakin sanottavaa, napasee hän pari kertaa seinään. Toinen vastaa samalla merkinannolla ja heti painaa kumpikin korvansa seinään sekä asettaa kämmenensä niin, että sen toinen syrjä peittää suun, toinen vastaa seinään. Tällöin kantautuu kohtalaisen kovaääninen keskustelu seinän läpi. Kuitenkin käytämme tätä keinoa ainoastaan lyhyempään sananvaihtoon. Pitempiä jutteluita varten avaamme aina telefontin.

Vähän aikaa sen jälkeen kun olemme jumalanpalveluksesta palanneet, ilmottaa V. minulle seinän läpi:

— Minua ei Mashkevitsh ollut luvannut jumalanpalvelukseen.

— Mutta tähän olitte siellä.

— Vartia oli erehdyksestä laskenut. Nyt kävi osastonvartia minulta pyytämässä, etten sanoisi olleeni kirkossa, jos Mashkevitsh kysyy.

— Vai niin. Mutta mitähän Mashkevitsh sellaisella kiellolla tarkoittaa?

— Kai se pitää minua niin vaarallisena.

Jussi V. on talollisenpoika Kajaanin puolesta ja oppilas Helsingin normaalilyseossa. Maailmansodan alkuaikoina on hän kuitenkin tehnyt kuten entiset Viipurin teinit, jotka vihollisen maata uhatessa heittivät kirjansa nurkkaan ja astuivat isänmaan puolustajain riveihin. Monessa on hän ehtinyt olla jo mukana ja seikkailuistaan kertomalla on hän valmistanut minulle monta hupaista hetkeä. Hän on aina tyyni, kylmäverinen ja neuvokas poika, oikea synnynnäinen Tapani Löfving. Kokonaisen teoksen täyttäisivät hänen retkensä ja seikkailunsa. Saakoon tässä sijansa yksi, koska se niin hyvin valaisee hänen liukkauttaan.

Edellisen talven aikana on hän kerran Helsingissä käymässä ja yöpyy insinööri B:n luo. Hän nukkuu sohvalla täysissä pukimissaan, ollakseen aina valmis liikkeelle lähtemään. Kello kahden aikaan yöllä saa hän aihetta mennä W.C:hen. Siellä viipyessään kuulee hän, että etehisen ovi avataan salakähmäisellä tavalla ja useampia henkilöitä astuu sisälle. Heti arvaa hän, että B:tä uhkaa kotitarkastus ja vangitseminen. Etehisen läpi kulkiessaan koettavat tulijat W.C:n ovea ja kun huomaavat sen sisältä lukituksi, jää oven taakse yksi vartioimaan, toisten mennessä B:n huoneeseen. V. laittaa palttoonsa, jonka hän kaiken varalta on ottanut mukaansa, käsivarrelleen sekä tarttuu hiljaa lukkoon. Juuri kun vartia on kumartunut kuuntelemaan, onko W.C:ssä mahdollisesti useampiakin henkilöitä piilossa, tyrkkää V. oven rajusti auki, niin että se kolahtaa vartiaa päähän ja tämä kellahtaa nurin lattialle. Samassa loikkaa V. hänen ylitseen sekä syöksyy ovesta ulos ja rappusia alas. Mutta pohjakerroksessa tulee hän pahki vielä yhteen vartiaan. Hetkeäkään hukkaamatta kietasee hän palttoonsa tämän pään ympärille ja syöksyy ulos kadulle. Vartia ei ehdi hänen kintereilleen, hyvänä juoksijana pääsee V. hänestä eroon sekä turvaan erään toisen tuttavansa luo, joka loppuyöksi kätkee hänet kellariinsa. Seuraavana päivänä kiertää hän Kaisaniemen kautta asema-alueelle, nousee ensimmäiseen lähtövalmiiseen junaan ja vierii pois epäkiittolisesta Helsingistä.

— Kerran minä olin junassa joutua pahaan kiikkiin, — kertoo hän toisekseen. — Minä juttelin erään kauppamatkustajan kanssa, katsellen matkailijayhdistyksen kartastoa. Se herätti junassa olevan santarmin huomiota ja hän ryhtyi meitä mukamas pidättämään. Mutta kun minä olin tiukkana ja minulla lisäksi sattui sillä kertaa olemaan passit selvillä, jätti hän meidät lopuksi rauhaan. Hullusti siinä muuten olisi käynytkin, sillä minulla oli hyllyllä kapsäkki täynnä mauserpistooleja.

Pari kertaa ennen lopullista vangitsemista on hän ollut jo kiinni, mutta päässyt kummallakin kertaa livistämään. Viime kerralla kiinni joutuessaan sekä Ouluun tuotaessa on V:n irtaimistoon kuulunut paitsi eväspussia myöskin saha ja kirves, minkä vuoksi hän Enehjelmin hänen ammattiaan koskevaan kysymykseen vastasi olevansa sekatyömies.

— Valehtelet, lyseolaiseksihan sinut on passiin merkitty! — oli Enehjelm tiuskaissut.

— Niin siihen aikaan kun minä passin otin, mutta viime aikoina minä olen liikkunut sekatoissa ja olen aikonut ruveta harjoittelemaan poromieheksi, — oli V. rauhallisesti vastannut.

— Mistä se Mashkevitsh teitä oikein syyttää? — kysyn kerran tuttavuutemme alussa V:ltä.

— Saksassa olostä, värväyksestä, vakoilusta, aseiden kuletuksesta, niistä Arkangelin räjähdyksistä... — luettelee V. rauhallisesti, lisäten lopuksi: — Kyllä kai tässä hirteen taitaa joutua.

— No onko hänellä sitten mitään todistuksia siitä, että te olisitte kaikkea tuota tehnyt?

— Kyllä hän ainakin tietää minun kerran pommeja kulettaneen.

— Oletteko sen itse myöntänyt?

— Myönsinhän minä. Sanoin ottaneeni rajalta tuodakseni muutamia pommeja Etelä-Suomeen, mutta en muka viitsinytkään viedä niitä määräpaikkaan, vaan viskasin ne Kruunupyssä Åkervikin kievarin luona metsään.

— Narrasitte siis?

— Narrasin.

— Mutta entäs jos ne etsivät sieltä metsästä ja kun eivät löydä, niin väittävät teidän vieneen ne perille?

— Minä kirjoitin täältä siskolleni, että toimittaisivat sinne metsään muutamia pommin tapaisia siltä varalta, että he lumen lähdettyä menisivät nuuskimaan.

— Täältä! Kuinka te täältä saatoitte sellaista kirjottaa?

— Minä kirjoitin sylellä tavallisen kirjeen loppuun. Sisareni tietää keinon, millä hän saa sellaisen kirjoituksen näkyviin. — — —

V:llä ei Shpalernajaan tuotaessa ole ollut muuta irtaimistoa kuin mitä hän päällään kantoi. Heti tultuaan on hän kirjottanut siskolleen Helsinkiin sekä pyytänyt toimittamaan itselleen rahaa, ruokatavaroita ja alusvaatteita. Mutta Helsingistä ei kuulu mitään. Vähitellen käy selville, että hra Mashkevitch on pidättänyt kaikki siskon toimittamat hyvydet: ruokatavarat, kirjeet, vaatteet ja rahat. Niin saa V. olla likaisissa vaatteissaan ja riekaleiksi kuluneissa sukissaan sekä kärsiä alituista nälkää.

— Kuulkaa, pitäkää kävelemään mennessä silmänne auki, — huudan minä hänelle eräänä päivänä seinän läpi. — Me jätämme toisen ja kolmannen kerroksen väliselle portaalle pienen paketin voita.

Se joutuu onnellisesti V:n huostaan ja illalla teetä juodessamme lausuu hän:

— Kylläpä maistui voileipä ihanalta!

Toisella kertaa toimitamme hänelle samalla tavoin hiukan teetä ja sokeria. Mutta nämä meidän vaatimattomat salakuljetuslahjamme eivät sentään suuria merkitse ja hänen elämänsä on jäytävää paastoa aamusta iltaan. Että hän elää saman tapaisissa herkuttelevissa mielikuvissa kuin minäkin aikaisemmin syksyllä, sen huomaan hyvin siitä, että hän eräänä päivänä ikäänkuin omia aikojaan naputtelee pöytänsä kanteen lauseen:

— Miltähän maistuisi Königin pihvi ja sen päälle puolikas punssia kahvin kanssa?

Mashkevitchin tapoihin kuuluu käyttää nälkää ja muita epäinhimillisiä keinoja hermostuttaakseen vankejaan ja saadakseen heidät siten tunnustamaan. Jussi V:tä pitää hän ulkoasun perusteella arvatenkin yksinkertaisena ja heikkoluontoisena maalaispoikana, johon hän luulee noiden barbaaristen keinojensa piankin tehoavan. Mutta tässä kylmäverisessä nuorukaisessa on hän kohdannut väkevämpänsä, sen tulee hän piankin havaitsemaan.

Hän aavistaa — ja puolittain ehkä tietääkin — V:n olleen monessa mukana ja tekee sen vuoksi kaikkensa, saadakseen häneltä puserretuksi tärkeitä tietoja. Yhtä mittaa kuletuttaa hän V:tä luonaan kuulusteluissa, käyttäen vuoroin uhkauksia, vuoroin lupauksia.

— Mashkevitch oli tänään kovin kiukuissaan ja uhkasi, että minut piammiten hirtetään, — kertoo V. eräänä iltana kuulustelusta palattuaan.

— Mutta sehän nyt on raakalaismaista menettelyä, — huomautan siihen. — Tietysti hänelläkään ei ole mitään valtaa ilman oikeudenkäyntiä ihmisiä hirtättää.

— Minä vastasin, että hyvä on, kun pääsee pian pois täältä nälän ja lian keskeltä. Tulkkityttö oli itkeskelevinään.

Seuraavasta kuulustelusta palatessaan kertoo V.:

— Nyt oli Mashkevitch aivan päinvastaisella tuulella. Esiintyi niin kohteliaasti ja sanoi säälivänsä minun nuoruuttani. Lupasi heti paikalla laskea minut vapaaksi, jos vain ilmaisen hänelle muutamia asioita.

— No minkälaisia asioita ne olivat?

— Ensin tahtoi hän tietää, missä Suomessa on langaton telegrafiasema. Sitten kyseli hän asevarastoista ja lopuksi näytti hän minulle suuren joukon valokuvia — niiden joukossa oli teidänkin valokuvananne — ja pyysi kertomaan kaiken, mitä tiedän niistä henkilöistä. Varsinkin näytti hän minulle muutaman vanhemman puoleisen herran valokuvaa ja lupasi, että minä saan suoraapäätä hänen kansliastaan lähteä vapauteeni, jos vain kerron, mitä siitä herrasta tiedän.

— Tunsitteko häntä?

— En.

— No mitäs vastasitte Mashkevitchin lupauksiin?

— Vastasin, että jos minä nyt tosiaankin tietäisin noista asioista, joita te minulta utelette, sekä kertoisin niistä teille, niin olen minä varma, ettette te kuitenkaan laskisi minua vapaaksi, sillä milloin te venäläiset olette meille suomalaisille lupauksenne pitäneet?

— Se oli oikein! Mutta mitäs Mashkevitsh siihen tuumasi?

— Suuttui silmittömästi ja ajoi minut tieheni.

Muutoin sopii tässä mainita, että jotkut harvat suomalaisista vangeista olivat Mashkevitshin lupausten houkuttelemina tehneet joukon tunnustuksia, pääsemättä silti sen paremmin vapaaksi.

Erään kerran on V. Mashkevitshin luona tavannut muutaman Pietarin kuuluisaan suojelusosastoon kuuluvan vanhan santarmieverstin.

— Minut nähdessään, — kertoo V. — kysyi se Mashkevitshilta, mistä minua syytetään, ja kun Mashkevitsh oli hiukan selviteltyt minun syntirekisteriäni, alkoi äijä suu vaahdossa räyhätä minulle, pudisti nyrkkiään nenäni edessä ja lopuksi näytti nuoransilmukkaa. Minä kun en paljoakaan ymmärtänyt hänen turinastaan, katsoin vain häntä vasten naamaa ja nauroin.

Muutamana iltana, kun minä olin jo asettunut makuulle, avataan V:n kopin ovi ja hänet viedään jonnekin.

— Minnekä ne häntä näin myöhällä veivät? — kysyy toverini kummissaan ja istahtaa vuoteeni reunalle.

— En tiedä. Ehkä Mashkevitshin luo.

— Mutta miksi näin myöhällä?

Minä en kykene antamaan siihen mitään selitystä ja hetken mietittyään arvelee toverini vakavin ilmein:

— Jos ne koettavat pieksämällä saada häntä tunnustamaan?

Tunnen ruumiini karahtavan kylmäksi. Voisiko sellainen olla mahdollista? Olen kyllä lukenut hyvinkin pöyristyttäviä kertomuksia valtiollisten vankien kohtelusta Venäjällä, mutta olen luullut niiden kuuluvan vähintäänkin suurlakon takaiseen menneisyyteen.

— Ei kai toki täällä Venäjälläkään enää sellaista menettelyä käytetä? — katkaisen minä vihdoin tukalan äänettömyyden.

— Ohoo, etteikö käytetä! — vastaa toverini sellaisella sävyllä, että oletko sinä ainoa muukalainen, joka et näitä tunne.

— Tiedättehän Davydovin tuolla Golikovin takana? — kysyy hän sen jälkeen.

Niin, tiedän kyllä; se on siististi, miltei keikarimaisesti puettu, älykkään näköinen, hinterä nuori mies. Kuuluu olevan anarkisti ja Solovjovin tovereita.

— Kun häntä vangitsemisen jälkeen, — jatkaa toverini, — oli suojelusosastossa kuulusteltu, ojensi santarmiupseeri hänelle kynän ja käski kirjottaa nimensä pöytäkirjan alle. Mutta Davydov kieltäysi, koska pöytäkirjaa ei oltu hänelle luettu ja koska hän tiesi, että santarit panevat niihin mielivaltaisesti mitä itse haluavat. — Aa, vai et kirjota! huusi upseeri, antaen merkin saapuvillaoleville santarmeille. Silloin alkoi sadella nyrkin iskuja Davydovin kasvoille, hartioihin, selkään, niin että hän, hento mies, lopulta vaipui pyörtyneenä lattiaan. Nyt kaatoivat he kylmää vettä hänen päälleen ja raahasivat koppiin. Seuraavana päivänä vietiin hänet jälleen saman upseerin eteen. — Kirjota alle! sanoo tämä ja ojentaa kynää. — En kirjota, ennenkuin saan tietää mitä pöytäkirjassa on! vastaa Davydov. Taas antaa upseeri merkin ja iskuja alkaa sadella kuin rakeita, kunnes Davydov pyörtyy ja hänet raahataan koppiinsa. Sama leikki uudistui seitsemänä eri päivänä ja lopulta olivat Davydovin kasvot ajettuneet yhdeksi tonkiksi.

— Hyi kauheaa! Eikö hän voinut saada lääkärintarkastusta sekä sen perusteella tehdä valitusta sellaisesta petomaisuudesta?

— Hän vaati lääkäriä, mutta se oli tietysti samassa koplassa suojelusosaston kanssa, — vastaa toverini hartioitaan kohauttaen. — Silmäsi vain välinpitämättömästi Davydovia ja määräsi sitten jotakin rasvaa. Siinä kaikki!

— Entä te? Oletteko te ollut suojelusosastossa?

— Kyllä, kaikki valtiolliset vangit joutuvat ensiksi suojelusosastoon.

— No löivätkö teitä?

— Eivät, vaikka ei paljon puuttunutkaan. Kun minut vietiin sisälle, sain jäädä isoon etuhuoneeseen hetkeksi odottamaan. — Mitäs seisot? Kävele! karjasi minulle eräs santarmi. Kuu minä aloin kävellä, karjasi toinen: — Mitä kävelet, seiso alallas! Koettivat siten ärsyttää, päästäkseen lyömään. Sitten tuli eversti, pui nyrkkiä ihan nenäni edessä ja huusi, että minut hirtetään neljännestunnin kuluttua.

— Hyi olkoon! Nehän käyttäytyvät kuin vesikauhuiset koirat! Kuinkakan lienevät Golikovia kohdelleet? Ovatkohan häntäkin lyöneet?

Toverini vastaus oli hyvin kuvaava.

— Da, njemnoška, — sanoo hän välinpitämättömästi, — vähän poskelle läiskäyttäneet.

Mitä mielityötä onkaan venäläiselle lähimmäisensä pieksäminen! Ruoskalla, nagaikalla, on olennainen sijansa venäläisessä elämässä. Vuosia sitten sain sattumalta käsiini erään pienen latinankielisen kirjan, jossa eräs kuusitoistasataluvun hollantilainen lähettiläs kertoi Moskovan matkalla tekemistään havainnoista. Hänkin oli kiinnostunut huomiotaan venäläisten pieksämisintoon. Tsaari pieksää ylimpiä virkamiehiään, kerrottiin kirjassa, nämä taas alempiaan ja niin edespäin aina talonpoikaan saakka, joka vuorostaan pieksää vaimoan ja lapsiaan. Niin täyttää pyhän Venäjän yhtämittäinen ruoskan viuhina.

Tätä pieksämismaniaa ei suinkaan ole katsottava miksikään kasvatusinnoksi, vaan on se selvästikin ilmaus venäläisen luonteen sairaloisuudesta. Eihän venäläisellä pieksämisellä ole mitään kohtuullista rajaa. Kun esimerkiksi venäläinen sotamiesjoukko ryhtyy kurittamaan jotakin omaa toveriaan, niin jatketaan raakaa, järjetöntä hakkaamista vielä sittenkin, kun uhri on käynyt tajuttomaksi tai suorastaan henkensä menettänyt. Entä suuret joukkopieksäjäiset ja pogromit? Kuinka ominaisia ja tavallisia ne ovatkaan venäläisessä elämässä! Ehkä tuon pieksämisinnon Venäjän kansassa aiheuttaa vaistomainen halu ruoskia itsestään ulos eräitä vissejä ominaisuuksia, jotka arojen kansaa pidättävät ainaisessa kaaoksen tilassa.

— Mutta eihän nyt toki tutkintotuomari ruvenne vankeja pieksämään? — virkan hetken vaitiolon jälkeen.

— Ja miksei rupeisi, — vastaa toverini, — kyllä sellaista on vankiloissa tehty ihan viime aikoina ja voidaan vieläkin tehdä.

— Mutta kukapa täällä pieksäisi?

— Vartiat. Luuletteko, ettei esimerkiksi Petrov tutkintotuomarin viittauksesta olisi siihen valmis? Ei muuta kuin: aa, lurjus!...

Toverini täydentää väitettään niin osuvin elein, että minä näen ilmielävänä edessäni Petrovin julmin ilmein ryhtymässä lyömään naapuriamme, ja kylmät väreet karsivat ruumistani. Mutta hetken mietittyäni pidän minä sitä kuitenkin mahdollisena. Omia kansalaisiaan voinevat kyllä pieksämällä pakottaa tunnustamaan, mutta kyllä he sentään varovat sovelluttamasta meihin suomalaisiin sellaisia raakalaistapoja. Jo pelkkä vaisto sanoo heille, että meitä suomalaisia on kohdeltava sivistyneen maan kansalaisina. Sellaiset asiat vuotavat vankilan muurien sisältä väkisinkin ihmisten tietoon ja he tietävät kyllä, että me suomalaiset olemme hyvin kärkkäitä lyömään hätärumpua ympäri Europan.

Aamulla olen heti teen jälkeen juttelussa V:n kanssa.

— Minnekä teidät illalla niin myöhään vietiin?

— Mashkevitshin luo.

— No mitä sillä nyt oli teiltä urkittavana?

— Kysyi, tunnenko metsänhoitaja L:n. Kun minä vastasin kieltävästi, pisti hän eteeni L:n valokuvan ja kysyi, tunnenko sitä miestä. Mutta minä en sanonut tuntevani. Nyt otti hän varastoistaan toisen valokuvan ja huulillaan häijynilkinen hymy, kysyi tunnenko sitä. Näin siinä kuvatuksi itseni yhdessä L:n kanssa. Tapasin hänet nimittäin viime talvena Ruotsin puolella ja kun minä seisoin Haaparannan kadulla taputtaen hevostani lautaselle sekä jutellen L:n kanssa, oli siitä tilaisuudesta joku ryssän spiooni näpännyt valokuvan. Sitä nyt Mashkevitsh tyytyväisenä näytti minulle. Minä tarkastelin hetkisen kuvaa ja vastasin totisena, etten tunne. Mashkevitsh kohautti hermostuneesti hartioitaan ja sanoi, että olettehan siinä itse metsänhoitaja L:n kanssa. Mutta minä väitän santarmien petokseksi koko valokuvaa. Sitten kehotti hän minua jälleen tunnustamaan olleeni Saksassa sotilaskoulussa. Kun minä kielsin, pisti hän eteeni kolmannen valokuvan, jossa näin itseni sotilaspuvussa erään toverini kanssa

istumassa maassa lepäävän lentokoneen siivellä. En käsitä kuolemaksenikaan, kuinka siitä on valokuva voinut joutua Mashkevitshin huostaan. No, minä en ollut millänikään, vaan väitin sitä jälleen santarmivehkeeksi.

— Pahasti te olette kiinni, — pääsee minulta huomaamattani.

— Joo, kyllä kai tässä hirteen lopuksi joutuu, — arvelee siihen Jussi V. rauhallisesti sekä jatkaa: — Viime lopuksi alkoi se kysellä, olenko minä ollut Arkangelin puolessa räjähdyksiä toimeenpanemassa. Sanoin, etten ole ollut, mutta että minä kyllä tiedän, kutka siellä ovat käyneet.

— No kutka? kysyi hän silmät kiiluen. — Rissanen ja Ahlstedt, minä vastasin, mutta silloin hän suuttui ja ajoi minut taasen pois.

— Toverini luuli, kun teidät niin myöhällä vietiin, että Mashkevitsh koettaa pieksämällä saada teidät tunnustamaan. Mitäs jos he olisivat sellaista yrittäneet?

— Olisivatpahan vain koskeneet minuun, niin takaisin olisin lyönyt, että...

Kuuluu selvästi, että Jussi V:llä tätä sanoessa hampaat natisevat, joten pelkkä ajatuskin sellaisesta mahdollisuudesta on saanut hänet hengessään julmistumaan. — — —

Seuraavana perjantaina kylvystä palattuamme kutsuu V. minut telefoniin.

— Kuulkaahan, — sanoo hän, — äskettäin saunaan mennessäni näin sen vanhan herran, jonka valokuvaa Mashkevitsh näytti minulle ja lupasi minut laskea vapaaksi, jos kerron mitä tiedän hänestä.

— Mutta oletteko varma, että se oli juuri hän?

— Minä olen ihan varma siitä ja sitäpaitsi sanoi hän minulle suomeksi: hyvää huomenta.

Edelleen juttellessamme käy selville, että minäkin olen kylpyretkilläni nähnyt tuon vanhan herran ja että hänen koppinsa on viidennessä kerroksessa, ei kaukana meistä. Se on pitkä, ryhdikäs ja arvokkaan näköinen herra, jonka tukka on ohimoilta vaalentunut. Minustakin on hän aina tuntunut suomalaiselta.

Koetamme tiedustella häntä kaikilta niiltä suomalaisilta, joiden yhteyteen suinkin pääsemme, mutta kukaan ei tiedä hänestä mitään. Seuraavana perjantaina tulee V. jälleen saunasta palatessaan häntä vastaan ja tuo arvoituksellinen vanha herra tervehtii häntä nytkin suomeksi. Mutta sitten, pari viikkoa ennen vallankumousta, huomaamme hänen koppinsa tyhjäksi (autiokoppien ruokaluukut ovat aina auki) ja hän on hävinnyt keskuudestamme. En tätä kirjottaessanikaan vielä tiedä, kuka hän oli.

Samaisessa viidennessä kerroksessa oli jonkun aikaa eräs toinenkin arvokkaan näköinen suomalainen vanha herra, jota vapautuspäivänä ei enää ollut vankilassa. Edellä kerrotussa suomalaisessa jumalanpalveluksessa kiinnitti hän huomiotani. Hänellä oli luusankaiset pänsneet ja päällään samettitakki ja kädet ristissä rinnalla seisoi hän raskasmielisen näköisenä seinään nojaten. Eräiltä tovereiltani kuulin, että Shpalernajaan olisi tuotu muuan vanhimpia kuvaamataiteilijoitamme ja arvelin häntä siksi. En ole vielä saanut todetuksi, oliko arveluni paikkansa pitävä.

Jussi V:n paastopäivät ovat loppuneet. Eräänä päivänä huutaa hän seinän läpi:

— Jo viimeinkin tuli ruokatavaroita. Minulla on täällä Elannon leipää, voita, lohta, juustoa, teetä ja sokeria.

— Sepä mainiota! Onneksi olkoon!

Vähän ajan kuluttua pyydän minä V:tä avaamaan telefoninsa, että saataisiin pitempään jutella.

— En minä nyt voi, — vastaa hän.

— Miksi ette?

— Minä olen syönyt niin täyteen itseni, etten suju telefonin ääreen.

Parin päivän kuluttua saa hän kuitenkin aihetta palautua vanhaan paastojärjestykseen. Päivällisaikana sanoo hän minulle seinän läpi:

— Minulta meni soppaa syödessä ruokahalu muutamaksi päiväksi.

— Miten niin? Löysittekö russakan sopasta?

— Paljon pahempaa.

— Eihän vain hiirtä?

— Vieläkin pahempaa.

— No mitä ihmettä?

— En minä ole oikein selvillä mikä se on, mutta kuvittelisin sitä vaikka miksi.

Onneksi olen itse jo lopettanut ateriani, muutoin se olisi pysähtynyt siihen. — — —

Jussi V:n kotoa tulleita kirjeitä ei Mashkevitch luovuta hänelle. Lisäksi on V. osastonvartialtamme kuullut, että ruokatavarat on persoonallisesti tuonut hänen siskonsa, ylioppilasneiti, joka samalla on pyytänyt saada veljeänsä tavata, mutta ei ole saanut siihen Mashkevitchilta lupaa. Tästä on V. luonnollisesti kiukuissaan ja uhkaa panna kovan kovaa vastaan. Kun häntä taas moniaan päivän kuluttua käytetään Mashkevitchin luona, kertoo hän sieltä palattuaan:

— Kun Mashkevitch ei luvannut minun siskoani tavata, uhkasin minä ruveta syömälakkoon.

— No mitäs Mashkevitch?

— Sanoi että vaikka olisin syömättä niin kauan kuin kuolen, niin hän ei anna siihen lupaa. Mutta saadaanpahan nähdä!

— Aiotteko panna lakon toimeen?

— Heti paikalla. Minä ilmoitin siitä jo osastonvartialle ja hän lupasi lähettää asiasta tiedon Mashkevitchille.

— Mutta entäs kotoa tulleet herkut?

— Saavat maata tuolla akkunain välissä, niihin en kajoa paremmin kuin talon ruokiinkaan.

Ja niin on naapurini Jussi V. päättävästi pannut toimeen nälkälakon.

Sellainen lakko, jota venäläiset kutsuvat nimellä "galatofka", on valtiollisten vankien kesken Venäjällä aivan yleisesti käytetty taistelukeino. Se on huomattu ainoaksi ja samalla verrattain tehokkaaksi aseeksi, millä vangit voivat ajaa läpi vaatimuksiaan. Tuon tuostakin näkyi Shpalernajan saunakoppien kävelykarsinain seinissä kehotuksia yleiseen "galatofkaan", mutta ainakaan laajemmassa ja kestävämmässä muodossa ei sitä tietääkseni kuitenkaan pantu käytäntöön.

Paitsi taistelukeinona käytetään "galatofkaa" myöskin mielenosotuksiin, jolloin se tietysti ei muodostu yhtä päivää pitemmäksi. Sellaisen mielenosotuslakon pani toimeen suurin osa Shpalernajan valtiollisia tammikuun kymmenentenä päivänä. Se on katkera merkkipäivä Venäjän vallankumouksellisille, sillä sinä päivänähän hallitus v. 1906 vastasi Pietarin kaduilla verisellä tavalla työväestön vaatimuksiin.

Jo useita päiviä ennen levisi naputustietä ympäri vankilaa keskinäinen yllytys ryhtyä tammikuun kymmenentenä päivänä galatofkaan sekä samalla kieltäytyä menemästä kävelemään. Varsin innokkaana agitaattorina esiintyi toinen naapurimme Golikov. Urheasti viettikin toverini tuon merkkipäivän ottamatta vastaan mitään talon puolesta tarjottua ruokaa. Lakkoon yhtyivät jotkut suomalaisetkin, mutta allekirjottanut, pitäen itseään jonkunlaisena sotavankina, jolla ei ole mitään tekemistä venäläisten merkkipäiväin kanssa, söi ostetut ateriansa kuten muinakin päivinä.

Seuraavana päivänä sai toverini kuulla, että Golikov itse oli merkkipäivänä sekä syönyt että käynyt kävelemässä, käyttäytyen siis kuin pappi, joka neuvoo muille tien, mutta ei itse sille jalallaankaan astu. Toverini harmi ja suuttumus purkautui vähemmän valikoiduin haukkumasanoin "sellaista sosialidemokraattia" kohtaan.

Mutta palaanpa nuoren suomalaisnaapurini yksityiseen galatofkaan. Mielenkiinnolla ja myötätunnolla seuran minä seinän takaa hänen sisukasta kamppailuaan.

— Miltäs tuntuu? — tiedustan häneltä seuraavana päivänä.

— Ei se ole niinkään vaikeaa kuin luulisi. Se huojentaa suuresti, kun ryyppää välistä kiehutettua vettä.

— Olisi parasta, ettette myöskään kulkisi kävelemässä, sillä ulkoilma ja liikuntohan ovat omiaan kiihottamaan nälkää.

— Olen sitä jo ajatellut ja ehkäpä en tänään enää lähdekään ulos.

— Parasta se on ja siellä sisälläkin koettakaa pysyä, mikäli mahdollista, yhdessä kohti.

Kolmantena päivänä vastaa V. tiedusteluuni:

— Päätä alkaa omituisesti huimata ja silmiä tuntuu hämärtävän.

— Vieläkö aiotte jatkaa?

— No vaikka henki menisi, ellen vain saa lupaa tavata siskoani.

Totisesti on yhdeksäntoista vuotiaalla naapurillani oikea pohjalaisen sisu, mutta kestäneekö se sittenkään taistelussa Mashkevitchin häijymielisyyttä vastaan? kysyn huolestuneena itseltäni.

Neljäs päivä on kulumassa. Iltapuolella tuo osastonvartia sanan, että Mashkevitch on luvannut V:n tavata siskoaan.

Hurraa! Venäläisen tutkintotuomarin häijyys on lannistunut suomalaisen sisun edessä!

— Otin sapuskani jälleen esille ja kylläpä nyt mielellään haukkaakin lohivoileipää, — kuuluttaa V. seinän läpi, suu täynnä ruokaa. — — —

Sellaiselle kuin allekirjottanut, joka on tottunut sisällä vietettyyn mietiskelevään elämään kirjojen ja kirjotusvehkeiden parissa, ei vankikoppi ole läheskään niin tukala olinpaikka kuin ulkoilmaelämään harjaantuneelle, toimintahaluiselle miehelle. Juuri toiminnan ja jännityksen puutteesta kärsiikin naapuri V. kaikista enimmän.

— Ihan tässä tahtoo tulla hulluksi, vaikka koettaisi kuinka totisena olla, — virkkaa hän eräänä päivänä seinän läpi.

Ahkeraan on hän pitkissä telefontuokusteluissa milloin minun, milloin taas Vuoksen ja muiden naapuruudessamme olevien suomalaisten kanssa. Monta hauskaa hetkeä valmistaa hän minulle kertomuksillaan ja milloin juttelun aihe loppuu, rallattaa hän telefontuon ääressä porilaisten marssia meidän toisten kuunnellessa. Sitten kiikkuu hän pitkin päivää ylhäällä ikkunassa havaintoja tekemässä, tiedottaen aina minulle, ketä suomalaisia kulloinkin on kävelemässä. Tapaa hänet kerran Petrovkin akkunassa riippumassa ja uhkaa ampua, jos vielä sellaista huomaa, mutta siitä huolimatta jatkaa V. kiipeilyään.

Muutaman harmaan pakkaspäivän saa hän kulumaan ilmaposteja lähettelemällä. Hän kirjottaa käärepaperin palaselle kirjeen "ensimmäiselle punaposkineitoselle, joka tämän käsiinsä saa", käärii sen pieneksi palloksi ja sitoo rullalangalla, johon hän jättää silmukan. Venttiilin raosta pudottaa hän leivänmurenia ikkunan ulkokynnykselle, työntää sinne keskelle kirjelaatteen ja pitää silmukkalangan toista päätä hyppysissään. Pian on ikkunankynnyksellä joukko kyyhkysiä tappelemassa leivänmurenista. Kun jonkun jalka sattuu silmukan keskelle, nykäsee V. sen kiinni ja säikähtynyt kyyhkynen lähtee lentoon, vieden matkassaan lemменkirjeen tuntemattomalle kaunottarelle. Kyyhkysiä, joiden jalassa killui pieni viaton "sapiska", lähti sinä päivänä useampia liikkeelle V:n ikkunankynnykseltä.

Eräänä päivänä kävelemässä ollessamme kiinnittää huomiotani, että vartiat lavalla tähytävät samaan kävelykarsinaan ja puhuvat jotakin saksalaisesta sotilaasta. Kun sisälle palattuamme mainitsen tästä V:lle, vastaa hän:

— Minua ne tarkottivat. Kun Vuoksi tirkisteli venttiilin raosta esitin minä hänelle saksalaista kaunomarssia. Sitä ne näkyivät vartiat pysähtyneen katsomaan.

Kuluu taas joku päivä ja Jussi V. telefoni minulle:

— Kyllä tämä aika käy sietämättömän pitkäksi. Minä olen päättänyt ruveta näyttämään mielipuolta, että veisivät hulluinhuoneeseen. Sieltä on sentään parempi päästä karkuunkin. Sellaisen varalta minulla on takin kauluksessa kaksisataa ruplaa, jotka minä jo ennen vangitsemista sinne ompelin. Oletteko koskaan lukenut kertomusta eräästä puolalaisesta vallankumouksellisesta ylioppilaasta, joka mielipuoleksi heittäytymällä onnistui vankeudesta karkaamaan?

— En ole lukenut, mutta kyllä minä tunnen kirjallisuudesta muita samanlaisia tapauksia. Kyllähän siinä on onnistumisen mahdollisuuksia. Mutta menestyksellinen mielipuolisuuden näyttelyminen on tietysti ylen vaikeata.

— Alkuunpääsy siinä on vaikeinta. Mutta minä alotan hirttäytymällä ja sitten virottuani alan puhua sekavia, muuttuen vähitellen täyshulluksi.

— Hm! Mutta kuinka te sen hirttämisen olette oikein ajatellut?

— Minä sidon kaulahuivini klosetin vesitorven mutkaan ja vähää ennen kuin vartia kiertää puolenyön tarkastuksella laitan minä itseni siihen riippumaan. Minä olen kerran nähnyt hirttäytyneen miehen ja

muistan elävästi, minkälainen miini sillä oli. Samanlaisen otan minäkin. Kun vartia vääntää sähkön palamaan ja tirkistää lasista, lähtee hän tietysti suinpäin hakemaan osastonvartialta avainta. Yhdessä tulevat he sitten ja kiskovat minut vuoteeseen sekä lähtevät lääkäriä hakemaan. Mutta sillä välin minä jo vähitellen itsestänikin virkoan ja alan sekapäisesti pöllötellä ympärilleni.

— Mutta eiköhän se ole vaarallista peliä? Entäpä satutte vielä tosissanne kuolemaan?

— Ei, kyllä minä sen varani pidän. Voinhan minä huomaamatta nojata polvellani klosetin kanteen, niin ettei siinä ole hengenvaaraa lähelläkään.

— Entä milloin te aiotte sen panna toimeen?

— Ensi yönä.

— Jo ensi yönä! Hm, hm! Miettikää nyt sentään vielä asiata tarkkaan ja joka puolelta.

Minulla on jo niin suuri luottamus naapurini kylmäverisyyteen ja neuvokkuuteen, että epäävät neuvoni eivät saa tarpeellista pontta. Eikä myöskään Vuoksi, jolle asiasta ilmoitan, katso olevan syytä ryhtyä häntä kieltelemään. Myöhemmin illalla samasta asiasta keskustellessamme ilmottaa V. lujasti päättäneensä ensi yönä panna suunnitelmansa toimeen. Ja sellaiseksi asia jää.

Vuoteessani valvoen odotan jännityksellä, mikä ökinä käytävässä nouseekaan, kun vartia tulee puolenyön kierrolle. Vihdoin alkavat hänen askeleensa kumahdella taampana. Hän pysähtyy joka kopin ovelle, ripsauttaa sähkön hetkeksi palamaan ja tirkistää sisään. Kuin salamanleimaus valaisee se tuokioksi oman koppini ja nyt siirtyvät askeleet V:n ovelle. Kuuluu selvästi sähkönappulan ripsaus, sitten toinen, ja askeleet etenevät rauhallisesti. Mitään ei tapahdu.

Aamulla heti ylösnoustuani olen seinän ääressä naapuria haastattelemassa.

— Te ette kuitenkaan pannut aiettanne toimeen?

— Panin kyllä. Hyvän aikaa ennen vartian tuloa minä olin paikallani, huivi valmiiksi kaulaan kietaistuna ja täysi miini päällä. Mutta sattui niin hullusti, ettei sähkölamppuni ottanutkaan tulta — virta kai oli katkennut, kun minä päivällä sormielin lampun lasia — ja vartia ei perustanut asiasta sen enempiä, vaan jatkoi matkaansa. Minä luulin, että hän tulee kynttilän kanssa katsomaan ja killuin paikallani vielä puoli tuntia. Mutta kun mitään ei kuulunut, kyllästyin minä ja panin maata. Ensi yönä minä yritän paremmalla menestyksellä. Tämän päivän murjotan alallani hyvin synkän näköisenä.

Mutta päivän kuluessa saa hän erään uuden idean, mikä toistaiseksi tyydyttää hänen toimintahaluaan.

— Kuulkaahan, minä olenkin lykännyt tuonemmaksi sen mielipuoleksi rupeamisen, — puhuu hän, — ja koetan sitä ennen auttaa täältä pois tuon kemiläisen V:n, se kun on vanha ja sairas mies.

— Auttaa täältä pois! Miten ihmeessä te sen voitte tehdä?

— Minä aion nyt tunnustaa Mashkevitchille olleeni Saksassa — turhahan minun muuten on sitä enää kieltääkään — ja kun V:tä vastaan ei ole muuta kuin yksi, nimittäin Ahlstedtin tekemä ilmianto, laitan minä tunnustukseni siihen muotoon, että tuo Ahlstedtin ilmianto tulee sen kautta osotetuksi valheeksi.

Hän esittää minulle yksityiskohtaisemmin suunnitelmansa. Se on nerokas ja loogillinen ja minä annan sille empimättä hyväksymiseni.

— Mutta ennenkuin minä panen sen toimeen, täytyy minun saada ilmoitetuksi asiasta V:lle, että hän tietää puhua yhteen minun kanssani.

— Kuinkas te voitte sen tehdä?

— V. tulee aina minun saunasta palatessani vastaan ja minä koetan nyt ensi perjantaina pistää hänelle huomaamatta kirjelapun.

Tulee perjantai ja saunasta palattuaan ilmottaa naapuri:

— Onnistuin kenenkään huomaamatta antamaan sapiskan V:lle. Nyt minä kirjoitan toisen sapiskan Mashkevitchille ja ilmoitan tunnustavani.

Moniaan tunnin kuluttua noudetaan V. Mashkevitchin luo ja minä näen hengessäni, kuinka tämä istuu virkahuoneessaan ihastuksen ja jännityksen vallassa, kun tuo kaikesta päättäen paljossa mukana ollut pojan vekara vihdoin avaa tietoaarteensa.

— Mashkevitch oli hyvillään ja tarjosi tupakkaa, — kertoo V. palattuaan. — Mutta hänen hyvätuulensa laimeni sentään melkollailla, kun hän minun tunnustukseni kautta sai kuitenkin niin vähän itse asioista tietää.

— Tietysti hän uteli kiihkeästi?

— Se on tietty. Mutta minä vastasin väliin, etten muista, väliin taas, etten halua sanoa.

— No entäs se V:n juttu?

— Siitä näytti Mashkevitch joutuvan pitkiin ajatuksiin ja kyseli monikertaan samaa asiaa. Kyllä kai hän nyt pian kutsuttaa itsensä V:n kuulusteluun.

Tämä toteutuukin vielä samana iltana. Ja kemiläinen V. saa naapurilleni lähetetyksi sanan, että hänellä on hyvät toiveet päästä vapaaksi. Mutta sitten tulee muita suuria asioita väliin ja V:n sairaus pahenee näihin aikoihin niin, että hänet siirretään Krestyn sairaalaan, josta pian leimahtava vallankumous hänet saattaa kultaiseen vapauteen.

Kun Jussi V. on saanut tämän suunnitelmansa toteutetuksi, palaa hän ensimmäiseen. Mutta ilma on tällä välin ehtinyt täyttyä vallankumoushuhuilla ja minä asetun nyt tarmokkaasti vastustamaan hänen aiettaan.

— Siirtäkää se kaikin mokomin siksi, että nähdään, tapahtuuko täällä duuman avajaisten aikana mitään mullistuksia. Jos tulee vallankumous, pääsemme yks kaks pois täältä. Mutta jos teidät sitä ennen olisi suljettu mielisairaalaan, niin sieltä ei pääsy olisikaan niin mutkatonta.

V. lupaa siirtää "mielipuoleksi" tulonsa ja parin päivän kuluttua lausuu hän, telefonin ääressä kyykötäessämme:

— Nyt minustakin alkaa tuntua, että me kohtiaikoihin pääsemme täältä pois. Esimerkiksi viime yönä minä olin olevinani Iisalmen sydänmailla ja vetelin ongella metsälammesta lihavia ahvenia.

— Aivan niin. Minä taasen panin erikoisesti merkille uudenvuoden yönä näkemäni unet. Olin silloin seisovinani korkealla mäellä, josta leveä valtatie vei hyvin jyrkästi alas. Sellaista myötämäkeä me täältä lähdemme. Ja nykyään minä olen joka yö kotipuoleessa, ajellen huimaavaa vauhtia virmoilla hevosilla. Varmasti me ennen pitkää lähdemme täältä riemun pauhinalla kotimaahan ja Mashkevitch jää nolona ja sormiaan nuollen istumaan korkean pöytäkirjakasansa päälle.

XIX

SUURTEN TAPAUSTEN AATTONA.

"Per telefon" selostaa Vuoksi joka päivä meille naapuristossaan eläville sekä suomalaisille että venäläisille "Hallituksen Sanansaattajan" sisältämät uutiset. Muutamana päivänä on niiden joukossa Saksan nootti, jossa se selittää, koska sen rauhantarjoukset on hylätty, ryhtyvänsä käymään vedenalaista sotaa entistä tehokkaammin ja kursailemattomammin.

— Alkaapa se olla saksalaiseen malliin, — tuumii Jussi V. tyytyväisenä, kun Vuoksi on selostanut nootin sisällön, — ei muuta kuin pohjaan vain!

Tästä lähtien tekevät upotettujen alusten lukumäärät meille sotautiset kaksinverroin mieltäkiinnittäviksi.

— Montako upotettu? — kysyn minä joka päivä seinän läpi V:ltä, joka on aikaisemmin ollut telefontakeskustelussa Vuoksen kanssa.

Minä tulkitsen hänen vastauksensa toverilleni ja kun lukumäärä on erikoisen korkea, kohotamme me riemuitsevan hurraa-huudon kuin vahingoniloiset lapset. Sen jälkeen kun minä kerran toverilleni selitin, kuinka se on Englanti, joka kauppaetujensa vuoksi piiskaa Venäjää eteenpäin sodantiellä, samalla kuin se rahojensa avulla iskee ahaat kyntensä yhä syvemmälle venäläiseen omaisuuteen, on toveristani tullut kiihkeä englantilaisvihollinen. Sen vuoksi nauttiikin hän oikein sydämensä pohjasta siitä huimasta laivojen menetyksestä, jonka vedenalainen sota John Bullille aiheuttaa.

Amerikan kanta pitää meitä useita päiviä kiihkeän jännityksen vallassa. Sitten se laukeaa: Amerika on liittynyt julkisesti Saksan vihollisiin, joihin se salaisesti on kuulunut jo pitkin matkaa. Mainesanat, joilla me tämän johdosta varustamme dollari-gulashien maan ja heidän valhe-pacifistisen presidenttinsä, eivät ole imarteleivinta lajia.

— Se on niin, että koko maailma näkyy haluavan annattaa Saksalla itselleen selkään, — arvelee Jussi V. levolliseen tapaansa.

Amerikan aiheuttaman harmin ohella tuottaa meille jonkun verran tyydytystä Ruotsin kuninkaan miehekäs ja suora vastaus, minkä hän antaa presidentti Wilsonin houkutuksiin, joilla tämä koettaa saada kaikki puolueettomat maat ympärysvaltain puolelle. — — —

Jännityksellä odotamme helmikuun seitsemättä päivää, sillä silloin pitäisi ylioppilas B:n jutun sota-oikeudessa päättyä. Tuleeko kuolemantuomio ja pannaanko se täytäntöön? Siinä on kysymys, joka askaroittaa meidän suomalaisten aatoksia sitä kiihkeämmin, mitä lähemmäs tuo päivä ehtii.

Mutta sitten leviää keskuuteemme tieto, ettei tuomiota tuona päivänä julistetakaan, vaan että se on lykätty epämääräiseksi ajaksi. Mitähän se merkinnee? Eivätköhän ole vielä selvillä menettelytavasta vai tahtovatko nähdä, tuleeko duuman avajaisiksi uhatusta vallankumouksesta mitään tolkkua?

Yhtäkkiä meidät eräänä päivänä, parikuukautisen keskeytyksen jälkeen, kootaan jälleen pöytäkirjojen ääreen. Toista tuntia lukea paasaa meille tällä kertaa suuriääninen miestulkki hra Mashkevitschin roskakokoelmia, minkä jälkeen me jälleen saamme hajaantua koppeihimme. Mutta jatkoa ei seuraavina päivinä tule ja me saamme kuulla, että sekin on lykätty epämääräiseksi ajaksi.

Jotakin tämä kaikki tietää!

Palaapa sitten toverini — hänen juttunsa sota-oikeudessa on päätynyt ja hänet on tuomittu neljän vuoden vankeuteen — tavanmukaiselta lauantai-avidanieltaan, jolla hän on saanut puhutella sekä vaimoan että veljeään. Heti ensi silmäyksellä näen minä hänen koppiin astuessaan, että "revaljutsionnyj duch" on taasen huuhtaissut häntä kiireestä kantapäähän.

— Tavarishtsh, suuria, hyviä uutisia! — huudahtaa hän ja siinä tuokiossa täyttyy koppimme "vallankumouksen hengestä".

Pietarissa alkaa olla puute kaikesta, enimmänsä kuitenkin leivästä. Tyytymättömyys yhä kasvaa ja Moskovassa kuohuu jälleen. Työväestö Pietarissa varustautuu kiihkeästi — aseiden lukumääränkin tietää toverini — ja duuman avajaisien yhteydessä tulee varmasti jotakin suurta tapahtumaan.

Onhan siinä taas uutisia kerrakseen!

Etupäässä kiintyy huomioni tuohon leivän puutteeseen. Jos sellaista sattuu mustanmullan ja limpun maassa, niin — tee tilisi selväksi, pyhä Venäjä, sinun hetkesi ovat luetut!

Silmät leimuten naputtaa toverini Golikoville sekä tyhjentää sitten tietovarastonsa klosetin kautta Solovjoville sekä alempana oleville tovereilleen. Jej bohu, mikä innostuksen hyrsky siinä ryöppyä pitkin Shpalernajan kloakkeja!

Että suhtaudunko itse puolestani kylmästi tähän asiaan? Eipä suinkaan, vaan toverini hyrskytessä ja huitoessa W.C:n ääressä huhuilin minä seinän läpi Jussi V:lle päivän suuria uutisia. Niin leviää taasen "vallankumouksen henki" koppi kopilta ympäri vankilaa.

Hetken perästä menemme toverini kanssa kävelemään. Huomiotamme kiinnittää käytävissä omituisen kitkerä savun käry. Pihalle tullessa huomaamme, että ilmassa on savua niin sakealti, että ylempien koppien ikkunoista tuskin näkee. Se sakenee hetki hetkeltä ja painuu yhä alemmas, niin että kävelykarsinassakin käy miltei tukalaksi hengittää.

Mitä tämä oikein on?

— Vallankumouksen savua! — lausuu toverini, jonka kasvot loistavat kuin seisoi hän kirkastuksen vuorella.

Ja toden totta! Tuo yhä mustemmaksi sakeneva savuverho — jonka tietysti aiheuttaa joku läheisyydessä riehuva tulipalo — muuttuu mielikuvituksessani jättiläismäiseksi kohtalon siiveksi, joka paha ennustavana on laskeutunut suurta katastroofia lähestyvän Venäjän maan ylitse. Ilma on purevan kylmä ja värähtämättömän tyyni. Sietämättömän kitkeränä tunkeutuu savu joka paikkaan ja minusta tuntuu kuin sen keskellä liitelisi historian hengetär, herättäen kosketuksellaan meissä kaikissa aavistuksen tulossa olevista suurista tapahtumista.

Joskin Klavdija Rusakovin aineelliset tuomiset tällä kertaa ovat olleet niukanpuoleiset — toverini veljen välityksellä on hän sotilaslafkoista sentään saanut yhtä ja toista suuhun pantavaa, niin sitä enemmän herkuttelemme me "revaljutsijalla". Oikea juhламиeli vallitsee taas hyvästä aikaa Shpalernajan lukuisissa kopeissa ja kun toverini lausuu tavallisen tunnussanamme: "Skoro budjet revaljutsija!" tapahtuu se paljon todellisemmalla innostuksella kuin joulun tienoissa. — — —

Vankilan ruoka huononee päivä päivältä ja se on omiaan vahvistamaan tietoja Pietarissa vallitsevasta puutteesta. Mielihyvällä ja vahingonilolla panemme sen merkille, jos kohta saamme siitä itsekkin kärsiä.

Mutta vieläkin vaikeampia rappeutumisen oireita alkaa ilmetä Shpalernajan jokapäiväisessä elämässä. Keskellä tuimia helmikuun pakkasia alkaa koppiryhmä toisensa jälkeen jäädä ilman lämmitystä. Jussi V. ilmottaa eräänä päivänä, että hänen kopissaan ei lämpöjohtotorvi toimi. Se pysyy iltaan saakka jääkylmänä. Saman haikean sanoman lähettää hän seuraavanakin päivänä, lisäten että peräseinä on valkeassa kuurassa. Sitä seuraavana päivänä jää meidänkin lämpöjohtotorvemme kylmille. Koetlemme sitä tavan takaa, mutta lämmintä ei siitä lähde! Kyselemme ylhäältä ja alhaalta käsin, missä asiat on tietysti samalla kannalla. Hälyytämme vartian koppiimme, mutta hän on vain ihmettelevinään ja puuttii enempää puhumatta tiehensä.

Umpipään vilttiin kääriytyneinä värisemme yön ja odotamme aamua. Se ei tuo mitään muutosta asiain tilaan. Hengitys muuttuu raa'assa ilmassa paksuksi huuruksi, jäätynyt ikkuna valaa virtoina vettä lattialle, jonka likakerrokset entistä pahemmin litkuvat jalkojen alla.

Hätyytämme tällä kertaa pomoshnikan liikkeelle. Osastonvartian saattamana tulee koipeliini koppiimme, koettelee lämpötorvea ja mutisee jotakin sellaista, että torvet ovat rikki ja että niitä parasta aikaa korjataan. Mutisee ja menee matkoihinsa.

Silkkaa valetta! päätämme me toverini kanssa. Sillä jos torvia korjattaisiin, niin täytyisihän paukkeen kantautua meidänkin koppiimme. Selvästikin on niillä puute polttoaineista, mutta eivät kehtaa sitä vangeille ilmaista. No hyvä, se ennustaa vallankumousta sekini!

Päivästä toiseen pysyvät torvet järkähtämättä kylminä. Lattia muistuttaa pitkien lokakuun sateiden liottamaa kylätietä ja kantapäihin juuttuu niin paksut likatierat, että on vaikea pysyä pystyssä. Ikkuna on läpinäkymättömässä jäässä ja kaljuilla seinillä kimaltelee suuret vesihierneet. Pahantuulisina, äreinä, päällä palttoot ja kaulassa paksut villahuivit tallustelemme me loassa kuin kaksi napaseudun karhua. Tavantakaa saa toverini raivonpuuskia. Silloin sieppaa hän jakkaransa ja silmät tulta iskien alkaa hakata lämpöjohtotorvea. Provisori S:n venäläinen toveri lattiamme alla seuraa esimerkkiä ja räminä ja pauke leviää kerroksesta toiseen.

Jussi V:n päältä kuudennesta kerroksesta on ylioppilas M. muutettu pois, syystä että ovat saaneet hänet kiinni telefoimisesta. Hänen tilalleen on tullut kiinalainen. Sillä on kehnot vaatteet ja kylmän kourissa juoksee se pitkin päivää edestakaisin koppinsa lattialla. Ainoana ilonamme tämän kurjuuden keskellä on kuunnella tuon kiinalaispöloisen jalkojen tepsutusta.

Solvjov julistaa "galatofkan". Kuulemme selvästi, kun hän ärtyneellä, kimeällä äänellä riitelee osastonvartian kanssa ja uhkaa olla syömättä niin kauan kuin koppi pysyy kylmänä. Seuraus: hänet siirretään pois ja niin lakkaavat hänen tutut askeleensa päämme päällä kumahtelemasta. Viime aikoina oli hänellä tapana iltaisin kengän korollaan naputtaa lattiaan sanat: "Gute Nacht!" mihin minä vastasin samoin sanoin, jotka luudanvarrella koputin kattoon.

Toverini ehdottaa, että mekin vaatisimme muuttoa toiseen koppiin. Mutta minä en raskisi luopua Jussi V:n, S:n ja Vuoksen naapuruudesta ja pyydän toveriani odottamaan vielä pari päivää. Niiden kuluessa lakkaavat Vuoksi ja S. vastaamasta naputuksiimme. Ei hiiren hiiskausta kuulu enää alhaalta. Ovat siis heidätkin muuttaneet toisaalle. Nyt ehdotamme mekin osastonvartialle muuttoa lämpimämpään koppiin. Mutta ennenkuin siitä tulee mitään, huomaamme seitsemäntenä aamuna siitä, kuin koppiimme jäi kylmille, että torvi huokuu jälleen lämmintä. Päivän kuluessa palaavat S. ja Vuoksikin entisille asuinsijoilleen. Ovat kuulemma olleet tilapäisesti sijoitettuina naapuristossa oleviin lämpimämpiin koppeihin.

Täten on elämämme palannut entiseen uomaansa.

Mutta parin päivän perästä tapahtuu siinä jälleen eräs muutos. Jussi V., jonka naapuruus on koko ajan ollut minulle niin suurena virkistykseksi, muutetaan läheisyydestäni odottamatta pois. Syynä telefoiminen ja muu luvaton "värkkäily", jommoisesta hän on jo monesti joutunut kiinni, vaikka vartiat ovatkin hänelle tähän saakka antaneet anteeksi — hänen persoonansa kun nähtävästi on heissäkin herättänyt mieltymystä.

Aluksi en tiedä lainkaan, mihin vankilan osaan hänet on siirretty. Eräänä iltana kuulen oveni takana hänen äänensä ja arvaan hänen sivu kulkiessaan tahtoneen ilmaista uuden koppinsa numeron, mutta

pahaksi onneksi en sitä ehtinyt kuulla. Otan nyt tavakseni pitkin päivää kiivetä ikkunaan, keksiäkseni hänet kävely paikalla. Ja eräänä päivänä näenkin hänet siellä. Huomatessaan minut ikkunassa ottaa hän sotilasasennon ja tekee kunniaa. Merkeillä antaa hän tietää koppinumeronsa, josta minä huomaan hänen edelleenkin majailevan viidennessä kerroksessa, vaikkakin taampana minusta. Sitten ottaa hän lakin päästään ja osottaa, että hänen tukkansa on leikattu lyhyeksi, samalla kun poskiltakin on hävinnyt parranuntuva. Kun hän naapurinani ollessaan viimeinkin sai rahoja tililleen, kehotin minä häntä käymään parturissa. Mutta hän ei sanonut raskivansa luopua enää tukastaan, kun se kerran on niin pitkäksi kasvanut ja kasvojen pesemisenkin sanoi hän jo unhottaneensa. Nyt on nähtävästi "vallankumouksen henki" saanut hänet päätöksestään luopumaan sekä siistimään ulkoasuun. Hän painaa korvansa karsinan väliseinään sekä asettaa kämmenen suun päälle. Sitten kumartuu hän alas ja tekee samanlaisia liikkeitä kuin W.C.:stä vettä poistettaessa. Tästä minä ymmärrän, että hän on uudessa kopissaankin ehtinyt jo päästä puhelinyhteyteen naapurien kanssa. Saatuaan sen siten minulle selväksi, alkaa hän pystypäin ja suorin polvin astua saksalaista kaunomarssia, tehden kummassakin karsinan päässä aina rivakan käänteen. Aika vekara! — — —

Duuman avauspäivä lähenee.

Golikov antaa seinän takaa merkkejä ja siinä tuokiossa on toverini hänen kanssaan naputuskeskustelussa. Sitä tehdessä jännittyvät hänen kasvoniilmeensä, josta päättäen hän saa tärkeitä uutisia.

— Nikolain rautatie on lakossa, — sanoo hän minuun kääntyen. — Ja duuman avajaispäiväksi on Pietariin tuotu kuusikymmentä tuhatta kasakkaa sekä intialaisia joukkoja.

— Intialaisia? Siis Englannin toimesta?

Toverini englantilaisviha riehahtaa taas täyteen liekkiinsä ja minä otan siihen täydestä sydäimestä osaa. Kiihkeästi paperossia vedellen, pitkä tukka leiskuen astua harppailee hän edestakaisin ja John Bull saa kuulla kunniansa.

Saapuu sitten tuo jännityksellä odotettu päivä helmikuun lopulla. Toverini on aamusta alkain kuin tulisilla hiilillä. Yhtä mittaa on hän kiihkeässä keskustelussa alhaalla olevien toveriensa, Sharoginin ja Vrodlevitshin kanssa, ja ulkona ollessamme pörhistää hän korviaan, kuuluisiko kaupungilta ammuntaa ja kansajoukkojen huutoja. Mutta mitään ei kuulu.

Illalla odotamme jännityksellä, syttyykö sähkölamppu palamaan. Jos Pietarissa on julistettu suurlakko, niin totta kai sähkölaitoskin on laannut toimesta. Mutta lamppu syttyy tavalliseen aikaan ja palaa tasaisesti koko illan.

Seuraavana päivänä kuulemme kävelemässä ollessamme tehtaantillien huutoa eri suunnilta kaupunkia. Synkin ilmeinen panee toverini sen merkille. Koppiin palatessamme ei hän malta olla tiedustamatta asioita vartia Jakovlevilta. Tämä kertoo, että kaikissa tehtaissa on työ käynnissä.

Toverini vaipuu mielenmasennuksesta kokoon.

Lauantaina ei hänen vaimonsa eikä veljensä saavu svidanielle. Mutta provisor S. ilmottaa, että hänen toverinsa saa tänään tavata isäänsä. Sitä tietä saamme siis uutisia kaupungilta. Siihen takerrumme nyt kuin hukkuva oljenkorteen.

S:n toveri on tavallinen rikosvanki, nimeltään Svjesden. Hän on nuori mies, miltei poikanen, ammatiltaan torikaupustelija, ja vankilaan on hän joutunut varastetun tavaran välittämisestä.

Kohta kun hän on palannut svidanielta, asettuu toverini kaula kurotettuna telefontin ääreen. Samoin ovat alhaalla tehneet Sharogin ja Vrodlevitsh. Svjesden puuskuttaa hengästyneesti ja puhuu kiihtyneellä äänellä. Kun hän on tyhjentänyt tietonsa, oikasee toverini itsensä ja alkaa loistavin ilmein niitä minulle selostaa.

Svjesdenin isä oli kohtaukseen saapunut pelästyneenä ja mielenliikutuksesta vapisten, sillä vankilan käytävät olivat olleet sotilaita täynnä ja kaikki puheille pyrkijät oli tutkittu ihoa myöten. Kaduilla kuului liikkuvan suuria kansanjoukkoja ja raitiotieliike on kokonaan pysäyksissä. Moskovassa on ollut suuria levottomuuksia ja Pietarissa ovat Putilovin tehtaat lakossa.

Onhan siinä taas uutisia yhden päivän osaksi. Toverini on kuin kasvanut ja paisunut. Vallankumouksen henki on hänet jälleen täyttänyt. Kiihkeästi toimii kampa hänen hyppysissään, kun hän naputustietä syöstää uutisia Golikoville, joka seuraavana hetkenä lähettää ne edelleen omalle suunnalleen.

Kohta tämän jälkeen on vuoromme mennä kävelemään. Satumme taas karsinaan, joka on Kyösti

Massisen ikkunan kohdalla. Pian ilmestyykin kaima toverinsa kanssa ikkunaan. Tervehdimme ja viittailemme iloisesti. Toverini tietää jo Solovjovin uuden kopin ja kun tämä ilmestyy ikkunaansa, alkaa hän, nenäliina kourassaan, kiihkeästi tehdä selkoa päivän suurista uutisista.

— Mitä kuuluu? — huhuaa hra Massinen venttiilin raosta, kun lavalta ovat poistuneet muut vartiat, paitsi tuo puolikuuro säveä vanhus.

— Hyvää, Moskovassa vallankumous! — huhuan minä vastaan.

Sitten otan muutamia askeleita ja kun vaari on poistunut vastakkaiselle puolen lavaa, huhuilen lisää:

— Pietarissa Putilovin tehtaat lakossa.

Sitten:

— Raitoliikenne keskeytetty!

Ja hetkeä ennen kuin kuurapartainen Makarohvi avaa karsinan oven:

— Kohta täältä mekin lähdemme Suomeen!

Koppiin palattuamme astun minä työni ääreen ja toverini ryhtyy telefontia avaamaan. Saatuaani muutaman lauseen paperille, vetäsee toverini yhtäkkiä telefonin rajusti kiinni ja haukkumasanoja kähisten alkaa kiivaasti huitoa edestakaisin.

— No mikä nyt? — kysyn hänen eteensä asettuen.

Äskeisestä riemunloisteesta ei näy hänen kasvoillaan jälkeäkään, ne ovat synkät ja pahantuuliset.

— Svjesden on suuri koira! — murahtaa hän. — kaikki onkin valetta, mitä hän äsken kertoi.

— Mitä, valetta! Onko Sharogin tai Vrodlevitsh saanut toisenlaisia tietoja?

— Ei, vaan Svjesden itse juuri tunnusti, että hän ilmanaikojaan vain meitä narrasi. Ei ole edes tavannutkaan isäänsä. Durakki! Sellaista sitä saa, kun valtiollinen vanki antautuu toverilliseen suhteeseen rikosvangan kanssa!

Toverini on harmistunut ja masentunut. Ja samoin on minunkin laitani. Kopissamme ei vallankumouksen hengestä ole pihaustakaan jällellä.

— Se teidän toverinnehän vasta on aika lurjus, — sanon telefontitse S:lle. — Saisitte antaa selkään mokomalle rakkarille.

— Minä olen jo aikoja huomannut, että se on suuri valehtelija — vastaa S. — ja kyllä minä olen sitä jo monesti haukkunutkin. Äsken minä en huomannutkaan mitä se teille syötti, muutoin olisin tullut väliin.

Toverini mielentila on nyt entistäkin mustempi. Hän sanoo ikipäiviksi menettäneensä uskonsa Venäjän kansaan ja vallankumoukseen. Jahka hän saa vankeusaikansa loppuun kärsityksi, lähtee hän ulkomaille!

Myöhemmin illalla olen minä Vuoksen ja S:n kanssa telefontikeskustelussa. Alakuloinen on meidänkin mieleemme.

— Mitäs me nyt rupeamme odottamaan, kun vallankumous on ohi? — kysyy S. äänessään humoristinen sävy.

Niin, ainahan meillä on ollut jotakin odotettavana. Joulun edellä levitti meidän suomalaisten keskuuteen Rubinstein, juutalainen miljoonamies ja gulashi, joka istuu kolmannessa kerroksessa, tiedon siitä, että Ruotsi julistaa pian sodan Venäjää vastaan. Sitä odotimme kiihkeästi parin viikon ajan, kunnes sekin toivo sammui siihen.

— Hm. Ehkä sittenkin odotamme vielä vallankumousta, — arvelen minä lopuksi. — Onhan olemassa varmoja merkkejä siitä, että sen täytyy tulla. Ehkä ovat vain lykänneet sen hiukan tuonemmaksi. — —

Näinä päivinä ilmestyy Jussi V:n entiseen koppiin uusi asukas. Pian saamme selville, että hänkin on suomalainen. Kävelyretkellä huomaan, että hän on varsin nuori herrasmies. Hän on jo perehtynyt Shpalernajan vankien telefontijärjestelmään ja ennen pitkää pääsen minä yhteyteen hänen kanssaan. Hän on liikeapulainen H. Turusta sekä yksi niistä suomalaisista, jotka ovat jo pitemmän aikaa kulkeneet sota-oikeudessa. Se on juuri hän, joka aikaisemmin toverini mukana lähetti minulle kirjelapsen: "Terveisiä suomalaisilta sota-oikeudessa".

Myöskin Solovjovin entisestä kopista alkaa kaikua askelten ääni. Kohta on toverini torven ääressä naputtamassa. Mutta hänen kyselyihinsä: "Vyj kto?" ei tule mitään vastausta. Moneen kertaan uudistaa toverini kysymyksensä, mutta yläkerran uusi erakko ei edes pysähdy kuuntelemaan. Toverini kopistaa luudanvarrella kattoon. Sama tulos. Nyt kiipeää hän pöydälle ja koettaa välikaton läpi huudella. Keskeytymättä jatkaa yläkertalainen kävelyään.

— Entäpä se on suomalainen? — sanoo toverini. — Koettakaahan te!

Kiipeän pöydälle ja huutelen lämpöjohtotorven juuritse suomea. Ei mitään vastausta, ei edes hetkisen pysähdystä tuosta kirotusta kävelystä.

Kiukustuneena tarttuu toverini luutaan ja jyskyttää sen varrella kattoa. Toinen jatkaa kävelyään olympolaisen tyneydellä. Nyt konttaa toverini makuulaverinsa alle ja huutelee siellä olevaan seinäventtiiliin. Avarat ilmaputket kulkevat väliseinien sisässä ja joka kopissa on lähellä lattiaa aukot. Niitäkin voi käyttää telefoimiseen kerroksesta toiseen.

— Vyj kto? — huutelee toverini ja kun toinen ei keskeytä kävelyään, alkaa hän syyttää suustaan mitä pahankurisimpia haukkumasanoja.

Uusi naapurimme ylhäällä, joka siten vetäytyy ylhäiseen yksinäisyyteensä, jää kuin jääkin meille kokonaan tuntemattomaksi.

Mutta vallankumousuutiset virkoavat jälleen ja kääntävät huomion muualle. Vankilaan saapuu huhuja lakoista ja levottomuuksista. Sitten leviää tieto, että Moskovassa ovat vallankumoukselliset joukot vallottaneet joukon vankiloita sekä vapauttaneet niistä kaikki vangit. Toverini synkkämielisyys on tipotiessään ja hänen rintaansa paisuttaa jälleen vallankumouksen henki.

Kun naapurimme H. lauantai-iltana palaa sota-oikeudesta, kertoo hän, että kaikki liikenne kaupungilla on seisauksissa ja että kaduilla liikkuu suuria mielenosottajajoukkoja punaisine lippuineen. Yksi sellainen joukko oli pysäyttänyt sen auton, jolla Shpalernajan vankeja vietiin sota-oikeuteen, mutta laskenut sen sitten menemään.

Tämän kuultuaan on toverini täydessä barrikaadi-kunnossa. Pitäen olematonta punaista lippua edessään marssii hän ympäri lattiaa ja laulaa internatsionalea. Väkevänä käy hänestä ulos "revaljutsionnyj duch".

— Kuinka meidän suomalaisten olisi oikein suhtauduttava asiaan, jos täällä nyt tosiaankin leimahtaa vallankumous ja kansanjoukko tulee vankilaa vallottamaan, kuten Moskovassa kerrotaan jo tapahtuneen?

Tämän kysymyksen esitän Vuokselle ja S:lle, ollessani heidän kanssaan telefoonikeskustelussa.

— Siinä on suuri vaara joutua katutaisteluihin ja minun mielestäni meidän ei lainkaan kannata panna sellaisissa henkeämme alttiiksi.

— Kopissani kai minä aion pysyä — sanoo S. puolestaan.

— Niin minunkin mielestäni on parasta tehdä ja odottaa, kunnes meidät järjestyksessä lasketaan ulos ja annetaan meille rahamme ja tavaramme.

Näin sanoessani on minulla mielessä käsikirjotukseni. Paitsi historiallista näytelmää, on minulla valmiina noin nelisatasivuinen romaani sekä muutamia kertomuksia ja runoja, jota paitsi toinen romaani on hyvällä alulla. Kaikki valmiit käsikirjotukset samoinkuin muutkin liiat tavarat ovat vankilan varastohuoneessa, joten niitä olisi mahdollon saada mukaansa muuten kuin järjestyksessä laskettaessa. Usein olen huolestuneena ajatellut käsikirjotusteni kohtaloa sekä kuvitellut sitä onnellista hetkeä, jolloin minä täältä päästyä saan laskea ne kustantajani pöydälle. Jo joulun edellä pyysin Mashkevitsilta lupaa saada valmistuneen romaanini lähettää Helsinkiin ja samanlaisen pyynnön on hänelle kustantajani tehnyt, mutta sellaisille asioillehan hra Mashkevits ei tietysti korvaansa kallista. — — —

Sunnuntai, maaliskuun yhdestoista päivä, kului rauhallisesti. Pari kertaa on toverini kuulevinaan ammuntaa kaupungilta, mutta minä arvelen sitä kuulohäiriöksi.

Päivän merkillisin tapaus on, että meidät rokotetaan. Välskärei erään vartian seuraamana astuu odottamatta koppiimme, meidät komennetaan paljastamaan käsivartemme ja yks kaks tuikkaa ensinmainittu lansetinkäreillä rokkoainetta ihoomme.

— Mitäs jos ne tällä tavoin myrkyttävät vankeja siitä pelosta, että vallankumous heidät vapauttaa, — arvelee toverini.

Minä en kuitenkaan ota sitä uskoakseni eikä toverinikaan näytä siitä sen pahemmin huolissaan olevan. Varmaankin on kaupungissa liikkeellä isorokko.

Seuraavana yönä minä olen unissani kulkevinani siltaa myöten kevättulvaisen virran yli. Toisella rannalla seisoo vaimoni ja viittoo minua luokseen.

XX

VAPAUTEEN!

Kevään merkeissä valkenee maanantai, maaliskuun kahdestoista päivä.

Taivaanlaki on sininen ja kuulas, vastapäisillä katoilla leikkivät päivänsäteet ja ikkunakomeroissa kuhertelevat kyyhkysset iloisesti.

Naapuri H. lähtee tänään varhain sota-oikeuteen. Tunnin kuluttua palaa hän kuitenkin koppiinsa. Pyydän häntä telefoniin ja kysyn siihen syytä. Hän kertoi vain, että kun vangit olivat lähdössä oikeuspaikkaan, annettiin käsky, että kunkin on palattava takaisin koppiinsa.

— Eivät uskaltaneet laskea pelosta, että ne vapautetaan, — teemme me toverini kanssa johtopäätöksen.

Kello yhdentoista aikaan on meidän vuoromme mennä kävelemään. Ilma on leppoisa ja sitä on kevyt hengittää. Räystäät tippuvat vettä ja tyytyväisen näköisenä sivelee Makarohvi partaansa.

— Toveri, kuuletko, ampuvat! — huudahtaa toverini ja pysähtyy kuin naulattuna paikoilleen.

Olen kuulevinani jotain pauketta, mutta se ei tunnu oikein ampumiselta ja sen vuoksi vastaan kuivasti:

— Puita hakkaavat jossakin.

Mutta siitä kunnon toverini suuttua kähähtää.

— Puita hakkaavat! Kuuleehan sen selvästi, että ampuvat.

Jännitän kuuloani ja nyt erotan selvästi useita laukauksia, jotka raskaassa kevättalven ilmassa räsähtelevät omituisen natteasti.

— Da, streljajut, — myönnän minä ja tyytyväisenä, loistavin silmin nyökäyttää toverini päätään joka kerta kun uusi sarja laukauksia räsähtää.

Ne käyvät yhä selvemmiiksi ja siitä päättäen lähenevät. Väliin kuuluu kohina kuin meren selältä: suuren kansa joukon huutoja ja möyrinää.

Käännän katseeni vartioihin lavalla. Ne eivät vaihda sanaakaan keskenään. Makarohvin kasvoilla on omituinen, odottava ilme. Niin, odotusta, aavistelevaa, jännityksen kyllästämää odotusta tuntuu olevan yksin ilmassakin. Aina ääntelevät kyyhkyssetkin ovat vaienneet, merkitsevä hiljaisuus vallitsee vankilan piirissä ja selvästi kuuluu vesipisarain tipahtelu räystäistä. Laukaukset ja kohina lähenevät kuin kaamea myrskynpuuska...

Kohta koppiin palattua saamme päivällisen. Toverini ei kajoakaan ruokaan, vaan avaa telefonin ja alkaa kiihkeästi keskustella alhaalla olevien kanssa. Väliin syöksyy hän ikkunan ääreen ja kuuntelee venttiilin raosta.

— Kuuletko, toveri? — huutaa hän minulle.

Laukaukset pamahtelevat jo niin selvinä, että kuulen ne helposti pöydän ääreen, jossa levollisesti nautin päivällistäni. Sieramet laajentuneina ja silmät pyörien hyppii toverini ikkunan ja W.C:n väliä.

Yhtäkkiä räiskähtää joukko laukauksia aivan kuin ikkunamme alla. Ne vastaavat terävän vihlovasti ja ovat selvästikin ammutut vankilan sisäpihalla.

— Avatkaa ovet! — kuuluu samalla ulkoa kumea, venäjänkielinen huuto.

Onko sen huutanut joku vanki akkunastaan vai joku ulkopuolelta, sitä minun on mahdoton tietää.

Joukko uusia laukauksia kajahtaa pihalta.

— Tavarishtshi, tavarishtshi, avatkaa ovet — huutaa toverini venttiilistä ulos.

Hänen äänensä on mielenliikutuksesta sortunut ja tulee kuin syvältä maan alta.

Käytävässä on tähän saakka ollut hiiren hiljaista. Nyt alkaa sielläkin kohista ja paukkua, toverini viskaa palttoon päälleen, juosta vauhottaa ympäri koppia, puuskuttaa ja lausuilee käsittämättömiä sanoja. Hetkisen päästä kuotasee hän palttoon päältä ja istahtaa jakkaralle, ponnahtaakseen jo seuraavassa tuokiossa ylös ja ottaakseen jälleen palttoon ylleen. Hänen silmänsä pyörivät, hengitys on läähättävää ja minua ei hän enää huomaakaan. Hän on mitä täydellisimmässä vallankumoushumalassa.

Päivällisen syötyäni olen minä istahtanut vuoteelleni tupakoimaan. Kun laukauksia alkaa pihallakin kajahtella, uskon että vapautuksen hetki on ovella. Mutta mikähän sekamelska tässä syntyneekään? Entäpä jos vartioille on annettu käsky äärimmäisessä tapauksessa ampua meidät suomalaiset koppeihimme? Tai on itse vapauttajat provoseerattu käymään kimppuumme? No, sille ei mahda mitään, sillä olemmehan me, aseettomat miehet, yksi paikassaan kuin hiiret satimessa.

Pelkäänkö? Sytytän uuden paperossin ja totean, ettei tulitikkua pitelevä käteni yhtään vapise. Samalla tuntuu minusta, että kaikki muutkin Shpalernajan suomalaiset istuvat siten äänettöminä alallaan ja kohtalon valtaan heittäytyneinä odottavat, mitä tuleman pitää.

Kohina, ryske ja laukaukset käytävässä lähenevät. Yhtäkkiä alkaa etäämpää kuulua kiireellistä ovien aukomista.

— Kuuletko, ovia avataan? — huohottaa toverini.

Hätäiset askeleet, huudot, yksittäiset laukaukset ja ovien ryske lähenee. Nyt kirskuu meidän lukkomme ja ovi paiskataan selälleen. Aukossa vilahtaa vartia Petrov, hermostuneesti olkapäitään nytkien, ja hänen kintereillään revolverit ojona ja silmät tulta iskien kaksi mustatukkaista "jakobiinia".

Toverini syöksyy kuin nuoli käytävään. Minä seuraan perässä.

— Svaboda! svaboda! — huudetaan joka puolella, kattoon ja ikkunoihin suunnattuja revolverinlaukauksia pamahtelee ja vangit ja vapauttajat suutelevat toisiaan.

Saan siinä sekamelskassa käsiini naapuri H:n, opettaja S:n, Kemppaisen ja Jussi V:n.

— Kuulkaahan, eikö ole parasta että me pysymme kukin kopissamme ja varromme, kunnes tässä syntyy jonkunlaista järjestystä, — ehdotan toisille. — Onhan tietämätöntä kuinka ulkona on asiat. Siellä voi olla taistelu käynnissä ja meidän on turhaa sinne pistää nenäämme.

— Aivan niin, aivan niin! — yhtyy minuun harmaatukkainen opettaja S. ja mielenliikutuksesta vapisten palaa hän koppiinsa.

Juuri kun minä itse olen parahiksi päässyt koppiini, tulee toverini ja tarttuu minua käsivarresta.

— Nu, tavarishtsh, vai tänne aiotte jäädä! — huutaa hän ja lennättää minut käytävään.

Nyt ottaa vallankumouksen henki minutkin valtaansa. Siepattuani palttoon, kalossit ja lakin yhdyin joukkoon, joka suudellen, käsiä puristellen ja halailten kierii käytävässä kuin monipäinen hirviö. Pian ovat minunkin poskeni märkinä niille poksahaneista suuteloista, ja svobodahuudoista ja revolverinpaukkeesta käyvät korvani lumpeeseen.

Joukon keskellä kiertää muuan tumma nuorukainen ja jakaa suuresta nyytistä revolvereja jokaiselle, ken ottaa haluaa. Jostakin tulla tupsahtaa eteeni kaksi pientä kiinalaista, jotka tästä kaikesta eivät näytä ymmärtävän tämän taivaallista. Avuttomasti mongertavat he minulle jotakin.

— Svaboda, svaboda! — toimitan minä ja taputan kumpaakin olkapäälle.

Lisäksi selitän minä puhuvilla eleillä, että nyt on pantava tavaransa myttyyn, mytty selkään ja sitten kiiruusti matkaan. Sitä kieltä ymmärtävät he täydellisesti, lapsellisen ilon vallassa taputtavat he töpökäsiään ja kummankin vinot silmät kutistuvat hyvästä mielestä kahdeksi viiruksi. Seuraavassa hetkessä juosta tepsuttavat he matkoihinsa kuin kaksi joulutonttua.

Jussi V. samoin kuin toisetkin viidennen kerroksen suomalaiset ovat jälleen ilmestyneet joukkoon. Pieni mytty kainalossaan seisoo ensinmainittu hajasäärin syrjämpänä, katsoo hymyillen toisten suutelemista ja arvelee rauhallisesti:

— On ne nuo ryssät.

Mutta joukko alkaa soljua alas ja virta tempaa meidätkin mukaansa. Kerros kerrokselta kasvaa joukkomme. Toiset viivähtävät vielä kopeissaan, lyöden rikki akkunoita, ruhjoen pöydät, jakkarat sekä sytyttäen patjat palamaan. Ikkunat helisevät joka puolella, revolverit pamahtelevat, hurraahuudot tärisyttävät seiniä ja ilmassa tuntuu savun käryä.

Yhä pahemmaksi käy tungos ahtaissa portaissa. Jalkani eivät toisinaan koske ollenkaan maahan. Muutamat purjehtivat eteenpäin toisten hartioilla. Mitä moninaisin paljous mitä erilaisimpia kasvon tyyppisiä ja kaikilla näillä kasvoilla oma, eri tavalla epänormaali ilmeensä! Suuteleminen ja käsien puristelu jatkuu, huudetaan, nauretaan, itketään ... kaikkea sekaisin.

Mikä mainio tilaisuus filmarille saada kiitollisia aineksia elävien kuvien sarjaan!

Erikoisesti painuu mieleeni muuan vanha eversti, joka rinnalleni likistyneenä, lakiton, harmaatukkainen pää mielenliikutuksesta täristen, soljuu virran mukana eteenpäin...

Ilmassa kiirvien savupilvien taajetessa saavumme pohjakerrokseen. Kuin hitaasti liikehtivä jättiläiskäärme soljuu tuhatpäinen joukkomme johonkin käytävään, jossa en ennen ole ollut. Käytävän perällä näkyy rivi sotilaita, jotka suurta hirttä — mistähän lienevätkin sen käsiinsä saaneet? — tahdissa heiluttaen murtavat rautaista porttia, joka sulkee käytävän suun.

— Hei-juu-ja-jop! — huutavat ne mahtavaa asettaan heiluttaen ja minun mielessäni vilahtaa Flaubertin esittämä kuva Karthagon piirityksestä.

Ryskyen sortuu jyrävä portti ja esteettömästi soljuu vankijoukko eteenpäin. Seuraavassa hetkessä olemme Shpalernajakadulla, kirkkaassa päiväpaisteessa, Jumalan vapaan taivaan alla.

— Hurraa! — — —

Kuten myöhemmin saamme kuulla, ei Shpalernajan vartiokunta ole tehnyt pienintäkään vastarintaa — mikä olisikin merkinnyt heille perinpohjaista turmiota, sillä olihan vapauttajien joukossa paljon kivääreillä ja pistimillä asestettuja sotilaitakin. Päällikkö oli kyllä — kerrottiin — antanut vartiokunnalle käskyn tehdä vastarintaa, mutta itse hän — kuinka miehekästä! — oli puittinut tiehensä. Samoin olivat hänen apulaisensa tehneet, otettuaan huostaansa vankilan rahavarat.

Kopeista ulos päästyämme ei vartioita näkynyt missään. He olivat väkijoukon sisään murtautuessa piiloutuneet vankilan kirkkoon. Ainoastaan ani harvat, kuten Petrov, pysyivät miehekkäästi paikallaan ja avasivat tulijain pakotuksesta oman osastonsa kopit. Mutta useimmat vartiat olivat piiloutumisen kiireessä vieneet avaimet mennessään. Sen vuoksi täytyi suuri osa koppeja avata murtamalla ovet.

Meidän suomalaisten ikäpresidentti, apteekkari J., kertoi vapautuksestaan seuraavaa:

Syötyään päivällisensä asettui hän, tohvelit jalassa, pitkäkseen vuoteelle. Hänellä ei ollut minkäänlaista tietoa vallankumouksesta, hän kun oli elellyt yksikseen, toisista kansalaisistaan eristettynä. Hetken maattuaan alkoi hän kuulla kohinaa ja pauketta, mutta ei arvannut sen merkitystä. Yhtäkkiä räiskähti hänen ovessaan oleva tirkistyslasi pirstaleiksi. Juuri kun hän hämmästyneenä kavahti istualleen, lyötiin ruokaluukku kiväärinperällä sisään ja aukosta kurkisti sotilas, joka viittoi häntä siirtymään peränurkkaan. J. noudatti vaistomaisesti kehotusta ja samalla alkoi ovi tärähdellä kumeista iskuista. Vielä hetkinen ja se aukeni ryskinällä. Sisään syöksyi sotamies, joka asettaen kiväärinsä seinän nojalle suuteli J:tä molemmille poskille sekä lausui tuon niinä päivinä kultaisen sanan: svaboda! Kun hämmästyksestä, mielenliikutuksesta ja pelosta vapiseva J. ei kyennyt paikaltaan liikkumaan, otti sotilas hänet syliinsä ja kantoi käytävään.

Ainoastaan yhden Shpalernajan vartioista, erikoisemman häijyksi tunnetun miehen, kerrottiin saaneen surmansa. Myöskin Vuoksi kertoi, että hänen osastonsa vartian oli vähällä käydä samoin. Se oli nimittäin yksi niitä, jotka pysyivät paikoillaan. Eräs hurjistunut "Jakobiini" oli jo nyrkillään iskenyt häntä vasten kasvoja, niin että nenästä ja suusta syöksyi veri. Mutta tällöin laski Vuoksi kätensä suojellen hänen ympärilleen, selittäen että "etot haroshij tshelavjek", minkä johdosta eräs sotilas otti vartiapoloisen suojelukseensa.

Kuin porehtiva laavavirta tulivuoren uumenista työntyy katkeamaton vankijono yhdessä vapauttajainsa kanssa murretusta portista ulos kadulle. Kun siellä ennestään seisoo taajat kansanjoukot, on Shpalernajakatu ennen pitkää muuttunut karnevaalinäyttämöksi, jolla soillehtii mitä kirjavin ihmisvilinää. Siinä lakkeja heiluttaen hurrataan, syleillään, suudellaan. Jostakin tulla tuiskahtaa eteeni pari tuuheapartaista, vilkaseleista ja äänekästä herrasmiestä, jotka heti ensi silmäyksellä huomaa veljeksiksi.

— No terve, kaima! — huutaa heistä toinen ojentaen minulle kätensä.

Nyt vasta älyän että ne ovat Massisen veljekset. Olenhan monesti nähnyt Kyösti M:n akkunassaan, mutta kun ne ruudut olivat niin himmeät, oli mahdoton erottaa kasvopiirteitä. Lämmin kädenpuristus ja yhtä lämpimät onnittelut molemmilta puolin ja väenvilinä tempaa veljekset jälleen näkyvistäni.

Mutta samassa tupsahtaa eteeni kolmas suomalainen, keski-ikäinen herrasmies käsivarrellaan lakanaan kietäistu mytty.

— Onko se Wilkuna? — kysyy hän ja kun minä olen myöntänyt, esittää hän itsensä: — Minä olen se aina mainittu ... ja kun hän on maininnut nimensä, tiedän että edessäni seisoo mies, jota vastaan miltei jok'ainoa Mashkevitchin pöytäkirjoista sisälsi ilmiantoja, mutta joka itse ei myöntänyt tietävänsä tämän taivaallista asioista, joista häntä syytettiin.

— Eiköhän mekin suudella, koska nuo ryssätkin... — jatkaa hän heti esittelynsä päälle ja samalla moiskauttaa hän minulle mehevän suutelon, ei poskille, vaan suulle yhtä avonaisen suomalaisesti kuin hän sitä ehdottikin.

— Toista vuotta olen minä virunut jo niiden käsissä, — jatkaa hän, — ja nyt siitä päästiin. Tätä minä olenkin odottanut ja hyvässä toivossa ollut. Viime yönä minä ajoin vaimoni kanssa oriilla hurjaa vauhtia ja herätessäni ajattelin, että pian tässä tulee kotiin lähtö.

Hänen tätä kertoessaan on joukkoomme liittynyt Kemppaisen Jaakko tuuheine ryssänpartoineen.

— Entäs minä, — yhtyy hän juttuun, — minä näin viime yönä meidän parisänkymme. Toisessa nukkui vaimoni, ja itse minä, juuri kun aamulla heräsin, olin laittautumassa toiseen.

— Mainiota! Hurraa! Meitä on siis tässä kolme aviomiestä ja kaikki me olemme viime yönä nähneet vaimomme.

Mutta uusi tuttavani heittää mytynsä olkapäälle ja huutaa:

— Ja nyt pois tökötinhajusta! En tiimaakaan minä tässä pesässä enää viivyttele.

Häneen liittyy pari nuorempaa miestä ja he lähtevät raivautumaan väkijoukon halki. Suomen asemalle, minne muut vähitellen kerääntyvät, ei heitä kuulu ja moniaan päivän kuluttua saamme kuulla, että he ovat jalan lähteneet painamaan kotimaata kohti. Mitä seikkailuja lienevätkin matkallaan saaneet kokea, mutta onnellisesti he joka tapauksessa ovat kotiinsa saapuneet.

Tällä välin huomaan toverini, Semen Jegorovitshin, joka seisoo korkean lumikasan päällä ja kasvoillaan autuaallinen ilme heiluttaa lakkiaan ja hurraa käheäksi painuneella äänellä. Kipuan sinne ylös puristamaan hänen kättään.

— Nu tavarishtsh, revaljutsija! — sanon hänelle.

— Da! — vastaa hän ja jatkaa fanaattista hurraamistaan.

Siinä näen viimeisen kerran tuon nuhteettoman vallankumouksellisen, vilpittömän kunnan Semen Jegorovitsh Kalashnikovin, jonka kanssa olen viiden kuukauden ajan ollut neljän seinän sisään suljettuna sekä mitä parhaimmassa sovussa viettänyt niin synkät kuin valoisat hetket. Hyvän muiston jätät sinä mieleeni, kunnan tavarissi.

Yhtä mittaa paukahtelevat kiväärit. Se ei ole kuitenkaan mitään vaarallista. Joukon keskellä häärivät sotilaat ne vain tavan takaa ojentavat kivääriensä ylös ja laukaisevat, pitääkseen yllä vallankumouksellista mielialaa sekä samalla osottaakseen, että nyt vallitsee svaboda ja ettei kukaan upseeri rohkene heitä sellaisesta kieltä.

Huomioni kiintyy muutamaan sotilas-tavarissiin, joka pistinniekka kivääri kädessään huojuu ja hoilaa ihmisjoukossa. Otan häntä hihasta ja kysyn, mitenkä sodan laita on tällä haavaa ja onko rauha tekeillä.

— Tshort jejo snajet — piru hänen ties! — vastaa sotilaskansalainen oikealla soromnoo-sävyllä ja samassa minä huomaan, ettei hän ole ainoastaan vallankumoushumalassa, sillä nenääni pistää sangen vahva viinan löyhkä.

Koetan erään toverin kanssa saada meikäläisiä ryhmittymään yhteen kohti, pitääksemme jonkunlaisen kokouksen ja päättääksemme, mihin meidän olisi ensiksi ryhdyttävä. Mutta siitä ei synny mitään tolkkua. Kun saamme puolikymmentä miestä kokoon ja menemme lisää hakemaan, ovat nämä edelliset sillä välin hajonneet ja tipotiessään. Yrityksemme on yhtä turha kuin kantaa vettä pohjattomaan astiaan. Kaikki ovat kuin korkeimman asteen humalassa tai kuin mullikat, jotka keväällä ensi kerran lasketaan navetasta: kaikki kiertävät ja kirmailevat yhtenä sekamelskana, puristelevat

toistensa käsiä ja hurraavat.

Vihdoin lähtee meitä toistakymmenmiehinen joukko astumaan katua eteenpäin. Mutta me olemme kuin miehet, jotka lukemattoman joukon maljoja tyhjennettyään pikku tunneilla palaavat ilopaikasta kotiin. Jokainen on omituisen huumeisen unheen vallassa ja omia päähänpistojaan seuraten hajaantuvat miehet eri suunnille...

Lopulta minun seurassani on yksi ainoa suomalainen, nuori pohjalainen ylioppilas. Tosin häntä ei ulkokuoresta luulisi akateemiseksi kansalaiseksi, sillä hänen verhonaan on vanha ja ohut kesäpuku, jalassa kuluneet pieksut, päässä lippalakki, avokäsin ja kaula paljaana. Kylmä hänellä on, niin että nenä punottaa. Hän on siinä asussa kuin hänet on vangittu Ruotsin rajalla, hänen pyrkiessään kotimaahan. Shpalernajaan on hänet tuotu vasta pari päivää sitten.

Nautinto on suuri saada näin ilman peräänkatsantoa liikkua ulkona, samoilla pitkin suurkaupungin katuja ja sukeltaa uppo-outoon kansamereen. Väkeä liikkuu runsaasti kaikilla kaduilla, ihmiset tervehtivät ja onnittelevat toisiaan ja kaikkien kasvoilla on vapautunut, onnellinen ilme.

Kulkeudumme päivänpaisteiselle Nevskin Prospektille, jota pitkin soljuu taajat väkijoukot, etupäässä sivistyneistöön kuuluvaa yleisöä. Sen keskuudessa vallitsee hilpeä, innostunut mieliala, hymyilevien naisten valkoiset hampaat loistavat kilpaa punaisten rusettien kanssa, joita näkee jo useimpien rinnassa. Pelosta ja epävarmuudesta ei väkijoukoissa huomaa jälkeäkään. Kaikki tekee sen vaikutuksen, että vallankumous on ainakin Pietarissa, voitollisesti läpäissyt.

Taistelu ei silti vielä ole lopussa. Kiihkeää ammuntaa kuuluu eri puolilta kaupunkia: kiväärit ja kuularuiskut ratisevat sekaisin ja aina väliin jymähtää kanuunanlaukaus. Sivilipukuisten miesten näkee, varsinkin syrjäkaduilla, kantavan julkisesti aseita: kiväärejä, miekkoja, pistimiä, revolvereja. Keskenkasvaneilla poikasillakin näkee kellä karbiinin, kellä paljaan pajunetin. Tuleepa muutamalla kadulla vastaamme tyypillinen suurkaupungin hamppari, syfilistinen naamataulu iloisessa irtistyksessä, suupielessä mahorkkasavuke ja kävelykeppinä — paljas ratsuväen sapeli. Siis sanskulotti Jumalan armosta!

Sotilasjoukkoja, mikä paremmassa, mikä huonommassa järjestyksessä, marssii eri suuntiin. Joukkojen johtajina on tavallisesti aliupseereja ja vääpeleitä, harvemmin nuoria vänrikkejä tai luutnantteja, joiden rinnassa aina loistaa kauas näkyvä punainen rusetti. Väliin karkaa eteenpäin hurjaa laukkaa kasakkajoukkoja, niin että maa tömisee. Kaikkialla risteilee mitä erilaisimpia varustettuja autoja: suuria rämisten liikkuvia kuorma-autoja, joissa seisoo tiheässä tungoksessa joukko kivääreihinsä nojaavia "jakobiineja" punaisine lippuineen, raskaasti, ikäänkuin röhkien eteneviä, jättiläiskoppakuoriaista muistuttavia panssariautoja, joiden ampumareitistä pistävät näkyviin konekiväärien suut, sekä siroja, umpinaisia punaisen ristin autoja sanitääreineen ja laupeudensiskoineen.

— Mutta mitäs tuo nyt on?

Ällistyneenä pysähdyn katukäytävälle ja tuijotan muutamaan ensinmainitunlaatuiseen kuorma-autoon, joka punaisten lippujen hulmutessa kiittää ohitsemme. Eikö siinä hurjapäisen jakobiinijoukon keskellä seiso yksi oman pöytäkirjaryhmäni nuorukaisista, hinterä ylioppilas B., hän, jonka piti saada tuomionsa helmikuun seitsemäs päivä? Ihan totisesti se on hän! Ja kuinka hänellä silmät loistavatkaan, kun hän pitelee kädessään lähes itsensä mittaista kivääriä!

Myöhemmin tavatessani hänet Suomen asemalla saan kuulla, ettei tämä ollut mitään näköhäiriötä, vaan että hän tosiaankin oli ollut "hiukan huvittelemassa."

Alamme vähitellen soljuu Suomen asemaa kohti.

Shpalernajaa lähestyessämme näemme entisiltä asuinsijoiltamme kohoavan taivasta kohti mahtavan savupilven. Varsinkin näkyy oikeuspalatsin puoleisessa osassa riehuvan tuli, valtaviin liekkiin lyödessä ulos suurista ikkuna-aukoista. Näky on pumpulia meidän sydämillemme, sillä hajoavathan siellä m.m. hra Mashkevitschin uurastusten hedelmät, ne laajan laajat pöytäkirjat liitteineen kypeninä ilmaan.

Oikeuspalatsia vastapäätä olevan arsenaalin akkunat on rikottu ja portit auki murrettu. Sieltä ovat varmaankin peräisin ne aseet, joita näkee niin viljalti siviiliväestön huostassa.

Nevan rantaa lähestyessämme näyttää siltä kuin joutuisi Liteinin silta siinä tuokiassa taistelunäyttämöksi. Toisella puolen on joku joukkokunta ja sitä vastaan ryhmittyy toinen tälle puolen. Keskikaupungilta tulla huristaa automobiili toisensa jälkeen, sillan päässä kaartavat ne soveliaaseen asentoon, kiväärien ja kuularuiskujen suut valmiina syöksemään tulta sillan toista päätä kohti.

Asetun toverini kanssa pitkin rantakadun reunaa kulkevan kiviadakkeen taa suojaan mahdolliselta kuulataselalta. Mutta yhtäkkiä selviää uhkaava tilanne, rauhallinen yleisö alkaa jälleen liikehtiä sillalla

ja virran mukana solumme mekin kotoiselle puolen Nevaa.

Suomen asemaa lähestyessämme huomaamme sen edustalla pari tuttua toveria. Ne ovat siinä ottamassa vastaan kaupungilta valuvia suomalaisia ja neuvomassa heitä asemapihalle, missä rautatieläiset ovat luovuttaneet meille useita toisen luokan vaunuja tilapäisiksi kortteereiksi.

Siellä tapaamme jo suuret joukot miehiä koolla. Ja ihanaltapa tuntuu istahtaa suomalaisen toisen luokan vaunun hyllyvälle sohvalle, joka puolella onnea säteileviä, vilkkaasti juttelevia kohtalotovereita. Syötävääkin ovat jo ehtineet hankkia ja ahnaasti käymme voileipään käsiksi.

Siinä sohvankulmassa lojuessani, kädessä voileipä, ilmestyy eteeni nuori herrasmies, ojentaa kätensä ja sanoo tuttavallisesti: — terve! Katson kättä antaessani kysyvästi ja vasta hyvän tuokion perästä tunnen: sehän on oman pöytäkirjaryhmäni miehiä, medisiinari S. Mutta kuinka muuttuneessa asussa! Parta on kokonaan hävinnyt, päällä on hänellä uuden uutukainen palttoo turkiskauluksineen ja päässä komea kriminnahkainen lakki. Se veitikka on siis ehtinyt hankkia itselleen rahoja, käydä parturissa ja pukukaupassa sekä kaiken päälliseksi ollut mukana vallankumousta edesauttamassa, mistä on puhuvana todistuksena kivääri, jota hän uljaasti kantaa kädessään.

Kertomista on miehillä kokemistaan ja näkemistään. Tuskin on yksi ehtinyt lopettaa, kun toinen tempaa jo suun vuoron. Iloiset naurunpurkaukset keskeyttävät välistä puheenturinan ja nuorukaisten kelmeneille poskille alkaa puna nopeasti palata.

— Oletteko kuullut minkälaista unta Nissinen oli nähnyt viime yönä? — kysyy joku.

— No minkälaista?

— Hän oli ollut olevinaan Mashkevitshin puheilla ja kysynyt, milloin meidät suomalaiset päästetään täältä pois. Mashkevitsh oli katsonut häneen moniaan hetken vihaisesti ja tiuskaissut: — huomenna!

Niin, unet! Kaikki me olemme Shpalernajassa pitäneet tarkkaa kirjaa unistamme ja kieltämättä onkin unikakkinen maalannut eteemme monta merkillistä kuvaa — niistähän olen jo aiemminkin yhden ja toisen esimerkin kertonut.

Kun keskustelu on siirtynyt uniin, juttelee ylioppilas H:kin, hän, jonka Mashkevitshin pöytäkirjat väittivät olleen mukana räjähdyttämässä ilmaan viidettä miljoonan ruplan arvosta Venäjän armeijalle kuuluvia sotatarpeita, seuraavan unen, jonka hän oli nähnyt Shpalernajassa aikaisemmin talvella:

Hän oli veljensä kanssa ollut seisovinaan jossakin suuressa huoneessa, mikä oli kuin aseman odotussali. Salin nurkassa istui suuri ja ruma äijä, jolla oli tavattoman iso nenä. Hänen edessään seisoi pieni, sievä poika, jolta vaari äreästi tiukkasi jotakin asiaa. Kun poika ei vastannut hänen mielikseen, ärtyi vaari ärtymistään ja tempasi lopuksi pojan kämmentensä väliin ja puristi häntä niin että poika kävi aivan siniseksi. — Katsos, mitä tuo vaari tekee, sanoi M. veljelleen, — mennään auttamaan poikaa. — En minä voi, mutta mene sinä jos tahdot, vastasi veli. Silloin meni M. yksin ja tarttui vaaria suuresta nenästä sekä väänsi niin rajusti, että vaari tuskasta parahti ja päästi pojan käsistään.

Yleisen hyväntuulen vallitessa ryhdymme miehissä unta selittämään. Ja sehän onkin varsin helppo tehtävä: ruma vaari suurine nenineen, sehän on tietysti Venäjä, ja poika on Suomi. Mutta M:n ja hänen veljensä osa?

M. ryhtyy itse selitystä jatkamaan:

— Minä tietysti edustan siinä unikuvassa tätä meidän liikettämme ja veljeni niitä suomalaisia, jotka ovat liikkeellemme antaneet aatteellisen kannatuksensa, vaikka eivät ole tahtoneetkaan siihen aktiivisesti ryhtyä. Kun minä esimerkiksi lähdin matkaan ja puhuin asiasta veljelleni, hyväksyi hän kyllä askeleeni, mutta itse ei perheellisenä virkamiehenä sanonut voivansa siihen ottaa osaa.

Hyväksymme hänen loppuselityksensä naulan päähän osattuna.

— Ja uskokaa jos tahdotte, pojat, — jatkaa M. innostuneesti näppiään lipsauttaen, — mutta meidän hommamme on merkinnyt paljon Suomen vapaudelle. Sanokoot nyt mitä sanokootkin, mutta kyllä se vielä kaikille selviää.

Miltä kannalta sitä asiaa vallankin juuri noina vallankumouksen alkuaikoina erinäisillä tahoilla katsottiin, sitä kuvaa hyvin seuraava:

Pari päivää tämän jälkeen palasi Vuoksi kaupungille tekemältään vierailulta meidän pääkortteeriimme Suomen asemalle. Hän oli hyvin alakuloisessa mielentilassa seuraavasta syystä: hänen vierailupaikassaan oli ollut koolla joitakin Pietarin suomalaiseen sivistyneistöön kuuluvia nuoria herroja. Nämä olivat hyvin selvästi antaneet tietää, että he pitävät meidän menettelyämme

kevytmielisenä ja tuomittavana, mutta samalla lohduttaneet sillä, että he ovat kyllä säälineet meidän kohtaloamme sekä antavat meille anteeksi.

Kiivas suuttumuksen kuohahdus valtasi meidät, joille Vuoksi tätä kertoi.

— Me emme kaipaa emmekä tarvitse kenenkään anteeksiantoja! — huudahti yksi joukosta. — Kysymys on vain siitä, voidaanko niille maitosuonisille nuorille herroille antaa anteeksi, jotka lukujaan ja karrieraan ajatellen ovat rauhallisesti istuneet alallaan ja diplomatiseeranneet silloin kun sortaja on isänmaatamme tallannut julkeammin ja röyhkeämmin kuin koskaan ennen. Diplomatia ei kuulu nuorille. Me olemme kuunnelleet veremme ääntä ja noudattaneet sydämemme käskyä ja sen vuoksi isänmaa on kerran antava meille hyvän tilinpäästön. — — —

Osa meistä jää yöksi toisen luokan vaunuihin, osa hajaantuu rautatieläisten koteihin.

Hermot ja mielikuvitus ovat siksi kiihdyksissä, että unta on mahdoton saada. Loikoilen sohvalla, jutellen maisteri R:n kanssa niistä mahdollisuuksista, joita vallankumous avaa Suomelle. R. on historiantutkija ja paljon ovat hänen ajatuksensa kuluneina aikoina seuloneet Suomen kansan kohtaloa sekä sen tulevaisuuden mahdollisuuksia — ja niinhän on vähin itsekunkin laita meistä Shpalernajassa eläneistä.

Puolen yön tienoissa tulee vaunuun, jonka olemme panneet pimeäksi, kaksi sotilasta kivääreineen, ryhtyen etsimään jotakin. He ottavat tulitikulla valkeaa, nostavat peitteitä ja tutkivat makaavien kasvoja.

Jokohan meitä suomalaisia etsitään uudelleen vangittaviksi? vilahtaa mielessäni. Mutta sotamiesten käytös ei juuri puhu sellaisen olettamuksen puolesta.

— Mitä te etsitte? — kysyy R.

— Paria santarmia, jotka ovat kätkeytyneet asema-alueelle, — vastaavat sotilaat.

— Me olemme suomalaisia vankilasta vapautettuja, — selittää R.

— Harashoo! — sanovat sotilaat ja poistuvat.

Hm! Totisesti ovat nyt osat vaihtuneet! loikoilemme huolettomina julkisessa paikassa, samalla kuin santarit saavat henkensä edestä lymyillä. Ja kyllä nyt onkin aika, jolloin kuuluisan ohranan miehillä on syytä huutaa vuorille: langetkaa meidän päällemme! Kaikkialla heitä etsitään ja armotta surmataan.

Kun Jussi V. muutamana päivänä palaa kaupungilta ja minä tiedustan, missä hän on ollut, vastaa hän:

— Olin vähän poliiseja jahtaamassa.

— No saitko monta pudotetuksi?

— Olisihan niitä saanut, mutta ei ollut asetta. — — —

Lämpimään kiitollisuuden velkaan saattoi meidät vankilasta päässeet Suomen rautatieaseman henkilökunta. Suomalaiseen sivistyneistöön kuuluvain suhtautuessa meihin hieman kuin ruton saastuttamiin, varustautui mainittu henkilökunta heti maanantaina rohkeasti ja auliisti ottamaan meidät huostaansa. Keskuudestaan keräämillään varoilla panivat he meitä varten pystyyn ruokatarjoilun yhdistyksensä huoneistossa aseman vieressä. Siellä ovat meille koko sen viikon, jonka olemme pakotetut vielä Pietarissa viettämään, ilmaiseksi tarjolla oivalliset ateriat. Ja nautinto onkin saada pitkästä ajasta syödä kotoista ruokaa kuoriperunoineen ja kaurapuuroineen. Tässä suhteessa tulkitsi iäkäs kanttori Palmu varmaankin meidän kaikkien tunteet, kun hän ensi kerran aamiaispöydän ääreen tullessaan ja puolinenällä lepäävien sankalasiensa yli silmäillessään pöytää pani kätensä ristiin ja julisti korkealla päätöksellä:

— No Jumalan kiitos, että näkee vielä silakkaa ja kaurapuuroa!

Mutta rautatieläisten vieraanvaraisuus ei supistunut tähän ruuan tarjoiluun, jota heidän naisväkensä hoiti, vaan he tarjosivat lisäksi meille ilmaiset asunnot perheissään. Siten sain minäkin jo seuraavana päivänä kortteerin erään vaihdemiehen siistissä ja miellyttävässä asunnossa ja nautintopa oli viettää seuraava yö kunnollisella vuoteella puhdasten lakanain välissä.

Kiitollisuuden ja kunnioituksen tuntein tulee varmaankin jokainen Shpalernajasta vapautunut suomalainen kauan muistamaan sitä alttiutta, vieraanvaraisuutta ja ystävällisyyttä, mitä Suomen aseman henkilökunta osotti meille tuon viimeisen Pietarissa vietetyn viikon kuluessa. — — —

Onnen tunnettani sumentaa käsikirjotusteni kohtalo. Eräänä päivänä tuo provisor S., joka on käynyt

Shpalernajassa sekä pistäytynyt minunkin kopissani, siellä olleet kirjani sekä vihkon, jossa on uuden romaanini alku. Tämä herättää minussa heikkona kyteneen toivon kipinän ilmilieskeihin ja muutamien tuttavain kera lähdän nyt itsekin entistä olinsijaani katsomaan.

Koska vankila heti tyhjentymisensä jälkeen on joutunut rosvojen temmellyspaikaksi, on sen porteille asetetta sotilasvartiat. Mutta kun mukanaamme olevat naiset livertelevät heille kauniita sanoja, pääsemme sisälle.

Hävityksen kauhistus kohtaa meitä joka askeleella. Sisäpihalla on kaikki puuaine palanut. Käytävissä on hujanhajan kaikenlaista puoleksi palanutta törkyä. Siellä täällä on vesijohtotorvia rikottu ja puoleksi jäätyneinä puroina lorisee vesi pitkin lattiaita. Suuri joukko akkunoita on rikottu.

Kopistani on tietysti kaikki tyyni mukaan kelpaava rosvottu: alusvaatteet, sukat, pyyheliinat, tyynynpäälliset, viltti. Lusikan, suola-astian ja jumalankuvan pistän taskuuni muistoksi. Saman kohtalon ovat luonnollisesti saaneet toverinikin vaatetarvat, sillä hänkään ei ottanut mitään mukaansa.

Osastonvartian nurkassa on lattialla kasa puoleksi palaneita papereita ja vihkoja. Muutamat kansien jäännökset ovat aivan samannäköiset kuin minun käsikirjotusvihoissani. Ahdistunein sydämin alan niitä tutkistella, mutta omistani en löydä jälkeäkään. Kun joku meistä tietää vankilan varastohuoneen, menemme sinnekin katsomaan. Mutta se tarjoaa vieläkin toivottomamman näyn: paljaat, nokeentuneet tiiliseinät ja lattialla metriä vahvasti tuhkkaa!

Viimeisimpänä toivonani on osastonvartia. Kun saisin hänet käsiini, että voisin kuulla käsikirjotuksistani! Jos olisi vähänkään toiveita niiden tallella olosta, lupaisin hänelle vaikka pari sataa ruplaa, jos hän voisi toimittaa ne minulle takaisin.

Ilmestyypä sitten pääkortteeriimme Massisen veljesten seurassa vartia Omnapuu. Häneltä saan kuulla, missä osastonvartia, ukko Afanasjev — nyt vasta saan hänen nimensäkin tietooni —, tätä nykyä asustaa. Saatuaani Jussi V:n ja lääket. kandidaatti L:n tovereikseni lähdemme iltahämärissä etsimään asianomaista taloa, joka on Shpalernajakadun varrella, lähellä vankilaa.

Pihalla kohtaamme, tietysti sivilipuvussa, vartia Jakovlevin, joka näyttää olevan pikku hutikassa. Iloisesti tulee hän meitä tervehtimään ja neuvoa Afanasjevin asunnon.

Kapuaamme ylöspäin pimeässä ja likaisessa porraskäytävässä ja soitamme muuatta ovikelloa. Ovi aukenee ja Jussi V. työntyy edellä pilkkopimeään etehiseen.

— Ka terve, käy sisäh! — kuuluu sieltä tuttu ääni.

Työnnyimme eteenpäin ja seuraavassa hetkessä olemme pienen pienessä kamorkassa, joka on täynnä sikin sokin heitettyjä huone- ja talouskaluja, joiden välissä liikkuvat Afanasjevin vaimo ja lukuisa lapsijoukko. Ystävällisesti ja iloisesti tervehtivät he kaikki meitä ja raivaavat istuimia huoneen perällä. Ja eukko, kivuloisen näköinen, laiha ja molempia jalkojaan ontuva staruha, ryhtyy heti teetä laatimaan. Saamme kuulla, että he ovat ennen asuneet vankilassa, missä heillä on ollut samanlainen pieni, sementtilattiainen kamorkka, kylmä ja vetoinen, jonka vuoksi vaimo on jo vuosikymmenen sairastanut vaikeaa kolotusta. Roskaväen raivon ja ryöstönhimon takia oli heidän vapautuspäivänä täytynyt rihkamineen kiiruunkaupalla paeta vankilan piiristä. Kolme vartiaperhettä asuu nyt tilapäisesti tässä samassa kamorkassa.

Minua ihan kauhistuttaa ajatus, että toistakymmentä ihmistä on pakotettu edes tilapäisestikään asumaan tällaisessa kopissa. Ja millä he mahtanevat elää? Palkkahan on ollut niin surkean pieni, ettei minkäänlaisista säästöistä voi olla puhettakaan. Ja lisäksi kuuluu tuo palkkavähäinenkin olevan kahdelta kuulta saamatta! Mutta iloisia he ovat, vaikka tuon ilon takana näyttää olevankin kyneleet lähellä.

Lapset ovat kauniita ja kesyjä, vanhin tytär, noin viisitoistavuotias neitokainen, on kerrassaan kaunottaren alku. Kuusivuotias, sairaloisen näköinen Ljubov tulee, polveeni nojaten, rakentamaan tuttavuutta kanssani. Kun pistän hänelle muutamia ruplan seteleitä ja kehotan häntä antamaan ne äidilleen, ei tämä tahdo mitenkään suostua niitä vastaanottamaan.

Huligaanivangit kuuluvat vainoavan entisiä vartioitaan. Niinpä kuuluu edellisenä yönäkin yrittäneen väkisin tänne heidän asuntoonsa muutamia Shpalernajassa säilytettyjä roistoja, kostaakseen muka kärsimänsä vääryydet. Meillä suomalaisilla, jotka olimme Afanasjevin osastossa, ei kellään ole hänestä ikäviä muistoja. Ukko kertookin, että päällikönapulainen Antonov — koipeliini — murisi hänelle toisinaan siitä, että hän on muka liian hyvä "noille suomalaisille".

Käsikirjotuksiini nähden sammuttaa Afanasjev minulta viimeisenkin toivonkipinän. Hän kertoo niiden olleen varastohuoneessa ja sen olivat vapauttajat heti alussa sytyttäneet tuleen. Olinhan itsekin jo

nähty, kuinka perusteellista jälkeä tuli oli siellä tehnyt.

Neuvottelen hiljaa toverieni kanssa, eikö meidän olisi syytä meikäläisten keskuudesta kerätä pieni rahalahja tälle tuuliajolle joutuneelle perheelle. Teen juotua ehdotamme sitten Afanasjeville, että hän lähtisi meidän seurassamme Suomen asemalle, mihin hän hiukan vastusteltuaan suostuukin. Kädenkäänteessä saamme siellä kokoon viitisenkymmentä ruplaa. Kyynelsilmin ottaa Afanasjev ne vastaan ja suutelee Kempaista, joka rahat hänelle antaa, molemmille poskille. — — —

— Seyn on tuotu asemalle!

Kuin pommi putoaa tämä uutinen eräänä aamuna keskellemme rautatieläisyhdistyksen talolla. Silmänräpäyksessä ovat kaikki liikkeellä, rientäen asemalle.

Asemahuoneisiin ja -sillalle ei sivullisia lasketa ja meidän täytyy pysähtyä aseman edustalla olevalle pienelle torille. Sinne on kerääntynyt jo melkoinen joukko yleisöä, sekä sotilaita että siviiliväkeä. Muuan nokkela, venäjän taitoinen meikäläinen kiertelee sotilasten joukossa selittämässä, että Seyn on kaiken sen pahan alku ja juuri, mitä Suomessa viime vuosina on tapahtunut ja kuinka hän on Suomessa koettanut näytellä kuningasta.

— Revitään se palasiksi! — kiihtyy jo muuan harmaatakki.

— Ei huolita, vaan menköön herja duuman tuomittavaksi, — estelee kiihottajamme.

Väkijoukossa syntyy liikettä ja aseman portaille ilmestyy Seynin tuttu, vastenmielisyyttä herättävä haahmo. Hänen seurassaan on hänen rouvansa ja Borovitinov, kaikki kolme merisotilaista muodostetun vartiaston ympäröiminä. Kulkue pysähtyy hetkeksi portaille ja Seyn tuntuu vartiastoa komentavalta upseerilta tiedustavan hevosta tai automobiilia. Mitään sellaista ei kuitenkaan ole näkyvissä.

— Vai hevonen! — huutavat sotamiehet. — Kävele, sika, onhan sinulla paksu niska!

Alistunein ilmein tyytyy upseeri joukon komentoon, joku takana olevista sotilaista tyrkkää Seyniä selkään ja niin lähtee kulkue liikkeelle. Samalla puhkeaa torille kokoontunut väkijoukko, jonka halki kulkue etenee, mitä moniäänisimpään haukuntaan ja ulvontaan.

Yöllä on ollut ankara lumipyry ja kaduilla on korkeita kinoksia. Tahallaan mutkittelee vartiasto sellaisten kautta, niin että vangit saavat väliin polviaan myöten kahlata lumessa. Seyn on kalpea ja näyttää purevan hampaansa lujasti yhteen. Vihellysten ja herjausten keskeltä erottaa huutoja sellaisia kuin: "Sabaka! Tsar Finlandi!"

Niin vastenmielistä kuin onkin nähdä yksinäisiä ihmisiä kansajoukon häväistyksen esineenä ja niin helposti kuin myötätunto sellaisissa tapauksissa kiepahtaakin uhrin puolelle, niin tällä kertaa ei ainakaan kukaan meistä suomalaisista tunne muuta kuin silkkää tyydytystä, nähdessään tuon isänmaansa monivuotisen pyövelin, jonka pelkkä ulkomuotokin todistaa jo raakuutta ja häikäilemättömyyttä, alennettuna ja solvattuna marssivan kohti vankilaa. Eikä hänen vaimonsakaan, tuon Isebelin kohtalo, herätä meissä hituistakaan sääliä.

Jos kellään, niin on Frans Albert Seynillä syy tällä haavaa huudahtaa:

— *Sic transit gloria mundi* — siten katoa maallinen loisto! — — —

Seynin ilmestyminen vangittuna Pietariin on puhuva todistus siitä, että vanha järjestelmä on jo Suomessakin kukistunut ja että tie on auki meidän Shpalernajan miesten vihdoinkin lähteä kotimatalle. Sunnuntaina, maaliskuun kahdentenatoista päivänä, lausuu meistä suurin osa hyvästit ystävällisille isännilleen ja nousee Helsinkiin lähtevään junaan.

Mikä ihana tunne — kuinka monesti siitä Shpalernajassa uneksimaan! — istua vaunun sohvalla, junan lähtiessä mennä hyristämään kohti kotoisia tienoita, ystäviä ja omaisia! Mitä kirkkain sisäisen tyydytyksen ja onnen tunne hohtaa jokaisen kohtalotoverini kasvoilta ja pian kajahtaa vaunussa reipas laulu.

Rajajoen yli kulkiessamme kohotamme huikean hurraa-huudon. Rajajoki!

Mitä kaikkea sen ylitse onkaan aikojen kuluessa kulkenut, ryöminyt, hiipinyt ja matanut idästä meidän maahamme! Alkaen entisaikain ryöstöä ja murhaa tietävistä sotajoukoista aina Bobrikovin ja Seynin aikain santarmeihin ja yhdenvertaisuus-tshinovnikkoihin, russakoista ja kolerabasilleista aina viime päivien sekapäisiin bolshevikeihin, rosvoileviin svaboda-solttuihin ja arvottomiin ruplanseteleihin saakka!

Kolme sataa vuotta sitten pystytti Kustaa II Aadolf Laatokan koilliskulmaan rajakiven, joka on siellä

vieläkin olemassa. Onko tämä kohtalokas aika Rajajoen varteen pystyttävä toisen kiven, entistä vielä paljon selvempää kieltä puhuvan, joka kaikille idästä tuleville ilmottaa, että tästä alkaa vapaa, *suvereeninen Suomi*? Järkähtämätön uskoni on, että niin on tapahtuva. Sillä se on välttämätön elinehto Suomen kansalle ja Suomen kansan on Kohtalo määrännyt elämään, kasvamaan ja lisääntymään sekä täyttämään oman tehtävänsä suuressa kansojen perheessä — siitähän sisältää historiamme läpi aikojen puhuvia todistuksia.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAHDEKSAN KUUKAUTTA SHPALERNAJASSA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do

copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.